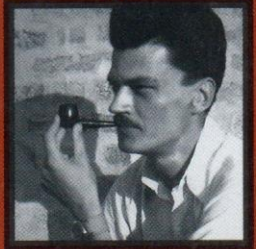

**HORVÁTH
MIKLÓS**

MALETTER

PAL

H&J

HORVÁTH
MIKLÓS

Maléter Pál

2., javított kiadás

H&J KIADÓ • BUDAPEST, 2002

A kézirat a Hadtörténeti Intézetben készült.

A kutatásokat az 1956-os Magyar Forradalom Történetének
Dokumentációs és Kutatóintézete-Közalapítvány
és a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány támogatta.

A könyv második, javított kiadása
a Honvédelmi Minisztérium, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum
és az 1956-os Intézet támogatásával jelent meg.

Lektorálta:
Rainer M. János és Vargyai Gyula

© Horváth Miklós

A kiadás alapjául a szerzőnek az Osiris-Századvég és az 1956-os Intézet
gondozásában 1995-ben megjelent ugyanezen című kiadványa szolgált.

Kiadja:
© Horváth és Társa Kulturális Szolgáltató Bt., 2002
(2045 Törökbálint, Rácz köz 1.)
Felelős kiadó: dr. Horváth Miklós

Szerkesztette: Hausner Gábor
A borítót tervezte: Molnár Icsu István
Képszerkesztő: dr. Domokos György
A szedés és a tördelés a Hadtörténelmi Közlemények Szerkesztőségében készült.
Nyomta az Argumentum Kiadó nyomdaüzeme
Felelős vezető: Roznai Zoltán

ISBN 963 00 9102 X

Elöljáró sorok Maléter Pál élettörténetéhez

Nem tudok megilletődés nélkül, érzelmeimet visszafogva, steril és távolságtartó tudományosságot magamra erőltetve írni Maléter Pálról, bajtársunkról, kivégzett társunkról, a forradalom honvédelmi miniszteréről. Nem tudok és nem is akarok.

A szaktörténészek dolga az aprólékos, precíz és gondos kutatómunka, a források feltárása, megtisztítása, összevetése, az értékelés, a summázat, a megtisztított tények alázatos felmutatása a múltját kereső társadalomnak. Nagy az ő felelősségük és nehéz a munkájuk, hiszen minden tényt, kijelentést, megnyilvánulást, gesztust, mítoszt és legendát megértve, de mégsem beléjük olvadva, a téma iránti szeretettel, de attól nem elvakulva, tárgyilagosságra törekedve, szélsőségektől mentesen kell megítélniök, s így a történelmi képet apró darabkákból összerakva a ma élők számára saját múltjukat megmutatni.

Annyi '56 van, ahányan átérték, mondotta Göncz Árpád, s hozzáteszem, annyiféle múlt is van, ahányan visszaneznek. Ezek a látszólag különböző, sokszínű emlékek és kutatások olyanok, mint a vízesés, minden csepp más pályát fut be, mégis egy az egész.

1958. május végén bennünket, halálraítélteket áthelyeztek a Gyújtófogház Kisfogházából a Jobb-Csillag elkülönített földszinti részébe. Nem tudtuk, miért. Június 16-án hajnalban furcsa csend volt, később sem hallottuk a szokásos zörejeket, a házimunkások munkazaját, a dobbanásokat, bakancsok kopogását és az ajtócsapódásokat. Csend volt a reggeliosztás szokott idejében is. Már délelőtt volt, mire megkaptuk a brómos fekete levét. A sokat látott, edzett házimunkás remegő hangon súgta oda: kivégezték őket. Őket? – Kérdeztem vissza. Igen, Imre Bácsit, Gimest és Malétert.

Őket is ki merték végezni? A törvényes kormány miniszterelnökét és honvédelmi miniszterét? Megdöbbsentünk. Pedig már átértük nem egy társunk megölését. Amíg a Kisfogházban voltunk, hajnalonként hallottuk a bitók kivonszolását az udvarra, az ékek kalapálását, a hangfoszlányokból, zörejekből próbáltuk kikövetkeztetni az utolsó fojtott kiáltásokat, az emberfeletti lelki erővel elmondott utolsó üzeneteket. Lélekben ott voltunk velük, akik előre mentek, akiket rövidesen követnünk kell. Ez volt az utolsó emberi közösség, amiből kiszakítva mentek utolsó útjukra.

De nekik még ez sem adatott meg: az elítéltek és halálra várók közössége, a falakon is átáradó szolidaritása. Őket hermetikusan elkülönítették; a „jó” és a rossz

nyomozók, régi elvtársaik, júdásaik, züllött „bírák”, elaljasult ügyészek, szovjet tanácsadók és ítéletvégrehajtók vették körül őket, nem láthattak emberi tekinteteket sem. Egyedül voltak, úgy indultak a halálba.

Az akasztófa, a rettenetes cölöp lett a mi keresztünk. Hiszen a kereszt is kivégzőeszköz volt, amíg ékszerré nem finomult, mégpedig a rettenetes kínhalálé. És ezen a kereszten megtisztult mindenki, aki meghalt a szabadságért, a függetlenségért, a közösség igazáért, az emberiségért, a nemes elvekért. Minden gyarlóság, e világi vita, összetűzés zsugorodik, eltűnik, semmivé válik a kereszten. Csak a szándék, a tiszta jóakarát számít és az áldozat. A legnagyobb.

A szemtanúk leírásából tudjuk, az aradi tábornokok elbúcsúztak egymástól, a haragosok, az egykori vetélytársak is megölelték egymást. (Hiszen a forradalom csatáiban nemcsak az ellenség, de néha egymáson is ejtettek másfajta sebeket.) Az utolsóként sorra kerülő Vécsey Károly gróf megcsókolta az előtte felakasztott, törött lábú, rác plebejus Damjanich János mindkét lecsüngő kezét. Hiszen a közös ügyért kimért közös, irgalmatlan halál sorozta be őket a nemzet szentjei közé.

Mecséri János ezredest is megölelték a vele együtt halálba menők, Rémiás Pál alhadnagy, Kicska János főhadnagy, Szendi Dezső alezredes és a kiskatonák, a Jutadombiak – 1958. November 14-én, kivégzésük előtt.

Úgy gondolom, hogy manapság, a szabad országban a hősként halt Maléter Pált, Iván-Kovács Lászlót és más kivégzett társunkat piszkolók és rágalmazók, ha itthon maradnak, valószínűleg oda jutottak volna, a siralomházba, s akkor őket is megölelték volna a halálba menők. De nem mardtak itt. Elementek. Jól tették, így is túl sok sír van a 301-es parcellában. De nem tűrhető, hogy amikor hazajöttek, a kiharcolt rendszerváltás után, mocskolják azok tiszta emlékét, akik már nem tudnak védekezni, akiket megillet a tisztességes bánásmód. Ami nem jelenti a tények eltussolását, meghamisítását, hanem a tárgyilagos, a valóságnak megfelelő értékelést, a korrekt megítélést.

Maléter Pál életében legenda lett. A jól képzett, Ludovikát végzett, partizánmúltú ezredest küldik rendet csinálni a Kilián laktanyába (hiszen a gyorstalpalón végzett tisztek tengerében alig van hozzáértő), ott kezdetben szemben áll a felkelőkkel, majd néhány elfogott fiataalt kikérdezve rájön, hogy azok nem fasiszták, „ellenforradalmárok”, hanem ugyanazt akarják, amit ő is a lelkében: szabadságot, függetlenséget és igazságos társadalmi rendet, amit ő szocializmusnak nevez. Megdőbben, s a nép mellé áll. Éppúgy, mint Nagy Imre, aki először, az Akadémia utcai pártközpont „fogságában” és saját múltjától leláncoltan statáriumot hirdet, de azt nem engedí végrehajtani, s amikor barátai bejutnak hozzá és felvilágosítják, hogy a felkelt népnek van igaza, akkor vállalja a forradalmat és a szabadságharcot, s annak élére áll. Holott nem ő csinálta a forradalmat, hanem mi, sokan, majd’ mindenki. Mégis ő lett a forradalom szimbóluma. Ugyanez történt Maléter Pállal, nem ő verte vissza a szovjet páncélosokat, hanem sokan együtt: a Corvin köziek, a Vajdahunyad utcaiak, a Tűzoltó utcaiak, a Tompa utcaiak, a Bakács tériek, az Úllői útiak, a Kilián laktanyások, s folytathatnám a felsorolást. Mégis az ő magas, vékony, szimpatikus alak-

ját, katonás személyiségét ruházta fel a nép szeretetével, bizalmával és tette a fegyveres ellenállás szimbólumává. Akár akarta, akár nem.

Egy emberként követeltük honvédelmi miniszterré történő kinevezését.

Három kivégzett társam, a Tompa utcai Bárány János és a Corvin köziek: Nagy József, valamint Szabó Lajos részt vettek az október 30-i, Kilián laktanyabeli parancsnoki értekezleten. Mindhárman beszámoltak a „népbíróság” előtti tárgyalásunkon – tegyem hozzá: büszkén – az ott történekről, s tisztelettel, megbecsüléssel beszéltek Maléter Pálról, nem értettek egyet Pongráz Gergely vádaskodásaival, aki ott, a nagy többség hatására, meg is békült Maléter Pállal, s ennek jeléül kezét is fogtak.

Nagy Imre, elismerve a forradalmat, többször átalakítja kormányát, sorra szabadul meg sztálinistáktól, régi bolsevikoktól, s választ elfogadható, demokratikus személyiségeket, így kerül a kormányba Kéthly Anna, Bibó István s a közvélemény nyomására Maléter Pál, először helyettesként, majd honvédelmi miniszterként. Töretlen a nimbusza. Katonás egyenessége, bátorsága, amellyel belép az oroszlan barlangjába, a tököli szovjet főparancsnokságra, a magyar kormány küldöttként, majd hitszegő és az elemi szabályokat durván megsértő letartóztatása s eltűnése növeli legendáját.

Nem csoda, hogy az iszonyatos, sokkoló november 4-i agresszió után az ocsúdó közvélemény nem akar hinni a forradalom és szabadságharc halálában, remélni szetretne. S a végzetes, lehetetlen helyzetbe került forradalmárok nem akarnak bele-törődni az elfogadhatatlanba. Nem akartuk elhinni, hogy mindennek vége, hogy a virtuális Nyugat magunkra hagy, hogy mindent vissza lehet csinálni, és visszatér a zsarnokság. Nem akartuk.

Hinni és reménykedni akartunk. Hiába jelzett a józan eszünk, elhittük, hogy Maléter Pál kiszabadult a fogságból, és felkelők élén a hegyekbe vonult, ott szervezi az ellenállást, gyűjti össze a forradalom maradék erőit. Hinni akartunk.

Credo, quia absurdum.

Egy konfabuláló, nagyokat mondó, füllenteni szerető felkelő gyerek – Ivicz György – a Honvéd kórházban lábadozó és ott csoportosuló felkelők számára titokzatos üzeneteket hoz Maléter Páltól: szerveződjenek, dugják el fegyvereiket, mert van remény! A felkelők többen is elhiszik ezt. Az említett két Corvin köz: Nagy József és Szabó Lajos is.

A Honvéd kórházban elkezdik a szervezést, majd – Maléter Pál titokzatos parancsára – bővítik a szervezetet, bevonják Karászy János repülő századost, a legenda Tompa utcai Bárány Jánost, egyetemistákat s másokat (így engem is). S mivel nem tudtunk Maléter Pál sorsáról, kezdetben elhittük a legendát.

A legendáknak mindig fontos szerepük volt. Többnyire valós a magjuk, de úgy soha nem voltak igazak, amivé csiszolgatták és ahogyan továbbadták azokat. Inkább a közvélekedést, a vágyakat, a reményt és a másképp ki nem mondható igazságokat jelentették. Sokszor adtak erőt és váltak közkinccsé, nemes mítosszá. Maléter szimpatikus személyisége volt az a pont, amely köré a „túlteltett” oldatban kikristályosodott az ellenállás szelleme. (Vajon ha igazak a Maléter elleni vádak, hogy felkelőket lövetett agyon, akkor a két corvinos harcos és a többiek kockáztatják életüket vélt hívó üzenetére?)

A legendák mindig különböztek a bennük rejlő hús-vér emberektől. De együtt, minden oldalukról kell őket ismerni. Nemcsak az erények, de a hibák, a gyarlóságok, a gyengeségek is hozzájuk tartoznak, így emberek ők. A lélek kész, de a test erőtlen, sóhajtott a Krisztus a kereszten.

A kezünkben levő könyv sokat foglalkozik a perrel. Az '56 utáni perek ugyancsak koncepciók voltak, csak másként, mint az '56 előttié. Akkor ki kellett találni a cselekedeteket, '56 után erre nem volt szükség, rengeteg dolog történt, amiket az elkövetők nem is tagadtak, sőt sokszor büszkén „feltáró” jelleggel mondták el, mit csináltak.

Sok fiatalember tartotta élete csúcának forradalmi cselekedeteit és ez átsugárzott perbeli vallomásaikon. A perek konstruáltak, a nyomozati és a periratok koncepcionálisak voltak, elsősorban a szövegezés, beállítások, feltételezések, a velejükig hamis rendezőelvek és az értékrend. A nyomozás és az ítékezés során nem tartották be az elemi jogi normákat sem. De még ezeken is könnyített az úgynevezett népbírói törvényerejű rendelet, amely rendkívül könnyűvé tette a justizmordokat.

Félelmetes, torokszorogató olvasni az egykori iratokat. A vádlottak igazsága a sok torzítás ellenére átsüt a szövegeken. Ám értő szemmel kell olvasni, lehántva a koncepció rétegeket, megértve a résztvevők sanyargatását, lelki gyötremeit. Nem szabad mai fejjel olvasni. Minden kifejezést az akkori környezetben kell értelmezni. Sokan vallották magukat kommunistának, szocialistának még az akasztófa alatt is. Ez akkor mást jelentett. Valami elképzelt, tiszta, emberarcú közösségi társadalmat, amit idealisztikusan: erőszak nélkül akartak megvalósítani. Ma már tudjuk, hogy ez lehetetlen, de akkor sokan hittek benne, hogy az ország függetlenségéért, önrendelkezésünkért harcolnak, s életüket áldozzák a szabadságért. Szinte minden fogalomnak más az „olvasata” ma, mint volt akkor.

Maléter Pált Nagy Imréekkel együtt rendkívül szigorúan elszigetelték a külvilágtól, még a rabtársadalomtól is. Többszörösen be voltak zárva, még a börtönön belül is, azonkívül saját tudatuk és múltjuk kalickája is fogva tartotta őket. Nagyon nehéz mindebből kiszabadulni, nem is sikerült mindegyiküknek.

Mi valamiféle '56-os rabtársadalomban éltünk, ahhoz igazítottuk viselkedésünket, egymásból merítettünk erőt, világosak voltak a normáink, egyszerűbb, ám nem könnyebb volt a helyzetünk, hiszen többnyire fiatalok voltunk és nem kellett múltunk árnyaival leszámolnunk.

Ők ellenséges környezetben, bátorító háttér nélkül védekezhettek, kilátástalanul, előre meghozott és eldöntött igazságtalan ítéletekkel szemben, s próbálták az igazság morzsáit összeszedni és felmutatni.

Kérem az olvasót, hogy mindezeket figyelembe véve, empátiával, megértésre törekedve tanulmányozza a könyvben idézett nyomozati és peranyagokat. Ezekkel az előljáró sorokkal ajánlom az olvasóknak Maléter Pálnak, a forradalom és szabadságharc honvédelmi miniszterének első, történeti forrásokon alapuló életrajzát.

1994. december

Mécs Imre

Bevezetés

1956–2002. A forradalom leverése után több mint 40 év elteltével is keressük a választ arra a kérdésre, hogy a „Nagy Imre és társai”-perben halálra ítélt és 1958. június 16-án kivégzett Maléter Pál milyen szerepet játszott a forradalom menetének, történéseinek alakításában, mit tett, mit tehetett ezekben a történelmi jelentőségű napokban.

A visszaemlékezők, a szemtanúk, a résztvevők, a történetírók és a történészek ismereteik objektív korlátozottsága miatt eddig nem tehettek mást, mint hogy Maléter Pál életútjának egy-egy szeletét megragadva próbálták képet alkotni magatartásáról, tevékenységéről, általános emberi vonásairól.

A forradalom napjaiban kialakult Maléter-képre elsősorban a megtorlás szolgálatába állított propagandagépezet hatott. Maléter Pál tevékenységének hazai értékelésében az alaphangot a megtorlást irányító párt- és állami vezetők beszédei, az „ellenforradalom” prekonceptió igazolása érdekében közreadott írások, a „Nagy Imre és társai” perről kiadott hivatalos közlemények adták meg. Ezt az egyoldalú képet vették kritika alá, utasították vissza, gazdagították a külföldön – főleg az ’56-os emigráció tagjainak tollából – megjelent visszaemlékezések, értékelő, elemző írások.

A forradalmat követő külföldi szakirodalomban kiemelkedő helyet foglal el az *Igazság a Nagy Imre-ügyben*¹ címmel 1959-ben megjelent „összeállítás”, amelyben az ’56-os emigráció kiemelkedő személyiségei, gondolkodói többek között arra vállalkoztak, hogy a forradalom történései, a „Nagy Imre és társai”-per előzményei, a perről kiszivárogtatott információk, valamint az ítéletet is tartalmazó közlemény alapján feltárják, kimutassák a vádpontokban meghúzóódó ellentmondásokat, képtelenségeket, és az életrajzi adatok közreadásán keresztül is bemutassák az elítélteket.² Ez az „összeállítás” Maléter Pálról, mint a felkelőkhöz – október 28-a előtt – csatlakozott első magas rangú katonatisztról emlékezik meg.³

Az említett mű alkotói azzal kapcsolatban, hogy Nagy Imre, Szilágyi József és Maléter Pál a vizsgálat során „a bűnösségüket tagadták” – anélkül, hogy tudhatták volna, hogy milyen közel állnak az igazsághoz – a következő értékelő megjegyzést tették: „A per néhány fő vádlottja tehát 19 hónapi fogság után, a külvilágtól teljesen elzárva, minden nyomásnak és kínzásnak ellenállva sem adta be a derekát. Talán ezért is végezték ki őket...”⁴ Később Maléter Pál elítélésének okait elemezve, egy rendkívül érdekes ellentmondásra hívták fel a figyelmet: „Maléter Pált egy olyan kormány elleni lázadásért ítélték el, amely őt, tevékenységének elismeréséül, honvédelmi miniszterré nevezte ki.”⁵

A forradalmat követően, egészen napjainkig a Maléter Pálról kialakított képet jelentősen alakították Gosztonyi Péter írásai. A forradalommal, ezen belül is a Magyar Néphadsereggel, a Kilián laktanyával kapcsolatos munkáiban megkülönböztetett figyelmet fordított Maléter Pál életútjának megörökítésére. Gosztonyi a Kilián laktanyában töltött napok – október 24–25., október 29–november 5. – alatt szerzett tapasztalatai, valamint Maléter Pál közvetlen környezetében megélt és a későbbiekben tudomására jutott ismeretek alapján emlékezik meg a forradalom honvédelmi miniszteréről, mártírjáról. Gosztonyi munkáinak visszatérő eleme a Kilián laktanya politikai és katonai jelentőségének, a laktanya katonái – köztük Maléter Pál – és a felkelők kapcsolatainak túlértékelése, a közöttük a forradalom napjaiban kialakult feszültségek, ellentétek tompítása, a felkelő csoportok és a laktanya katonái tevékenységének összemosására irányuló törekvés.

A budapesti Kilián laktanya az 1956-os forradalomban címmel írt munkájában például a Kilián laktanyában összehívott értekezlettel kapcsolatban többek között az alábbiak olvashatók:

„Már október 31-én a Kilián laktanyában összegyűlt a budapesti felkelő csoportok összes képviselője... Az a tény, hogy munkájuk helyéül egyhangúan a Kilián laktanyát választották, már önmagában hitvallás volt annak, (a laktanyának) a forradalomban viselt döntő szerepéről...”⁶

Ezzel szemben Király Béla – 1956-ban a Nemzetőrség Főparancsnoka, Budapest Katonai Parancsnoka – a *Homvédségből Néphadsereg* című könyvében a következőt írta:

„Több szabadságharcos képviselő tiltakozott az ellen, hogy a Kilián laktanyában tartsuk a gyűlést. Nekik a laktanya nem az ellenállás, hanem – legalábbis a forradalom első véres napjaiban – az elnyomás szimbóluma lett...”⁷

Gosztonyinak az előzőekben már idézett írásában Maléter Párról az is olvasható, hogy „...ő, aki katonáival együtt végigharcolta a többnapos harcot (sic!), ő, aki a szovjet páncélosok elhárítását vezette és szervezte, és olyan jelentős szerepet játszott, hogy a néphadsereg más egységei is követték példáját és a forradalom oldalára léptek, politikával nem akart foglalkozni...”⁸

A forradalom történetének és Maléter emlékének megörökítése érdekében végzett – itthon és külföldön egyaránt egyedülálló – munkásságának elismerése mellett nem hagyható szó nélkül, hogy a valóságos és kitalált elemek, a sokszor elnagyolt értékelések és a néha túlságosan is részletes leírások keveredése, valamint az egy munkán belül is jelentkező ellentmondások miatt nem csak ő, hanem Maléter Pál személye is újabb és újabb viták keresztüztébe került. Gosztonyi Péter az időközben hozzáférhetővé vált újabb dokumentumok hatására sem volt képes a Maléter Párról általa leírtak korrigálására.

Ezen újabb, a forradalom napjaiban történtek pontosabb, árnyaltabb megismerését lehetővé tevő források közül kiemelkedő jelentőséggel bír Csiba Lajos – 1956-ban százados, a Kilián laktanya parancsnoka – naplója.⁹ Már most meg kell jegyez-

nem, hogy a naplóban foglaltak szinte kivétel nélkül kiállták az ellenőrzés próbáját, és azt a Maléter Pállal és a Kilián laktanya történetével foglalkozók mindegyike forrásértékű, hiteles munkának ismerte el. Csiba Lajos a napló és az abból kimaradt ismeretei átadásával – jobbára eredmény nélkül – igyekezett segítséget adni Gosztonyi Péternek a korábbiaknál realisabb értékelés elkészítéséhez.

Ezekről a próbálkozásokról vallanak Csiba Lajos 1991. augusztus 1-jén Gosztonyi Péternek írt levelének sorai is. Csiba vitatkozva Gosztonyi azon állításával miszerint Maléter „átállása” 1956. október 25-én és nem 28-án történt, az alábbiakat írta:

„Péter! Ne próbálj Te ezen változtatni, retusálni, mert ez az igazság, legalábbis nagyrésztben, előbb-utóbb úgyis kiderül és ez aztán kényelmetlen lehet. Annak azonban igen örülök, hogy mint írod, már sok mindent (az igazságnak megfelelően) másként látsz, mint akkor, azokban a lázas napokban...”¹⁰

Amíg Csiba Lajos naplója közreadásával próbálta a Maléter Pállal kapcsolatos kutatásokat elősegíteni, addig Pongráz Gergely könyvében¹¹ a Gosztonyi Péter által leírtakra reagálva, Maléter Pált súlyos vádakkal illeti. Maléter Pállal kapcsolatos valós szándékairól így vallott Pongráz Gergely Gosztonyi Péterhez intézett nyílt levelében:

„...tisztazmom kell valamit. A könyvem, a *Korvin közz 1956* és a Maléterrel szembeni megnyilatkozásaim, csak reakció arra az akcióra, amit Te kezdted el 1956. november 1-jén a Magyar Honvédban megjelent cikkeddel, s amit ... még ma is folytatasz.

Azokkal a megtörtént és meg nem történt eseményekkel, amelyeket, mint a forradalom történésze az évek hosszú során kiforgattál, Te sokkal többet ártottál Maléter Pál emlékének, mint én! Ha nem volna a Te sorozatos akcióid, az én reakciómra sohasem került volna sor. Talán a könyvet sem írtam volna meg...”¹²

Ebben a könyvben Pongráz Maléter Pált azzal vádolja, hogy az ezredes a Kilián laktanyában október 26-án két felkelőt a saját pisztolyával agyonlőtt, és Pongrázknak hét fegyvertelen bajtársa esett el Maléter miatt.¹³ Ezek a ma már bizonyítottan hamis,¹⁴ kegyeletsértő állítások külföldön és itthon heves vitát váltottak ki. Ezt követően voltak időszakok, amikor Pongráz Gergely elismerte, hogy könyvében túllőtt a célon, és hajlandóságot is mutatott az általa elkövetett hibák helyrehozására. Erre utalnak Csiba Lajos – 1983. október 6-án – Pongráz Gergelynek írt válaszlevelének alábbi sorai is:

„Most leveledre. Hogy a Te könyvedre semmi szükség sem lett volna, ez megint egy nagy túlzás. Arra igenis szükség volt. Sokan nem tudtuk és nem tudják, mi, hogyan és miért történt a Korvin (sic!) közben. Ez nagy hiányt pótol, és jó, hogy Te ezt minden nehézség ellenére megírtad. De nem így, illetve csak nem így, ahogy ezt megírtad. Itt természetesen főleg a Kilián laktanyára és Maléterre gondolok...”

Te azt írod, hogy egyenesbe akarod hozni a helyzetet és a hibákat, én csak azt nem tudom elképzelni, hogyan. Ha azonban tényleg azt akarod, ehhez, de csakis ehhez felhasználhatod a leveleket, amit a könyvedről írtam és Péter (Gosztonyi) elküldött Neked, bár nem tudom elképzelni, hogy ezen már változtatni tudnál...”¹⁵

Mint az a könyv második kiadásából kiderül, Pongráz Gergely az általa is megismert újabb dokumentumok ellenére sem volt hajlandó visszavonni Maléter-ellenes rágalmaikat.

Bill Lomax *Magyarország 1956* című könyvében – elsősorban Gosztonyi Péter idealizált leírásainak hatására – a Kilián laktanyát a magyar fegyveres ellenállás legismertebb központjaként mutatja be. Értékelése szerint a Maléter ezredes parancsnoksága alatt álló laktanya október 28-ig tartotta magát a szovjet támadásokkal szemben, „...s ezzel számottevő lélektani ösztönzést adott a többi harcoló csoportnak az egész városban. Maléter a magyar ellenállás jelképévé, legendájává, a forradalom legnépszerűbb hőségévé vált...”¹⁶ Egy másik helyen forrásként Pongrátz Gergelyre hivatkozva megjegyzi, hogy „...a Corvin közben harcoló felkelők és Maléter között végig feszült a viszony...”¹⁷

A magyar származású Leslie B(alogh) Bain 1960-ban megjelent könyvében – *The Reluctant Satellites* (Vonakodó csatlósok) – a Maléter Pál tevékenységével kapcsolatos kétségeit fejezte ki, amikor többek között arról ír, hogy Maléter jelenléte a Kilián laktanyában számára megmagyarázhatatlan rejtély. „Azonban – folytatja Bain a megkezdett gondolatot – a későbbi események fényében úgy tűnik, hogy (Maléter Pál) egyike azoknak, akiknek elképzelése volt a forradalomról, s hogy a (Kilián laktanyában lévő) két (három) zászlóalj parancsnokságát átvette, nem lehet a véletlen...”¹⁸

A forradalom napjaiban több alkalommal Magyarországra látogató szerző annak a sajátos felfogásának is hangot adott, mely szerint Maléter, ha akarta volna, gátat vethetett volna az atrocitásoknak, azzal, hogy saját embereinek ezt parancsba adja, ha csak nem arról van szó, hogy Maléter „...a zavargásokat arra használja fel, hogy a hatalmat magához ragadja...”¹⁹

A rendszer „hivatalos történetírói” hozzáfértek ugyan a levéltári forrásokhoz, de ők az „ellenforradalom” prekoncepció igazolása érdekében a tényeket elhallgatták, vagy önkényesen csoportosították és nem egy esetben meghamisították.

Az így született írásokat a megtorlás ideológiája hatja át, ezért azok a valós történések rekonstrukcióját az esetek többségében nem segítik, nem teszik lehetővé.

Molnár János – a „Nagy Imre és társai” perben hozott ítélettel egybehangzóan – állította, „...hogy azok a katonák, akik az első átállók közé tartoztak, nem akármilyen katonák voltak, hanem olyanok, akik a Kilián laktanyában szolgáltak. A Kilián laktanya már október 23-án elárulta a hadsereget, és ebben nem kis szerepe volt a laktanyában tartózkodó katonák összetételének, valamint annak, hogy a laktanya első parancsnoka Maléter Pál, a vezérkar legkorábban átálló tisztje volt...”²⁰

Molnár János eltérően Gosztonyitól és Pongráztól egészen más aspektusból és indítékkal vizsgálta Maléter Pál és a felkelők, elsősorban a corvinisták kapcsolatát. „A Corvin-köziek és Maléter összefogása – olvasható a 176. oldalon – volt az új »hadsereg« létrehozásának egyik fontos feltétele. Maléter Pál döntő lépése ebben a vonatkozásban az volt, hogy átállt a felkelők oldalára éppen a Kilián-laktanyában, a Corvin köz mellett...” Ezt később – a Maléter Pál és Pongrátz között október 31-én a Kilián laktanyában lezajlott vitával kapcsolatban – az alábbiakkal egészítette ki.

„Az a jelenet, amikor Maléter és a Corvin-köziek veszekedtek, majd kibékültek, elengedhetetlen volt, mert reprezentálni akarta, hogy a felkelők és a fosztogatók

nem azonosak, valamint, hogy a felkelőknek nincs szükségük effektív nyugati fegyveres támogatásra...”

A fentieket Molnár János minden indoklás nélkül azzal toldotta meg, hogy szerintem ez a jelenet előre megbeszélte dolog volt. „Hiszen Maléter addig már többször is beszélt a Corvin-köziek vezetőivel és különösen a 29-i megbeszélés után – (Maléter ezen a tárgyaláson a fegyverletétel kérdésében a felkelők érdekeit képviselte) – nem lehettek lényeges vitáik...”²¹

Berecz János és Hollós Ervin írásaikban²² csak érintőlegesen foglalkoztak Maléter Pállal. Berecz János Maléter Pálnak mint „árulónak”²³ a forradalom oldalára történő átállásának időpontját 25-re teszi,²⁴ és honvédelmi miniszterre való kinevezését az „ellenforradalmárok” ezzel kapcsolatos igényének a kielégítéseként értékeli.²⁵ Hollós Ervin könyvében – Berecz utóbbi kijelentésével ellentétben – olvasható: a corvinisták, hogy ne Maléter legyen a forradalom vezére, azzal támadták: csak 25-én állt a forradalom oldalára.²⁶ Hollós könyvének egy másik részében – az előzőekben leírtaknak is ellentmondva – azt állította, hogy Maléter Pál és Király Béla már október 29-én elismerték a Corvin közti főparancsnokságot. Maléter Pál többször meglátogatta a corvinistákat, tanácsokat adott és „végleges együttműködést” alakítottak ki, amit írásba is foglaltak.²⁷ A Köztársaság téri párház elleni támadással kapcsolatban kategorikusan kijelenti, hogy az „akciót Király Béla és Maléter Pál, továbbá a Kilián lakanyából, a Corvin közből, a Baross térről stb. ismert fegyveres ellenforradalmi csoportok vezetői, Iván Kovács László, Pongrácz (sic!) Gergely, Nickelsburg László vezette”.²⁸

Mint láthattuk Maléter Pál forradalom alatti tevékenységéről, szerepéről nem kaphattunk hiteles képet a Kádár-rendszer idején megjelent írásokból, de a rendszerváltás óta megjelent publikációk egy része sem mentes az egyoldalúságtól. Mi az oka, hogy mindezek ellenére Maléter Pál alakját mind a mai napig ragyogóbb dicsfény és alig-alig foszló homály veszi körül, mint bárkiét a mártírhalt ötvenhatosok közül?

Ki volt ez az ismeretlenségből a forradalom napjaiban az érdeklődés középpontjába került katonatiszt? Mit tett Maléter, mik voltak az indítékai? Forradalmár? Nemzeti hős? Parancsmegtagadó? Áruló? A mindenkori kormány utasításainak ellentmondás nélkül engedelmeskedő, a katonai ranglétrán hirtelen a legmagasabb fokra feljutó számító ember? Átállt-e és ha igen, mikor állt a forradalom oldalára? Mi az igazság a személyét ért súlyos vádakból? Mi a vele kapcsolatos ellentmondások eredete?

Ezernyi kérdőjel. Valóban elérkezett az idő, hogy ezekre a kérdésekre érdemi és tárgyilagos választ kapjunk?

Az 1956-os forradalomról és szabadságharcról ma már jóval többet tudunk, mint ezt megelőzően. A napjainkban megjelent írások már sokkal nagyobb távolságból vették szemügyre ötvenhat őszének magyarországi eseményeit, de az így nyert kép még így sem elég világos és főleg nem elég éles. Ma már sokszor nem is a források szűkössége, hanem inkább a bősége az, amely megnehezíti a képen belüli részletek kidolgozását, azok pontos egymás mellé illesztését. A szemtanúk leírásai, naplók, emlékiratok ugyan értékesek, e források azonban nem olyan tárgyilagosak,

mint az eredeti levéltári dokumentumok, hivatalos feljegyzések, okmányok. Felbecsülhetetlen értékük, hogy felelevenítik, másrészt élővé teszik a múltat a fiatalabb nemzedék számára. Kutatásaim is megerősíteni látszanak azt a megállapítást, mely szerint a megtorlás időszakában keletkezett iratok – a nyomozati szakban felvett vallomások és a bírósági eljárás során készült jegyzőkönyvek – sokszor megbízhatóbbak, mint az évtizedekkel később készült visszaemlékezések. A vizsgálati szervek először a valóság feltárására törekedtek, majd később az így nyert képet torzították el egy előre megfogalmazott konstrukció igazolása érdekében. Ezek a torzítások a vádiratokban és az ítéletek szövegében a legszembetűnőbbek. Természetesen a megtorlás időszakában felvett kihallgatási jegyzőkönyvekből nyert információk sem fogadhatóak el ellenőrzés nélkül. Ennek egyik oka, hogy a lefoglaltak sokszor fizikai és pszichikai kényszer hatása alatt vallottak, de a vádlottak egy része – szándékosan vagy tévedésből – néha eltért a valóságtól.

Mindezek ellenére úgy gondolom, hogy a különböző helyekről és forrásokból összegyűjtött ismeretek ma már szembesíthetőek, egymással kiegészíthetőek. Ma már könnyebb az egyes mozzanatok, eseményeket, sőt az egymással szögesen ellentétes véleményeket tisztázni, egyeztetni.

Közelmúltunk történései is bizonyítják: a tényeket ideig-óráig el lehet titkolni, le lehet tagadni, szelektív közreadásukkal, önkényes csoportosításukkal sokszor a társadalom nagy részét meg lehet téveszteni, de előbb-utóbb, ha némi segítséggel is, azok és általuk az igazság utat törnek hozzánk.

Végző soron az utókor feladata lesz, hogy eldöntse: a történetekből mi volt az érték, a maradandó és követésre méltó, mi az, ami a múlt tapasztalataiból hasznosítható.

Menekültek leszármazottai

A GYÖKEREK

A Maléter – eredeti nevén Maletier család – francia eredetű, ősök a hugenották üldözésének időszakában menekültek el Marseille környéki otthonukból. Vándorlásaik során a család egyik ága Magyarországra, a Felvidékre, Jósvára került. A férfiak többsége értelmiségi foglalkozást választott, orvosok, gyógyszerészek, jogászok voltak.

Maléter Rudolf – Maléter Pál nagyapja – Pécsre került, ahol élete végéig mint ügyvéd praktizált. Munkájának és gazdag klienseinek – a Zichyeknek és az Esterházyaknak – köszönhetően családja a városban nagyon jó hírnévnek és megbecsülésnek örvendett. Pécssett házaik voltak és a Maléter-szőlők a Mecsek-oldaltól Villányig terjedtek. Itt még ma is található egy rész, amit Maléter-dűlőnek hívnak.

Maléter Rudolf három gyermeke közül az 1870. április 17-én született István apai hatásra Budapesten szerzett jogi diplomát. Hosszabb-rövidebb ideig Párizsban, Londonban és Berlinben is tanult. Testvérei Maléter László és Maléter Eszter voltak.

Maléter Rudolfnak a Felvidéken maradt testvére, Maléter Vilmos Kassán a város jómódú gyógyszerészeként, aggregényként élte az életét. Testvérének a fiát, Istvánt megkedvelte, s az aggregény úgy döntött, a fiút teszi meg örökösévé. Az volt a kikötése, hogy unokaöccsének 45 éves koráig meg kell nősnie, és a házasságból fiúgyermeknek kell születnie. Maléter István Kassára költözött. 1910-ben az eperjesi evangélikus jogakadémia tanára lett, majd 1916–1917-ben az eperjesi kollégium igazgatója. A házasságot nem siette el. Már 45 éves volt, amikor feleségül vett egy elvált asszonyt, Ghillányné Lakner Margitot. A Lakner család Svédországból települt a Felvidékre. Felesége rendkívül fegyelmezett, az etikett szabályait szigorúan betartó és azt a környezettől is megkövetelő asszony volt, aki egyedül nevelte leánygyermekét, Margitot.

Ebből a házasságból született Pál 1917. szeptember 4-én, aki nyitottságát, a világ dolgai iránti érdeklődését, a mások problémái iránti érzékenységet, a kölcsönös szeretet és tisztelet fontosnak tartását, a másik megbecsülésének igényét édesapja emberi tartásából örökölte.¹

Apa és fia a nyarakat a gömöri hegyekben lévő nyaralójukban töltötte. Maléter Pál gyermekkorának ezek voltak a legszebb napjai. Sokat lovagoltak, és amikor a barangolásokról fáradtan megérkeztek, órákon át beszélgettek. A serdülőkorba lépő

fiú így találkozott az élet, a politika számos kérdésével: a szívéhez közel álló ember révén kedvelte meg a természetet, a hegyeket, a fenyveseket, de romantikától mentesen ismerhette meg a falusi emberek életét is.

Az apa és fia közti kapcsolatban egy nagy műveltségű ember és a fogékony ifjú lélek találkozik. Maléter István politizáló alkat volt. Tanulmányt írt az athéni demokráciáról, de hogy nem csak a múlt érdekelte, bizonyítja: számos írása nem jutott át a csehszlovák cenzúrán.

A korszakról vallott politikai nézeteit jól tükrözi például *A magyar történelmi osztályok és a nemzeti eszme*² címmel 1909-ben írt tanulmánya is, melyben élesen elutasította, hogy a „gentry és a nagybirtokos osztály” a „magyar történelmi osztályok” elnevezést a maga számára lefoglalja, és abból a polgárságot, parasztságot, munkásságot kirekessze. Példák sorával bizonyította, hogy a „magyar uralkodó osztály” a „haza egységét” féltve – a kétkezi dolgozók tudatlanságban, nyomorban tartásával – önmaga tette lehetetlenné, hogy az egyszerű munkásemberek magukénak érezhessék az országot.

Amellett érvelve, hogy a választójogot a dolgozó osztályokra és a nemzetiségi tömegekre is kiterjesszék, írása végén az alábbi gondolatokban foglalta össze reményeit:

„...talán még tudatára fog jönni Magyarország proletársága és polgársága annak, bármilyen nemzetiségű legyen is, hogy itt nem egy nemzet nyomja el a másikat, hanem egy nemzetközileg szervezett önző elősdi osztály szipolyozza ki az erejöknek tudatára még nem jött dolgozó osztályait az országnak.

S talán tudatára fog végre ébredni Magyarország polgársága is annak, hogy a nemzeti eszme jelszavával csak azért akarják elkábítani, hogy egy kisszámú önző érdekcsoport szolgálatába szegődjék; talán be fogja látni végre azt is, hogy Magyarország gazdasági, kulturális előrehaladása, megerősödése, a népesség jóléte s egészsége s egyáltalán az ország felvirágzása csakis úgy lesz lehetséges, ha a proletárságot jogokhoz juttatva, azokkal együtt fog munkálkodni az új Magyarország megteremtésén.”³

Maléter Istvánt 1918-ban az eperjesi Nemzeti Tanács elnökévé választották. A nemzetiségi egyenjogúsítás híve. Emberi-politikai tartását jelzi, hogy Trianon után, amikor a jogakadémiát Miskolcra helyezték, ő is átköltözött. Az akkori Magyarország viszonyaival azonban nem tudott megbarátkozni, ezért 1925-ben katedrájáról lemondott, és visszament Eperjesre, ahol aztán haláláig tevékenyen részt vett a kisebbségi magyar párt politikai, kulturális harcaiban. Radikális szellemű politikus volt, ezért szoros barátság alakult ki közte és Jászi Oszkár között. Sokat leveleztek egymással. 1930. december 23-án kelt levelében látnoki erővel vetíti előre a jövőt. Fiával kapcsolatban a következő sorokat írta barátjának:

„Palika fiamban sok örömöm van. Szorgalmas, ambiciózus, egészséges lelkű és testű gyerek... Végeredményben az életnek annyi csalódása után van azért öröme is, ha derék, okos, egészséges gyerekeket hagy az ember maga után. De persze nem azért, hogy [mint] holmi patkányokat gázzal megfojtsák őket, vagy egyéb hősi halál-

lal pusztítsák el. Pedig ahogy látom a helyzetet, erősen közeledik a világháború második felvonása... Szegény gyerekek.”⁴

Egy másik levelében, szintén Jászi Oszkárnak, így vall a fiáról:

„Az én fiam egy fanatikus magyar. Ez barátom már a levegőben van. Iparkodom ellensúlyozni, de nem sok eredménnyel...”⁵

Az életre való felkészítés szándékát tükrözik azok a sorok, amelyeket egy gyógykezelés idején, 1933-ban a róla készült fotó hátulján küldött el az akkor 16 éves fiának.

„Kedves Pali fiacskám!

Tizenhatodik születésnapod alkalmával egy rimaszombati vándor fotográfus megörökített itteni csízi vándorlásaim közepette. Elküldöm neked avval az őszinte kívánsággal, hogy sohase legyen szükséges kúrára ide jönni, és hogy légy egy hosszú, boldog életen át egészséges, derék munkásember.

Csíz, 1933. IX.14.

Szeretettel csókol Apád.”⁶

Maléter István egy hónap múlva 1933. december 16-án tüdőbajban meghalt, de a család kapcsolata Jászi Oszkárrel nem szakadt meg. Erre utal, hogy Maléter Pál 1947-ben Jászi Oszkárnak írt levelére az alábbi választ kapta:

„Kedves Pali Öcsém!

Március hó 14.[-i] leveledet nagy szomorúsággal és örömmel olvastam. Szomorúsággal, hogy ennyit szenvedtetek. Örömmel, hogy oly bátran megálltad a helyedet s »átvéstetted« a legzordonabb időket. Isten adja, hogy most már egy tisztább és derültebb korszak következzen.

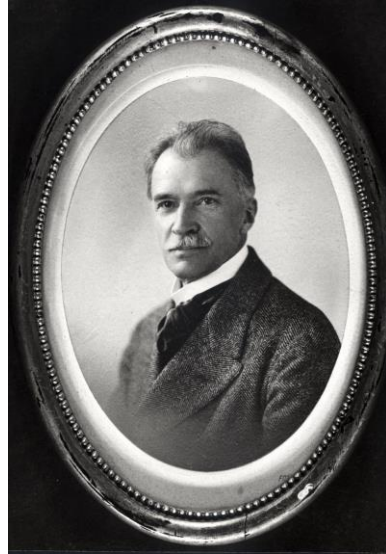
Az utolsó években sokat gondoltam Édesapádra. Mindig nagyra tartottam fiam szellemét és bátor jellemét. Kevés ilyen kitűnő barátom volt, mint ő. Vajon nem volt-e jobb, hogy korábban távozott, mint mi? Vajon kibírta volna-e azt az aljas és sötét korszakot, mely következett?

Jó lesz mindezekről élő szóval elbeszélgetni. Ha újabb akadályok nem merülnek fel, május végére remélem, hogy eljutok a Dunához. Örvidenék ha felkeresnél és én is szívesen meglátogatlak Nagymaroson. Szeretném kedves Feleségedet és kisfiadat megismerni.

Hogy van kedves Anyád? Kérlek add át neki kézcsókomat és feleségem üdvözléseit. Gyakran beszélünk vele eperjesi szép és kellemes látogatásunkról.

A közeli viszontlátás reményében kedves családdal együtt szeretettel üdvözöl öreg barátod,

Jászi Oszkár”⁷

Meléter Pál szülei

A születésnap ajándék

A gondtalan gyermekévekben

Maléter Pál életében súlyos csapás volt édesapja elvesztése, még inkább visszahúzódnóvá, zárkózottá vált. Emberi kapcsolatai építésében az igényesség, a tartósságra való törekvés jellemezte. Sokat olvasott.

A TANULÓÉVEK

Érettségi után Maléter Pál – édesapja kívánságát teljesítve – tanulmányait Prágában, a Károly Egyetem orvostudományi karán folytatta. Nyelvi nehézségei nem voltak, hiszen magyar iskola híján szlovák tannyelvű gimnáziumba járt. Prágában részese volt a németellenes diákmegmozdulásoknak, majd tanulmányait megszakította és hazautazott Eperjesre. Otthon az Egyesült Magyar Párt keretein belül megalakult „Sárosi Magyar Nemzeti Tanács” jegyzője és futárjaként a szlovák diktatúrával is összeütközésbe került. 1938 novemberében Budapestre menekült, nővéréhez, Margithoz. A különbözeti vizsgák letétele után tanulmányait a Pázmány Péter Tudományegyetem orvostudományi karán folytatta, ám azokat anyagi okok miatt kénytelen volt megszakítani. Mivel Eperjes városát nem csatolták Magyarországhoz, onnan a részére addig biztosított apanázs eljuttatására már nem volt mód.

Maléter Pál az orvosi pálya iránt nem érzett elhivatottságot, csupán apja iránti kegyeletből iratkozott be az egyetemre. Katona szeretett volna lenni. Jelentkezett is a Ludovika Akadémiára, de a kérelmét elutasították.

Egy ideig különböző munkákból tartotta fent magát. Volt újságkihordó és „szendvicsemlő”, aki forgalmasabb útszakaszokon a nyakába akasztott reklámtáblával sétált. Később, 1939-ben, hogy anyagi problémái megoldódásáig időt nyerjen, önként jelentkezett katonai szolgálatra. Behívása után a magyar királyi 1. honvéd gépkocsizó zászlóalj gépesített századában teljesített szolgálatot. Egy év múlva karpaszományos címzetes tizedes rendfokozatot kapott. A katonatisztek életét megismerve megerősödött benne az elhatározás, hogy élethivatásul a katonai pályát választja.

Ismét jelentkezett tehát a Ludovika Akadémiára. „Nemzeti és erkölcsi szempontból megbízható. Katonás fellépésű. Igen szorgalmas, igen jó gp. [géppuskás] rajparancsnok. Tisztképzésre igen alkalmasnak tartom”⁸ – írta róla jellemzésében a parancsnoka.

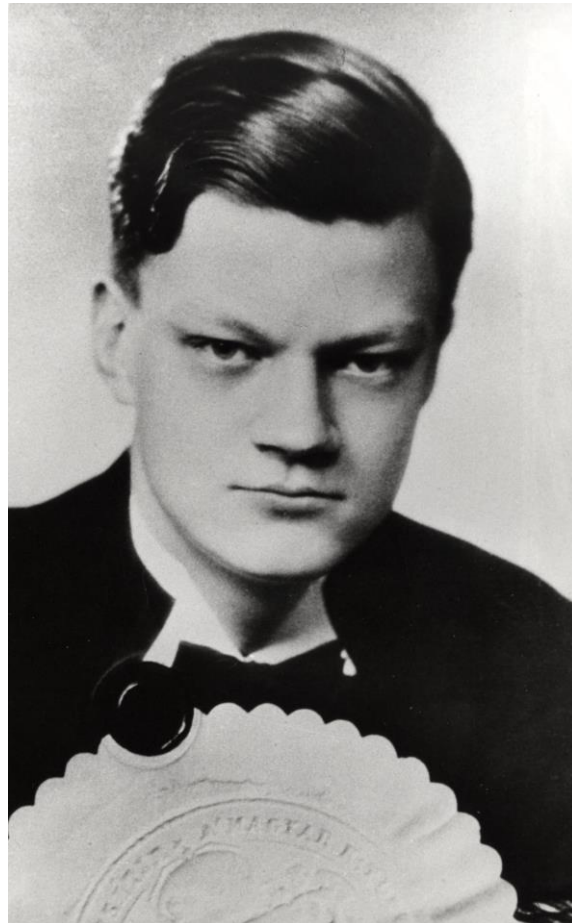
A jelentkezés indokai között olvasható, hogy az akkor 52 éves özvegy édesanyja rossz anyagi körülményei tanulmányainak támogatását nem teszik lehetővé, hiszen ő is támogatásra szorulna. Édesapja után az édesanya nyugdíjat nem kap, mert Eperjes Csehszlovákiához csatlósáskor a köztisztviselőktől megkövetelt hűségeskü letételére az apa nem volt hajlandó.

A Ludovika Akadémián 1940. október 1-jén kezdte meg a tanulmányait. „Nyílt, önzetlen, megállapodott, érzékeny, komoly” írták le „jellemtulajdonságait” tanárai

az első évfolyam végén.⁹ Közepes tehetségű, de igen törekvő és szorgalmas növendéknek tartották. Osztályfőnöke az alábbiak szerint értékelte magatartását: „Szolgálatban testalkatánál fogva kissé félszeg fellépésű, egyébként katonás, megbízható. Csendes, aki szolgálaton kívül higgadt, meggondolt, logikus gondolkodású, önzetlen bajtárs.”¹⁰ Az első félév végén még a legjobban tanuló akadémisták közé tartozott, később a középmezőnybe került.

A magatartására vonatkozó vélemény a második év végén sem változott. „Igen törekvő, lelkiismeretes, pontos, katonás. Bajtársias, önzetlen, úri gondolkodású, meggondolt.”¹¹

Hogy édesanyjához és szülővárosához közelebb kerüljön, a Ludovika Akadémia befejezése után, első tiszti beosztásba Kassára kérte magát.

Fénykép a lecke-könyvből

Az eskühöz híven

AZ ELSŐ TISZTI BEOSZTÁS

Maléter Pál életének ezen fontos korszakából nagyon kevés írásos emlék maradt meg. A dokumentumokban rögzült életmozaikok Szotyori László segítségével, visszaemlékezése alapján álltak össze hiteles élettörténetté.

A frissen avatott ludovikás hadnagy 1943 elején jelentkezett szolgálatra a magyar királyi 2. honvéd páncélos felderítő-zászlóaljnál Kassán. Maléter hadnagy az Akadémián gépkocsizó lövész kiképzést kapott, így a gépkocsizó lövészszázadhoz került szakaszparancsnoknak.

A zászlóalj – amely a közvetlen alegységeken kívül páncélozott gépkocsi, gépkocsizó lövész- és motorkerékpáros századból állt – a 2. páncélos hadosztály közvetlen alárendeltségébe tartozott, parancsnoksága és az alegységek zöme – a páncélgépkocsiszázad és a műhely kivételével – a Tordási út 3. alatt lévő laktanyában volt elhelyezve.

A gépkocsizó lövészszázad technikáját „Botond” típusú rajgépkocsik képezték.

A fiatal hadnagy a századnál nagy akarással vetette bele magát a munkába. A kezdés azonban nem volt konfliktusmentes. Parancsnoka, a rendkívül szigorú Telegdi László főhadnagy, kemény követelményeket támasztott elsősorban önmagával, de a beosztottaival szemben is. Tény azonban, hogy a parancsnoki munka gyakorlati részével akkor ismerkedő Maléter hadnagyot számos esetben a legénység előtt bírálta, és ezzel a fiatal tiszt tekintélyét veszélyeztette. Maléter túrt, majd amikor úgy érezte, hogy betelt a pohár, panaszra jelentkezett Szotyori László századosnál, a zászlóaljparancsnok segéd tisztjénél, és kihallgatást kért a zászlóaljparancsnoktól. A századosnak feltűnt Maléter hadnagy ideges viselkedése. Kifaggatta, és mivel a fiatal tisztet az első pillanattól rokonszenvesnek találta, úgy döntött, hogy elejét veszi a nagyobb bajnak. A százados jól ismerte a tisztek világát, és óvni próbálta Malétert attól, hogy a tervezett panaszból belső villongás, nagyobb fokú ellenségeskedés alakuljon ki, és újabb sérelmek érjék, ami akár áthelyezéshez is vezethet. A békesség megteremtése érdekében saját hatáskörében rendezte az ügyet. Szotyori Telegdi főhadnagyért küldött, majd kioktatta, hogyan kell a tiszti tekintélyt megővni. Telegdi főhadnagy a fejmosást tudomásul vette és többet nem is volt panasz rá, a viszony a két fiatal tiszt között hamarosan rendeződött.

Szabadságon (1942)

Maléter hálás volt idősebb tisztársának a segítségért, és később is kereste társaságát. Szotyori százados szívesen fogadta az önérzetes, nagyon igyekvő, művelt fiatalembernek a közeledését. Tudta, hogy pártfogoltja nem fog visszaélni a bizalmával; a nagy szolgálati távolság ellenére magatartását, munkáját figyelemmel kísérte.

A FRONTON

A páncélosadosztály háborús alkalmazásáról 1944 márciusában megszületett a döntés. A páncélos felderítő-zászlóaljat is mozgósították. Eközben jutott el az alakulathoz a német megszállás híre.

Hitler 1944. március 12-én adta ki a Magyarország megszállására vonatkozó parancsot. Ebben a megszállás szükségességét Kállay Miklós és az általa vezetett kormány készülő árulásával indokolta, melyhez szerinte a honvédség egyes magas rangú tisztjei is készek csatlakozni.

A német csapatok március 18-án megindultak, és másnap a kora reggeli órákban ellenállás nélkül foglalták el a legfontosabb stratégiai pontokat.

A német megszállás elhárítása, az ország megvédése érdekében a páncélos felderítő-zászlóaljat is riadóztatták. Kiosztották az éles lőszert. Parancsot kaptak: minden eszközzel akadályozzák meg, hogy az Eperjes felől érkező német csapatok Kassára bevonulhassanak. A feladat várakozásteli izgalommal töltötte el a zászlóaljat. Másnap a riadókézültséget lefűjték. A tisztek többségét mintha leforrázták volna. Március 19-én ellenállás nélkül vonultak a városba a német csapatok. A hatás azonban felkavaró volt. A látottak már nem a régi német hadsereg képét mutatták. A katonák ruházata kopott, felszerelésük szegényes volt, a létszámuk alig tett ki két zászlóaljnyi erőt.

A megszállást követő héten megérkezett a frontra vezénylő parancs. A 2. páncélosadosztály az 1. hadsereg kötelékében vonult ki 1944. április első napjaiban a Kárpátok előterébe, ahol részt vett a Kolomea–Nadwonka elfoglalásáért folytatott, korlátozott célú támadó hadműveletben. A csapatok berakodtak, és a vasúti szerelvények hamarosan a kárpátontúli területekre indultak.

A zászlóalj különleges rendeltetésű, feladatkörű és fegyverzetű önálló alegység volt. Előrenyomulás, támadás esetén az volt a feladata, hogy elsőként vegye fel a harcérrintkezést az ellenséggel. Derítse fel annak erőit, jelentse azok helyzetét, foglaljon el fontos terepszakaszt, és azt tartsa mindaddig, amíg a hadosztály fő erői oda nem érkeznek. Az akkori viszonyok között a zászlóalj megfelelő erőt képviselt, mozgékony, viszonylag nagy tűzerejű és létszámú alakulatnak számított, amely védekezés esetén is komoly ellenállásra volt képes.

A 2. páncélosadosztályból ez a zászlóalj került ki először a frontra. Bolehov községben rakodtak ki, majd keréken Delatin városba irányították őket, ahol egy hétig tartózkodtak. Ott átvizsgálták a gépjárműveket, harci eszközöket, a lőszer- és üzemanyagkészleteket kiegészítették.

Már a harmadik napja voltak a városban, amikor a gépkocsi lövészszázad írnoka jelentette Szotyori századosnak, hogy Maléter Pál hadnagy a legényével együtt eltűnt. Napok óta nem találják, de ezt eddig azért nem jelentették, mert biztosak voltak abban, hogy hamarosan úgymint előkerül.

Szotyori százados először azt hitte, hogy a fiatal tiszt egy csinos nőre akadt, de később a baráti aggodást elnyomta a felettes dühe. Amikor a százados megtudta, hogy a hadnagy visszaérkezett, szigorúan magához rendelte. Maléter mindenekelőtt bocsánatot kért, és aztán közölte, hogy szó sincs gáláns kalandról. A városban járt a legényével és a település szélén partizánok fogták el. S minthogy jól beszél csehül és szlovákul, faggatták, majd elengedték. Mivel Szotyori tudta, hogy a környéken többféle partizáncsoport tevékenykedik, Maléter szavaiban nem kételkedett, és az esetet a zászlóaljparancsoknak sem jelentette.

A felkészülés befejezése után a kapott parancs alapján Kolomea irányába indultak tovább. Útközben a zászlóalj tűzharcban elfoglalta Szalotvina községet. Nadvornához érve aknavetőtűz fogadta őket, és páncéltörő fegyverekkel is lőttek rájuk. Hosszabb harc után elfoglalták a helységet, majd továbbmenve Tarnovicalesznán állították meg a zászlóaljat.

Ezen a helyen több kisebb harcfeleletet hajtottak végre. A fiatal tisztek rivalizáltak egymással, mindegyik, így Maléter Pál is meg akarta mutatni, hogy mit ér. Thold István, a motorkerékpáros-század hadnagya volt a „sikerember”, nagyobb feladatok végrehajtására rendszerint őt küldték.

Maléter bizonyításra, sikerre éhezve jelentkezett Szotyori századosnál, és kérte, ha legközelebb vállalkozást kell végrehajtani, őt ajánlja a zászlóaljparancsnoknak.

Szotyori ezt megígérte, és amikor Rugonyi György vezérkari alezredes, a hadosztály vezérkari főnöke azt a parancsot adta, hogy szerezzenek foglyot az I. B. osztálynak,¹² elhatározta, hogy a feladat végrehajtására a zászlóaljparancsnoknak Maléter Pált fogja javasolni. Így is történt.

A hadosztálytörzstől visszatérve jelentette a feladatot a parancsnokának, aki már szinte automatikusan adta ki az utasítást: „Küldd a Thold Pistát”. Szotyori ekkor hozakodott elő javaslatával, amire a parancsnok rábólintott.

Május 2-án reggel 7 órakor a vállalkozásra kijelölt Maléter Pál és a 15 önként jelentkező honvéd eligazításra felsorakozott. A csoport parancsnokhelyettesének Szotyori százados Balog János szakaszvezetőt jelölte ki. Felszerelésük egy golyószóró és személyenként géppisztoly, valamint négy darab kézigránát volt.

Elindulás előtt a százados félrehívta Balog János szakaszvezetőt, s közölte, hogy hadbíróság elé állíttatja, amennyiben a hadnagyot nem hozzák vissza. A szigorú parancsnak az volt az előzménye, hogy az egyik harci cselekmény során Ernőházi Mik-

lós hadnagy comblövést kapott, összeesett. Ezt látva a legénységen kitört a pánik, és elmenekültek. Másnap, amikor a zászlóalj az oroszokat egy kicsit visszanyomta, a hadnagyot a temetőben szétvert fejjel találták meg.

A csoport elindult. Maléter 15 emberéből hét kora délután visszatért. Balog János szakaszvezető utolsóként érkezett, és a vállalkozásról a következőket jelentette: óvatosan, csendben haladtak, és már mélyen behatoltak az erdőbe, de oroszokkal nem találkoztak. Egyszer csak bagolyhuhogást hallottak előlről, majd jobbról és balról is. Még el sem juthatott a tudatukig, hogy nappal a baglyok nem szoktak huhogni, amikor körülöttük megszólaltak a fegyverek. Néhányan, közöttük a golyószórós is, azonnal elestek. Maléter harchoz vezényelte katonáit, átvette a golyószóró kezelését. A sehol sem látható ellenség irányába tüzelni kezdtek.

Amikor Maléter megértette, hogy ez így nem vezethet eredményre, parancsot adott Balognak, hogy a katonákat vonja ki a szovjetek tüzéből, miközben ő a golyószóróval fedezni fogja őket. Balog – emlékezve Szotyori százados szavaira – nem akarta az utasítást végrehajtani. Ekkor Maléter kivette a pisztolyát és közölte, hogy ez parancs, és ha nem teljesíti, s az emberekkel nem megy vissza azonnal, lelövi.

Mivel Balog szakaszvezető állítását a többiek is megerősítették, a százados a fenyegtetést nem váltotta be, Balogot nem adta a hadbíróságra.

AZ ELTŰNTEK LISTÁJÁN

Ezen a napon – 1944. május 2-án – így került fel Maléter Pál hadnagy „eltűntként” a zászlóalj veszteséglistájára.¹³

Szotyori százados a történet végét már csak 1945-ben ismerhette meg, amikor a halottnak hitt Maléter Pállal Debrecenben találkozott. Tőle értesült arról, hogy Balog igazat mondott, és arról is, hogy amikor a katonák visszavonultak, Maléter a golyószóróval addig tüzelt, amíg a lőszer ki nem fogyott. Még lőtt, amikor a nyakán megsérült. Mint később megtudta, a lövedék a nyakán ment be és a bal lapockájánál állt meg. Amikor a tár kiürült, várt, majd felállt. Jobb karját feltartva jelezte, hogy az ellenállást beszüntette.

Ekkor egy „ázsiai arcú” katona lépett ki a bokrok közül. Láthatóan örült, hiszen a magyar tiszt kétheti szabadságot jelentett neki. Ráfogta a fegyverét, és társait a fogly közelébe sem engedve vezette hátra a saját állásaihoz. Útközben ahány tiszttel csak találkozott, Malétert mindegyik le akarta löni. A katona nem engedte, de ilyenkor mindig jó nagyokat rúgott a foglyába. Ezt addig csinálta, amíg aztán Maléter gomblyukba dugott hüvelykujja ki nem csúszott. A kabát ujjából kicsurgó vér láttán értette meg a szovjet katona, hogy embere nem önként adta meg magát, hanem

megsebesült. És ekkor mintha kicserélték volna. Többet nem emelt kezét a sebesült magyar tisztre. Miután a törzsben jelentette az esetet, és Maléter Pál nevét nyilvántartásba vették, orvoshoz kísérték, aki a lapockája alól a lövedéket eltávolította. Meg is jegyezte, hogy a magyar kétszer menekült meg a haláltól. Először, amikor nem a nyaki ütőerét találták el, és másodszor, amikor a lövedék a szívét elkerülte.¹⁴

A lábadozó hadifogoly több tábor is megjárva június hónapban érkezett a Sepetovkához közeli Izjaslavba. Még ebben a hónapban Zbarazs fogolytáborba került, ahol megjelent Révai József és Vas Zoltán, a magyar kommunista emigráció vezetőségének tagjai, akik a hadifoglyok gyűlésén a német megszállók elleni harcra szerveződő magyar légióba önként jelentkezőket toboroztak. A gyűlésre kivezényelt foglyok nem mutattak különösebb érdeklődést, ezért az agitátorok a személyesebb kapcsolatot keresték.

A gyűlés után az udvaron kisebb csoportokban folytatódott a beszélgetés. Maléter Pál kérdéseket tett fel Révai Józsefnek. Először is azt tudakolta, hogy ha a szovjet csapatok Magyarországra érkeznek, beavatkoznak-e az ország belügyeibe. Révai határozottan állította, hogy a szovjet csapatok csak a német hadsereget verik ki, az ország ügyeibe nem szólnak bele. Ezek után Maléter arra volt kíváncsi, hogy addig is, amíg a szovjet csapatok Magyarországon tartózkodnak, a vallását a lakosság szabadon gyakorolhatja-e. Természetesen igen volt a válasz.

A fiatal tiszt utoljára megkérdezte: ha a szovjet hadsereg kivonult, Magyarország független ország marad-e. Révai hosszasan és meggyőzően magyarázta, hogy Magyarország független ország lesz. A kapott válaszok után döntött úgy Maléter, hogy a német megszállók elleni harcot önként vállalja.¹⁵

Tizenhárom év múlva – a forradalom leverése után – a vizsgálati fogságban is visszaütötte azt a feltételezést, amely szerint ő 1944 májusában a szovjet csapatokhoz állt volna. A német megszállók ellen mint magyar partizán harcoltam Erdélyben – mondta vallatójának.¹⁶

A Hitler és katonái iránti ellenszenvé a prágai, kassai tapasztalatok és a front rideg valósága után a hadifogságban tovább mélyült. Több hadifogolytáborban is észrevette, hogy a német foglyok mindent elkövettek azért, hogy a más nemzetiségű foglyok kárára előnyökhöz jussanak. A gondolkodó katona és az érző ember döntött: Magyarország megszállása és a különböző helyzetekben elszenvedett sérelmek miatt kötötte ki, hogy csak a németek elleni harcban hajlandó részt venni. Tiszti esküjére hivatkozva később sem akart magyar csapatok ellen harcolni. Amikor arról értesült, hogy várható Magyarország kilépése a háborúból, vállalta, hogy csoportjával részt vesz a harcok beszüntetését felgyorsító partizánakciókban.

A jelentkezőket 1944. július 24-én sorakoztatták. Gyalog, majd vasuton jutottak el a Rovnó melletti Obarovba, ahol a többi hadifogolytáborból érkezőkhöz csatlakoztak. Augusztus 2-án velük együtt érkeztek meg a kiképzőtáborba.¹⁷

Szabad elhatározásból...

PARTIZÁNKÉNT BEVETÉSEN

Maléter Pált és társait a várható feladatokra a Kijev melletti Szvjatosinóban képzítették fel.¹ A kiképzés megkezdése után néhány héttel az iskola vezetői Malétert magukhoz rendelték. Közölték, hogy ő lesz a parancsnoka annak a szovjet és magyar partizánokból álló csoportnak, amelyet egy később meghatározandó feladatra bevetnek. Az eligazításon kitértek arra is, hogy Maléter korábbi feltételének megfelelően a csoportnak olyan tevékenységi körzetet választottak, ahol elsősorban német csapatok tartózkodnak.

A névsort már összeállították. Maléter parancsnoki minőségben akkor találkozott velük, amikor fel kellett sorakoztatnia őket. Az osztag a következő személyekből állt: Balázs Zsigmond, a parancsnok politikai helyettese, Bogár György robbantó, Bartal Károly, Druca Sándor, Danca Sándor, Molnár József, Fischer József, Nagy Bálint, Szijártó József, Ságvári István, Csőke János, Dezsi Endre [András], Hauer József, Lőrincz Béla. Hét orosz nemzetiségű is velük indult, Jefimov Alekszandr Sztjepanovics parancsnokhelyettes, Gluhovszkij Vaclav Marjonics törzsfőnök, Csehovszkij katonaorvos, Ljubicsenko robbantó, Klenács robbantó, Kalacsenko rádiós és Afomin rádiós.

Az iskola udvarán felsorakoztatott partizánok előtt megjelentek az iskola vezetői, előadói, köztük Rákosi Mátyás is. A csoportnak az indulás előtt le kellett tenni a partizánok esküjét: „Én Maléter Pál, ... aki szabad elhatározásomból önként léptem be a Magyar Szabadságharcosok soraiba, esküszöm, hogy minden erőmmel és tudásommal harcolni fogok...” – olvasta fel tagoltan Maléter a partizáneskü szövegét.²

Az ünnepélyes ceremónia után a csoport vezetőállománya – Maléter Pál, Balázs Zsigmond, Jefimov és Gluhovszkij – részére megtartott eligazításon a partizántörzs vezetői ismertették, hogy az osztagot a terv szerint a kievi repülőtérrel induló két repülőgépről még aznap, 1944. szeptember 17-én ejtőernyővel ledobják a Tasnád környéki erdőségben, Erdély területén. Feladatuk diverziós cselekmények végrehajtása a németek ellen. Ismertették a kapcsolattartás módját és jeleit, megkapták a kidobás körzetében települt összekötők nevét és címét is. A magyar emigráció képviselői felhívták a figyelmet arra is, hogy Románia háborúból történő kiugrása után várható,

hogy Horthy Miklós kormányzó hasonló lépésre szánja el magát. Az erről kapott értesítést követően kiemelt fontosságú feladata lesz a csoportnak a magyar csapatok tájékoztatása, meggyőzésük a harc folytatásának értelmetlenségéről és annak elősegítése agitációval, hogy a szovjet csapatokkal kapcsolatos görcsös félelmek oldódjanak.

MAGYAR TISZT OROSZ KÍSÉRŐKKEL

Amikor az eligazítás véget ért, Maléter Pálnak már csak a felkészülés utolsó ellenőrzésére maradt ideje. A partizánok felszerelése dobtáras géppisztoly volt, és mindenki kapott egy kézigránátot is. Csőke Jánost egy golyószórával látták el. A többi felszerelést zsákokba málházták. Magyar, illetve szovjet egyenruhában voltak. Kikerkezés után a pilóták ismertették a kidobás rendjét, mely szerint 4-5 fős csoportokban ugranak ki a repülőgépekből, ezt követően a felszerelést, a málhazsákokba csomagolt élelmet, ruházatot és lőszert utánuk dobják.

Maléter tartott a csoport szétszóródásától, ezért megpróbálta rábeszélni a repülőgépek parancsnokait, hogy az ugrást egyszerre, egy időben hajtsák végre. Már csak rövid búcsúzkodásra maradt idejük. Beszálltak és izgatottan várták a felszállási parancsot.

Az első gép fedélzetén 13 magyar és a két orosz emelkedett fel. Maléter ekkor még nem tudta, hogy közülük csak egy partizánt láthat majd viszont. Ez a repülő célt tévesztett, a ledobás tervezett helyétől nagyon messze, Debrecentől 25 km-re keletre, Debrecen és Érmihályfalva között dobta le szállítmányát. Balázs Sándor csoportjából néhányan egy falu házára ereszkedtek le. Hiába menekültek a közeli kiserdőbe, üldözőik körülvették őket, a magyar és a német csapatok gránátvető tüzeben egy kivételével mindnyájan életüket veszítették. A súlyosan sebesült Fischer Józsefnek sikerült a bokrok között elrejtőznie. A lakosság gondos ápolása és a szovjet csapatok gyors beérkezése mentette meg az életét.

A felszállás után a frontvonal fölött a magyar légvédelem felfedte őket és tüzet nyitottak rájuk. A lövedékek a gép közelében robbantak, de abban nem tettek kárt.

A második gépből az első fordulóban Maléter Pál, majd Csehovszkij, Csőke János, Gluhovszkij és utolsóként Jefimov ugrott. A második fordulóban kidobott négy partizán, mint később kiderült, Maléteréktől 30 km-re, Nagykároly alatt ért földet. A kiegészítő felszerelést tartalmazó zsákok kötelei már a levegőben szétszakadtak és a tartalmuk elveszett. A magyar csapatok ezt a csoportot is észrevették és üldözni kezdték. A rádiókat és a rejtjelkulcsot azonnal megsemmisítették, és mivel térképük nem volt, hogy a szovjet csapatokkal minél előbb egyesülni tudjanak, északkeleti irányba indultak el.

Maléterék csoportja Szatmárnémetitől 42 km-re, Nagykárolytól nyugatra ért földet. Maléter és társai szorosan egymás után ugrottak ki, ezért nem szóródtak szét, hanem mintegy 3-400 méteres sugarú körben értek földet. Csőke János azt hitte, hogy

egy ház kertjébe esett. Hallgatódzott. A csend megnyugtatta. Leszedte magáról az ejtőernyőt, összehúzta, a közeli erdőben az első bokor alá eldugta és gallyakkal betakarta. Betöltötte golyószóróját és elindult a repülőgép zúgásának az irányába. Kis idő múlva zörgést hallott, megállt. A fák közül halk beszédet hallott. A hanglejtés alapján megállapította, hogy tőle nem messze oroszul beszélnek. Akkor az egyezés szerint füttyel jelt adott, amire hamarosan megjött a válasz. Óvatosan megközelítették egymást. Két orrossal találkozott. Hárman mentek tovább és rátaláltak Maléterre meg az orosz orvosra. Az orvos a leereszkedéskor egy fára esett, és amikor az ejtőernyő hevedereit elvágta, a földre zuhant. Izületi sérülést szenvedett. Fegyverre ültetve hat napig felváltva vitték, és amikor végre lábra tudott állni, egy botra támaszkodva követte társait. Jefimov is megsérült. Ő is csak nehezen tudott járnival. ³

Miután az ejtőernyőket elásták, Maléter a sérülteket Csókére bízva Gluhovszkijjal a többiek keresésére indult. Társaiktól 5-6 km-re eltávolodva, éjfél körül hajnali öt óráig eredménytelenül kutatták az erdőt. A csoport tagjait nem találták. Négy óra körül rábukkantak az egyik zsákra, de mivel sérültjeik voltak, ezért a zsákot inkább elásták, majd visszatértek a többiekhez.

Kutyaugatás árulkodott arról, hogy a búvóhelyük közelében laknak, ezért 18-án reggel úgy határoztak, hogy délkeleti irányban távolabb húzódnak. Menet közben elemplámpa fénye tűnt fel. Maléter és Gluhovszkij csendben közelebb ment, de az erdő tisztán társaik helyett partizánok és katonaszökevények után kutató csendőrzőrt találtak. Óvatosan visszahúzódtak az erdő sűrűjébe. Pirkadatig még 4-5 km-t gyalogoltak, majd a bozótban megpihentek. Nappal pihentek, éjjel a működésre kijelölt körzet irányába folytatták útjukat.

Kétnapi gyaloglás után úgy határoztak, hogy – a partizántörzsszel megbeszéltek szerint – tüzek gyújtásával adnak jelzést a helyzetükről és a vonulásuk irányáról.

Először 21-éről 22-ére virradó éjszaka raktak tüzet, majd 24-én a jeladást megismételték. Nem sokkal éjfél után repülőgép zúgását hallották. Meggyújtották a rőzsehalmokat és egy árokba bújva várták a fejleményeket. A repülőgép visszafordult és géppuskájával lőtte a jelzőtüzet. A csoport megint a bokrokba húzódott. Másnap azonban a lakosság bevonásával megkezdődött a hajtóvadászat ellenük, de a szederbokrok kitűnő rejtékhelynek bizonyultak. Néhány napig nem mentek a falvak közelébe, bár élelmük és vizük fogytán volt. Az erdőszéli földeken található töretlen száraz kukoricán éltek. Ekkor Tasnádtól 18 km-re délkeletre jártak, útjukat Margita irányába folytatták. Éjszaka gyalogoltak, nappal pihentek.

Margita közelében Maléter bekopogtatott egy különálló házba. Az abban lakó idős ember Malétert és a kíséretében lévő Csókét Kolozsvár alól menekülő katonaszökevényeknek gondolta. Mint később kiderült, az ő fia is megszökött a hadseregből, és ezért vállalta, hogy a csoport segítségére lesz. Maléter pénzt adott neki, abból a célból, hogy a faluban dohányt és élelmet vegyen, s arra is megkérte: keresse meg bajtársait és az összekötőket. Az összekötőket nem találta, azt azonban megtudhatták tőle, hogy a környéken csapatösszevonások vannak.

AKCIÓBAN

Másnap a vasútállomásra küldték az öreget, aki visszaérkezve elmondta, hogy a pályának ezt a szakaszát nem őrzi senki. Úgy döntöttek, hogy Csőkét és a még mindig nehezen járó orvost hátrahagyva „zsákmányszerző” útra indulnak.

A csoport orosz tagjainak az egyenruháját is le akarták cserélni. Maléter, Jefimov és Gluhovszkij a sötétség beálltával az erős esőben átvágtak a vasúton, és tüzelőállást foglaltak az országútnál. Nem sokkal később kocsikaraván közeledett. A fényszórókat számolva jobbnak tartották, ha csendben maradnak. Kis idő múlva újabb két gépkocsi tűnt fel. Megvárták, amíg közelebb érnek, és ekkor tüzet nyitottak. A teherautók az árokba borultak. A tüzet senki sem viszonzta. Odamentek és látták, hogy a kísérők és a vezetők már nem élnek. A zsákmány szegényes volt: a nyitott kocsik platóján szerszámokat és sátorponyvába csavart harcokcsi-elhárító aknákat találtak. Mivel a távolban újabb autók tűntek fel és lövéseket is hallottak, az aknákkal visszatértek az erdőbe. Azonnal továbbindultak, s egy hegyi folyó által kivájt meredek falú árok bokrai között húzódtak meg. Másnap hallották üldözőik zaját, lövéseket is, de úgy ítélték meg, hogy közvetlen veszély nem fenyegeti őket.

A következő éjszakán megint egy falu közelébe érkeztek. A szélső házba itt is Maléter nyitott be. A számára rossz hír mellé, hogy a környéken partizáncsoportokról mégcsak nem is hallottak, búcsúzáskor kenyeret és almát adtak. Néhány napig egy erdészlakban bújtak meg. A házigazda húst és krumplit vett nekik, de ennél is fontosabb volt a hír, miszerint a Vörös Hadsereg közel lehet, mert a környéken magyar és német csapatokat vontak össze. Az éjszakai ágyúlövések megerősítették a hírt.

Maléter úgy értékelte, hogy egyre nagyobb a lebukás veszélye, ezért október 1-jén késő este útnak indultak. Hajnalra az erdő széléig jutottak, s láthatták, hogy a tőlük nem is távoli vasútvonalon félóránként, óránként katonai szerelvények haladnak. Távcsovön keresztül azt is megfigyelték, hogy az erdőhöz közeli szakaszon a síneket nem őrzi senki.

Maléter a terepet alkalmasnak, az időt elérkezettnek találta a robbantásra, ezért 2-án este Jefimovval és Gluhovszkijjal a sínekhez kúsztak. Az egyik talpfa alól kikaparták a köveket, majd a lyukba harcokcsiaknát helyeztek. Mivel az egyik aknában nem volt gyújtószerkezet, ezért azt úgy telepítették, hogy az első akna robbantsa.

Tíz-tizenöt percet dolgoztak, majd 500 méterrel távolabb várták a vonat érkezését. Körülbelül fél óra múlva hallották is a front felől Margita irányába tartó szerelvény zakatolását. A vonat mellettük ment el, a sötétben is jól kirajzolódtak a zárt vagonok és a pórekocsik körvonalai. Sietve visszavonultak és már távol voltak, amikor bekövetkezett a robbanás.

Néhány nappal később egy tanyán tudták meg, hogy csupán a mozdony és négy kocsi siklott ki. Az utászok a munkára kivezényelt lakossággal néhány óra alatt helyreállították a forgalmat.

Térkép

Kémer község közelében egy tanyán megtudták, hogy a falu papjának van rádiója, és hogy a közeli Karostelegen is magyarok laknak. Október 7-én tehát úgy döntöttek, hogy megkezdik, amiért jöttek: a háború és a németek elleni agitációt. Hajnalban el is indultak, de kiderült, hogy már oda is német csapatokat szállásoltak be.

Maléter másnap reggel, a tanyán lakó erdőkerülővel Kémerbe indult, hogy a papnál meghallgassa a rádiót. A pappal és a tanítóval beszélve megtudta, hogy a falu többsége németellenes. Ő sem titkolódzott, elmondta fogságba esésének körülményeit, és arról is beszélt, hogy a németek elleni harc érdekében partizánfeladatot teljesít. Az őszintesége nem volt hatástalan, a pap megígérte, hogy folyamatosan tájékoztatják őt és embereit a német csapatok mozgásáról.

Így tudták meg október 10-én, hogy Tasnádról őrizet mellett munkára viszik a mozgósított fiatalokat. Maléter elhatározta, hogy ezt megakadályozzák. Október 12-én este az út melletti tüzelőállásukból a kísérőket lelőtték, majd Maléter figyelmeztetése után a fiatalok a közeli erdőbe menekültek.

Október 13-án, a tasnádi felderítésről visszatérve észrevették, hogy a sárban elakadt német autókat ökrökkel vontatják. Maléter és két társa a németekre támadt. Hármat közülük megölték, egy elmenekült. A kifogott ökröket visszaadták gazdáiknak, a gépkocsikat pedig felgyújtották.

AMIRE VÁLLALKOZTAK

Október közepén az ágyúzás egyre jobban erősödött. A helybeliek arról beszéltek, hogy a front már csak 20-30 km-re lehet. Maléter a kémeri paptól arról értesült, hogy Horthy kormányzó a rádióban bejelentette Magyarország kilépését a háborúból. A hír, jóllehet várta, megrendítő hatású volt számára.

Egyik este a tanya közelében lövést hallottak. Látták, hogy a sáros úton magyar katonák közelednek lovas kocsival. Maléter és társai a közeli kukoricásba húzódtak. A magyar alakulat a tanyán telepedett le. Maléter szovjet társai figyelmeztetése ellenére elhatározta, hogy az értelmetlen harc feladására bírja a fáradt katonákat. Az őr megállította. Maléter beszélgetni kezdett vele. A másik azonban észrevette, hogy orosz csizma van a lábán. Letartóztatta és a zászlóalj parancsnokához kísérte. Éjjel kettőig beszélt a parancsnokkal. Tájékoztatta Horthy felhívásáról és az ellenállás megszüntetésére szólította fel. A parancsnok nem hitt neki, ezért két beosztottját elküldte a paphoz, aki igazolta a hírt. Amikor a két katona visszaért és jelentette a hallottakat, Maléter cselhez folyamodott. Közölte, hogy az ő partizánjai közben bekerítették a zászlóaljat, és ha azt nem oszlatják fel, tüzet nyitnak. A parancsnok azzal a feltétellel egyezett bele, hogy a feloszlítás a zászlóalj többi alegységének a beérkezése után fog megtörténni. Mivel vissza akart térni a csoportjához, a parancsnok két megbízható katonájával a közeli erdőbe kísértette. Ott a levegőbe leadott lövésekkel eljátszották Maléter kivégzését.

A következő napon a parancsnok feloszlatta zászlóalját, majd ő maga Maléter csoportjához csatlakozott.

Másnap újabb zászlóaljat küldtek a tanyához a védelmi vonal kiépítése céljából, de miután Malétertől és a partizánokhoz átállt parancsnoktól tudomást szereztek Horthy felhívásáról, ez is feloszlott, s így történhetett meg, hogy ezen a terepszakaszon nem épült ki a védelmi vonal.

Malétert és csoportját ekkor már a lakosság élmezte. Átvészelték egy kétnapos német kutatást. Október 17-én a visszavonuló magyar csapatok alighogy elkezdtek a tanya melletti tüzelőállások építését, megjelentek a Vörös Hadsereg felderítői. Maléter és társai ekkor figyelmeztető lövéseket adtak le. A magyar katonák a bekerítéstől tartva elhagyták állásaikat és Tasnád felé visszavonultak.

A csoport orosz tagjai a felderítők előtt igazolták magukat. Az osztag a hátravonást elrendelő parancsig felderítési feladatok végrehajtásában vett részt, majd az ezred-, hadosztály- és hadseregcsoport-parancsnokságokon történt kihallgatásuk után a frontheadereg törzséhez került.

November 1-jén Aradon és november 8-án Szatmáron a 2. Ukrán Front törzsében találkoztak társaikkal – Fischer Józseffel és a két oroszral –, akiktől megtudták, hogy mi történt velük. Fischer elmondta, hogy az Érmihályfalva környékén elesetteket a helybéli református pap (Sass Kálmán) keresztényekhez illő módon temette el.

A nyakukon lévő „dögcéduláról” olvasta le a neveket – beleértve a két oroszét is –, s mind a tizenegy nevet bevezette az érmihályfalvi református egyház anyakönyvébe. Maléter Pál 1947–48-ban két köszöntő levelet küldött Sass Kálmának; akkor ez a két levél mentette meg a papot a további börtönbüntetéstől, 1957-ben ugyanez a két levél jelentette a végzetes *corpus delicti*.⁴

Maléter Pál és a bevetés túlélői 1944. november 18-án érkeztek vissza Szvjatosinóba, ahol a bevetésről szóló jelentések megírása után ismét bekapcsolódtak az iskola munkájába.

A csoport tevékenységét elemző Jefimov következtetéseiben megfogalmazódott: a felkészítést, a kiképzést súlyos mulasztások terhelik. A térképeik pontatlanok voltak, a Magyar Kommunista Párt vezetői által adott összekötők nem léteztek, a partizánok szétszóródtak a több csoportban történő ledobás folytán, a helytelen málházás következtében az anyagok, felszerelések többsége elveszett, a főzésre adott élelmiszerek használhatatlanok voltak, a fegyvereket nem lőtték be előzőleg, ejtőernyővel sohasem ugrottak.⁵

A jelentésben felsoroltak mind – és egyenként is – azt erősítik, hogy a csoport, a csoportok kiküldésének elsődleges célja nem az eredményes működés volt, hanem az, hogy a béketárgyalásokon a magyar pozíciót erősítse, akár minél több halott fölmutatása árán.

Katonai karrier, kitérőkkel

AZ ÓRALAKULATOK ÉLÉN

Hazánk területén még harcok folytak, amikor Debrecenben megalakult az Ideiglenes Nemzetgyűlés, majd másnap – 1944. december 22-én – az Ideiglenes Nemzeti Kormány. Az új hatalom december 28-án hadat üzent Németországnak, fegyverszüneti kérelemmel fordult a Szovjetunióhoz és a vele szövetséges nagyhatalmak kormányaihoz. Mindezek következtében megfogalmazódott a még formálódó hatalom jellegének megfelelő hadsereg megteremtésének igénye is.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés a kormány feladatául többek között azt határozta meg, hogy „...a német elnyomók elleni harc és hazánk felszabadítása érdekében...” szervezze meg „...az új magyar nemzeti haderőt, a magyar függetlenség és állami szuverenitás egyik legfőbb biztosítékát”.¹

Az új magyar nemzeti és demokratikus haderő megszervezésének lehetőségét az Ideiglenes Nemzeti Kormány, valamint a Szovjetunió és szövetségesei közti fegyverszüneti szerződés 1945. január 20-i moszkvai aláírása teremtette meg.

A szerződés előírta, hogy Magyarország „...legalább nyolc nehézfegyverzettel ellátott gyaloghadosztályt állít ki”.²

Az új hadsereg megszervezése során a kormány és a katonai vezetés a fegyveres ellenállási mozgalom harcosaival, a szovjet csapatok oldalára állt katonákkal, harcot vállaló hadifoglyokkal, valamint a már felszabadult országrészek férfilakosságának önként jelentkező tagjaival számolt.

Az előzmények közé tartozik, hogy már január elején – a magyar kormány és az illetékes szovjet parancsnokság megállapodása alapján – önként jelentkezőkből műszaki alakulatokat szerveztek.³ Ezek az alakulatok szovjet alárendeltségben oldották meg feladataikat.

Az új alakulatok szervezése a kerületi parancsnokságok felállításával vette kezdetét. A hadosztályok közül elsőként 1945. február 9-én a 6. gyaloghadosztály felállítását kezdték meg Debrecenben.

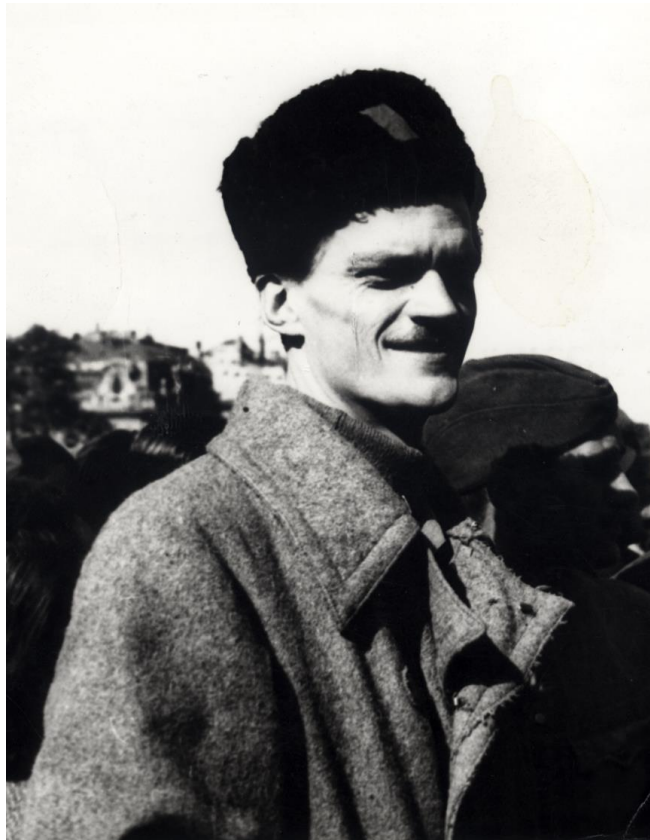
A Honvédelmi Minisztérium 1945. február 7-én őralakulatok felállítását rendelte el. Feladatuk szerint a honvédségi javak, fontosabb műtárgyak, ipartelepek őrzését kellett átvenni a szovjet hadseregtől.

Az első őrlegység, a 6. őrzászlóalj 1945. február 15-én Debrecenben alakult meg. Ennek állományát a Szovjetunióból hazahozott partizánokból kívánták feltölteni.

Február végén a szovjet hadvezetés négy csoportban 734 felfegyverzett partizánt adott át. A zászlóalj élére – ideiglenesen – Somogyi Imre hadnagy százados került. Az erről intézkedő parancs külön hangsúlyozta, „hogy a lelkes hangulatban lévő partizánok a Pávilon laktanyai hadifoglyokkal ne kerüljenek érintkezésbe”.⁴

Somogyi százados helyére hat nappal később Maléter Pál főhadnagyot nevezték ki.

A zászlóaljparancsnokság Debrecenben a Hatvani utcában települt. Feladatuk március 15-ig a katonai felszerelések – ruházat, fegyverzet – összegyűjtése volt a Debrecen környéki tanyavilágból. Később a szovjet csapatoktól ők vették át a minisztériumok őrzését. Először csak a külső, később a belső őrseget is.⁵

Maléter Pál Debrecenben

Március 15-én a zászlóalj kötelékébe tartozó tiszteket a Honvédelmi Miniszter egy rendfokozattal soron kívül előléptette. Maléter Pál egy hónappal a főhadnagyi előléptetése után századosi rendfokozatba került.

A magyarországi harcok végeztével a kormány s így a Honvédelmi Minisztérium is Budapestre került. Ezzel összefüggésben a Maléter-zászlóaljból alakították meg a Honvédelmi Minisztérium törzsszázadát. A század felállítására vonatkozó parancsot Maléter százados április 8-án kapta meg.⁶ A később kiadott intézkedésben elrendelték, hogy az őrzászlóaljból a század fele az első kiürítő vonattal Budapestre megy, és az egyes minisztériumok őrzését fokozatosan átveszi.⁷

A végleges intézkedés május közepén érkezett meg, s eszerint a zászlóalj hivatásos tisztjeiből és a hivatásos legénység zöméből töltik fel a HM törzsszázadot, a fennmaradt állományt pedig az 5. hadosztály alárendeltségébe helyezik át.⁸ A zászlóalj ezzel megszűnt. Állománya június végére a határőrséghez, a vasútbiztosítókhoz, a HM törzsszázadhoz került.

A Honvédelmi Minisztérium épületében elhelyezett század adta a HM külső és belső, továbbá a miniszterelnöki épület, az Országházban az elnöki lakás, a HM politikai osztályának őrségeit. A fennmaradt állomány kiszolgálási feladatokat végzett.

A HM őrszázadának parancsnokául Maléter Pál századost nevezték ki. Ez a fővárosba helyezést is jelentette, egzisztenciát, megállapodottságot, alkalmat az ifjú tiszt számára, hogy a hányatott élet után a család nyugalomára leljen.

PAUSZ MÁRIA

Maléter Pál Debrecenben ismerkedett meg Pausz Máriával, első feleségével. A fiatal lány Kassáról menekült Magyarországra. Barátai megadták neki Maléter Pál debreceni címét azzal, hogy ha bajba kerül, segítségére mindig számíthat. S mint-hogy a család ismerősei közül senkit sem talált a városban, az első éjszakát egy szalmakazalban töltötte, majd másnap törődötten felkereste az őrzászlóalj parancsnokságát. A kapuban álló őrt azonban hiába kérlelte, az nem akarta Maléter Pálhoz vezetni.

Már éppen távozni készült, amikor váratlanul megjelent Maléter. A fiatal lány azt kérte, hogy segítse eljutni a családhoz, Sopronba. A százados lebeszélte lehetetlen szándékáról. Kérte, maradjon a városban, és – hogy anyagi gondjain segítsen – gépirói állást is ajánlott.

Pausz Máriának nem volt közömbös a fiatal tiszt, és rokonszenvét nemcsak a számára oly vonzó megjelenése erősítette, hanem az az őszinte segítő szándék is, amelyet kiszolgáltatottságában tapasztalt.

Egy batyuzókkal zsúfolt tehervonaton együtt indultak Budapestre. A vonatra Szolnokon orosz katonák szálltak fel, akik azonnal megkezdték az utasok fosztogatását.

Egy fiatalasszony sírva tiltakozott a peronon, mire durván félrelökték. Az orosz katona végigkutatta a táskáját, és amikor nem talált nála semmi számára hasznosat, a pelenkákat, babaruhákat, cumisüvegeket a földre szórta. Ezt látva Maléter leszállt a vonatról, rendre utasította a katonát. Az orosz a szemébe nevetett és folytatta a zabrálást. A százados ekkor hatalmas ökölcsapást mért rá. Az oroszok védelmükbe vették társukat. Már-már győzött a túlerő, amikor Maléter Pál kiszabadította magát közülük és felugrott az állomásról kigördülő vonatra.

Mária csodálta ezt az embert. Csodálta a lelki és testi erejét, azt, hogy magatartása, „...a kemény, határozott férfiaságot párosítja a lány és meleg érzelmekkel”.⁹

Kapcsolata Pausz Máriával egyre szorosabbá vált. Úgy döntöttek, hogy összeházasodnak: 1945 augusztusában a szegedi katolikus Nagytemplomban tartották az esküvőt. Az önálló családi életet Budapesten kezdték meg, a katonák segítségével ren-
be hozott kicsi lakásban.

AMIT A PÁRT ÍGÉRT

A kommunista párt már a partizániskolán be akarta szervezni a pártba, de Maléter ekkor még határozottan nemet mondott. Révész Géza több alkalommal is szóba hozta a párttagságot, de még mindig tartózkodó állásponton volt. Aztán, amikor lezajlott az első választás, amelyen a kommunista párt gyengén szerepelt, Maléter a pártközpontban felkereste Révész Gézát.¹⁰ Az épület előtt a Kisgazdapárt győzelmét ünneplő tüntetők vonultak, amikor megkérdezte, hogy áll-e még a párttagsággal kapcsolatos korábbi javaslata. Az igenlő válasz nyomán úgy döntött: belép, azzal az indokkal, hogy abban a pillanatban senki sem vélheti emiatt karrieristának.

Mint az a későbbiekből kiderül, a párttagság nem jelentett mást számára, mint lehetőséget a fontosnak ítélt társadalmi problémák megoldására. Nem az elmélet érdekelte; a nemzeti felemelkedés eszméje vonzotta, és igazán hitt annak megvalósulásában, megvalósíthatóságában.

Maléter Pál neveltetésénél fogva a régi, úgynevezett úri Magyarország viszonyának a visszaállításától nagyon idegenkedett. Többször ki is jelentette, ő partizánként nem azért kockáztatta az életét, hogy a régi rend hívei kerüljenek ismét hatalomra. Valóban elhitte, hogy Magyarországon a Kommunista Párt vezetésével a réginél szebb, demokratikusabb és szociálisan igazságosabb világot fognak építeni. Hitt abban, hogy az emberek között okkal vagy ok nélkül kialakult különbségek egyszer, talán a nem is olyan távoli jövőben kiegyenlítődnek. Tudta, hogy a körülötte élők, beosztottjai, katonái között számos értelmes paraszt és munkásfiatal van, és igazságtalanságnak tartotta, hogy ezeknek a tehetséges embereknek a sorsát a körülményeik irányítják: a környezet, amelybe születtek.

Feleségével ezekről a kérdésekről később gyakran vitatkoztak. Sok kritikai megjegyzést elfogadott, sőt saját tapasztalataival ki is egészítette azokat, de a problémákat a folyamat részének tekintette. Mint abban az időben sokan mások, ő is felmondta a leckét: az emberiség fejlődésének folyamatában a fontos történések nem órák, nem napok, de nem is évek, hanem évtizedek, évszázadok alatt zajlanak le.

Maléter Pál figyelemmel kísérte az országban zajló változásokat, hiszen igazolva szeretne volna látni azt, hogy amit a párt ígér, azt a nép valóban meg is kapja.

A fentiekkel kapcsolatos felfogását híven szemléltetik a feleségének – 1948. március 22-én – írt sorok:

„Ma délelőtt volt a Duna–Tisza csatorna megnyitása. Nagyon szép ünnepség, szépen rendezve. Csodálatos – s most Picim nem szánom agitációnak –, hogy ez a szerencsétlen, porig sújtott nép önjelétől három év alatt annyira fel tudott emelkedni, hogy már a második csatorna építését kezdi.

Ha minden jól megy, 'a vadregényes' puszták helyett öntözőcsatornák szelnek majd át a Duna–Tisza közét, és megvalósul a belterjes gazdálkodás, amire [egy barátunk] még a múlt évben lekicsinyítőleg mondta, hogy lehetetlen.

Öröm volt nézni a kubikusokat, milyen lelkesen kezdtek a munkához, pár ezer ember feje fölül megint elterelődött az ínség, a munkanélküliség gondja. Az 'utópiánk' pontról pontra közeledik a lassú megvalósuláshoz.

Ha csak az unokáinknak lesz jobb, még akkor is megérte a nélkülözést, a nehéz napokat átvészelni, bízva a jobb jövőben...¹¹

A HATÁRŐRSÉGNÉL

A háború befejezése után a kormánykoalíciót alkotó valamennyi párt kialakította a maga katonapolitikáját. A pártok állásfoglalásai a haderőcsökkentés kérdésében közelállóak voltak. A kormány kompromisszumos döntéseiben részben a politikai erőviszonyok, részben pedig a Szövetséges Ellenőrző Bizottság kötelező érvényű határozatai és követelményei jutottak kifejeződésre. Az 1945-ös év második felében végrehajtott szervezeti változások is alapvetően a hadsereg csökkentésével és az újjáépítést szolgáló feladatokkal függtek össze.

A kerületi katonai parancsnokságok irányításával a feloszlott hadosztályokból átadott katonák és fegyverzet igénybevételével újabb lendületet nyert a határőrség szervezése és megerősítése.

Ennek keretében – 1946 márciusában – a határ vadász-alakulatokat Pállfy György¹² ezredes vezetésével átszervezték. A határportyázó századok számát 27-ről 50-re emelték, és 14 zászlóaljba szervezték. Ezek parancsnokainak többségét – Maléter Pálhoz hasonlóan – antifasiszta vagy partizániskolát végzettek közül választották ki.

1946 márciusában felesége már öt hónapos terhes volt, amikor Maléter Pált a határőrséghez, a váci IV., a későbbi balassagyarmati III. határvadász-zászlóalj parancsnoki beosztásába helyezték. 1946. május 12-én őrnaggyá léptették elő.¹³

Az északi határszakaszon a csehszlovák kormány magyarellenes intézkedései miatt 1946–47-ben rendkívül feszült volt a helyzet. A provokációk és incidensek mindennaposak voltak. A gazdasági stabilizáció érdekében a határőrség legfontosabb feladata a csempészség visszaszorítása és közbiztonsági, valamint határőrizeti akciók lefolytatása volt. A feketézők egyre nagyobb csoportjai lépték át a határt, és nem egy esetben a határvadász erőkkel is szembeszálltak. A határőrök rendkívül mostoha körülmények között látták el a szolgálati feladatokat, az infláció körülményei között a mindennapi étkezés biztosítása is gondot okozott. Maléterék ezért is döntöttek úgy, hogy a várandós állapotban lévő Mária Budapesten marad, ahol testvére és Maléter Pál féltestvére, Margit segíti majd.

Nemcsak a reményei teljesültek, de visszatérni látta a gyermekkorát, az apa-fiú kapcsolat nosztalgiával őrzött emlékét, amikor Mária 1946 júniusában fiúgyermekkel ajándékozta meg. A Pál nevet adták neki. Maléter szinte naponta írt feleségének szokványosnak egyáltalán nem mondható stílusban, a hétvégeken pedig hosszú órákat utazott azért, hogy néhány órát feleségével és gyermekével tölthessen.¹⁴

Gondolkodásáról, érzelmeiről, a világgal kapcsolatos felfogásáról is sokat elárulnak a nehézségek súlyától már-már összeroppanó feleségét vigasztaló levelének alábbi sorai:

„Drága Kicsim!

Nagyon sokat gondolkoztam azóta is leveleden, s nem tudom, hogy válaszom kielégített-e, magkaptad-e benne a feleletet kérdéseidre s így megtalálod-e a feltétlenül szükséges nyugalmadat, visszakapod-e tenniakarásodat, életkedvedet.

Nincs szó Kicsim arról, hogy elvegye valaki Tőled az Istent. Mi is az az Istenben való hit? Mit nevezünk annak? Gyűjtőfogalma a megmagyarázhatatlannak, a természetfelettinak? Egy fogalom, amiben bíznak a baj, a bánat esetén? Minek nevezzük? Istennek, természetet irányító s összefogó erőnek? Hidd el Kicsim, nekem esne a legrosszabbul, ha tudnám, miattam vesztetted el a hitedet.

Cinizmusom – mint tudod – gyakran védekezés a csapásokkal szemben... Megszoktam, hogy minden úgy menjen, ahogy akarom, s most kikapcsolt a sors a munkából, megnyomorodtam, ha ideiglenesen is. Látom füstbe menni a terveimet – mégsem hagyom el magam – hiszen Rád is kell gondolnom s most már a gyerekekre is.

Térj vissza Kicsim az Istenhez, bár nem hiszem, valóban elfordultál Tőle. Talán csak a sok gond, baj, kilátástalanság látszata keltette benned ezt az érzést...

Tudom leverőleg hat a környezet, mely a régi világ embereiből áll. Én elszakadtam mindentől s mindenkitől, ami a régi világból maradt. Te ezt nem tudod megtenni, hiszen most közöttük élsz. De meg kell őket érteni, figyelembe kell venni a körülményeket, s rájössz, miért nem tetszik a jelenlegi rendszer.

S ha a régi, kassai életed nézed, tényleg nagy változás állt be. Akkor nem lettél volna egy nincstelen ember felesége, ki olyan elveket vall mint én.

Debrecenben láttad, hogyan bántam embereimmel, hogy nem volt különbség ember és ember közt, csak a munkájuk számított. De én is hibázhatok s hibázok is bármennyire küzdök ellene.

Minden rendszernek megvannak a haszonélvezői, megvannak a mostaninak is. De a végcél – még ha nem is éljük meg – megéri, hogy harcoljunk érte. S az, hogy a vallás a túlvilágot teszi célnak, melyet földi életünkkel kell kiérdemelni, nem zárja ki, hogy az emberek földi boldogságukért is harcoljanak s ne csak egyesek, hanem az összes boldogságáért.

Utópiának látszik az emberek önzetlenségre való nevelésének teljes eredménye. De vajon a kereszténység elterjedésének valószínűsége nagyobb volt-e? Azt is egy maroknyi ember hirdette, s ennek a tannak is egyik alapja az önzetlenség.”¹⁵

Négy év alatt hétszer költöztek: Vácra, Nagymarosra, Balassagyarmatra, Szegedre és két alkalommal Budapestre. Második gyermekük, Mária, 1947. december 8-án már Budapesten született. Ekkor úgy tűnt, megnyugtatóan rendeződött a családi háttér is: Maléter Pál ugyanis 1948. március és augusztus között a Köztársasági Elnök testőrségének a parancsnoka volt.

A TESTŐRPARANCSNOK

Tildy Zoltánt korábban nem ismerte. Kapcsolatuk az első pillanattól szolgálati jellegű volt, de Maléter rokonszenvesnek találta, hogy az elnök a testőrség minden gondját láthatóan jóindulattal kezelte.

A szolgálat az elnöki palota őrzéséből, díszőrségek kiállításából állt. A kísérés feladatát Maléter Pál rendszerint a szárnysegéddel, Kerekes Béla vezérőrnaggyal osztotta meg. Május végétől a testőrség egy része Balatonlellén, az elnöki nyaralóban teljesített szolgálatot. Maléter egy szomszédos épületben kapott helyet, és így a család egész nyáron együtt lehetett.

Maléter ott, Lellén értesült Csornoky Viktornak, Tildy vejének¹⁶ az őrizetbe vételéről. Nem sokkal később a testőrség feladatát az ÁVH vette át. Maléter Pál Tildyt 1948-ban akkor látta utoljára, amikor a szolgálat átadását jelentette.¹⁷

A testőrség feloszlása után Maléter Pálnak Pálffy György mellett segédtiszti beosztást ajánlottak fel, de azt – felesége kérésére – visszautasította. Figyelemre méltó, hogy a családi kötelék erősebbnek bizonyult a lehetséges karrierrel: inkább a szegedi kerületparancsnokságra, törzsfőnöki beosztásba kérte magát. Emberi indoka volt: felesége édesanyja Szegeden lakott, a gyerekek nevelésében szükség volt rá.

A Szegeden töltött időszak a család részére meghozta a nyugalmat. Csak egymásnak, a gyerekeknek éltek. A kis Pál és Mária szépen fejlődtek, jókedvű, vidám gyerekek voltak. Maléter Pál annak ellenére, hogy imádta gyermekeit, szigorú apa volt, kicsit katonásan nevelte őket, keményen és fegyelmezetten. Harmadik gyermekük, Judith 1949. szeptember 18-án ebben a városban, Szegeden született.¹⁸

AZ ÁTSZERVEZÉSEK KORA

Az 1949–53 közötti időszakban az erőltetett ütem, az évenkénti többszöri átszervezés jellemezte a hadsereg fejlesztését. Érintett volt ebben Maléter is, hiszen új beosztása ismét a fővárosba szólította. A Honvédelmi Minisztérium páncélos-szemlélősege hadműveleti osztályának vezetőjévé nevezték ki.

Az MDP Központi Vezetősége 1950. október 25-i ülésén elfogadott állásfoglalása a honvédelem fejlesztését a feladatok „legközelebbi láncszemének” nevezte. Ennek része volt az 1950. november 1-jén „Kossuth” fedőnévvel kiadott szervezési intézkedés, melynek keretében megalakították a XI. gépesített hadtest parancsnokságát Budapesten. A hadtest törzsfőnökének Maléter Pált nevezték ki, aki az 1950. május 1-jén kezdődő – Király Béla vezérőrnagy parancsnoksága alatti – magasabb parancsnoki tanfolyamot elvégezte. A hadtest alárendeltségébe a 7. gépesített és a 18. páncélos hadosztály, valamint hadtestközvetlenül a 71. tüzérezred, a 84. rohamtüzérezred, az 55. műszaki zászlóalj, a 16. légvédelmi tüzérezred és a 33. híradó-zászlóalj tartozott. Ez azt is jelentette, hogy alakulataik az ország szinte minden részében voltak, így ezek tevékenységének megszervezése, ellenőrzése a törzs tagjainak mindegyikére emberfeletti terheket rótt. Az új szervezetek megalakítása mellett a létszámfeltöltések, a belső szervezeti korszerűsítések, a helyőrségváltások végrehajtása, az alárendeltek további számbeli növekedéséhez szükséges feltételek hiánya a személyi állomány minden kategóriájában feszültségeket gerjesztett.

Maléter Pál szolgálati feladatainak ellátása közben jól érezhette a tisztí állomány gondjait és problémáit. A gazdaság lehetőségeit messze meghaladó hadseregépítés – amellyel, hogy akadályozta a kommunista párt által megfogalmazott társadalmi célok elérését – egy sor, a hadsereg életét, működését károsan befolyásoló tényező forrásává is vált. A döntési jogosítványok központosításával, a szabályzatok előírásainak önkényes megsértésével szinte teljes egészében felszámolta a közép- és alsósintű parancsnoki kar önállóságát. A katonai felsővezetés elszakadt a csapatoktól, azok életét, problémáit nem ismerte. A nagyfokú bürokrácia tompította a felelősségérzetet, betegessé vált a bizalmatlanság. Általánossá lett az alárendeltek lebecsülése. A tisztek beosztásra és rendfokozatra való tekintet nélkül mindenben felsőbb utasításra vártak, önállóan nem intézkedhettek. Az öntevékenységet és önállóságot egyébként is csírájában elfojtották.

A hadsereg évenkénti többszöri átszervezése, sőt a későbbi létszámcsökkentések sem hozták meg a minduntalan beígért minőségi javulást. A tisztek létszáma 1950 és 1951 között csaknem megháromszorozódott, 1950 és 1953 között majdnem a hatszorosára emelkedett. Az ideológiai megfontolásból toborzott, olykor általános iskolai végzettséggel sem rendelkező tisztikar életviszonyai hatottak a szolgálatellátás színvonalára. Az átszervezés erkölcsi téren is bomlasztott: a tisztek többsége minden évben más beosztásba és más helyőrségbe került, megközelítőleg húsz százalékuk élt külön a családjától. Ez a tény a legképzettebbek körében is létbizonytalanságot szült, rá kellett jönniük, hogy életük, katonai pályafutásuk esetlegességektől, a törvények mellőzésével született döntésektől függött. Elkeseredésüket fokozta az elhárító szervek „törvényen kívülsége”, önkénye, mely számos esetben a parancsnokok tekintélyének a lejárataához is vezetett.

Többé-kevésbé sérült volt ez a tisztikar. Sértve érezték magukat azok, akiket a kommunista párt küldött a hadseregbe 1945–46-ban, merthogy másodrendűnek tekintették őket az 1948–49 után felavatott tisztekkel szemben, sértődöttek voltak a régi munkásmozgalmi káderek, a volt partizánok, ezek jelentős részét különböző indokokkal el is bocsátották a hadseregből. Nem érezték jól magukat a frissen bekerült értelmiségiek – mérnökök, orvosok – sem, akik amellet, hogy a polgári viszonyoknál kedvezőtlenebb anyagi körülményeket találtak, megbecsülést is csak ritka esetben élveztek. A legbizonytalanabb helyzetben azonban az 1945 előtt felavatott tisztek voltak.

A hadseregben működő pártszervezetek a legtöbb helyen a parancsnokok és politikai helyetteseik eszközévé váltak, és szavazógépül szolgáltak a felsőbb – népszerűtlen, erőltetett – utasítások és az előjárók által sugalmazott feladatok elfogadtatására. Ilyen körülmények között a tehetséges tisztek nagy része politikailag passzívvá vált, mintegy külső szemlélőként várta a politikai helyzet és ezen belül önsorsának javulását.

Maléter Pál szolgálati feladatai közben érzékelte mindezeket a problémákat, kiváltképpen a tisztek gondjait. E gondok és problémák, különösen a munkával kapcsolatos túlságos leterheltség a családra is ránehezedett. Maléter mindezt úgy élte meg, hogy egyre inkább befelé fordult, állandósuló félelemben élt. Partizán múltja ellenére nyomasztották a tapasztaltak, várta, hogy mikor kerül sorra – mint ludovikás tiszt. Mária, a családért aggódó nő meg is fogalmazta a legtitkosabbat: menekülni! Elmenni az országból, mert ez a helyzet nem tartható sokáig!

„Nem Mária – mondta egy alkalommal Maléter – most, hogy bajban van az ország, nem hagyhatom itt... Ne aggódj Mária, amikor eljön az idő, tudni fogom, hogy hol a helyem.”¹⁹

Önvizsgálat volt ez? A kemény regulákhoz és megpróbáltatásokhoz szokott katona illúziója? A dolgok lényegéből összeálló, titkon remélt következtetés?

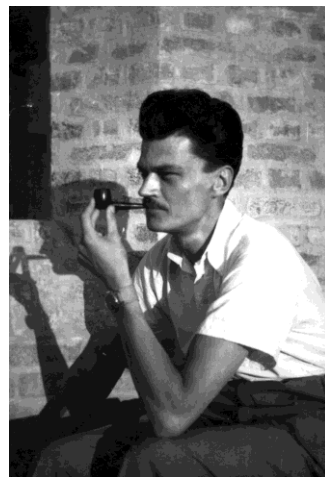
Tény, hogy egyre zárkózottabb lett. Az otthonát családi várnak tekintette, ahová csak kevesen léphettek be. A környezetében alig volt valaki, akit barátjának tekintett. Kedvelte a virágokat. Virágra, akváriumára mindig volt pénze. Amint tavaszodott, a lakásukból sohasem hiányzott a virág.

A gyerekek: Pál, Mária és Judit

Palival és Máriával

Pipázás közben

Ez lenne az az ember, aki egyenruhával palástolja a gyengéit? Ez is. Meg az is, hogy tévedéseit nem kevés lelki vívódás után ismerte be. Konok volt, keményfejű. Családi körben ismerték szavajárását: „Egy Maléter sohasem hajlik meg, legfeljebb megtörik”. Aki közelebbről ismerte, azt is tudta, hogy határozott fellépése gátlást is takar. Nehezen oldódott, ezért inkább kerülte a társaságot. Gyengébb képességű és képzettségű tisztársai ezt a karrierizmus táplálta beképzeltségnek, önteltségnek tartották. „Érzéseit rendszerint kevés szóval fejezte ki, a szeme azonban élénken beszélt. Szürkés-kék szeme különösen fénylett, a pillantása oly átható volt, hogy szinte megdöbbsentette az embereket. Akár szeretett, akár gyűlölt, csak a szemébe kellett nézni, abból vagy az átlagon felüli melegség, vagy a kemény visszautasítás sugárzott.”²⁰

Az egyébként is nehezen alakuló – egyre több súrlódással, vitával, kölcsönös meg nem értéssel terhelt – magánéletét lassan ölü mérgevel kikezdte a kor. Előre be kellett jelentenie, hova megy és kinek a társaságában tölti szabadidejét. Már az utcán sétálva is azt figyelte, hogy követik-e.

A PRÓBA

Egy reggelen mindketten munkába készülődtek, amikor csengettek. A nyitott ajtóban ismeretlen férfi állt. Levelet hozott. Maléter nyomban felbontotta, s az arca egyre vörösebb lett. A levélben nyugaton élő, egykori ludovikás tisztársa szerveztük támogatására, voltaképpen kémkedésre szólította fel. Maléter a levél elolvasása után, felesége tiltakozása ellenére az alkalmi postást azonnal letartóztatta és bekísérte.

Ez lett volna a rendszerhez való hűség bizonyítási módszere? Maléter tudta, nem erről van szó. A forradalom alatti törbecsalását, letartóztatását követő vizsgálat keretében készült belügyi jelentésben ezzel kapcsolatban az alábbiak olvashatók:

„Maléter ezredes személyével a katonai elhárítás több éven keresztül foglalkozott. Annak idején megállapítást nyert, hogy Maléter a különböző parancsnoki beosztásait felhasználva, horthysta tisztakat igyekszik felvetetni a néphadseregbe, és beosztottjai közül is ezeket emeli, illetve tünteti ki bizalmával. 1950-ben Maléterrel, mint hírszerző gyanúval foglalkozott az elhárítás, mivel nevezett volt horthysta tisztársa, a vizsgálati szervek által ismert Grázban élő Szentgyörgyi László FSS-ügynök egy futárt küldött Maléterhez ennek kémkedésre való beszerzése céljából.”²¹

Mindazonáltal 1952. március 1-jén beosztásából felmentették, és a vezérkar alárendeltségébe tartozó Szabályzatszerkesztő Csoport főnökévé nevezték ki.²² Vagyis a szabályzatok kidolgozása, pontosabban a Vörös Hadseregben rendszeresített szabályzatok fordítása és a magyar viszonyokra történő átszerkesztése, jóváhagyás előtti ellenőrzése, lektorálása volt az ő és a rábizott szervezet fő feladata. Ehhez szorosan kapcsolódott a kiadói tevékenység. Felmérték, hogy a kiképzéshez mikor,

milyen szabályzatokra lesz szükség, azokból melyik katonai szervezet hányat kapjon és mikor. Am ehhez ismerni kellett a hadsereg fejlesztési irányát és hadrendjét. A csoportfőnöki beosztáshoz értelemszerűen tábornoki rendfokozat járt volna, mivel ezt a munkát csak magas szinten informált és kellő hatáskörrel rendelkező katona volt képes irányítani, de Maléter nem kapta meg a rendszeresített rendfokozatot.

1954-ben a szabályzatszerkesztő csoportfőnöki beosztás mellett kinevezték a „Bányamunkára vezényelt csapatok” parancsnokának. A szervezőképes katona kapta a megbízatást. Maléter ezredes ekkor került a legközvetlenebb kapcsolatba Magyarország hétköznappjaival. Éppen ezért nem érdektelen áttekinteni, hogy egyáltalán miért volt erre szükség?

Az 1953-ik évi Kormányprogram a nehézipar növekvő energiaszükségletének a biztosítására a fűtőanyag-termelés fokozását írta elő. Az ehhez szükséges munkaerőt a hadseregben vélték megtalálni. Mint a Minisztertanács 1953. augusztus 14-i határozata kimondta: „A leszerelésre kerülő és a szénbányászatba jelentkező katonákat legalább egy hónappal a leszerelés előtt át kell helyezni a szénbányászatba.”²³ A jelentkezőket bányamunkás-zászlóaljakra osztották be. Az 1953. december 2-án jóváhagyott állománytábla szerinti négy zászlóalj Miskolc, Pécs, Dorog és Tata városokba települt. Egy önálló bányamunkásszázad Ózd–Nógrád körzetben dolgozott. Összesen 1350, a hadseregben toborzott bányász kezdte meg a munkát, akiknek szolgálati idejét a Nehézipari Minisztérium kérésére közel két és fél hónappal, 1954. május 31-ig meghosszabbították. Leszerelésük után a Minisztérium újabb 4500 bányászt kért. A Honvédelmi Minisztérium illetékesei úgy döntöttek, hogy 820 főt a megszűnő csapatokból át kell vezényelni, a többit pedig a toborzók biztosítsák az állományból. Az átvezényelték és önkéntesek ellátási költségeit a bérükből levonták. A HM csupán a zsoldot és a családi pótlékot fizette. Bár a 100 százalékon felüli teljesítményért prémiumot kaptak, és a vasárnapi túlmunkát a bánya azonnal kifizette, a katonák munkakedve mindezek ellenére sem volt kielégítő; a Minisztertanács 1954. augusztus 2-án úgy intézkedett, hogy „A honvéd dolgozók munkarendjének a fokozására a bányászati dolgozókra vonatkozó bérezési rendelkezéseket megszorítás nélkül kell alkalmazni.”²⁴ A Politikai Bizottság 1954 júliusában a bányászkatonák létszámát 7300 főre emelte. A döntés újabb átszervezést, közelebről a Központi Bányász Csoportparancsnokság felállítását jelentette. Most már 13 önálló bányamunkás-zászlóalj és egy önálló bányamunkásszázad tartozott a parancsnokság alárendeltségébe. A leszerelés előtti átcsoportosítás már nem volt elégséges, ezért a munkaerő egy részét behívással biztosították. A harmadik forrást az 550 „C” kategóriásként behívott „politikailag megbízhatatlan” katona jelentette. Ideiglenesen, leszerelésükig ezek külön alegységbe szervezve a parancsnokság alárendeltségébe tartoztak.

A bányamunkás-alegységek vezetése és a Szabályzatszerkesztő Csoportfőnökség irányítása Maléter Pál számára nyomasztó terhet jelentett. A helyzeten alig változtatott, hogy a Csoportfőnökségből 1955. január 15-i hatállyal kivált a katonai cenzúra osztály, a vezérkar könyvtára, majd az év második felében a hadtörténelmi osztály is.

A katonai vezetés 1956 elején a Szabályzatszerkesztő Csoportfőnökséget önálló osztályként a Kiképzési Főcsoportfőnökség alárendeltségébe helyezte.

Míndez Maléter Pál személyes sorsában elhanyagolható lenne, ha egyidejűleg nem történik egy epizód: a segéd tisztje figyelmeztette, hogy az elhárító szervek megbízták a figyelésével. Benne élt a korban és gondolkodó katona volt, tudta, hogy nincs ebben semmi „rendkívüli”. A magánember azonban szenvedett, és befelé forduló alkata folytán szenvedtek hozzátartozói is. Órlődött, de közben pusztított.

Már nem volt az a gondoskodó, figyelmes férj, amilyennek felesége megismerte. A mindennapossá vált veszekedések következtében egyre távolabb kerültek egymástól.

Érzelmi válságban

GYENES JUDITH

Ebben a válságban nyitott új korszakot egy távoli rokonnal való váratlan találkozás. Gyenes Judith lépett az életébe.

Még a Ludovika Akadémián tanult, amikor az egyik nyarat a pécsi rokonoknál töltötte. Ekkor ismerkedett meg unokatestvéreivel, köztük Judithtal is. Aztán már csak a háború után találkoztak, sajátos körülmények között: a kitelepítésről szóló határozatot ugyanis a Gyenes család is megkapta, és Judith édesanyja Maléter Páltól kért segítséget. A család maradhatott. A kitelepítésre nem került sor. A következő találkozás sem volt szokványos.

Judithot '52 őszén motorbaleset érte, hosszú ideig kórházi ápolásra szorult. Már lábadozott, 1953 januárja volt, amikor Maléter egy kölcsönadott könyvért felment unokatestvére lakására. Megtudta, hogy a könyv a betegnél van a kórházban. „Menj be érte – mondták neki –, hiszen illik, hogy meglátogasd a unokahúgodat.”

Az illetudó kórházi látogató hosszasan beszélgetett az ifjú rokonlánnyal, ám amikor távozott, meglepő dolog történt. A rokon puszi helyett kezét csókolt unokahúgának. Judith hosszú ideig nem talált magyarázatot a gesztusra. Nem tudhatta, hogy Maléter Pál házassága már válságba jutott, mint ahogy arra sem gondolhatott, hogy nehéz helyzetében sikerült a látogatóját néhány gondtalan, boldog perccel megajándékozni.

Lelki terhei elől mind gyakrabban keresett menedéket ennek a fiatal, kedves lánynak a társaságában. Törődött unokahúga egészségi állapotával, az orvosoktól azt is megtudta, hogy Judith sohasem fog teljesen rendbe jönni, a hegyi séták azonban javíthatnak a helyzetén. Többször is elvitte őt a János-hegyre, a Széchenyi-hegyre sétálni. Elintézte, hogy Judith a Lukács fürdőben vehessen részt utókezelésen.

Judith fokozatosan ismerte fel, hogy az a törődés, figyelmesség, amiben Pál részesíti, több az aggódó rokon szereteténél. Hiányérzete volt a távollétében. Így aztán amikor választás elé került, hogy Egerben fog dolgozni, vagy Budapesten marad, a döntés egyértelmű: nem akarta elveszíteni a biztonságot nyújtó férfit. Érezte, hogy a rokon szeretet helyét a szerelem foglalta el. De csak jóval később Dobogókőn, az egyik közös sétájuk alkalmával vallották meg érzelmeiket egymásnak.

Judith édesanyja – tapasztalva a lánya és unokatestvére kapcsolatában beállt változást – 1953. április 11-én levélben fordult Maléter Pálhoz:

„Apróbb jelekből... arra a következtetésre jutottam – írta a lányáért aggodó anya –, hogy Te már nem a nagybácsi szemével nézed Judithot, kivel szembeni kedves rokoni figyelmed és segítséged nagyon jól esett egészen mostanáig.

De ha Te már nem a rokoni nagybácsi-érzéssel figyelmeskedsz, ez már nem tetszik nekem... Ha Judith személye szimpatikus előtted, úgy Te mint az unokabátyja remélem nem akarod, hogy a családon belül neve kínos pletykákba keveredjen... még ha váltok is. Summa, summárum – azt kérem Tőled – hagyd abba a látogatásaidat, amik csak Judithnak szólnak, s ne tedd tönkre a közöttünk kialakult jó rokoni viszonyt...”¹

A VÁLÁS

Pausz Mária és Maléter Pál számára ekkor már világossá vált, hogy nincs tovább. A gyerekek előtti viták, vádaskodások, az ezekkel járó megaláztatások is segítették a döntést. A házasság zátonyra futott, s a férj előbb csak külön szobába költözött, majd végleg elhagyta otthonát. Mivel felesége is dolgozott, a tulajdonképpeni gondot a gyerekek jelentették.

Mária szerint az ideiglenes megoldás: a lányok kollégiumba adása. Az apát – nyilván a gyerekkori családmodell hatásaként – aggasztotta a szétköltözés, szerette volna minél kisebbnek hinni a gyermekek lelki sérülését. Tanácstalan volt. Néhány nap múlva a döntés ideiglenes voltát hangsúlyozva, hozzájárult, hogy a lányokat, Judittot és Máriát a honvédség gyermekotthonában helyezték el. Mintha maguk is tiltakoztak volna a bekövetkezett tény ellen, a család eleinte együtt töltötte a vasárnapokat. Mária később úgy ítélte meg, hogy a lányok az otthonban nem kapnak megfelelő gondoskodást, ezért hazavitte őket. Aztán ritkulni kezdtek az együtt töltött napok.

A bíróság 1954 tavaszán a két kislányt az édesanyjának ítélte, az apát gyermektartásra kötelezte. A kislányt, a tárgyalás előtti közös megegyezés alapján, az apának ítélték.

HÁZASSÁG GYENES JUDITH TAL

A szétzilált család nyomasztó jelenvalóságában Gyenes Judith, az immár viszonozott szerelem bizonyosságát, a hátország nyugalmát jelentette a katonának.

„Nyugodt út, kellemes szoba, szép balkon tele virággal, napsütéssel – írta Mátraházára érkezése után –, jó fogadtatás, de a két mókus, a két pici őz szemében ott a

csodálkozás, mi ketten vagyunk, miért jöttél te egyedül, hol van Judith? Hogy tudtad ezt megtenni? El is fordultak tőlem, de szemük, nagy barna szemük miatt tudom gyakran találkozunk még...”² Maléter Pál Judithnak küldött leveleiben érzéseiről, kétségeiről, vágyairól így vallott:

„Kicsim!

Kergetik egymást a gondolatok, felelevenedik a fél év minden öröme, minden vágya, várákozása, de előbújik... még sok más is...

Ne védekezz olyasmi ellen, ami úgyis bekövetkezik: a szeretet, boldogság, az együtt eltöltött napok, évek ellen!

Csak tudnám, mi kell ahhoz, hogy hinni tudjál!...”³

Voltak időszakok amikor Judith mindebben nem tudott hinni. 1953 szeptemberében kapcsolatukat megszakította. Maléter Pál rendszertelenül vezetett naplójába ezekben a napokban az alábbi sorokat írta:

„Tegnap láttalak még – mára már csak a munka, a gyerekek iránti kötelesség, a gyerekek szeretete maradt.

Saját élet? Csak legalább több munkám lenne, ami leköti minden percemet!”⁴

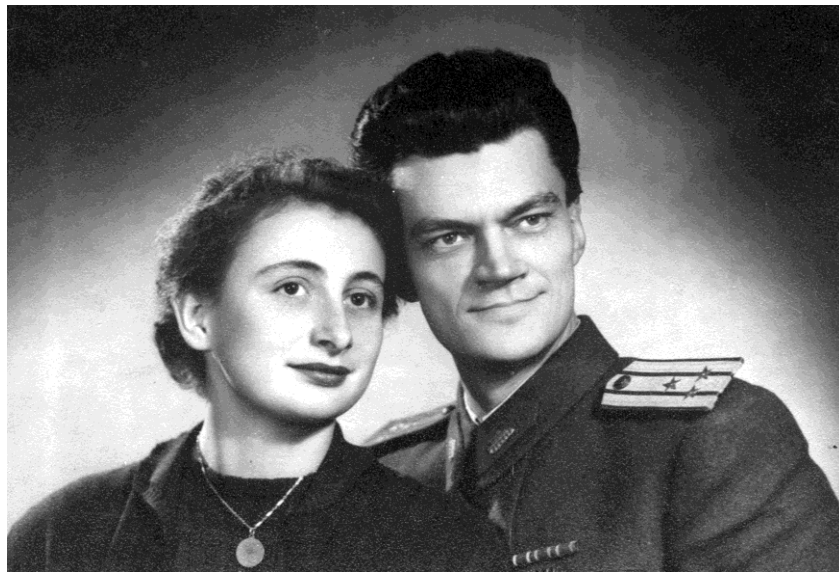
Judithot Maléter Pál iránti érzései, a férfi kitartó szeretete, figyelmessége döntése megváltoztatására kényszerítette. A tavaszra kitűzött esküvő megakadályozása érdekében Judith édesapja az ellenérvek sorát vonultatta fel: a rokon kapcsolat, a jelentős korkülönbséget – a vőlegény 37 esztendő volt –, első házasságából származó három gyermekét és mindehhez a legfőbb ellenérv: párttag. Legkisebb lánya nem mehet feleségül kommunista-hoz!

Feleségül ment. Maléter Pál 1954. május 8-án anyakönyvvezető elé, nyolc nap múlva oltárhoz vezette ifjú asszonyát. Ez utóbbi, tekintettel az érintett előéletére, partizánakció volt.

Még Balassagyarmatról ismerte Kuti Dezső evangélikus püspököt, akire a titkot rábízta. Hárman tudták, hogy semmisen szivároghat ki, vagy ha igen, az Maléter Pál katonai pályafutásának a végét jelenthette volna. Judith fehér fátylas menyasszonyi kalapját a táskájába dugta. A Váci utcán nővérével találkoztak, közömbös témáról beszélgettek, hiszen az élete nagy eseményére készülő ifjú asszony a testvérével sem oszthatta meg boldogságát.

A paplaktól távol kiszálltak a gépkocsiból, Maléter visszaküldte az autót. Autóbusszal mentek tovább Kuti püspök lakásáig. Kisebb bonyodalom keletkezett amiatt, hogy a kényszerszállítók egy ideig még otthon tartózkodtak. Amikor elmentek, az egyik szobát alkalmi kápolnává alakították. Letérdeltek a kis oltár elé, és a püspök családtagjai tanúskodásával összeadta őket.⁵

Maléter Pál és volt felesége kapcsolatának végső megromlásához a kis Pali elhelyezése körüli viták elmérgesedése vezetett. Judith számára természetes volt, hogy férje első házasságából származó fia velük fog élni, elfogadta, hogy a szereteten osztoznia kell, és ennek megfelelően alakították a közös otthonukat is: külön szobát kívántak leválasztani, és a munkálatok idejére a fiút nevelőotthonban helyezték el.

Gyenes Judit és Maléter Pál

Az eskivő

Pausz Mária azonnal a bírósághoz fordult, s elérte, hogy a továbbiakban mindhárom Maléter-gyerek törvényes gondviselője legyen. Az apát érzelmi válságba döntötte a határozat. Judith segíteni akart, egyengette volna a gyermekekhez vezető utat. A tehetetlen ember keserűen megfogalmazott válaszát kapta: értse meg, ő nem képes arra, hogy cukrászdában nevelje a gyermekeit.

A mindenki számára lehetetlen helyzet rendezésére 1955 karácsonyán mégiscsak kísérletet tett, de Pausz Mária a közeledést ridegen visszautasította. Apa és gyermekei soha többé nem találkoztak.

LESZERELÉS? PÁLYAMÓDOSÍTÁS?

Az érett férfi és ifjú asszonyának kiegyensúlyozott kapcsolata később teljessé tette a békét a Gyenes családdal. Az após–unokatestvér elfogadta és megkedvelte vejét, mert a mind gyakoribbá váló viziteken kitűnt: a két férfi véleménye a legfontosabb kérdésekben alig tér el egymástól.

Egyébként is, a Judithtal való beszélgetések is felszínre hozták a hivatalosan ki nem mondott gondokat, például a vergődő falu helyzetét, amit Judith jól ismert. Figyelemre méltó következtetés: Maléter a leszerelés gondolatát is fölvetette. Judith arra gondolt, hogy férje talán az orvosegyetemet folytathatná, ha mégoly későn is. Az anyagi bizonytalanság, persze, kijózanító volt.

A Műszaki Kisegítő Alakulatok parancsnokaként azt is fontolgatta, hogy megpróbálná a bányamérnököt. Mindebben bizonyára asszonyának is szerepe volt, mert Judithot arra kérte, hogy próbálja megérteni, az ember életében eljön az a szakasz, amikor a változtatás már szinte lehetetlen.

A szűk családon, a rokonságon kívül társaságuk nem volt. Éppen ezért emlékezetes a Rácz Gyulánál tett látogatás. Ráczot még a partizánképző iskolán ismerte meg. Amit tőle hallottak, mindkettőjüket megrendítette. Elmondta ugyanis, hogy a koncepciók perек során volt partizánokat is letartóztattak, akiket, hogy hamis vádlomásra vagy beismerésre bírják őket, megkínóztak.

Maléter Pál számára mind terhesebb volt ez a félszavakból, határozattá emelt ámtításokból, rendnek álcázott önkényből összeálló Magyarország-mozaik.

A KATONAI MŰSZAKI KISEGÍTŐ ALAKULATOK ÉLÉN

A Honvédelmi Minisztérium 1955 őszén azzal a javaslattal fordult a Politikai Bizottsághoz, hogy „helyettesítő katonai szolgálatra” a szénbányászatban dolgozókon kívül további 8000 főt biztosítsanak az építőipar és a mezőgazdaság számára.

A Minisztertanács tehát elrendelte a Katonai Műszaki Kisegítő Alakulatok létrehozását. A „Szervi határozmány” szerint ez: „olyan haderőn kívüli katonai szolgálat, mely hivatva van a népgazdaság egyes területein mutatkozó ideiglenes munkaerőhiányt szervezett katonai erővel részben pótolni. Az alegységek számát a mindenkor rendelkezésre álló harcos munkaerő és a termelési feladatok szabják meg.”⁶

Az alakulatok megszervezésére Maléter Pál ezredes kapott megbízást 1956 májusában. A 15 bányászászlóaljban 8502 fő és a rendelet alapján felállított 9 építőzászlóaljban 4193 katona teljesített szolgálatot.

Az ennél az alakulatnál teljesített katonai szolgálat már semmiben sem hasonlított az 1951-ben – a „politikailag megbízhatatlanok” részére – bevezetett munkaszolgálathoz. A kormány ekkor már nem válogatott. Egyszerűen csak olcsó és szabadon mozgatható munkaerőre volt szüksége.

Maléter ezredest tehát 1956. augusztus hónaptól a csoportfőnöki beosztásából felmentették és kinevezték a Katonai Műszaki Kisegítő Alakulatok – 15 bányamunkás-, 10 építőzászlóalj – parancsnokává. Az utóbbiakból hármat, a 21., a 22. és a 23. önálló építőzászlóaljat Budapesten, a Kilián laktanyában helyezték el. A közlekedés területén további két építőzászlóalj dolgozott.

A forradalom napjai: október 23.

„HALLGASSÁK GERŐ ELVTÁRSAT!”

Maléter Pál ezredes, a Műszaki Kisegítő Alakulat parancsnokaként részt vett a Honvédelmi Minisztériumban azon az értekezleten, amelyen Hazai Jenő vezérőrnagy, politikai főcsoportfőnök a magasabb beosztású parancsnokokat arról tájékoztatta, hogy a tervezett tüntetés ellenforradalmi célokat szolgálhat, ezért nem engedélyezik. Így Maléter is szemtanúja volt annak a jelenetnek, amikor belépett a miniszter segédtisztje, és átadott egy papírlapot, amelyről a vezérőrnagy felolvasta, hogy a tüntetést engedélyezték.¹

Maléter, a bizonytalan helyzetre való tekintettel javasolta, hogy halasszák el a másnapra összehívott magasabb parancsnoki értekezletet. Indokként megemlítette, hogy ilyen körülmények között felelőtlenség a parancsnokok elszólítása a csapatok éléről. Javaslatával nem is foglalkoztak.

Az Úri utcában lévő parancsnokságra visszatérve arról értesült, hogy a katonáknak is lehetővé tették a tüntetésen való egyéni részvételt.

A parancsnokság távmondati füzetébe a következő sorokat írta: „Valamennyi egységnél és alegységélénél fegyverviselési tilalmat rendelék el. Zászlóalja fegyverzetének és lőszerének biztos megőrzéséért személyesen felelős. Felhívom a figyelmet a termelőmunka zavartalan biztosítására.” Kézjegye alatt az alábbi mondat olvasható: „Ma 20.⁰⁰-kor hallgassák meg Gerő elvtárs rádióbeszédét.”²

Nem sokkal 18 óra után az Üllői út és a Ferenc körút sarkán lévő hatalmas, három jól elhatárolható részből álló épülettömb közepén lévő Kilián laktanya parancsnoka, Csiba Lajos százados telefonon jelentette, hogy a fegyvereket az egyik fogdahelyiségbe összegyűjtette és azokat a parancsnak megfelelően őrizteti.

Este 7 óra után a Kilián munkaszolgálatos katonái közül mintegy harmincan kiszöktek, bekapcsolódtak a tüntetésbe, sőt a Rádiónál kialakult tűzharcba is, néhányan egészen hajnalig. A laktanyába időközben tüntető fiatalok tömege tört be fegyvert keresve. A rend fölborult.

EZ MÁR NEM BÉKÉS TÜNTETÉS!

Gyenes Judith október 23-án a Bem tér lelkes tömegében többször is izgatottan gondolt arra, vajon a férje hogy fogadja, ha a látottakról beszámol neki.

Feszült hangulatban találkoztak. Judith nem tudta, szóljon-e a Bem téri élményről. Maléter kérte, menjenek le, nézzék meg együtt, hogy mi történt a városban. Judith, azzal az indokkal, hogy autóval nem megy tüntetést nézni, otthon maradt.

Meghallgatta Gerő Ernő beszédét, és kétségbe esett. A düh, az elkeseredés átszakította a bizonytalanság gátjait, és amikor férje hazaérkezett, elmondott mindent. A Bem téri felemelő érzést, a tüntető fiatalok áradó hangulatát és mindezek után Gerő fenyegetéseit.

Még be sem fejezte mondandóját, amikor Maléter Pált a Kilián laktanyából telefonon keresték.³

Október 23-án este fél tíz után Vörös főhadnagy, kapuügyeletes telefonon jelentette Csiba Lajos századosnak, hogy a tömeg a laktanyakapu betörésére készül. Hamarosan Raffai főhadnagy is jelentkezett és közölte, az utcán már lőnek, ezért az ügyeletes gépkocsit nem tudják a századosért küldeni.

Csiba tehát felhívta a lakásán Maléter Pál ezredest, és jelentette a történeteket. Az ezredes utasította, hogy a parancsnokság gépkocsijával – amellyel az ő helyettese, Horváth György alezredes a lakására fog érkezni –, menjenek be a laktanyába és csináljanak rendet.

A telefonbeszélgetést követően az ezredes kifakadt: „Az, hogy a laktanya kapuját be akarják törni, hogy a katonáktól el akarják venni a fegyvert, az nem megoldás. Ez már nem békés tüntetés!”⁴

Felhívta a vezérkar főügyeletét és jelentette a hallottakat, majd segítséget kért a Kilián laktanyához.

Felöltözött. Izgatottan járkált a lakásban. Mi történt, mi történhetett?

Eszébe jutott a pécsi zászlóalj parancsnokának október 22-i jelentése. Aznap reggel hívta fel Malétert, és arról jelentett, hogy Pécsen „ellenforradalmi” megmozdulás készül. Engedélyt kért, hogy a helyi pártszervezeteknek segítséget nyújthasson. Maléter erről azonnal tájékoztatta Bata István honvédelmi minisztert. A vezérezredes letolta, amiért mindenfajta rémhírnek hitelt ad.

Maléter nem úgy ismerte zászlóaljparancsnokát, mint aki valótlanul állít, ezért felhívta a Pécsi Szénbányászati Tröszt igazgatóját. Az igazgató megerősítette a zászlóaljparancsnok híreit, sőt fel is olvasta a pécsi egyetemisták 14 pontba foglalt követeléseit. Ekkor Maléter ismét felhívta a honvédelmi minisztert, aki továbbra sem hitte el a hallottakat.

Nem értette a miniszter magatartását. Ha mindez rémhír, akkor október 21-én miért vezettek be a hadseregben szigorító rendszabályokat? Miért rendelték be a budapesti helyőrség karhatalmi körzeteinek a parancsnokait rendkívüli eligazításra?

Miért erősítették meg az őrségeket? Miért szervezték át a HM főügyeleti szolgálatot? Miért osztottak be mások helyett „önállóan is intézkedni képes” parancsnokokat? Miért rendelték el összetartást a HM központi szervek vezetőinek? Miért vált egyszerűen sürgőssé a hadtestparancsnokok eligazítása, Szeged, Pécs, Miskolc karhatalmi tervének pontosítása? Miért volt minderre szükség, ha minden rendben van? És ha nincs rendben, akkor mi volt az oka, hogy a szigorító rendszabályokat már másnap visszavonják?⁵ Mi zajlik itt, a kulisszák mögött?! ... Semmit sem értett.

Megszólalt a telefon. Horváth alezredes jelentkezett, és közölte, hogy megérkezésükkor nagy felfordulást találtak a Kiliánban. A laktanyaudvar tele volt civilekkel, akik már előzőleg kifosztották a fegyverraktárt és az ott lévő átfúrt csövű gyakorló puskákat elvitték. A főkapu őrségétől pedig tíz géppisztolyt és harminc pisztolyt vettek el. Ez volt a laktanya teljes fegyverzete. Lőszert csak a géppisztolyokhoz és a pisztolyokhoz volt. Közölte, hogy a tisztek közül csak az ügyeletest találták bent, akit megvertek, mert meg akarta akadályozni a fegyverraktár feltörését.

Tájékoztatta főnökét, hogy Csiba századossal együtt megkísérelték eltávolítani a civileket – eredmény nélkül.

SEGÍTSÉGET A KILIÁNBA!

Maléter ezredes fontosnak tartotta, hogy mindenről tájékoztassa a főügyeletet, és azzal az indokkal, hogy a laktanyában fegyvertelen alakulat van, segítséget kért. A főügyeletes tiszt ígéretet tett, hogy a jelentést továbbítja, ugyanakkor tájékoztatta arról is, hogy a városban már több helyen tűzharc zajlik.

Az ezredes nyugtalanul nyúlt a telefon után. A laktanyát hívta, de többszöri kísérlet után sem tudott Horváth alezreddessel kapcsolatot teremteni.

Felhívta a vezérkart, segítséget és egy gépkocsit kért, hogy a Kilián laktanyába, beosztottjaihoz siessen. A gépkocsi hamarosan meg is érkezett. A Kálvin térnél a tömeg megállásra kényszerítette az autót. Felborított teherautó, égő tárgyak hevertek szanaszét. A Rádió épülete felől erős lövöldözés zaja hallatszott.

Kiszállították a gépkocsiból, igazoltatták, majd átkutatták. Ruháinak átvizsgálása közben egy diáknak látszó fiatalember közölte: erre azért van szükség, mert nem sokkal előtte egy sebesültszállító autót csíptek el, amelyik lőszert szállított volna az ávéhásoknak.

Megkérdezték Malétertől, hogy hová megy. A válasza, hogy a feleségéhez tart, annak Baross utcában lakó testvére lakására, közölték, hogy ő és a gépkocsivezető gyalog elmehet, de az autóra szükségük van. Maléter azt súgta a gépkocsivezetőnek, menjen vissza az Ezredes utcai garázsba és jelentse a történeteket.

Némi vita után Malétert útjára engedték, de egy férfi vállalta, hogy elkíséri. A többiek helyeselték szándékát.

A Körútra érve az ismeretlen váratlanul elköszönt Malétertől. Az ezredes a Kilián laktanya felé indult. A Körúton lépten nyomon megállították, gúnyos megjegyzéseket tettek, követelték, hogy tűnjön el, menjen haza. Az ezredes az ellenséges viselkedést látva úgy döntött, hogy nem kísérletezik vele, hogy a laktanyához jusson. Visszafordult, és a mellékutcákon előbb a Duna-partra, majd a Lánchídon és az Alagúton keresztül az Orbánhegyi úton lévő lakására ment.

A forradalom leverése után – 1957. április 18-án – a vizsgálati fogságban, erre az útjára Maléter Pál így emlékezett vissza:

„Be kell vallanom, és azt annak idején is és most is nagyon szégyenlem, ami azon az estén velem történt. A Kálvin téri incidens megijesztett. Ezért nem mentem el a Kiliánba. Ha ezt gyávaságnak lehet nevezni, akkor ez az volt. Ezt akkor is és most is nagyon szégyellem...”⁶

Hajnali 2 óra körül ismét felhívta a HM főügyeletesét. Jelentette a történeteket és segítséget kért katonái részére.

Nem tudhatott arról, hogy közben a főügyeletes tiszt parancsot adott Koltai Vilmos ezredesnek, a Népliget mellett lévő Kossuth Tűzértisztí Iskola parancsnokának, hogy egy század vonuljon a Kilián laktanyába, onnan távolítsák el a civileket, majd akadályozzák meg ismételt bejutásukat.

Koltai Lénárt alezredes jelölte ki parancsnoknak, aki – hogy az engedély nélküli fegyverhasználatot megelőzze –, a kiosztott lőszert beszedette a növendékektől. A Kilián laktanyáig Csepel gépkocsikkal és honvédségi autóbuszokkal tették meg az utat. Megérkezéskor a század az utcán maradt, csak Lénárt alezredes ment be a laktanyába.

Körbevették az oszlopot a civilek, fegyvert követeltek. Felszólították a növendékeket, hogy ha nem adják át fegyvereiket, akkor azokkal együtt menjenek a Rádióhoz, harcolni. Lénárt 20 perc múlva visszatért, és az alegység bevonult a laktanya udvarára. A civileket kiszorították.

Ezt követően a tiszt iskolások parancsnoka úgy intézkedett, hogy a század egy része a laktanya előtt alakítson sorfalat, így akadályozzák meg a civilek bejutását. A másik rész pedig a laktanya udvarán helyezkedjen el.

Amikor a tüntetők megbizonyosodtak róla, hogy a sorfalat alkotó növendékek nem adják át a fegyvereiket, nem indulnak a Rádióhoz harcolni, megdobálták és leköpködték őket. Ezt látva, Lénárt alezredes bevonta a sorfalat az Üllői útról, a kapukat bezárták. Ezt a tömeg győzelemként értékelte, és döngetni kezdték a kaput, amit éjfél után két óra felé ismét – ezúttal is teherautóval – betörték, és a civilek fegyvert követelve betódultak a laktanya udvarára.

Lénárt alezredes ekkor sem engedte meg a fegyverek használatát. A tömeg körbefogta a növendékeket és a fegyvereiket követelte. Kovács István hadnagyot kirángatták a sorból és fegyverrel kényszerítették, hogy adjon parancsot a fegyverek átadására. Kovács, szorongatott helyzetében felszólította beosztottjait, amennyiben úgy látják, hogy azzal a dolgozó népet szolgálják, adják át a fegyvereiket. A növendékek ellenálltak az erőszaknak, és verekedni kezdtek a parancsnok kiszabadításáért.

Eközben az egyik tiszt parancsot adott, hogy a növendékek lassan hátráljanak, majd csattogtatni kezdték a fegyvereik závarzatát. A civilek megijedtek, elhagyták a laktanyát. Ismét bezárták a kapukat és egy Csepel tehergépkocsit állítottak elé. De később ez sem védte meg a laktanyát a további betörésektől.

Amikor Maléter gyalogosan hazaért, azonnal telefonált a laktanyába és elmondta a vele történeteket. Ezután kérte, hogy óránként telefonon tájékoztassák az eseményekről.

A következő híváskor Horváth alezredes és Csiba százados azt jelenthette, hogy a fegyveresek ismét előzönlöttek a laktanyát; löszert követelnek és az utcára vinnék a katonákat. Csiba százados szerint a katonák közül mintegy kétszázan hagyták el a laktanyát. A bentmaradókat megkísérelte összefogni és a laktanya hátsó részében elhelyezni. Az éjszaka a tömeggel való viaskodással telt el. A növendékek Csiba százados kérésére 24-én, hajnali 4 órakor elhagyták a laktanyát. Ugyancsak hajnalban megjelent a laktanyában Dien őrnagy, a parancsnokság politikai osztályvezetője, körülnézett és elment. Dien őrnagy már letette a katonaruhát.

Reggel még egy fegyveres küldöttség kereste Horváth alezredest. A felkelők ismételtén követelték, hogy a katonák álljanak át a forradalom oldalára. Az alezredes azonban kijelentette, hogy nem áll át és a katonákat sem engedi ki az utcára.

A forradalom napjai: október 24.

AZ ELSŐ SZOVJET HARCKOCSIK

Maléter Pál és felesége a történetek ellenére úgy döntöttek, hogy mindketten bemennek a munkahelyükre. Lakásuk közelében, az Orbánhegyi út környékén semmi rendellenes dolgot nem tapasztaltak, a lövések azonban a hegyre is felhallatszottak.

Köd volt, és amint lefelé haladtak, szovjet katonai járművekből álló oszlopot pillantottak meg. Kilenc óra lehetett. Néhány páncélauto és harckocsi állt a járda mellett. Körülöttük szovjet katonák beszélgettek. Láthatták, volt köztük olyan, akinek a sérülését kötözték.

Amikor az ezredes – az ő szemükben: egy magyar katona – feltűnt, többen ráemelték fegyverüket, majd kicsit lejjebb engedték, és oroszul felszólították, hogy menjen velük, mutassa meg a városból kivezető utat.

– Ha a feleségemet hazakísértem, teljesítem kérésüket – mondta Maléter. A választ meg sem várva, karonfogta Judíthot és nyugodt léptekkel elindultak visszafelé. A házban maradtak, amíg a szovjet katonák, a hiába való várakozás után eltávoztak. Maléter nem mehetett velük, a Honvédelmi Minisztériumban szolgálatra kellett jelentkeznie.

Mielőtt újra elindult, úgy döntött, hogy Judíth most már maradjon otthon. Megígérte, hogy amint a Várban lévő Parancsnokságra érkezik, telefonál.⁷

*

A Kiliánban a tiszteknek csupán egy része jelent meg reggel. Kalocsai József századost útközben, a Szabad Nép székháza előtt az egyik beosztottja, Nagy László tizedes mentette ki az ellenségesen viselkedő tömegből.⁸ A százados ugyanis a körülötte állók követelésére sem akarta levenni a vörös csillagos sapkarózsáját. Kalocsai a század körletébe érkezve közölte katonáival, hogy az épület nem maradhat őrsg nélkül. Utasította őket, hogy menjenek ki az utcára és szerezzenek fegyvert.

Schultz Antal, Nádasi Ferenc és Nagy László tizedes a Ferenc körúton próbálkoztak. A Rákóczi tér irányába haladtak. Nádasi a Baross utcánál egy 15 év körüli fiúcskától elkérte a géppisztolyát. Továbbhaladva Nagy tizedes egy 50 év körüli emberrel megértette, hogy neki nagyobb szüksége lenne a fegyverre. Schultzot egy „ál-felfegyverzett” fiatal ajándékozta meg géppisztollyal.

Tíz óra lehetett, amikor a laktanya előtt megjelentek az első szovjet harckocsik.

A Kilián rosszul felfegyverzett katonái és néhányan a fegyveres felkelők közül, felismerve az Üllői út és Ferenc körút sarkán lévő épület birtoklásának jelentőségét, bementek oda, és az egyik utcára néző lakásban tüzelőállást foglaltak.

Török István honvéd, valamint a fegyveres felkelők, köztük két fiatal lány – Berki Mária volt az egyik –, az ablakban várta a szovjet csapatok támadását. Török kétcsovű vadászpuskát szorongatott a kezében.

Nagy, Schultz és Nádas is csatlakozott hozzájuk. Hamarosan újabb szovjet konvoj érkezett. Tűzet nyitottak. Az egyik szovjet harckocsi a lövege tüzével válaszolt. Egy gránát a felkelők közelében robbant. A csoport a pincébe húzódott, néhányan az ablakokon keresztül tovább folytatták a harcot. Az élelmet a környék lakói küldték nekik, de előfordult, hogy az ételhezó is ott ragadt harcolni. A szovjetek több hullámban megismételték támadásaikat.

Kora délután elfogyott a lőszerük. Berki Mária megsebesült. Miután társai elsősegélyben részesítették, a pincében, az épületrész lakói között húzódott meg.⁹ Dél is elmúlt, amikor a kiliános katonák visszamentek a laktanyába.¹⁰

A déli órák eseménye volt, hogy fegyveres felkelők ismét felszólították Horváth alezredest, vigye ki a katonákat az utcára és álljon melléjük, vagy rövid úton eltávolítja a laktanyából. Az alezredes továbbra sem volt hajlandó átállni. Megmotozták, négy fegyveres a Boráros térig kísérte, majd onnan hazaküldte.

Horváth alezredes délután 5 órakor a lakásából hívta Malétert, és jelentette, hogy a felkelők kidobták a laktanyából. Az ezredes maga is higgadtan, nyugalomra intette; pihenje ki magát, és másnap jelentkezzen az Úri utcai parancsnokságon.

Délután a laktanya tisztjei és katonái további fegyverszerzési kísérletet hajtottak végre. Egy ilyen próbálkozás során egy fiatal felkelő nem volt hajlandó a fegyverét átadni Szabó századosnak és társainak, sőt az erőszakra válaszként tüzet nyitott rájuk. Szabó százados és még egy katona megsebesült. A védelmükre siető katonák több felkelőt elfogtak és a laktanyába kísérték.

Csiba százados első intézkedésként megtiltotta a további fegyverszerzési kísérleteket, a lefoglalt elszállítására pedig rabszállító gépkocsit kért.

A kocsilátványa felbőszítette a közelben lévő felkelőket, akik társaik kiszabadítására indultak, továbbá készek voltak a katonák akcióját azonnal megtorolni. Ismét be akartak nyomulni a laktanyába. A Kilián katonái és a felkelők közötti kapcsolat voltaképpen ekkor romlott meg és vezetett el az egymás elleni lövöldözéshez.

A laktanyában megszervezték az egészségügyi szolgálatot. Berkovics törzsőrmester és Müller honvéd a sebesült kiliános katonákon kívül a környékről beszállított magyar és szovjet sérülteket is ellátta, sőt szükség esetén arról is gondoskodtak, hogy a szomszédos klinikára szállítsák őket.

SZOLGÁLATBAN

Maléter ezredes október 24-én fél tíz körül érkezett a Várba, az Úri utca 64-66-ban székelő parancsnokságra. A bentlévő és az időközben bevonuló tisztekből, polgári alkalmazottakból megszervezte az épület védelmét, és a környéken három járőr kiküldésével próbálta elejét venni a rendbontásnak.

Dél körül, negyedmagával a vezérkarhoz indult, hogy átvegye a soron következő ügyeletes tiszti szolgálatot. Bata István honvédelmi miniszter az eligazításon külön feladatként jelölte meg a vidéki helyőrségek helyzetének felmérését és annak megállapítását, hogy az országban – Budapesten kívül – hol volt még rendezavarás.

Maléter Pál a miniszter parancsára az ügyeleti szolgálathoz befutó információk, jelentések alapján az alábbi összefoglalást állította össze:

„A felkelésről az első jelentés Debrecenből érkezett, mely szerint az egyik nyomdát a tüntetők birtokukba vették, nyomják a 20 pontot. A Kormány és a Szovjetunió ellen izgatnak. Fegyveres összetűzésre is sor került, melynek következtében két polgári [személy] meghalt, négy megsebesült.

Ugyanakkor tudomásunkra jutott, hogy a tömeg a parlament épülete, illetve kisebb létszámban a rádió elé vonult.

A szükséges intézkedéseket azonnal megtettük. Egyrészt a budapesti alakulatokat [riadóztattuk], majd a Budapest közelében lévő csapatoknak riadót rendeltünk el. Azonnal csapatokat küldtünk a parlament és a rádió megerősítésére.

Az első időszakban úgy a rádióhoz, mint a parlamenthez kiküldött alakulatokat lószerral nem láttuk el. Olyan utasítást adtunk, hogy próbálják a tömeget meggyőzve feloszlatni.

Amikor azonban a tüntetők részéről további lövések történtek, melynek következtében honvéd személyek is megsebesültek, és mind jobban fenyegették a rádió elfoglalását, és hogy a parlamentet betörik, utasítást adtunk a csapatok éleslószerral való ellátására és a Központi Vezetőség határozatának megfelelően, amennyiben a tüntetők fegyvert használnának, levegőbe való lövés után fegyver használatra.

A helyzet kb. 21.⁰⁰-kor kezdett súlyosbodni, amikor is a parlamenttől szétoszlott tömeg egy része hazament, más része – amely valószínűleg már előre elkészített terv volt – a rádióhoz vonult és megkezdte tevékenység[ét] fegyver szerzésre, így katonai objektumokat, hadiipari üzemeket, főbb épületeket, MÖHOSZ szervezeteket támadott meg – pontosan tájékozódva, hogy hol lehet fegyvert szerezni –, és így még meg nem állapítható, de igen jelentős mennyiségű fegyvert és lószert sikerült szerezniük.

Megfelelő fegyver birtokában megkezdtek fegyveres támadásukat, már nemcsak közép-épületek, hanem pártépületek, nyomdák, fontosabb ipari üzemek, posták elfoglalására.

Magyar hadsereg részéről bevetve kb.: 4500 fő.

Tartalékerő: 1300 fő

Szovjet hadsereg részéről: 5 gépesített ezred; 1 nehéz harckocsiezred; 1 felderítő zászlóalj; 1 hadosztály menetben Budapest felé.

A kórházak jelentése szerint 09.⁰⁰-kor kb. 320 sebesült van. A halottak száma ismeretlen. A szovjet fegyveres erők bevetésével a helyzet némileg enyhült, azonban a felkelők olyan tömeges fegyverhez jutottak, amelyeknek alapján komoly erőfeszítések elé állították úgy a magyar, mint a szovjet alakulatokat.

Sajnos a rádiót nem tudtuk megvédeni, de jelenleg egy szovjet gépesített ezred nyomul a rádió visszavételére.

A helyzet aggasztó jelenleg is, igen sok tüntető felfegyverezve próbált fontosabb katonai objektumokat, középületeket, postákat kézbe venni.

A szükséges intézkedést megtettük.

Budapest, 1956. október 24.”¹¹

A jelentés – bár Maléter tudott róla – nem tért ki a Kilián laktanyánál történetekre.

A forradalom napjai: október 25.

PARANCS A KILIÁN FELMENTÉSÉRE

Hajnalra több helyről is olyan jelentés futott be a Honvédelmi Minisztériumba, hogy a Kilián laktanyából civil csoportok fegyvereket hordanak ki, és a körúti részből lövik a szovjet és a magyar csapatokat.

A pártközpontból a minisztériumba kiküldött és feladata szerint az „ellenforradalom felszámolását” irányítani hivatott Katonai Bizottság¹² is hasonló értesítést kapott a IX. kerületi pártbizottságról. A közelben települt szovjet törzs vezetése ugyancsak jelezte, hogy a Körúton járőröző harckocsikra az épületből tüzet nyitottak.

Befutott a főügyeletre Csiba Lajos százados telefonhívása is, aki jelentette Maléter ezredesnek, hogy a hajnali órákban a felkelők laktanya elleni támadása élnékült. Beszámolt arról is, hogy a rendelkezésükre álló, zömében a civilektől „visszavett” fegyverekkel már alig tudnak védekezni. Maléter segítséget ígért, és kitartásra szólította fel a laktanya védőit.

A különféle jelentések, jelzések alapján a Katonai Bizottság úgy döntött, hogy ezt az ügyet ki kell vizsgálni, a Kilián laktanyába intézkedőképes embert kell küldeni.

Az előkészületekkel és a parancs végrehajtásával Tóth Lajos vezérőrnagyot, a vezérkar főnökét bizták meg. Ő döntött arról is, hogy a laktanyához harckocsikat fog küldeni. Amikor ezt Kovács István vezérőrnagy megtudta, jelentette, hogy a HM főügyeletes éppen egy páncélos főtiszt, Maléter ezredes, és mivel az ott lévő alegységek az ő alárendeltségébe tartoznak, javasolta, hogy Maléter ezredest váltsák le a szolgálatból és a harckocsikkal küldjék a Kiliánhoz. A minisztériumban hasonló képességű páncélos tiszt nem tartózkodott, ezért Tóth vezérőrnagy Maléter ezredest magához rendelte. Parancsot adott, hogy az ügyeleti szolgálatot adja át, majd a Kilián laktanyát a felkelőktől foglalja vissza. Továbbá akadályozza meg a fegyverek széthordását és azt, hogy civilek fészkeljék be magukat a laktanyába. Közölte, hogy a feladat végrehajtásához öt darab T-34-es harckocsit kap. A vállalkozást a Kossuth Tűzértisztí Iskola növendékekből álló százada biztosítja. Feladataul szabta még, hogy a harckocsik tüzével és a gyalogság bevetésével a Corvin köz Üllői út felé eső részét foglalják el és a fegyverrel ellenállókat semmisítsék meg. Felhívta rá az ezredes figyelmét, hogy az alegységét mindenképpen tartsa együtt, kerüljék a nagyobb

csoportosulásokat, hogy a célt, a Kilián laktanyát elérjék. Meghatározta azt is, hogy a helyszíntre érkezés után a Hadművelési Csoportfőnökséggel lépjen kapcsolatba.¹³

Az ezredes közölte, hogy a feladatot megértette, azzal kapcsolatban javaslatot, észrevételt nem tett. Visszament a főügyeletesi szobába.

Telefonon tájékoztatta Csiba századost, hogy a laktanyába harckocsik fognak érkezni. Utasította, hogy szervezze meg a páncélosok fogadását, lövészbiztosítását.¹⁴

Ezt követően a minisztérium épületéből a Jászai Mari téren lévő 33. esztergomi harckocsiezredhez sietett. Utasította Pallós Ferenc őrnagy ezredparancsnokot, hogy a feladat végrehajtásához jelölje ki az öt harckocsit, és ezt az alegységet rendelje a parancsnoksága alá.

Pallós őrnagy az oszlopban álló harckocsikból az első ötöt kijelölte, és a parancsnoksággal az ezred részéről Tari János századost, a második zászlóalj parancsnokát bízta meg.

Maléter ezredes magához rendelte az öt harckocsi parancsokát és vezetőjét és a következőket mondta: „Menetet hajtunk végre a Nagykörúton a Rákóczi útig. A Rákóczi útnál balra fordulunk és a Keleti pályaudvar irányába megyünk, majd onnan jobbra a Nagyvárad térig. A Nagyvárad térnél megint jobbra, az Üllői útra fordulunk. Ott csatlakoznak hozzánk a tisztis iskolások, akikkel együtt fogjuk a feladatot végrehajtani. Kérlek titeket, páncélosok, hogy gyorsan és pontosan cselekedjete.”¹⁵

Kérdés nem volt, az ezredes parancsot adott az indulásra. Beszállt Tari százados harckocsijába, a százados fejevédőjét a fejére húzta. A parancsnoki ülésből a vezető tevékenységét „lábbal” segítette. Ez azt jelentette, ha balra kellett fordulni, akkor a vezető bal vállát, ha jobbra, akkor a jobb vállát érintette meg a lábával.

Már az induláskor rendkívül gyors ütemet diktált. Nem tudta, hogy a harckocsivezetők többsége Szabolcs és Heves megyei, először jártak Budapesten. Betonúton alig vezettek, jóllehet a kockaköven zártrésszel – lezárt ajtókkal, ablakokkal – történő vezetés a legnehezebb feladatok közé tartozott. Két harckocsi már az indulás után lemaradt.¹⁶

Maléter ezredes a Nyugati pályaudvar előtt megváltoztatta a menetvonalat. A Bajcsy Zsilinszky úton, a Tanács körúton, a Múzeum körúton és a Kálvin téren átvágva az Üllői úton akart a Nagyvárad térre jutni. Az Iparművészeti Múzeumnál észrevette, hogy az úttesten harckocsiaknához hasonlító tárgyak vannak. Visszafordultak. A Kálvin tér újbóli érintésével a Rákóczi úton, az eredetileg elhatározott útvonalon jutottak el a Népliget melletti tisztis iskola közelébe. A Népligetnél egy harckocsikkal biztosított gépjárműoszloppal találkoztak. Maléter ezredes megállította az oszlopot. A vezérkocsi parancsnokától megtudta, hogy Demeter Béla őrnagy vezetésével lőszert és fegyvert szállítanak, és most Csepelről jövet éppen úton vannak a IX. kerületi pártbizottság épületéhez. Maléter figyelmeztette őket, hogy a harckocsiaknák miatt a pártbizottságot ne az Üllői úton közelítsék meg.

Maléter ekkor vette észre, hogy már csak három T-34-es harckocsival rendelkezik.

A két lemaradt harckocsi visszatért a Margit hídra. A kocsi parancsnokok az éppen ott tartózkodó Mecseri János ezredes hadosztályparancsnoknak azt jelentet-

ték, hogy az utat azért nem tudták folytatni, mert páncéltörő ágyúk tűzébe kerültek. Menekülniük kellett, de a másik három harckocsi eljutott a Kilián laktanyához, tűzharcban állnak a felkelőkkel. Mecseri ezredes nem hitt a jelentőknek, és gyáva magatartásért hadbíróssággal fenyegette őket.

Maléterék a Nagyvárad teret elhagyva a Kórbonctani Intézetnél találták a kapualjakban csoportokban várakozó tisztú iskolás századot. Maléter a civilekkel beszélgető növendékektől kissé távolabb megállította a harckocsikat, és a parancsnoki búvónyílás tetejét felnyitva kiült a harckocsi tornyára.

A harckocsik érkezésének hírére a környező utcákból és házakból az oszlop közelében egyre többen gyűltek össze. Egymástól és a tüzerisztú iskolásoktól kérdezték, hogy mi történt, mire készülnek a katonák. Miután megtudták, hogy a Kilián laktanyánál lévő fegyveres csoportok felszámolására indulnak, egyre indulatosabban igyekeztek a szándékuk megváltoztatására kényszeríteni a növendékeket.

„TÜZÉREK, UTÁNAM!”

Maléter látva, hogy a haragos tömeg a harckocsik felé indul – attól tartott, hogy felgyűjtják azokat –, a század parancsnokát hangos kiáltással magához rendelte. De sem ő, sem a csoportokban álldogáló, teljesen határozatlan tiszték nem mozdultak. Aztán a parancsnoki csoportból mégis kilépett egy tiszthelyettes, és jelentkezett az ezredesnél. Maléter azt az utasítást adta, hogy a tüzerek, a harckocsikat követve, azokat szükség esetén tűzzel biztosítva törjenek előre a Kilián laktanyához, majd a harckocsik fedezete mellett foglalják el azt.

A tömeg gyűrűje mind szorosabbá vált a harckocsik körül. Többen kiabálva követelték, hogy a páncélosok forduljanak vissza.

A gyalogösszázad az ezredes parancsa ellenére nem mozdult, nem fejlődött fel harci alakzatba. Maléter továbbra is tartott a harckocsik megtámadásától, „Tüzerek, utánam!” – kiáltással lassú menetben megindult az Üllői úton a Kilián laktanya irányába. A növendékek most sem mozdultak, a kiadott parancs ellenére sem követték a harckocsikat.

A század parancsnoka arra hivatkozva, hogy a gyorsan haladó páncélosokat úgysem tudnák követni, alegységével bevonult a tisztú iskolára. Amikor Koltai Vilmos ezredes, az iskola parancsnoka megtudta, hogy beosztottai nem hajtották végre a parancsát, magához rendelte Lukács József alezredest és felelősségre vonta.

Már a laktanya közelében, az Üllői utat szegélyező házakból a felkelők tüzet nyitottak a harckocsikra, és kézigránátokkal, gyújtópalackokkal – „Molotov koktéllal” – igyekeztek azokat megállásra kényszeríteni.

A Kilián laktanya elé érve az ezredes a főkapun akart behajtani. A kapu nyílása szűk volt, nem sikerült. Az állandó tűz miatt kiszállni nem tudtak, és mivel a harc-

kocsiból nem látták a felkelők tüzelőállásainak helyét, Maléter ezredes a laktanya kapuján belül várakozó Hollmann Gábor páncélos főhadnagytól kérdezte, hogy honnan lőnek rájuk, és kérte, hogy a laktanyából adjanak célmegjelölést.

Hollmann jelentette, hogy az Üllői út és a József körút sarkán lévő épület legfelső szintjén elhelyezett géppuskával lövik a harckocsit. Maléter parancsot adott az irányzónak, hogy derítse fel a célt és lőjön. A töltőkezelő felrakta a rakaszt és a géppuskával a meghatározott helyre tüzet nyitottak. A célt nem találták el, mert a harckocsit továbbra is tűz alatt tartották. A laktanyával szemben lévő épületekből a felkelők szintén lőni kezdték a harckocsit.

A szűk kapunyílásból visszatolattak, és a laktanya előtt, az Üllői úton mozogva tűzharcot folytattak mindaddig, amíg a három harckocsiból a felkelők kettőt fel nem gyújtottak. Ezek a harckocsik füstölve visszavonultak.

A vezérharckocsi, hogy magát a benzines palackoktól védje, ismét megpróbált bejutni a laktanyába. Maléter utasította a vezetőt, hogy a jobb lánctalppal szorosan álljon az oszlopokhoz. Megkísérelt befordulni jobbról, majd balról, de nem sikerült. Beszorultak. A heves tűz miatt kiszállni nem lehetett, ezért a laktanyából kapott célmegjelölés alapján viszonozták a szemben lévő házakban elhelyezkedő fegyveresek rájuk és a laktanyára lőtt tüzet.

Maléter harckocsija a Kilián kapujában

A kapuban bénultan álló harckocsit a laktanyából kúszva megközelítette Hollmann főhadnagy, akinek Maléter azt az utasítást adta, hogy jelentsék a HM ügyeleti szolgálatának: az öt harckocsiból kettő lemaradt, kettőt a felkelők felgyújtottak. És mivel a Tűzértishti Iskola kijelölt alegysége a parancsát nem hajtotta végre, ezért ismételten segítséget kér.

Ennek megfelelően Csiba százados Kindlovics őrnaggyal megállapodott abban, hogy a tiszti iskoláról géppuskával is felszerelt lövészelegységet küldenek.

Később Csiba Koltai Vilmos ezredessel azt közölte, hogy a megígért század a Tűzoltó utcán, a hátsó kapun át tud a laktanyába bejutni. Ott ő fogja katonáival várni őket.

TŰZSZÜNET

Hollmann főhadnagy 14 óra körül ismét a harckocsihoz kúszott, és a bűvönnyíláson keresztül jelentette, hogy a vezérkar főnöke a Magyar Néphadsereg összes alakulatának távmondásban elrendelte: a jól látható helyekre címer nélküli nemzetiszínű zászlókat tűzzenek ki. A rádiókészülékeket tegyék ki az ablakba, és ha a laktanyát megtámadják, a támadókat határozottan szólítsák fel a távozásra. Csak abban az esetben lőjenek, ha a felkelők be akarnak törni, vagyis ha fegyverrel támadnak.¹⁷

Maléter ezredes ekkor azt kérte, hogy a vezetőülésnél lévő bűvönnyíláson adjanak be nemzeti színű zászlót. Miután az ezredes a zászlót megkapta, a torony tetején lévő csapóajtón keresztül óvatosan kidugta és néhányszor a levegőben megforgatta.

A laktanyából „Tűzszünet van! Tűzszünet van!” – kiáltások hallatszottak. A szemben lévő házakban a felkelők beszüntették a tüzelést. Az ezredes lassan felnyitotta a bűvönnyílás ajtaját és kiült a harckocsi tetejére. Miután senki sem lőtt rá, kiszállt és leugrott az Üllői útra.

A következő pillanatban csoda történt. A mellékutcákból és kapualjakból óriási tömeg gyűlt a harckocsi köré, és a civil fegyveresek a meglepődött ezredest „Éljen! Éljen! A hadsereg velünk van! Éljen, a hadsereg a mienk!” kiáltással a vállukra emelték. Amikor Maléter körbenézett, nem messze két ismeretlen harckocsit látott távolodni az Üllői úton a Nagyváradi tér irányába. A nagy távolság miatt nem ismerhette fel, hogy ezek Demeter őrnagy páncélosai voltak.

Nem tudhatta azt sem, hogy az őrnagy az ő intő szavai ellenére úgy döntött, hogy a IX. kerületi pártbizottság épületét mégiscsak az Üllői úton közelíti meg.

Demeter őrnagy fegyverszállító járműveivel a Likörgyár magasságáig jutott el, amikor Maléter harckocsijai már a Kilián laktanya elé értek. Mivel a környéken kialakult helyzettel nem volt tisztában, meglepődve tapasztalta, hogy a laktanyából senki sem lőtt rájuk, és az épületre Maléter sem nyitott tüzet. A felkelők viszont az ő parancsnoksága alá tartozó harckocsikat is tűz alá vették, a vezérkocsira gyűj-

tópalackokat, a másik kocsi alá kézigránátot dobtak. Repeszgránáttal és a kocsik géppuskáival viszonyozták a tüzet.

Megálltak, de mielőtt Demeter őrnagy a harckocsijait visszafordította volna, figyelte a laktanya előtt ünneplő tömegre, sőt azt is látta, hogy Malétert a felkelők a vállukra emelték. A további támadások elől a Kossuth Tűzértishti Iskolán keresett menedéket, ahol is Koltai Vilmos ezredesnek jelentette a történeteket. Beszámolójához azt a megjegyzést fűzte, hogy szerinte Maléter az „ellenforradalmárok” oldalára állt.

*

Maléter fellépett a laktanya előtt lévő harckocsira, és kihirdette a Honvédelmi Miniszter által elrendelt tűzszünetet. Azt mondta: ha a laktanyát nem támadják, a katonák sem fogják használni a fegyvereiket. Ezek után utasította Tari századost, a harckocsi parancsnokát, hogy – mivel újabb parancsig tilos tüzet nyitni –, a harckocsi lövegcsövét fordítsák a kapu irányába. Ekkor engedte meg, hogy az épületre és az előtte álló T-34-esre a lyukas piros-fehér-zöld zászlót kitűzzék. Tari a parancsnak megfelelően intézkedett arról is, hogy a fegyvereket, a lőszert és az élelmet vegyék ki a harckocsiból és tegyék azt mozgásképtelenné.

Az ezredes ezután a laktanyába ment, ahonnan felhívta a vezérkar főügyeletes tisztjét, és először is meggyőződött a tűzszünetre vonatkozó parancs valódiságáról. Majd közölte, hogy a Csiba századosnak ígért segítség nem érkezett meg. Szanati József alezredestől azt kérte, hogy ha lehet, fegyvert és lőszert küldjenek a laktanyába.

Telefonálás közben hallotta, hogy a Tűzoltó utca környékén még mindig lőnek, ezért Hollmann Gábor főhadnagyot nemzetiszínű és fehér zászlóval – a tűzszünet kihirdetése és a harckocsik megkeresése céljából – parlamenterként odaküldte. Maléter nem tudta, hogy a Tűzoltó utcában a Kilián megsegítésére küldött tiszti iskolások harcolnak a felkelőkkel.

A Hadművelési Csoportfőnökség ügyeleti szolgálata a Kilián előtt szorult helyzetben lévő Maléter kérésére megismételte a támadásra felszólító parancsot. Ezek után Koltai ezredes Lukács alezredesnek újból feladatul szabta, hogy a súlyos fegyversejtségek jóvátételeként, ugyanazzal az aleggységgel vonuljon a Tűzoltó utcán keresztül a Kilián laktanya mögé, ahol Csiba Lajos százados már várja őket, és a növendékek bejutását tűzzel fogja biztosítani. A laktanyában a század fő feladata a III. emelet és a padlás megtisztítása a fegyveres civilektől. Ezek után, hogy nagyobb nyomatókat adjon szavainak, Koltai ezredes hangsúlyozta, hogy ez a honvédelmi miniszter és a Magyar Néphadsereg tüzérfőnökének is a parancsa.

Lukács alezredes tehát megindította az aleggységet, és a Tűzoltó utcán haladva akadály nélkül eljutott a Páva utcáig. A kereszteződés után a felkelők a századot több irányból tűz alá vették. A növendékek a Tükörgyár épületébe húzódtak be, ahol megpróbáltak védelemre berendezkedni.

A tűzharc következtében egy növendék azonnal meghalt, többen megsebesültek. Lukács alezredes is harcképtelenné vált, ezért a parancsnokságot átadta Józsa

századosnak, aki segítségért telefonált az iskolára. A százados a padlásról vette szemügyre a környéket és meglepődve tapasztalta, hogy a Kilián laktanya Liliom utca felőli épületének ablakaiból is őket lövik. Vagyis onnan, ahová tartottak.

Időközben az iskola állományába tartozó Lénárt alezredes a megerősítésül kapott négy szovjet harcocsival megérkezett. A környező épületekből tüzelő felkelőkre a harcocsik lövegeiből több lövést adtak le. Az utolsó harcocsit a felkelők felgyújtották, majd ugyanez lett a sorsa a második és harmadik páncélosnak is. A vezérharcocsi ekkor elmenekült.

Már csak szórványos lövöldözés volt, amikor Maléter parlamenterei, Hollmann Gábor főhadnagy, Németh József tizedes és még egy katona a Tűzoltó utcába értek. A főhadnagy jelentette Józsa századosnak, hogy Maléter ezredes parancsára tűzszünet lépett életbe. Így tehát ők is szüntessék be a harcot és vonuljanak be a szolgálati helyükre. Mivel Józsa, Maléter illetékességét elutasítva, nem fogadta el a parancsot, a főhadnagy elmondta, hogy a parancsot voltaképp a honvédelmi miniszter adta ki. Miután a százados még mindig kitartott az eredeti álláspontja mellett, Hollmann javasolta, hogy küldjön vele valakit a laktanyába, aki majd meggyőződhet a tűzszünet jogosságáról. Egy önként jelentkező növendék indult el Hollmann főhadnaggal. Hamarosan vissza is jöttek és jelentették, hogy a nagy tömeg miatt lehetetlen bejutni a laktanyába.

A Tűzoltó utcán, a Körút felől nagyobb csoport közeledett a Tükörgyárhoz. Józsa a megállásra felszólított sorokból „Tűzszünet van! Tegyétek le a fegyvert!” – kiáltásokat hallott. A csoportból kivált két fegyvertelen fiatal, és arra kérte Józsa századosot, hogy ha valóban a nép katonái, tegyék le a fegyvert.

Az Üllői út irányából is nagy sokaság közeledett. A növendékek a civilek közé keveredtek. Többnek elvették a fegyverét, a csillagot letépték a sapkájukról. Akadtak olyanok is, akik a fegyvereiket önként átadták. Józsa százados és a köréje tömörült 20-30 növendék egymást védve, fegyvereiket magukhoz szorítva kijutottak az épületből, és visszatértek az iskolába. A század teljes vesztesége egy halott, nyolc sebesült volt. A három felgyújtott harcocsiban szovjet kezelőszemélyzet volt.

MALÉTER GYANÚS!

Lénárt alezredes és Józsa százados a történeteket úgy értékelték, hogy a kudarc egyedüli oka Maléter árulása, a felkelőkhöz történt átállása volt. Ezt erősítette bennük, hogy a biztosítás helyett a laktanyából is tüzeltek rájuk. S hogy Maléter a parlamentereket is azért küldte, hogy lefegyverezze őket. Véleményüket Koltai ezredessel is közölték, aki szavaiknak hitelt adott, és továbbította feletteseinek a Maléter ezredessel kapcsolatos kétségeket a Honvédelmi Minisztériumba.

*

A tűzszünetet a katonák átállásaként ünneplő tömeg betódult a laktanyába. Maléter azonban a tisztekkel és a sorállományból önként jelentkezőkkel lassan kiszorította őket. Ezután a főbejáratot és a szomszédos, az Építésügyi Minisztériumhoz tartozó munkásszállóhoz, valamint a tisztai lakásokhoz vezető átjárókat eltorlaszolták. Az ablakokat szalmazsákokkal tömték be. Az ezredes lezáratta a padlás felé vezető ajtót is. A veszélyeztetett épületszárnyakban lévő légénység elhelyezése céljából kinyitották a pincéket. A laktanyára kitűzték a nemzetiszínű zászlót, hangszórókat szereltek az ablakokba, a rádió adását az utcára közvetítették. Az ujjongó tömeg Maléter jóváhagyásával leverte a laktanya kapuja fölött lévő címert.¹⁸

Hollmann Gábor főhadnagy visszatértekor részletezés nélkül jelentette, hogy a parancsot végrehajtotta, a tűzszünetet kihirdette. Közölte, hogy a közelben lévő utcákban két harckocsi parancsnokainak azt az utasítást adta, hogy menjenek a laktanyaéhoz. Ezek a harckocsik azonban sohasem érkeztek meg.

Az ezredes, Csiba százados kíséretében felmérte az élelmiszerkészletet. Úgy ítélték meg, hogy ez a mennyiség a laktanyában lévő több mint 900 embernek három napig szűkösen elegendő. Meglátogatta a betegszobát, majd Hollmann főhadnagynak és két katonának utasítást adott a laktanyában lévő fegyverek és a lőszer összegyűjtésére. A számbavett 14 fegyver között egy légvédelmi géppuska, valamint géppisztolyok, puskák és kispuskák voltak. Ezeket a fegyvereket a parancsnoki iroda melletti fürdőszobába helyezték el. Ide került még mintegy 300-400 db lőszer és nyolc kézigránát is. Ezekkel a fegyverekkel látták el később a laktanya négy kapujának őrzésére toborzott nyolc fős őrséget.

A „toborzás” úgy történt, hogy a bentlévő tisztek végigjárták a körleteket és jelentkezőket kerestek. A katonák többsége arra hivatkozva, hogy fegyveres kiképzésben nem részesült, a szolgálat ellátását nem vállalta. Ekkor Maléter is végigjárta a körletet, és a laktanya védelméről beszélt. Azt mondta, ez most a legfontosabb feladatuk, s erről még a „fegyvertelen” munkásalakulatoknak is gondoskodniuk kell. Érvei hatottak. Tízegynéhányan az összegyűjtött fegyverekkel megkezdték a szolgálatot.

Maléter a részükre tartott eligazításon szigorúan megparancsolta, hogy fegyvereiket csak a laktanya ellen indított támadás vagy közvetlen életveszély esetén használhatják.

Ezek az óvintézkedések a Kilián elhagyásában továbbra sem akadályozták meg azokat a főleg budapesti katonákat, akik időszakonként meglátogatták családtagjait, vagy pedig a környék felkelőivel együtt a szovjet csapatok elleni harcokban akartak részt venni.

Akiknek nem jutott fegyver, az eligazítás után kimentek az Üllői út és a Körút sarkára és kértek a felkelőktől.

Akik nem álltak őrhelyen, azokat tartalékba osztották be. Galkó István, a tartalék parancsnoka délután arra kapott parancsot az ezredestől, hogy menjenek át a laktanya melletti lakóépület padlására, és derítsék fel, kik lövik onnan az utcát.

Kiss tizedes kérdésére: „Miért baj az, ha a tetőről lőnek?” Galkó, a Malétertől hallottakat megismételve azt válaszolta, hogy azért, mert a tüzükkal felhívják magukra a figyelmet és a szovjet katonák az épülettel együtt a laktanyát is tűz alá fogják venni.

A tetőnyíláson át tüzelő felkelők nem vették észre őket. Közelükbe érve Kiss izgalmában meghúzta géppisztolya ravaszát, egy rövid sorozatot lőtt a födémbe. A két felkelő – mert csak ennyien voltak ott – a lövés zajára visszahúzódott, és ijedten kérdezték, hogy mit akarnak a katonák.

A felkelők minden ellenkezés nélkül tudomásul vették, hogy el kell menniük, és a náluk lévő robbanóanyagokat is átadták azzal, hogy ha az utcán harckocsi jön, a gyújtózsínórt gyűjtsák meg és dobják rá azokat.

Kis idő múlva közeledő harckocsi erősödő zúgását, csörömpölését hallották. A környező háztetőkön fegyveres felkelők jelentek meg. Integettek a katonáknak és át is kiabáltak, hogy ha már ott vannak, akkor legalább viselkedjenek rendesen. Az egyik katona a maga módján jelezte, hogy érti, és válaszul egy lövést adott le a harckocsira, mire az megfordult és elment. „Engedjétek közelebb őket” – kiabálták a szomszédos háztetőről.

Ekkor az Üllői út felől tűnt fel egy harckocsi. A kereszteződés előtt megállt, és a géppuskájából sorozatot lőtt a háztetőre. A katonák arra számítottak, hogy az ágyúval is fog lőni, gyorsan lementek a padlásról, és Maléter ezredesnek jelentették, hogy a tetőn már nincsenek civilek.¹⁹

Maléter ezredes többször felhívta a Honvédelmi Minisztériumot és közölte, hogy a fegyverszünet letelte után az épületet védelméhez segítségre lenne szüksége.

A délután említésre méltó eseménye volt, hogy 5 óra körül a felkelők kenyeret vittek a laktanya katonáinak.

Az éjszaka viszonylag nyugodtan telt.

A forradalom napjai: október 26.

MEGFÉLEMLÍTÉS, KIPRÓBÁLT MÓDSZEREKKEL

Még alig virradt, amikor a város több pontján ismét fellángoltak a harcok. A szovjet hadvezetés változatlanul gyalogsági támogatás nélkül, harckocsikkal és a felülről nyitott, gumikerekű páncélozott szállító járműveken – találó néven „nyitott koporsókban” – küldte katonáit a biztos halálba. A szovjet csapatok az 1956-os magyarországi beavatkozás során, annak ellenére, hogy alakulataik – a második világháborús tapasztalatoknak és az érvényben lévő harcászati szabályzatoknak megfelelően – felkészültek a lakott településeken folytatott harcra, a legfelsőbb politikai vezetés döntése alapján az 1953-as berlini események²⁰ idején „sikeresen kipróbált” eljárást alkalmazták.

Ennek lényege, hogy a magasabb műszaki színvonalat képviselő harci technika felvonultatásával, erődemonstrációval meg lehet félemlíteni, a harctól vissza lehet tartani a spontán módon összeverődött, szervezetlen, alacsony színvonalú fegyverzettel rendelkező, helyüket állandóan változtató csoportokat.

Ilyen megfontolásból jelentek meg Budapesten október 24-én, a hajnali órákban a szovjet Különleges Hadtest páncélos járművei, T-34-es harckocsijai, és kezdték meg „elrettentő”, valójában öngyilkos cirkálásukat a város főbb közlekedési útvonalain, csomópontjain.

Sem a szovjet, sem a magyar politikai és katonai vezetés nem volt felkészülve ilyen erejű határozott szembenállásra. Sokáig nem értették meg, hogy a már egyszer sikeresen alkalmazott harcmód a Budapesten bevetett szovjet csapatok vereségéhez vezethet.

Később – magukhoz térve a komoly veszteségekkel járó meglepetésből, benuktatásból – a fegyveres csoportok az ellenállás fő gócai ellen indított támadás előkészítése érdekében igyekeztek megszerezni azokat a felderítési adatokat, melyek alapján megtudhatták, hogy hol, milyen erővel kell számolniuk. Például harckocsikat rendeltek tüzelőállásba a felkelők feltételezett helyétől viszonylag messze, majd harckocsikat küldtek a veszélyeztetett útszakaszra. Az álló harckocsikból figyelték, hogy az utca közepén lehetőleg teljes sebességgel haladó harckocsikra honnan lőnek, és az így felderített tüzelőállásokra mérték tűzcsapást. Ez a módszer az okozott

és elszenvedett veszteségek ellenére sem járt eredménnyel a város olyan részeiben, mint amilyen a Corvin köz és környéke is volt. Az Üllői úton a Nagyvárad tértől a Kálvin térig és a Nagykörúton a Mester utcától a Rákóczi útig a különálló, egymástól többé-kevésbé független felkelő csoportok szinte összefüggő ellenállási láncolatot alakítottak ki.

A szovjet katonai vezetés előtt tehát egyértelművé vált, hogy a gyors győzelemre nincs remény addig, amíg a forradalom fő bázisai léteznek, ezért e csoportok felszámolásának igénye napirendre került.

Október 26-án is szünet nélkül jártak az Üllői úton és a Nagykörúton a szovjet harckocsik.

A laktanya előtt, az Üllői úton

A LAKTANYA VÉDELMEBEN

Mivel a fegyveres felkelők és a laktanyában lévő katonák a Kilián tetejéről és a szomszédos épületrészek ablakaiból is felvették a harcot a szovjetek ellen, ezért azok ágyúikkal nem kímélték az egyébként semlegesnek mutatkozó laktanyát sem. A középső udvart övező épületeket is több belövés érte.

Maléter ezredes óvni akarta fegyvertelen katonáit és a pincékben meghúzódó asszonyokat, gyerekeket, ezért úgy döntött, hogy a szovjet ágyútűz lehetséges okait szünteti meg, megakadályozza a laktanya padlásterében, a tetőpárkányon lévő ismeretlen létszámú és összetételű csoportot a tüzelésben.

A laktanya őrségéből magához szólított néhány katonát és a Liliom utcához közeli padlásfeljárón a tetőtérbe indult. Közölte, hogy csak a többszöri felszólításra sem távozó vagy pedig ellenük támadólag fellépő felkelőkre nyithatnak tüzet, de akkor is csak abban az esetben, ha ő erre parancsot ad. Ezek után a padláson keresztül megközelítették a tető szélét. A fegyveresek a tetőpárkányon kívül helyezkedtek el. Mivel az utcáról felhangzó csatazajban semmit sem lehetett hallani, hogy a figyelmet magukra irányítsák, – a többszöri hangos felszólítás után –, figyelmeztető lövést adtak le. Ennek következtében a párkányon lévők befejezték a tüzelést és ismételt felszólításra – „Tegyétek le a fegyverüket! Nem lesz bántódásuk! Menjenek le a padlásról!” – az oldalsó nyíláson bejöttek a padlásra.

Amikor meglátták a katonákat, az egyik felkelő váratlanul tüzet nyitott. Maléter ekkor parancsot adott a fegyverhasználatra, amelynek következtében a támadólag fellépő fegyveres életét veszítette, és egyik társa a bokáján sérült meg. A katonák ajtólapra fektetve mindkettőjüket az első emeletre vitték. A sérültet elsősegélyben részesítették, majd kérésére – Maléter engedélyével – a katonák a lakására kísérték.

Az ezredest, nagyon megviselte az ismeretlen felkelő halála. Gondolataiba tetemkezett és le-föl járt a laktanyában. Eközben betért a padlástéri akcióban részt vett katonák körletébe is, és leült egyikük, Bangó Pál mellé az ágyra. Fejét a két kezére hajtva hosszasan gondolkodott, majd halkán megkérdezte.

„– Mondjátok meg, mit tehattünk volna?”

Csendben ült, mint aki tudja, a választ rajta kívül senki sem adhatja meg, majd határozottan a következőket mondta.

„– Mindent meg kell tennünk, hogy az itt lévők életét és a laktanyát bárkivel szemben megvédjük.”²¹

Ezután döntött úgy, hogy a fegyvertelen katonákat a pincébe költözteti. Igaz ugyan, hogy a középső épületrészből, a laktanyából és annak tetejéről már nem lőtték a szovjet csapatokat, a harcokszínterét és a repeszek azonban továbbra is veszélyeztették a Kiliánban lévő 1000-1200 ember életét, rombolták a falakat. Többször is felhívta a HM ügyeletét és Szanati József alezredestől követelte: a szovjet csapatok azonnal szüntessék be a tüzelést a Kilián laktanyára.²² Minthogy a kérésnek

nem volt eredménye, olykor magából kikelve, durva hangon is követelte a tűz leállítását. Délelőtt értesítés jött a minisztériumból: a HM egyik tisztje parancsot kapott, hogy két szovjet ezredessel menjen a Kilián laktanyába. Az lesz a feladatuk, hogy az együttműködést megszervezzék Maléter ezredes és a környéken tartózkodó szovjet csapatok között.

Ekkor futott be Koltai Vilmos ezredes hívása a HM főügyeletére, aki a Demeter Béla őrnagy és Józsa százados által elmondottak alapján Szűcs Miklós ezredesnek azt jelentette, hogy Maléternek kapcsolata van az „ellenforradalmárokkal”. Koltai azt is közölte, hogy lehallgattak olyan telefonbeszélgetéseket, amelyekből kitudt: a „Corvin közti ellenforradalmi bandák” a Kiliánt több esetben hívták lőszerutánpótlás miatt.

Szűcs ezredes a Koltai ezredestől hallottakat jelentette Kovács István vezérőrnagynak, aki a vádat nem tartotta kellően megalapozottnak, és ezért nem adott parancsot intézkedésre.

A „HAZAFI” MUNKÁBA KEZD

Koltai különös jelentése mögött az áll, hogy október 26-án, a IX. kerületi Kiegészítő Parancsnokságról egy őrnagy Koltai ezredestől bizalmas ügyben kihallgatást kért a tüzérségi iskolán. Jelentette, hogy a Kiegészítő Parancsnokság telefonján kétes egyének folyamatosan hívják a Kilián laktanyát, és Maléter ezredest keresik. Jelenteni akarnak helyzetükről, további utasítást várnak és kérnek. Hozzátette, hogy a Kiegészítő Parancsnokság telefonjának kapcsolási száma korábban a Kilián laktanyáé volt, és az új szám még nem szerepel a telefonkönyvben.

Koltai ezredes, azon túlmenően, hogy az átállással kapcsolatos gyanúját Szűcs ezredesnek jelentette, parancsot adott két fiatal tisztnek: Sonn László és Lipcsei József főhadnagyoknak arra, menjenek a Kiegészítő Parancsnokságra és ott a Kilián laktanya tisztjeiként, Maléter Pál nevében fogadják a telefonhívásokat. Tudják meg, hogy kik hívják és mit akarnak Maléter ezredestől.

Lipcseit utasította, hogy minden hívást pontosan rögzítsenek, és az azokról készített írásos jelentést jutassák el a Honvédelmi Minisztériumba.

Sonn és Lipcsei kétségtelenül tapasztalhatta, hogy sokan keresik Malétert. Felkelők, fegyveres csoportok vezetői akartak vele beszélni és gyanútlanul beszámoltak a „Hazafi” fedőnéven bejelentkező tiszteknek. Például arról, hogy hol vannak, mennyi a lőszerük, hány halottjuk és sebesültjük van. Többen segítséget kértek vagy egyszerűen azt, hogy a Kilián laktanyával egyesülhessenek. Öt napon át tartott ez a különös telefonügyelet.

Egy Bánki vagy Bánkuti nevezetű orvos például azért kereste többször is Maléter ezredest, mert felajánlotta, hogy a laktanyában lévők részére kötszert, gyógyszert,

élelmet és szükség esetén fegyvert és lőszert gyűjt. Azt tudakolta, hogy miképpen juttathatná mindezt a Kiliánba. Lipcseiék – természetesen Maléter nevében – közölték, hogy a felajánlott segítségre csakugyan szükség van. Kérték tehát, hogy gyűjtsön össze mindent, és ha a küldemény együtt van, keresse a „Hazafit” telefonon. A bejutásnak nem lesz akadálya.

A segítőkész doktor jelentkezett is telefonon és közölte, hogy a kért anyagokat beszerezte, Maléter elküldhet valakit értük a Bródy Sándor utcai rendelőbe. Lipcsei és Végh főhadnagykok ekkor – Koltai ezredes engedélyével – álruhát, fehér orvosi köpenyt öltöttek. Megjelentek az orvosi rendelőben, Bánki doktort letartóztatták, az összegyűjtött készletet pedig elkobozták. Foglyukat a tiszti iskolára kísérték. Koltai ezredes személyesen kihallgatta, majd fogdába záratta. Október 27-én az amnesztia-rendelet alapján a többi fogollyal együtt őt is kénytelen volt szabadon bocsátani.

„Hazafi” azonban továbbra is jelen volt a történetekben: a telefonon tanácsot kérőknek a harc folytatásának értelmetlenségéről beszélt, javasolta annak beszüntetését. Igaz, erről számosan, például a Széna térről telefonálók hallani sem akartak.

Némelyik csoport vezetője, abban a hitben, hogy Malétert tájékoztatja, megmondta, hogy a város melyik részében vannak, milyen harccselekményekben vettek részt, mennyi a lőszerük és az élelmük, milyen a csoport hangulata. Ezt tette például a „Balatoni” és a „B. Kovács”-csoport is. A telefonvonal másik végén „Hazafi” természetesen pontosan jegyezte az adatokat. Bekerülhetett a feljegyzésükbe az is, hogy kik, mikor kértek további utasítást az ezredestől. Továbbá azok tudakoló kérdése, akik arra vártak volna választ, hogy meddig kell még kitartaniuk. És mikor várható a külföldi segítség. Felírták azt a csoportvezetőt is, aki mindenáron egyesülni szeretett volna „a Maléter által vezetett, a szovjet csapatok ellen eredményesen harcot folytató katonai alakulattal.”

„Hazafi” nem elégedett meg a közlés regisztrálásával, Maléter nevében azt az utasítást adta, hogy az egyesülni akarók menjenek a Nagyváradi téri sarokház pincéjébe. Az egymás melletti házak pincéjének a falait áttörték, így könnyűszerrel bejuthatnak a Kilián laktanyába. A csoport vezetője boldogan tudatta, hogy azonnal indulnak, Sonn és Lipcsei sem télenkedett: azonnal jelentették ezt a Nagyváradi tér közelében lévő szovjet alakulatok parancsnokának. A megjelölt házat körülvették.

A LEGENDA KEZDETE

Maléter és a Kilián laktanya október 25-i átállásáról, a szovjet csapatokkal vívott hősi harcokról immár legendákkal övezett hírek keltek szárnyra.

A „Hazafi” működése valóságos volt, de csak azok számára, akiket szolgáltak. A köztudatban az élt, hogy Maléter telefonon hívható, hogy Maléter tanácsot ad, Ma-

léter segítséget kér. Azt még a katonatisztek többsége sem tudta, hogy a Kilián laktanya a hatalmas épülettömbnek csak a középső részét, udvarát foglalta el, ezért a szovjet csapatok ellen folytatott harc minden sikerét Maléternek és katonáinak tulajdonították, függetlenül attól, hogy melyik épületszárnyból támadták az ellenséget. Így alakulhatott ki az a vélemény, hogy a laktanya sorállományú katonái a forradalom első pillanatától bekapcsolódtak a harcokba, és a felkelőkkel együtt számos sikeres akcióban vettek részt. Egy idő után már természetesnek tűnt, hogy a kiliánosok a laktanyán kívül, a Rádiónál, a szomszédos épületszárnyakban, a Corvin közben, az Üllői út és a Körút házaiban időnként megjelennek, bátran harcolnak. Már a laktanya kapuinak a bezártsága sem okozott különösebb gondot. Azok a felkelők, akik 24-én és 25-én a Kilián környékén harcoltak, ugyan emlékeztek még a szembenállásra, de ennél mélyebb nyomot hagytak bennük a tűzszünet bejelentésének körülményei, a laktanya fellobogózása, egyáltalán az a tudat, hogyha a laktanyát nem támadják, őket sem érheti bántódás. A Kilián átállásáról, harcairól terjedő híreket erősítette, hogy a harcok szüneteiben a Kilián és a Corvin köz környékére zarándokló budapestiek és vidékiek egyszerűen nem hitték volna el, hogy a legyőzhetetlennek mondott szovjet csapatoknak a katonai ismeretekkel alig rendelkező felkelők ilyen hatalmas veszteséget okozhatnak. Úgy hitték: a kilótt harcok, az ellenfél eredménytelen támadásai, a romokon is jelenlévő bizalom és elszántság, tehát mindaz, amit láttak, csak a laktanya parancsnokának, Maléter Pál ezredesnek az irányításával történhetett.

Ez volt az a pillanat, amikor Maléter, képletesen szólva, megkettőződött. Az egyik énje szerint – s ez volt a valóságos –, aki az előljáróitól kapott parancsok alapján, fegyvelmezett katonaként, a lehetőségeknek megfelelően védi a laktanyát, óvja beosztottjait és az épületben tartózkodó lakók, asszonyok, gyerekek biztonságát. A másik – és ez az emberek képzeletében megjelenő ezredes – a Kilián laktanya hőse, aki katonái élén bátran harcol a szovjet csapatok ellen ott is, ahol csak tanácsaival van jelen.

KÉTSÉGEK KÖZÖTT

Koltai ezredes bejelentése után Szűcs Miklós ezredes a helyzet tisztázatlansága miatt felhívta a laktanyát. Maléter közölte, hogy a Kilián katonái nem álltak át, a laktanya épületszárnyait azonban fegyveres civilek szállták meg, onnan lövik a szovjet és a magyar csapatokat. Elmondta, hogy a laktanyában alig van fegyver, lőszer, és kérte, hogy küldjenek neki.

Maléter naponta többször is lement a laktanya főkapuja és a „lakóépület” bejárata között húzódó pincékbe, ahol az épülettömb Ferenc körút felé eső részének

lakói is menedéket kerestek. Azzal nyugtatta az anyákat, hogy az épület erős, egyébként is megvédi őket, ellátásukról pedig a szűkös lehetőségek ellenére is gondoskodik. Arra kérték, az épületre, ahol a lakásaik, nehezen összegyűjtött holmijaik vannak, tűzessen ki fehér zászlót, hogy a szovjet harckocsik ne lőjenek oda.²³

Az ezredes átérezte az aggodalmat, a kétségbeesett helyzetben levőkön úgy akart segíteni, hogy ismét felhívta az ügyeleti szolgálatot, és ha lehet még durvábban követelte: tegyenek végre valamit az épülettömb megkímélése érdekében.

Szanati ezúttal Zólogy László ezredes, főügyeletes tisztnek jelentette Maléter kívánságát. Zólogy összekötő tiszteket küldött a szovjet csapatokhoz azzal, hogy akadályozzák meg a szovjet és magyar katonák közötti tűzharcot.

Ekkor tudta meg Maléter, hogy a tájékozódás céljából küldött szovjet tisztek – elsősorban a laktanya körüli heves harcok miatt – el sem indultak. Döntésükben azonban a Kilián átállásáról keringő hírek is szerepet játszottak.

A bizonytalanságot táplálta a Rádió épületébe települt 8. piliscsabai gépesített ezred egyik tisztjének, Sándor József főhadnagynak a jelentése is. Parancsnokának, Solymosi János alezredesnek ugyanis arról számolt be, hogy járőrszolgálat alatt, amikor a Baross utca és a Körút sarkán lévő felkelőket megadásra szólította fel, azt válaszolták, hogy nekik nem lehet bántódásuk, mert a felkelők vezetője nem más, mint Maléter ezredes.

A Maléter megbízhatatlanságával kapcsolatos véleményeket a Kilián–Corvin körzetben bevetett szovjet katonák is erősítették. Ezt arra alapozták, hogy magyar honvédek is harcolnak ellenük. Igazat mondtak. Ugyanis amíg Maléter a laktanya semlegességét hangoztatta előljáróinak, addig katonái a lojalitására számítva a laktanyán kívül, a Ferenc körüti oldalon, majd a Corvin közben és a szomszédos házakban együtt harcoltak a felkelőkkel. Közülük négyen, talán éppen azokban az órákban, ahogy ők nevezték „portyán” voltak.

A lakóépület kapuján mentek ki, és balra, a Körút és az Üllői út sarkánál megláttak egy szovjet harckocsit. A tank a Körutat szegélyező házakat tartotta tűz alatt.

Amikor az utca túloldalán lévő házakból a harckocsira tüzelő felkelők megpillantották a katonákat, kezükkel mutatták, hogy csavarjanak össze kézigránátokat és dobják a harckocsira.

Kiss László és társai visszafordultak. Az épületen belül, az egyik romos lakáson keresztül megközelítették a harckocsit. Kiss és Schultz az ablaknál felemelkedve a harckocsira dobták a gránátokat. A robbanás megrongálta a baloldali láncot. Az immár mozgásképtelen harckocsi géppuskájával tűz alá vette a lakást, Kissék azonban kúszva kijutottak.

Ezt követően átmentek a Corvin közbe, és a corvinistákkal együtt a mozi emeletén a felkelők mellett foglaltak tüzelőállást. Az Üllői úton újabb harckocsi tűnt fel. A kezelők, látva a sérült páncélost, elhaladtak mellette, majd a befordultak a Körútra és tüzet nyitottak, de amikor a tank a mozi előtt felállított páncéltörő ágyú lövonalába ért, a felkelők egyetlen lövéssel ártalmatlanná tették.

Kissék a sikeren felbuzdulva a harckocsihoz akartak rohanni, de az egyik felkelő, Pongrátz Gergely megállította őket. Arra figyelmeztette a katonákat, hogy ilyenkor még nem szabad a tankot megközelíteni, mert a kezelők, ha élnek, löni fognak rájuk. De önrobbanás is bekövetkezhet. Mintha csak szavai igazolására történt volna, a harckocsi belsejéből tompa durranás hallatszott. Pongrátz óvatosan felnyitotta a vezetőnyílást, és látta, hogy a személyzet meghalt.

Hárman visszamentek a laktanyába. Schultz a Corvin közben maradt, és az egyik zsákmányolt páncéltörő ágyúnál segédkezett. Az említett löveget a felkelők a mozi lépcsőjénél helyezték el, kilövésrel a Körút felé, egy másikat a Corvin közből az Üllői útra nyíló árkádok alá állítottak, míg a harmadik a Kisfaludy utca Üllői úti torkolatába került.

Mivel az utóbbi két ágyú csövével a laktanyaépület felé nézett, és a kiképzetlen kezelőszemélyzet sokszor vétette el a célt – az Üllői úton közeledő szovjet páncélost vagy páncélozott szállítójárművet –, a lövedék a laktanya falában akadt el. Így tehát a Kiliánnak sajátos „golyófogó” szerepe is volt, már nemcsak az utca túlsó oldalán harcoló felkelők géppisztoly- és puskaövedékei álltak meg a laktanya falában, hanem a szovjet belövéseken kívül a felkelők ágyúövedékei is rombolták a falakat, veszélyeztették a bent lévők életét.

A laktanya fogdájának egyik fala például a Kisfaludy utcával szemben volt. A felkelők első, véletlen belövése után a fogdások az ajtót ököllel verve, rúgdosva követelték, hogy vigyék őket biztonságosabb helyre.

A Kiliánból a harcok szünetében néhányan át is mentek, és kérték a felkelőket, hogy vagy lőjenek pontosabban, vagy húzzák ki az ágyút az Üllői útra és onnan tüzeljenek a harckocsikra. Az ágyú kezelői logikusan érveltek. Az első kérdésnek minden igyekezetükkel eleget tesznek, de ha az ágyút jól látható helyre tennék, pontatlan lövés után, még mielőtt ismételnének, a szovjetek kilövik vagy legázolják őket. A laktanyának a fala tehát továbbra is golyófogó maradt. Ami pedig a hatékonyságot illeti, a kiliánosok maguk is tapasztalhatták, hogy a szovjet harckocsikban a legtöbb kárt nem is ezek az ágyúk, hanem a benzines üvegek, a „Molotov-koktélok” tették.

A laktanya pusztulása láttán Maléter ismételten utasítást adott, hogy a sorállomány is költözzön le a pincébe, ahol már nem lehet bántódása.

A laktanya egészségügyi szolgálata egész nap dolgozott. A harcok szüneteiben összeszedték és ellátták nemcsak a magyar, hanem a szovjet sebesülteket is. A felkelők ide szállított sebesültjeiből orvosi segélyben részesítették azokat, akik nem bírták volna ki az utat a Tűzoltó utcában lévő II. sz. Gyermekklinikaig.

A szovjet parancsnokság délben fordult Maléterhez először, és azt kérte, hogy elvihessék a kilőtt harckocsijaikat, továbbá a sebesültjeiket is elszállíthassák az Üllői útról. Maléter közölte, hogy a sebesültekért jöhetnek, a harckocsik kivontatását azonban a felkelők nem fogják engedélyezni. Ezek ugyanis akadályozzák, lassítják a később érkező harckocsik és járművek mozgását. Egyébként is fedezékül szolgál-

nak, megkönnyítik a támadók visszaverését. Javasolta azonban, hogy később a közelben lévő piliscsabai ezred elvontathatja azokat. Csiba százados továbbította a telefonüzenetet Solymosi alezredes ezredparancsnoknak, a magyar vontatók azonban visszafordultak az elaknásított Üllői útról.

Ezen a napon még egy említésre méltó esemény történt. A Kiliánnal szomszédos lakások egyikében lakó Halápi Jenő törzsőrmester engedélyt kért Malétertől, hogy szolgálati helyére, a budaörsi repülőtér parancsnokságára telefonálhasson. B. Varga Sándor őrnagy, reptérparancsnok élt a lehetőséggel, és megbízható információkért Malétert a telefonhoz kérte.

Az őrnagy szabályosan jelentkezett, majd közölte, hogy alakulata már több helyre – a Lakihegyi rádióadóhoz, a Zrínyi Akadémiára, a Gellért-hegyre – szállított helikopterrel lőszert. Felajánlotta, hogy ha szükséges, a Kilián laktanyának is juttatnának.

Maléter megkérdezte, hogy milyen fegyverek vannak a repülőtéren. Miután megtudta, hogy csak gyalogságiak, megköszönte az ajánlatot, és azt mondta, elképzelhető, hogy szükségük lesz lőszerre, s kérte, hogy készítsenek elő egy küldeményt, hogyha majd telefonál, a legrövidebb időn belül megkaphassák azt. Azzal fejezte be, hogy a szállítás módját beszéljék meg Halápi törzsőrmesterrel. Halápi elmondta, hogy a laktanya udvara szűk, oda leszállni nagyon veszélyes. Így abban állapodtak meg, hogy a reptérparancsnok szükség esetén ejtőernyővel juttatja el a lőszert.

B. Varga ígéretének megfelelően előkészítette a rakományt, a telefonhívás azonban elmaradt. Ezzel egyidejűleg – Maléter korábbi kérésére – a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián is összekészítettek egy rakomány fegyvert és lőszert, melyet szintén helikopterrel akartak a laktanyába juttatni. Ezt azonban a Maléterrel kapcsolatos bizalmatlanság és a Corvin közti csoport katonai felszámolásának terve miatt elhalasztották.

Maléter ezredes szokásos esti ellenőrző körútjáról visszatérve beosztottaitól értesült arról, hogy a rádió hamarosan közvetíti az MDP Központi Vezetősége és a Minisztertanács közös felhívását. Leült és várt.

A Központi Vezetőség ülését követően – 8 óra 4 perckor – a rádió az alábbi közleményt ismertette:

„Fegyveres erők tagjai, harcosok, felfegyverzett munkások, elvtársak!

Pártunk és kormányunk tisztelettel adózik annak a hősies küzdelemnek, amelyet negyedik napja vívtok a népi demokrácia érdekében. Büszkék vagyunk hősies helytállásotokra. Most az a hősies feladat hárul rátok, hogy együtt mindenkivel, akinek drága a magyar vér, megtegyétek a szükséges intézkedéseket a vérontás befejezésére. A kormány a megbékélés szellemében, attól a szándéktól vezetve, hogy egyetlen megtévedt jóhiszemű embert se sújtson a törvény szigora, kiterjesztette az amnesztiát mindenkire, aki ma, október 26-án, este 22 óráig leteszi a fegyvert.

Elvtársak! CselekedjeteK pártunk és kormányunk határozatának szellemében! Bánjatok emberségesen azokkal, akik leteszik a fegyvert! Megadás után engedjétek hazatérni őket! De a határidő lejáratával mérjeteK megsemmisítő csapást mindazokra, akik folytatják a harcot a fegyveres néphatalom ellen!”²⁴

A forradalom napjai: október 27.

AKCIÓ A KILIÁN ELLEN

A szovjet alegységek „felderítést” végző harcjárművei, harckocsijai a város utcáin tovább folytatták gyilkos cirkálásukat.

Csiba százados a Kilián ablakából látta, hogy két szovjet harckocsi az Üllői út és a Nagykörút kereszteződésében összeütközött és mozgásképtelenné vált. Eszevesztett tüzelésük ellenére sem kerülhették el sorsukat. A felkelők benzines üvegei rövid idő alatt megtették a magukét.

A laktanya előtti utcakép, a felkelők aktív harctevékenysége részben cáfolta azt a rádióban elhangzott hírt, mely szerint „...este a kormány amnesztiarendeletere alapján a harcolók többsége letette a fegyvert és sikerrel folyik Budapest megtisztítása a fegyveres harcot továbbra is provokáló elemektől...”, melynek keretében „további hadműveletek szükségesek”.²⁵

Délelőtt a Honvédelmi Minisztériumból Maléter ezredes olyan üzenetet kapott, hogy helikopterrel fegyvert és lőszert fognak a laktanyához szállítani, ezért a biztonságos leszállás érdekében, az előírásnak megfelelően, lepedőkből kereszt alakú jelet rakjanak ki a laktanya udvarán. Az előkészületek megtörténtek, de a várt szállítmány nem jött. „Hazafi” jelentései a minisztériumban is megtették a hatásukat.

Az ezredes mindinkább érezte, hogy légüres térben mozog, telefonon adott jelentéseit, kéréseit nem veszik komolyan.

Belátta, hogy mindaddig, amíg a laktanyával szomszédos épületrészekből a szovjet csapatokat támadják, nem remélheti kérésének teljesítését, a laktanyát továbbra is löni fogják.

Mint megbízhatatlan, nem tudhatott arról, hogy a szovjeteknek a Népligetben lévő egyik harckocsialegysége és a tűzértiszti iskolások egy százada a déli órákban a Kilián laktanya elleni támadásra, egyben a Körút közelében elakadt három szovjet harckocsi kimentésére kapott parancsot.

Koltai ezredes 50 növendéket rendelt ki – parancsnok Lénárt alezredes – azzal a feladattal, hogy a szovjet harckocsikra felfeküdve hajtsák végre a támadást. Az eligazításon a beosztott tisztek közül többen jelentették Koltai ezredesnek, hogy ez a növendékek biztos pusztulását jelenti. Szóltak arról is, hogy felderítési adatok nélkül

és a Kiliánban lévő katonák számának ismerete híján a vállalkozás végrehajtása felelőtlenység, csak kudarccal, a kirendelt állomány elvesztésével végződhet. Koltai hajthatatlan volt, mereven ragaszkodott utasítása végrehajtásához.

A növendékek vonakodva, de végrehajtották a parancsot, felfeküdtek a harckocsikra.

Alig jutottak a Nagyvárad térig, amikor az Üllői út felől a felkelők tüzet nyitottak. A növendékek ekkor Babják főhadnagy utasítására leugráltak a harckocsikról és a parancs további végrehajtását megtagadták.

A Nagyvárad téren lévő fegyveresek körbevették őket, váll-lapjaikat, sapkarózsájukat letépték, fegyvereik egy részét elvették, egyeseket meg is vertek. A vállalkozás kudarcba fulladt, a növendékek visszamentek az iskolába.²⁶

A Kilián élte sajátos életét. A katonák közül többen – Nagy László tizedes, Acsádi Gyula szakaszvezető, Miháli Lajos, Bangó Pál és mások – ismételten elhagyták a laktanyát. Voltak, akik miután a corvinistáktól élelmet szereztek, visszatértek a Kiliánba, átmentek a Ferenc körút felőli szárnyba, és az első emeleten megbújó felkelőkkel együtt tüzelőállást foglaltak. Elosztották egymás között a tüzelősávokat, előkészítették a kézigránátokat és a benzines üvegeket. Magányos harckocsi érkezett a Boráros tér felől. Lánctalpát a felkelők kézigránátjai megrongálták. A „Molotov-koktéloktól” tüzet fogott harckocsiból kiugró szovjet katonákkal a gyalogsági fegyverek tüze végzett. Később ugyanitt még egy harckocsit és annak személyzetét semmisítették meg.

A kiliánosok közül néhányan az Üllői út 40. számú háznál, az árkádok alatt foglaltak tüzelőállást. A házban települt felkelők és a katonák harc képtelenné tették egy szovjet tankot és egy páncélautót. A kiugró katonákra kézfegyverekből nyitottak tüzet. Kiliánosok segítettek a felkelők harcát a Valéria Étterem és a Magyar Csárda mellett lévő házak ablakaiban is. A katonák azonban a harcok csenedésével visszatértek a laktanyába.²⁷

A PARANCS NEM VÁLTOZOTT

Maléter ezredes kora délután a közelben lévő szovjet hadosztály parancsnokságát telefonon hívta, és egy szovjet ezredestől újra kérte a laktanya lövésének beszüntetését.

Mivel a szovjet tiszt a Kilián laktanya pontos elhelyezkedését nem ismerte, és a szovjet törzsnél lévő magyar tisztek sem tudták azt érthetően elmagyarázni, Maléter úgy döntött, hogy vázlatot készít, amelyen pontosan bejelöli a laktanya helyét és azokat a pontokat, amelyek lövése a bent lévő civilekre és katonákra a legnagyobb veszélyt jelenti. Megállapodtak abban, hogy a vázlatot egy sebesültvivő járőrrel juttatja el a szovjet harcálláspontra.

Még mielőtt ezt megtette volna, utolsó lehetőségként felhívta Tóth Lajos vezérőrnagyot és jelentette, hogy „...még tartja a Kilián laktanyát, a kapuban áll az ő harckocsija, de ha két órán belül a szovjet csapatok nem hagyják abba a tüzelést, akkor ő átáll, mert ő magyar ember és itt magyar emberek állnak vele szemben”.²⁸

Tóth vezérőrnagy erre azt válaszolta, hogy „...a szovjet csapatok nem lőnek, és Maléternek semmi joga sincs a parancs ellenére cselekedni”. Várjon türelemmel, hallgassa a rádiót, amelyen keresztül parancsot fog kapni mert „Nagy Imre elvtárs intézkedni fog az egész ügyben”.²⁹

Az intézkedésre nem sokat kellett várni. A Központi Vezetőség október 26-i határozatának megfelelően Janza Károly altábornagy, a Bata István vezérezredes helyébe lépő új honvédelmi miniszter kiadta a parancsot, amelyet 15 óra 3 perckor olvastak fel a Kossuth Rádióban.

A közlemény így hangzott:

„Budapest, 1956. október 27.

Az Elnöki Tanács megbízásából a mai napon átvettem a honvédelmi miniszteri teendőket. Elvárom, hogy hadseregünk egész személyi állománya támogató felelősségteljes, nehéz munkámban és parancsaimat maradéktalanul végrehajtja.

Megparancsolom:

1. A fegyveres csoportok ellen bevetett katonai egységek szünet nélkül folytassák azok megsemmisítését és a rend helyreállítását.
2. A riadókészültségben lévő csapatok fokozzák éberségüket, készüljenek fel harci feladat végrehajtására.
3. Az eddig kiadott parancsok érvényben vannak.

Janza Károly
altábornagy honvédelmi miniszter.”³⁰

Maléter ezredes a közleményből azt a következtetést vonta le, hogy Tóth Lajos vezérőrnagy október 25-i – a Kilián laktanya elfoglalására és a környék rendjének megteremtésére adott – parancsa érvényben van és azt köteles végrehajtani.

Mіндеzt végiggondolva vette a telefont, felhívta a főügyeletet és a honvédelmi minisztert kereste. A miniszter nem tartózkodott az ügyeleti szobában, ezért Maléter Szanati alezredessel közölte, hogy a kapott feladatot az alábbiak szerint akarja végrehajtani:

„Meg fogom rohamozni a Kilián jobb- és balszárnyát és megtisztítom a felkelőktől. Hogy a szovjet csapatok által is biztosítva legyek, illetve, hogy azok engem ne lőjenek, a következő tervet dolgoztam ki. Hordágyon vörös keresztet viselő járőr egy tisztet fog vinni az Üllői úton a szovjetekhez.³¹ A hordágyon lévő tisztnél vázlat lesz, amelyen megjelöltem, hogy az épületben mely részeket ne lőjék a szovjetek.” Az ezredes kérte, hogy ezt jelentsék a miniszternek is.

Szanati Szűcs ezredesnek jelentette Maléter tervét, de hozzátette, hogy szerinte Maléter „vacillál”, neki gyanússá vált, mivel előzőleg is több alkalommal magából kikelve, szinte síró hangon mondta, hogy „ő ezt nem tűrheti tovább és kikéri magának, hogy őt a szovjet csapatok lőjék”.³²

Szűcs szótlánul hallgatta az alezredest.

Miután az engedély megérkezett, Szanati visszahívta a Kilián laktanyát és közölte Csiba Lajos századossal, hogy Maléter végrehajthatja a tervét.³³

Amikor a járőr által eljuttatott vázlatot a közelben lévő szovjet alakulat parancsnoka, egy tábornok megnézte, telefonon megüzente, hogy a lakók és a katonák életének megóvása érdekében ezentúl a laktanyát és a környéket még akkor sem lövik, ha onnan tüzet kapnak.

Ezek után Maléter ezredes Hollmann Gábor főhadnaggal és néhány fegyverrel rendelkező katonával átment a laktanyaépülettel szomszédos – a Liliom utca felőli oldalon lévő – munkásszállórészbe, végigjárták az emeleteket, de senkit sem találtak. Összeszedték az eldobált fegyvereket. Lementek a pincébe is, a munkásszálló lakóit megmotozták, fegyvert egyiküknél sem találtak. A pincéből feljőve a lakók kérésére néhány ablakra fehér lepedőket helyeztek, ami azt jelentette, hogy erről a helyről nem lőnek, ezért ezeket az épületrészeket kívülről se lőjék.

Csiba Lajos százados az ily módon ellenőrzés alá vont részben is megszervezte az őrséget, Kalocsai József századost jelölte ki parancsnoknak. Sötétedés után bútorokkal eltorlaszolták a kapukat és őrséget állítottak.

Maléter 20 óra körül jelentette, hogy a feladat első részét végrehajtotta, és ismételten kérte a főügyeletet, tudassa a szovjet parancsnoksággal, hogy a Ferenc körútról az Üllői útra beforduló alegységek a laktanyarészt ne lőjék. Egyben jelentette azt is, hogy másnap, 28-án reggel katonáival megkísérli elfoglalni a Ferenc körút felé eső lakóépületrészt is.

Számba vette erőit és eszközeit. A szomszédos épületből áthallatszó harci zaj alapján úgy ítélte meg, hogy a terv biztonságos végrehajtásához több fegyverre és lőszerre lesz szüksége.³⁴

Szükségesnek tartotta, hogy a tervről Solymosi alezredest, a VIII. kerület katonai parancsnokát is tájékoztassa. Elmondta, hogy kevés a lőszer, és kérte, ha tud, küldjön.

Már Solymosi alezredes is hallott a Maléter átállásával kapcsolatos hírekről, ezért – annak ellenére, hogy lőszerük volt bőven – azt válaszolta, hogy nekik is kevés van. Aztán elgondolkozott az eshetőségeken. Ha nem ad, és Maléter igazat mond, a segítség megtagadása bajtársiatlan, felelősségre is vonhatják érte. Ha Maléter a felkelőkkel van, akkor becsapta őt. Megkérdezte tehát az éppen nála lévő tisztet, hogy miképpen döntsön. A többség azt javasolta, hogy küldessen lőszert, de ne túl sokat.³⁵

Solymosi intézkedett, hogy az 1. zászlóalj parancsnoka, Sándor főhadnagy 700 darab töltényt szedjen össze az ezred készletéből és a Maléter ezredessel egyeztetett helyen adja át. Sándor főhadnagy és Maléter emberei éjfél után találkoztak a Tűzoltó és a Liliom utca sarkán. A lőszert hordágyon a laktanyába szállították.

A Kilián – még ha bizonytalanságok közepette is – de a másnapra tervezett feladatra készült. Az események menetét, itt úgy tűnt, kedvezően befolyásolhatják egyes belső intézkedések. A kulisszák mögött azonban merőben más történések zajlottak, de a tájékoztatás továbbra is félrevezető volt. Erről árulkodik a honvédelmi miniszter 22 órakor beolvasott alábbi rádióközleménye is.

„Olyan félrevezető hírek terjedtek el, hogy a szovjet csapatok nagy hadműveletet folytatnak Budapesten. A honvédelmi miniszter közli, hogy ez a hír nem felel meg a valóságnak. Ma reggel a fegyveres csoportok zömét felszámolták. A harci tevékenység csupán néhány gócpontra szorult vissza. A szovjet csapatok valóban sokat segítettek és segítenek a munkáshatalomra törő csoportok felszámolásában. Több helyen a nagyobb épületekbe szorult felkelők kérték, hogy a magyar néphadsereg alakulatainak telessék le a fegyvert. Ez kérésüknek megfelelően meg is történt. A harci cselekmények csendesülésével egy időben a magyar honvédség alakulatai fokozatosan mindenütt átveszik a rendfenntartás feladatát. Amennyiben a néhány – még ellenálló – erősebb góc a magyar honvédség erre kijelölt alakulatának a felszólítására sem teszi le a fegyvert, ezeket teljesen felszámolják... Katona fiaink kérik Budapest lakosait, hogy segítsék őket a rendbontók, a még ellenálló fegyveres csoportok felszámolásában.”³⁶

AZ UTOLSÓ PRÓBÁLKOZÁS

A Központi Vezetőség határozata alapján a szovjet és a magyar katonai vezetés ekkor már döntött arról, hogy 28-án hajnalban a magyar csapatok bevonásával megsemmisítő csapást mérnek a Corvin köz és a Kilián laktanya környékén egyre szervezettebben és főleg egyre eredményesebben harcoló felkelőkre.

Malétert erről nem tájékoztatták. S ez egyértelmű jele annak, hogy ha hivatalosan nem is mondták ki, de már nem bíztak benne.

A politikai és katonai vezetés – mint láthattuk – a kezdeti zűrzavar után, egyre pontosabb képet kapott a felkelők erejéről. Ebből arra következtettek, hogy a legjelentősebb fegyveres csoportok állásai ellen indított összpontosított támadással döntő fordulat következhet be a harcok menetében. A felkelés leverése legfontosabb előfeltételének a Corvin köz és a környékén lévő – mint később kiderül, a Kilián laktanyát is ide sorolták – felkelő erők ellenállásának a megtörését tartották.

A támadás előkészítését már október 25-én megkezdték, ám ekkor a Politikai Főcsoportfőnökség vezetői jelezték, hogy sikerült kapcsolatba lépniük a „Corvinnal”, ahonnan ígéretet kaptak a harc beszüntetésére, a fegyverek letételére. A támadás előkészítését felfüggesztették. Még ma sem tudjuk, hogy a hír volt alaptalan, vagy a felkelők gondolták meg magukat, de a fegyverletételből nem lett semmi.

Ezért október 26-án a tervezést folytatták. Az alkalmazandó erők és eszközök kérdésében azonban erősen megoszlott a Katonai Bizottság és a hadsereg vezetőinek a véleménye. A támadást megelőző tüzérségi előkészítés tervezésekor többen is szóvá tették, hogy a Corvin mozira és környékére mért nagy erejű tűzcsapások oly nagy pusztítást okoznának a polgári lakosság körében, hogy ez az áldozat nem vállalható.

Mivel nem tudtak dönteni, telefonon Nagy Imréhez fordultak. Válaszát Kovács István vezérőrnagy jegyzetfüzete az alábbiak szerint őrzi:

„Ne lőjék (tüzérséggel) a háztömböt. Politikailag nagyon nehéz helyzetet teremtené. Nagy Imre külön kérte, hogy így ne hajtsák végre az akciót, kerüljük ezt a nagy tömegű vérontást, Ő nagyon fél a következményektől... lemond. Az új kormány nem tudná megoldani a helyzetet, más módszerekkel kell hatni ezekre a fiatalokra.”³⁷

A fenti szöveget Kovács István vezérőrnagy Malinyinnak³⁸ orosz nyelvre is lefordította. A szovjet hadseregtábornok Nagy Imrének szóló válasza a következőket tartalmazta:

„A tüzérségi előkészítést nem kezdik meg külön parancsa nélkül. De ő további erőket hozat oda, köztük nehéz eszközöket is. Kéri figyelembe venni azt a választ, amit a kapitulációra való felszólításra adtak. Megtagadták, hogy békésen abbahagyják a harcot. Követelték az ÁVH leszerelését, hogy a (magyar) hadsereg csináljon rendet. Ideiglenes kormányt, választást december 31-ig és általános amnesztiát.³⁹ Csináljanak rendet (már mint a kormány), egyébként ő katonai úton fog menni.”⁴⁰

Malinyin tehát válaszában értésre adta, hogy ha a kormány a maga eszközeivel záros határidőn belül nem tud „rendet teremteni”, a Budapesten tartózkodó szovjet erők a kormány döntéseitől függetlenül végrehajtják a támadást.

További „megoldásként” az is felmerült, hogy a csatornákon keresztül műszaki erők jutnának be a Corvin mozi épülete alá, azért, hogy felrobbantsák. Ezt a tervet – bár Földes László,⁴¹ a Katonai Bizottság tagja erősen támogatta – a közműalagutak térképének hiánya miatt elvetették. Javaslatként elhangzott az is, hogy helikopterrel kell a mozi fölé repülni, és azt kis magasságból ledobott bombákkal le kell rombolni. A többség ezt a tervet sem támogatta.

Így a támadást előkészítő törzsek nem kaphattak más feladatot, minthogy dolgozzák ki a tüzérség alkalmazása nélkül végrehajtandó támadás részleteit.

Ez 27-én este 19 és 20 óra között a Honvédelmi Minisztériumban meg is kezdődött. A szovjet Különleges Hadtest hadműveleti osztályának vezetője felkereste Kovács vezérőrnagyot és a támadás tervének készítéséhez segítséget kért tőle. Mivel egyikük sem ismerte a Corvin közben és környékén lévő fegyveres csoportok pontos tartózkodási helyét és erejét, a HM pincéjében lévő foglyok között egy „corvinistát” kerestek, akivel egy, a fenti adatokat is tartalmazó vázlatot rajzoltattak. Az így készült vázlat alapján alakították ki elképzelésüket.

Megállapodtak abban, hogy a szovjet hadtest parancsnoka az akció vezetésével a Dimitrov téren települt szovjet hadosztály parancsnokát bízta meg, aki egyben a támadáshoz a harckocsikat és a páncélozott szállító járműveket is biztosítja. A ma-

gyar vezérkar vállalta, hogy gyalogsági megerősítésként a megjelölt hadosztály alárendeltségébe helyez egy 300-350 főből álló alegységet, Tóth Zoltán alezredesnek, a kecskeméti 12. gépesített ezred parancsnokának a vezetésével. Ez az ezred 24-én érkezett Budapestre, és fő erőivel a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia területén települt.

Tóth alezredest azonnal be is rendelték a Honvédelmi Minisztériumba. Az eligazításon Takács László őrnagy, a helyettese és Szál Albert hadnagy, ezred hadműveleti tiszt kíséretében jelent meg.

Kovács vezérőrnagy, a szovjet tábornok jelenlétében térképen megmutatta hol is található a Corvin köz, majd vázlatot készített, amelyen a támadás valószínű irányait megjelölte. Meghatározták, hogy a szovjet hadosztály erőivel a kapcsolat felvételére a Szabadság hídnál 28-án 03.⁰⁰-kor kerül sor, és a támadás megindítását 04.⁰⁰-ra tervezik.⁴²

Tóth alezredes 22 óra körül érkezett vissza az Akadémiára, ahol Márton András ezredesnek a kapott feladatról jelentést tett.

Miután az ezredes a jelentését végighallgatta, közölte, hogy amíg Tóth a minisztériumban tartózkodott, Trepper Iván ezredestől, a Miniszter Titkárságának vezetőjétől és Szűcs Miklós ezredestől parancsot kapott arra, hogy a rádióban ismertetett felhívásra bevonuló tisztekből állítson össze alegységet, amely a kecskeméti ezred katonáival együtt részt vesz a Corvin közű csoportok felszámolásában.⁴³

Tóth alezredes megjegyezte, hogy véleménye szerint ez teljesen előkészítetlen akció, amelyben a siker reménye nélkül teszik kockára a kirendelt állomány életét.

Márton ezredes figyelembe vette az érvet, telefonon felhívta a vezérkart. Tóth és Kovács vezérőrnagyok ekkor már aludtak, észrevételeit Szűcs ezredesnek jelentette, és javasolta az akció elhalasztását. Szűcs felkereste Janza altábornagyot, és Apró Antal jelenlétében elmondta a Márton ezredestől hallottakat. Márton András azt az üzenetet kapta, hogy a csapatok a terv szerint induljanak meg. Szűcs visszahívta Mártont, aki ezt a választ nem fogadta el és jelezte, ha Szűcs ilyen tehetetlen, akkor majd ő személyesen fog az ügy érdekében Janzánál eljárni.⁴⁴

Janza az ezredes jelentését végighallgatva minden indoklás nélkül azt a parancsot adta, hogy a meghatározott időre Márton ezredes is legyen a Boráros téri hídnál, ahol Szűcs Miklós ezredes fogja várni. Vele együtt tegyenek majd javaslatot az akció végrehajtásáért felelős szovjet hadosztály parancsnokának, akinek a döntése alapján kötelesek a továbbiakban tevékenykedni. Márton dühösen válaszolt: ő Tóth alezredes helyében, még ha felakasztanák sem vinné egységét a vágóhídra. Ez a fajta felszámolás – folytatta Márton – a lakosság és a honvédség pusztításával, véráldozattal jár majd, tehát mindenáron el kell kerülni.

Márton meg akarta akadályozni az akciót, ezért felhívta Nagy Máriát, a budapesti pártbizottság másodtitkárát, és segítségét kérte a támadás leállításához. Sőt tájékoztatni akarta Nagy Imrét is. Vele azonban nem tudott kapcsolatot teremteni, ezért Hegedűs Andrásnak mondta el kétségeit, és arra kérte, hogy járjon közbe Nagy Imrénél a terv leállításáért.

A forradalom napjai: október 28.

TÁMADÁS HAJNALBAN

Mivel más parancs nem érkezett, megalakították a 360 fős alegységet, amelyből hat, egyenként 20 fős rohamcsoportot képeztek. A többieket a biztosító csoportba osztották be. A szállító gépjárművek 28-án 2 óra 30 perckor besoroltak, és az oszlop a Hungária körút, Népliget, Nagyvárad tér, Soroksári út menetvonalon 3 órára a Boráros térre, a Petőfi híd pesti hídfőjéhez meg is érkezett.⁴⁵

A szovjetek a két magyar parancsnokot a Dimitrov térre, a hadosztályparancsnokhoz kísérték, aki a feladat végrehajtásába bevont állomány parancsnokai részére eligazítást tartott.

A kiadott harccparancs szerint a támadást két irányból tervezték végrehajtani. A Nagyvárad tér felől az Üllői úton Takács László őrnagy, a Kálvin térről Tóth Zoltán alezredes, illetve Kovács Pál főhadnagy parancsnoksága alatt támadtak volna.⁴⁶

A szovjet hadosztályparancsnok úgy építette fel a harcrendet, hogy először a tisztekből álló biztosító alcsoport közelíti meg a Corvin közt, ennek feladata a követő harckocsik oltalmazása, biztosítása lesz. A három darab T-34-es típusú harckocsiból álló alegység a gyalogság fedezete mellett jut majd el a Corvin köz Körút felőli bejáratához, ahonnan – a terv szerint – a mozi épületét és a környező házakban lévő fegyveres csoportok állásait tűz alá veszi. Ezután indult volna egy újabb, de most már T-54-es harckocsiból álló részleg. Az így beérkezett hat harckocsi a mozival szemben felsorakozva nagy erejű, romboló hatású tűzcsapásaival, a tüzérségi tűz-előkészítést helyettesítve, kedvező feltételeket teremtett volna az akciót befejező magyar rohamcsoportoknak.

A hadosztályparancsnok intézkedett az Üllői út felé nyíló „árkád” tűzzel történő lefogására is.

Amikor a hadosztályparancsnok közölte, hogy a magyar alakulatok a szovjet páncélcocsokra, a „nyitott koporsókra” szállva hajtják végre a feladatot, Márton ezredes kifogásolta, hogy a magyar katonák nem ismerik a páncélezott járművekről vívott harc szabályait.⁴⁷

A szovjet tisztek jelentették, hogy ismereteik szerint a Corvin köznek több bejárata is van, és szükségesnek látják a harcrend ennek megfelelő átalakítását.

Mivel a hadosztályparancsnok a támadásban részt vevő erők, csoportok együttműködéséről sem szólt, Tóth alezredes megkérdezte, hogy milyen formában és eszközökkel tudja majd irányítani, vezetni a támadást. Ekkor a szovjet hadosztály híradófőnöke jelentette, hogy az együttműködéshez szükséges rádiókkal a harckocsik nincsenek felszerelve.

Tóth alezredes – aki a terv szerint a rohamcsoportok feletti parancsnoki teendőket látta volna el – kijelentette, hogy ez esetben a feladat végrehajthatatlan, hiszen híradó eszközök hiányában a harckocsik, a biztosító- és rohamcsoportok egymást is komolyan veszélyeztetik. Ezzel a magyar tisztek – Márton András ezredes, Szűcs Miklós ezredes, Kovács József alezredes – is egyetértettek. Továbbá felvetették azt is, hogy a Corvin köz szűk bejárója hat harckocsi egyidejű bevetését nem teszi lehetővé. Tóth ekkor engedélyt kért arra, hogy Maléter ezredessel felvegye a kapcsolatot és törzsével a Kilián laktanyába bejutva irányítsa a rohamcsoportok tevékenységét, és hogy a támadásba a Kiliánban lévő jelentős erőt is bevonja. Ezt a kérését azonban mintha meg sem hallották volna.

A hadosztályparancsnok ezek után felhívta az előljáró szovjet hadtest parancsnokát. A felmerült problémákra hivatkozva, felderítési adatok hiányában kérte a támadás elhalasztását.

A hadtest parancsnoka az indokokat nem fogadta el, és kiadta a támadás megkezdésére vonatkozó parancsát.

Márton újra kérte Szűcsöt, hogy hívja fel Janzát. Szűcs azonban csak Kovács vezérőrnaggyal tudott beszélni, akinek jelentette, hogy az akció az ő véleménye szerint sincs megfelelően előkészítve.⁴⁸

Kovács rövid idő múlva jelentkezett. Közölte, hogy beszélt Janzával és a hadtest parancsnokával is. Ennek megfelelően legyenek készen az akcióra, de várjanak az utasításig.⁴⁹

Mivel utasítás nem jött, az Akadémiáról kirendelt tisztek és a kecskeméti ezred katonái az eredeti parancs szerint a páncélozott szállító járművekbe szálltak, és a Belgrád rakparton megalakították a menetoszlopot. Az oszlop élére három T-34-es és három T-54-es harckocsi sorolt be. Ezt a biztosító csoport járművei követték, majd újabb két T-54-es és két úszó harckocsi következett. A menetoszlop közepén a rohamcsoportok harcjárművei helyezkedtek el, mögöttük négy-hat T-54-es és további négy T-34-es harckocsi zárta az oszlopot.⁵⁰

Ekkor, a harcparancstól eltérően, a Corvin köz és környéke felderítésére három T-34-es harckocsit indítottak az Üllői úton a Körút irányába. Mivel ezek a harckocsik egy-másfél óra múlva sem érkeztek vissza, utánuk küldték az oszlopban következő három T-54-es harckocsit. Újabb egy órás várakozás után az egyik T-54-es épen, a másik sérülten visszatért. A szovjet harckocsik parancsnoka jelentette, hogy a T-34-esek a Corvin előtt égnek, és az ő harmadik T-54-es harckocsiját ugyancsak kilőtték. Ezek után a szovjet tisztek elvonultak tanácskozni; a magyar alegységek részére hosszú ideig semmilyen intézkedés nem érkezett.

Márton ezredes később visszament a hadosztálytörzshöz. A szovjet parancsnok azt mondta neki, azért állnak, mert kiegészítő felderítést folytatnak. Márton jelentette, hogy a magyar tisztek és katonák fáradtak. Mivel a hadosztályparancsnok könnyel fogadta a bejelentést, felhívta a vezérkart, de Kovács István vezérőrnagytól ismételten azt a parancsot kapta, hogy kötelesek végrehajtani a szovjetek parancsait.

Márton több órás várakozás után ismét jelentkezett a hadosztálytörzsben, ahol ekkor közölték vele, hogy a támadást másnap reggel megismétlik.

28-án 19-20 óra lehetett, amikor a magyar erők az Akadémia területére visszaérkeztek.

Márton András csak később szerzett tudomást arról, hogy Hegedűs András, kérésének megfelelően tájékoztatta Nagy Imrét a tőle hallottakról, aki még a hajnali órákban felhívta Janza altábornagyot, és a Corvin köz felszámolását határozottan megtiltotta.⁵¹

A támadás megismétlésére az Akadémiára parancs már nem érkezett.

Mint a fentiekből kitűnik, Maléter és katonáit ekkor már megbizhatatlannak tekintették. Velük a harcban a felkelők oldalán kell számolni, bár ezt akkor hivatalosan egyetlen felelős politikus vagy katona sem mondta még ki.

A Corvin-közi csoportok elleni támadás előkészületei még tartottak, és Maléter a másnapi harcfelelő végrehajtásának esélyeit latolgatta, amikor a háttérben már megkezdődtek a tárgyalások, vagy már meg is születtek azok a döntések, melyek gyökeres változást jelentettek a forradalom menetében, egyszersmind a hadsereg helyének, szerepének megítélésében is.

ELLENFORRADALOM? NEMZETI DEMOKRATIKUS FORRADALOM?

Ezen tárgyalások, megbeszélések közül kiemelkedő fontosságú az MDP Politikai Bizottsága október 28-i ülése,⁵² ahol a címben szereplő kérdés ismételt napirendre tűzésének közvetlen okáról Kádár János az alábbiakat mondta:

„Éjfélkor értesültünk, hogy a SZOT tárgyal egy diákszervezettel,... [és az] ... egész megmozdulást úgy ahogy van, »nemzeti demokratikus forradalomnak« tekintenek. Az a tény, hogy a SZOT és a diákság külön nyilatkozatot adnak ki a párt és a kormány nélkül, ez a mi politikai vonalunk teljes szétválását jelenti. Gáspár [Sándor] elvtárs jóhiszemű volt, de egészen biztos, hogy az ellenség is így akarja ezt. A külön nyilatkozat a munkásosztály elválását jelenti a párttól... Ez elvileg tarthatalan, gyakorlatilag pedig azt jelenti, hogy a KV és a kormány minden tekintélye megdől. Ha azt mondjuk, hogy azok, akik még az utolsó percben is harcoltak, forradalmárok, akkor a vezető szervüket a munkások és a diákok nem a párt Központi Vezetőségé-

ben, hanem a SZOT-ban vagy egyebütt látják. A helyzetet mi sürgetőnek tartjuk, gyorsan kell az állásfoglalást tisztázni.”

Majd az egyes kérdésekről külön szólva, Kádár azt mondta, hogy a „...megmozdulást csak így nemzeti forradalomnak nevezni nem szabad, mert ez azt jelenti, hogy mindenki, aki ellenünk van, forradalmár és mi ellenforradalmárok vagyunk. Meg kell találni a megfelelő formát.”

A SZOT és ifjúság egyezségében „...vannak helyes dolgok is – de egyelőre nem engedjük kimenni. – A párt hiányzik belőle teljesen. Kell, hogy a párt szerepeljen benne. A kormánynyilatkozatban nem kell feltétlenül szerepelni...” – mondta, majd áttérve az Államvédelmi Hatóság megszüntetésének kérdésére, így folytatta:

„Az elvtársak egy része ellene volt a megszüntetésnek... Az államvédelmi csapatok katonaruhába öltöztetett munkások. A mi szavazatunkra indultak harcba, lemosták a gyalázatukat, azokat mi nem dobhatjuk oda az ellenforradalomnak. Lehetséges..., hogy valamilyen formában belevegyük a készülő [kormány] nyilatkozatba, hogy a Belügyminisztérium szervezetét átalakítjuk.”

A szovjet csapatokkal kapcsolatban többek között kijelentette: „...megmondtuk az ország népének, hogy mi hívtuk a csapatokat, meg is indokoltuk, hogy ahogy mi kértük a harcbevételüket, ugyanúgy kérhetjük, hogy vonják ki a csapatokat a harcból... Az, hogy kivonják, vagy nem vonják, az a Szovjetunió kizárólagos döntésétől függ. Ha ilyen formula helyes, amit Nagy elvtárs felvetett a tárgyalásokról, az jó, elfogadjuk.” [Nagy Imre javasolta a kivonásról a tárgyalások megkezdését.]

„Az SZKP Elnökségének két tagja van itt, – közölte Kádár [Mikojánról és Szuszlovról van szó – H. M.] nekünk utasítást nem adnak, de én, mint kommunista, elemi kötelességnek tartom, hogy tanácsaikat, amelyek népünk és a kommunisták, a nemzetközi proletárinternacionalizmus érdekeit képviselik, figyelembe vegyük... amit én itt vázlatosan elmondtam, azt az elvtársak helyeselték.”

Később közölte, hogy a szovjet pártvezetők a legnagyobb problémának a Politikai Bizottságon belüli megosztottságot tartják. Ők is felvetették, hogy a választások megtartásáig pártbizottságnak kell vezetnie a pártot. Kádár szerint az előző napon megválasztott direktórium képes a munkára.

Az ülésen Mikoján is felszólalt, és többek között azt mondta, hogy a Politikai Bizottság és a Központi Vezetőség a direktórium létevel nem oszlik fel, a kérdés – Ellenforradalom? Nemzeti demokratikus forradalom? – megtárgyalására összehívják, de a döntést a direktórium fogja meghozni. Javasolta, hogy a tervezett nyilatkozatba vegyék be azt a formulát, miszerint a kormány el van szánva a bürokrácia, az önkény elleni harcra, a szocialista törvényességért való küzdelemre. Majd így folytatta: „Ha mi akarunk élén járni a munkásmozgalomnak, akkor fel kell hívni, hogy szüntessék be a harcot. Nem lövöldözés közben kell tárgyalni és az utcai hangszórókat igénybe venni, hanem gyűléseket, üzemi gyűléseket kell tartani. Már szilárdsgot kell tanúsítani az elvtársaknak. Ha holnap újabb engedmények lesznek, akkor már nem lehet megállítani... Az, hogy a szakszervezetek vezetését kiadjuk a ke-

zünkből, párhuzamos központhoz vezet, játékszerré válik az ellenség kezében. Mi tiszteljük Nagy elvtársat, őszinte ember, de néha nagyon könnyen kerül mások befolyása alá. De, hogy szilárdak legyünk, végleges álláspont kell, ami mellett megállunk és kitartunk.”

Hegedüs András szerint „nem... szabad bizonytalanságot hagyni az iránt, hogy a harc [a felkelők ellen] alapjában véve igazságos harc. Ha itt bizonytalanságot hagyunk, szerintem nagyon komoly hibát követünk el.” Később a tűzszünet kérdéséről az alábbiakat mondta: „Tűzszünet mellett vagyok, de semmiképpen sem a banditák, a fosztogatók részére... [A tűzszünetet] úgy értem: Budapesten körülzárt ezer emberre tűzszünet, de ahol rabolnak, gyilkolnak, elvtársakat ölnek, én nem tudom megszavazni a tűzszünetet, és azt hiszem senki sem... Nem szabad belemenni olyan követelésekbe, amelyet [amelyeket] később nem tudunk teljesíteni és ami a népi demokrácia keretein túlmegy. Apróval tárgyalnak: 1. felvetették a koalíciós kormányt, 2. kilépní a Varsói Szerződésből, 3. szovjet csapatok visszavonása.”

„Ha az egyezségeknel tovább megyünk, akkor két út lehetséges: vagy burzsoá restauráció több párttal, vagy fasiszta formában. Vagy erős szovjet megszállás, ami a szovjet kormánynak és nekünk is nagyon nehéz.”

Az ÁVH-val kapcsolatban így fogalmazta meg véleményét: „Nem lenne erkölcsös dolog, hogy mi őket bevetettük a harcba és utána cserbenhagyjuk. Nagyon nehéz helyzetben vannak ezek az elvtársak. Megbélyegzik őket, családjukat üldözik. Egyetértetek nagyon az ÁVH átszervezésével, a rendőrségnek legyen külön osztálya. Attól azonban félek, hogy a nyilatkozatban annak elismerése nélkül, hogy megállták a helyüket a katonákkal együtt és csak átszervezésről beszélünk, akkor megbélyegezzük őket.”

Az ülés során Mikoján ismét szót kért. Mondanivalója súllyal esett latba azoknál, akik ott, akkor a hogyan továbbról kívántak dönteni. Kijelentette, hogy a törvényes kormány nem tárgyalhat a felkelőkkel, a SZOT-nak kell tárgyalni a fiatalokkal is, ám az ifjúság a kormánnyal szemben feltételeket nem támaszthat. „A kérdéseket nem a fegyveres harc során kell megoldani, hanem utána” – mondta.

Gerő Ernő szerint most az a fontos, hogy a szerveződő fegyveres erők gerince az öntudatos munkásosztály legyen. „Biztosítani kell, hogy kezdettől fogva mi, a párt irányításával szervezzük ezt a fegyveres erőt és ne csússzon ki a kezünkből.” Az amnesztiával kapcsolatban félelmének adott hangot: „nehogy a következő lépés a felkelők ellen harcolók bírói felelősségre vonása legyen.”

Apró Antal és Szántó Zoltán felszólalása után Rónai Sándor Nagy Imrét kérte, hogy fejtse ki álláspontját.

„Ilyen tragikus helyzetben, hogy ma a kérdésekben véletlenek vannak, az, hogy a kérdések véletlenül merülnek fel, ez éppen a pártvezetés csődje” – kezdte hozzászólását Nagy Imre, majd többek között, a következőket mondta:

„Mikoján elvtárs felém fordult és azt mondta, hogy szilárdabban kell állni. Én ott nem fogok szilárdan állni, ahol a párt érdekei továbbmenést követelnek... Két lehetőség van:

1. Ha mi a széles alapokon nyugvó mozgalmat ellenforradalomnak értékeljük, mint ahogy először annak értékeltük, akkor nem marad más lehetőség, mint az az út, hogy fegyverek, tankok és tüzérség segítségével verjük le. Ez tragédia. Most már látjuk, hogy ez nem a mi utunk. A Szovjetunió számára rendkívül súlyos helyzetet teremtettünk és a világ számára azt, hogy előtt bennünket az ellenforradalom. Azt jelenti ez, ha nem vigyázunk, imperialista agresszióknak vagyunk kitéve.

[2.] A nagy, hatalmas népi erőknél, melyek mozgásban vannak, az élére kell állni. Ezt azonban csak úgy lehet, ha úgy értékeljük az eseményeket mint amik.

Tűzszünet a lehető leggyorsabban. Ma reggel is még a legnagyobb bizonytalanság volt, ma reggel 6 órakor el akarták kezdeni a hadműveletet.⁵³... Szovjet csapatokat a tűzharcból ki kell vonni, párhuzamosan magyar csapatokat kell bevetni, honvédségre, demokratikus rendőrségre, munkásokra támaszkodni és nem zárom ki a diákságot sem... Feltétlenül beszélni kell az ÁVH-ról. Most a harcból ki kell őket vonni, anélkül, hogy valamiféle értékelést adnánk... Amnesztia feltétlenül helyes” – fejezte be többször megszakított hozzászólását Nagy Imre.

Gerő, kapcsolódva Nagy Imréhez, megismételte, hogy nem szabad bírói úton felelősségre vonni azokat, akik ellenük [a felkelők ellen] vannak. „Kétféle amnesztia lehet: 1. a harcok résztvevőire, 2. az összes politikai elítélt számára.”

A határozati javaslatot Kádár János terjesztette elő. Eszerint a testület elfogadta az általa vázolt platformot, és azt magukra nézve kötelezőnek tartják, egyetértenek abban, hogy kormánynyilatkozatot adjanak ki. Kifejezésre juttatják, hogy a kormány a párt egyetértésével működik és intézkedik, egyetértenek abban, amit Kádár János és mások a SZOT határozatának érvényre jutásának megakadályozására tettek. A Politikai Bizottság a fentieket elfogadta és döntött abban is, hogy a párt központi vezető szervét ne direktóriumnak, hanem pártelnökségnek nevezzék el.

Az események nem igazodtak a pártplatformhoz, felgyorsultak. A legfelső politikai és katonai vezetés döntéseiről, az ország közvéleményéhez hasonlóan, Maléter Pál is csak 28-án délután értesült.

A PARLAMENTEREK ÜZENETE

Ezt megelőzően, reggel 6 órakor a Kossuth Rádióban felolvasták a katonai parancsnokság közleményét, mely szerint: „Budapesten az éjszaka folyamán nyugalom volt. Fegyveres összetűzésre nem került sor. A fegyveres ellenállók és a hadsereg megbízottai között az ellenállók kérésére tárgyalások kezdődtek...”⁵⁴

Ugyanott 7 óra 30 perckor a honvédelmi miniszter közleményét lehetett hallani: „A további vérontás elkerülése érdekében a Magyar Népköztársaság honvédelmi minisztere és a budapesti egyetemi forradalmi tanács felszólítja a még fegyverrel el-

lenálló személyeket, hogy a Magyar Néphadsereg alakulatainak, amelyek a budapesti egyetemi forradalmi tanács tagjaival érkeznek a helyszínre, adják át fegyvereiket. A honvédelmi miniszter biztosítja, hogy a fegyverek átadása után szabadon elvonulhatnak családjaikhoz vagy munkahelyükre. Az esetlegesen ott tartózkodó honvédségi személyek csapataikhoz való bevonulását, illetve beosztását szintén biztosítja. Amennyiben a feltételeket nem teljesítik, és fegyvereiket az amnesztia ellenére nem adják le, felelőtlen lövöldözésekkel a hadsereget és a békés lakosság életét veszélyeztetik, a további intézkedések következményeiért a felelősség teljes mértékben rájuk hárul... Budapestén tegnap és ma éjjel néhány megmaradt góc kivételével csend volt.”⁵⁵

Maléternek és a rádiót vele együtt hallgató tiszteknek feltűnt, hogy a miniszter előző napi parancsa és az újabb közlemény hangneme között lényeges különbség van. Némi megkönnyebbüléssel vették tudomásul, hogy már tárgyalások folynak a hadsereg vezetői és az ellenállók között, de a hadsereg feladata megítélésük szerint még mit sem változott.

Maléter ezredes a biztonság kedvéért felhívta a főügyeleti szolgálatot, de mivel más parancsot nem kapott, felkészültek a korábban elhatározottak végrehajtására.

Katonáit eligazítva arra hívta fel a figyelmüket, hogy a túlsó épületszárnyban a felkelőket lehetőleg békés eszközökkel fegyverezzék le.

A Ferenc körúti oldal tiszti lakásaiba közfal áttörésével jutottak be. Az ott talált néhány fegyveres felkelő Maléter felszólítására minden ellenkezés nélkül átadta a fegyvereit. Megmotozták őket és lopott holmit, ékszert találtak náluk.⁵⁶ Maléter mérgében megpofozott kettőt, majd lopásért a laktanya fogdájába záratta őket. Volt ott már két katona is, akik a városból hoztak magukkal idegen eredetű holmit.

Itt is fehér lepedőket erősítettek az ablakokra. Hollmann Gábor főhadnagyot ekkor érte lövés. Kórházba szállítás után nem sokkal bele is halt sérülésébe. Az elszórt fegyvereket összegyűjtötték, a padlásról egy honvédtiszt és egy felkelő holttestét lehozták. Az Üllői út és a Körút sarkán lévő tüzelőállásban estek el, szovjet lövedéktől.⁵⁷ Halálesetekről szólva, itt mondjuk el, hogy a laktanya egyik tisztjét, Illés századost egy pincében bujkáló szovjet katona ijedtében lőtte le. Az utcai harcokban súlyosan megsebesült katona a laktanya pincéjében keresett menedéket. A teste összeégett, alig állt a lábán. Maléter az egészségügyiekhez vitette, bekötözték. Az ezredes orosz nyelven közölte vele, hogy akit lelőtt, politikai munkásként szolgált a hadseregben. A kiskatonát szemmel láthatóan bántotta a dolog. Mentségül elmondta: bevetés előtt a parancsnokaik azt sulykolták beléjük, hogy senki sem eshet fogságba, mert a felkelők felkoncolják őket. Ő tehát, aki hozzá közeledett, arra lőtt, mert azt hitte, hogy itt mindenki ellenforradalmár és fasiszta felkelő. Maléter a szovjet katonát kórházba szállíttatta.⁵⁸

A Kossuth Rádió 11 órakor „A Kilián György laktanya és a Corvin nevű körletben tartózkodó ellenállóknak” két orvostanhallgató parlamentei üzenetét közvetítette:

„Ezt az üzenetet az a két parlamentei küldi, akik egy órája jártak köztetek. Válaszokat átadtuk a szovjet és magyar csapatok parancsnokainak. Feltételeiteket elfo-

gadhatatlannak tartják. Meggyőződésünk szerint az új magyar kormány, melynek névsorát a nálatok hagyott Szabad Népből olvashatjátok, kifejezi az egész magyar nemzet érdekeit, és meg fogja valósítani azokat a legfőbb követeléseket, amelyeket a 16 pont tartalmaz. Ez a mi meggyőződésünk is.

Kedves barátaink! Ismertek bennünket, egyikünk orvosotok volt, és ugyanazzal a jóindulattal, amelyet részünkről mindig tapasztalhattatok, kérünk, hogy ilyen jóindulattal és megértéssel, félreértések nélkül higgyetek szavainknak és fogadjátok meg szavunkat.

Saját magunk kértük a fegyveres erők parancsnokságát, adja meg azt a lehetőséget, hogy még egyszer szólhassunk hozzátok. Vezetőitekkel együtt, akiknek aláírása ott szerepel a felhívások alatt, valamennyien a legteljesebb amnesztiát kapjátok a fegyverletétel után, és szabadon hazatérhettek otthonaitokba. A fegyveres erők ezen elhatározását mindennél világosabban bizonyítja az, hogy kérésünkre jelen felhívásunk felolvasását a Kossuth Rádió közvetíti.

Barátaink! Nagyon kérünk, komolyan fontoljátok meg ezen kérésünket. Gondoljatok családokra, a szemben lakó polgári személyekre és hallgassatok a józan észre!

A fegyverletétel végső határidejét később hangszórós kocsin tudomásotokra fogjuk hozni. Kérjük, most üljetek ismét össze és nagyon fontoljátok meg a legteljesebb szeretettől sugallt kérésünket!”⁵⁹

Maléter nem értette, hogyan került az üzenet címzettjei közé első helyen a Kilián laktanya, mint ahogy azt sem tudta, hogy kik ezek a parlamenterek és milyen felhívásról beszélnek.

Az ezredes nem tudott arról, hogy előző nap a tűzszünet elrendelésére tett újabb javaslatot a Corvin közű csoport néhány vezetője.

ULTIMÁTUM A FELKELŐKNEK

A tűzszünettel kapcsolatos tárgyalások előzményei közé tartozik, hogy október 26-án este Pongrátz Gergelyt – akit a kiliános katonák is csak Bajusz néven ismertek –, a Corvin moziba települt csoportok egyikének parancsnokát, testvére Pongrátz Ödön, Lehoczky [Lehotay] Attila és még egy corvinista idegkimerültséggel a Központi Honvéd Kórházba vitte, majd az éjszakát is mindnyájan ott töltötték.

Másnap reggel Lehoczky Attila – a csoport egyik orvosa – felajánlotta, hogy ha azzal a Pongrátz testvérek is egyetértenek, ismeretségi köre révén kapcsolatot keres a kormány vagy az orosz városparancsnokság képviselőivel a fegyverszünet elérése érdekében. A Pongrátz testvérek az ötletet támogatták. Gergely külön is megkérte Lehoczkyt: bárkivel sikerül a kapcsolatot felvenni, közölje, hogy „a Corvin közű parancsnokai hajlandók velük leülni tárgyalni a vérontás megszüntetése érdekében”.⁶⁰

Lehoczky Attila IV. éves orvostanhallgató első lépésként évfolyamtársát, Fedor Józsefet kereste és a segítségét kérte, mint később kiderült, egy át nem gondolt kísérlethez. Együtt keresték fel a közelben lakó Fehér Klára⁶¹ írónőt, és a folytatáshoz tőle kértek tanácsot. Fehér Klára azt javasolta, hogy az Írószövetségen keresztül próbáljanak kapcsolatba lépni a magyar vezetőkkel. Elindultak, de már útközben egy orosz katonai járőrbe botlottak, be is vitték őket a Gorkij fasorban lévő katonai parancsnokságra. A kihallgatáson Lehoczky elmondta, hogy hová tartottak és milyen szándékkal.

A szovjet parancsnokság azonnal jelezte a „fogást” a Honvédelmi Minisztériumba települt Különleges Hadtest parancsnokságának, és egyben kérte, hogy a HM tolmács kíséretében küldje el tárgyalóképes képviselőjét.

Késő este volt, amikor a kijelölt magyar tiszt, Benyák György százados és egy önként jelentkező, egykori partizán, Bonyhádi Jenő és Fomin százados, szovjet tolmácsstiszt kíséretében páncélozott szállító járművön megérkezett a Gorkij fasorba.

Nem tudni miért, de Lehoczky Attila nekik már azt mondta, hogy Iván Kovács László a Corvin köz parancsnoka azért küldte a szovjet parancsnokságra, hogy közölje: a corvinisták a fegyver letételéért cserébe szabad elvonulást akarnak.

Amikor Lehoczkytól megkérdezték, hogy ki a Kilián laktanya parancsnoka, név szerint nem tudta, de elmondta, hogy úgy tapasztalja, nagyon nagy tekintélye van a Corvin köziek között.⁶²

Lehoczky beszélt a Corvin közben lévő állapotokról is. A viszonylag legjózanabb ember Iván Kovács László – mondta –, vele lehet beszélni, azonban a többség fanatikusan vallja, hogy a harcot az utolsó csepp vérig folytatja. Addig, amíg „Magyarország egy nemzetközi botrány középpontjába nem kerül”. Ehhez a felkelők elegendő lőszerezéssel és fegyverrel rendelkeznek, és a környező épületek lakossága élelemmel támogatja őket. És hogy a közeli házakból senki ne adhasson működésükről híreket, összeszedték a telefonokat. Készülék csak a Corvin köz parancsnokságán és a Kilián laktanyában van.

A két önkéntes nem jött hiába. Legalábbis annyiban nem, hogy az oroszok elismerték parlamentere szerepüket. A szovjet parancsnokság Fomin közreműködésével egy ultimátumot fogalmazott meg, amelynek lényege a következő volt: Ha a Corvin közben lévő felkelők reggel 9-ig leteszik fegyvereiket a házak kijáratánál, úgy a szovjet főparancsnokság minden feltétel nélkül szabad elvonulást biztosít a számukra.⁶³ Az okmányt a szovjet hadsereg részéről Kuzminov ezredes, magyar részről Benyák György százados írta alá.⁶⁴

Még éjfél előtt indultak a parlamenterek a Közraktár utcában lévő szovjet parancsnokságra, majd fél óra várakozás után a Kálvin térre. Fomin, Benyák és Bonyhádi kísérte őket. Itt kiszálltak a páncélozott szállító járműből, és a Múzeum-kerten keresztül gyalog mentek tovább a Rádió telefonközpontjába, ahol Solymosi János alezredes ezredparancsnokkal és később Popovics Ernő százados politikai helyettesel találkoztak.

Amikor Benyák százados jövetelük célját elmondta, Solymosi dühösen válaszolta, hogy „nem kell itt senkit átküldeni, szét kell lőni őket, mivel neki már kb. 30 embere meghalt, illetve súlyosan megsebesült”.⁶⁵

Ekkor érkezett meg Popovics százados, aki felindultan jelentette, hogy „három emberüket egy csibész géppisztollyal lelőtte.”⁶⁶ Követelte, hogy adjanak tűzparancsot, és ő szétlővi őket a katonákkal.⁶⁷

Benyák és Fomin századosoknak sikerült meggyőzni Solymosiékat a feladat fontosságáról. Az alezredes szabad mozgást biztosító papírt adott a parlamentereknek. Lehoczyék a stúdió telefonszámával a zsebükben, fehér lepedővel letakart elejű gépkocsival a Körútig mentek. Ott a szovjet katonák megállították őket. Mivel a gépkocsin lőszert találtak, a parlamentereket a falhoz állították. A tisztek nehezen, de megértették velük, hogy parlamenterekkel van dolguk, ezért továbbengedték őket, de most már gyalogosan. A Harminckettesek teréről egy mellékutcán át jutottak el az Üllői útig, majd a Corvin közbe.

Az ultimátum megbeszélésére és a válasz megfogalmazására a Corvin köziek kilenc parancsnokát hívták össze. Lehoczyék az előszobában várakoztak. A szenvedélyes vitát azonban kívül is hallották. A döntés előtt Maléter Pál véleményét is kikérték. Az ezredes elfogadhatónak tartotta az ultimátumban foglaltakat, és a további vérontás elkerülése érdekében javasolta, hogy a felkelők éljenek a lehetőséggel.

A fegyverszünet megkötését reggel még támogató Pongrácz Gergely, nem tudni miért, hirtelen meggondolta magát. Véleményével nem maradt egyedül. A parancsnokok többsége elutasította az ultimátumban foglaltakat.

A szenvedélyes vita tükrözte a politikai helyzet kuszaságait és az ebből való kijutásért érzett felelősséget. Erre utal, hogy a válasz megfogalmazói legalább másfél óráig azon vitakoztak, ki legyen a miniszterelnök Nagy Imre helyett. Végül is Veres Péter mellett döntöttek.

A Corvin köz kilenc parancsnoka által aláírt válaszban a fegyverletétel feltételéül az alábbiakat szabták meg.

„1. Követeljük, hogy a Szovjet Haderő szüntesse be az ellenséges magatartást, vonuljon vissza támaszpontjaira és folyó év december hó 31-ig hagyja el Hazánkat.

2. Az Á. V. H.-t fegyverezzék le.

3. A karhatalmat a Magyar Honvédség vegye át.

4. Alakítsanak egy ideiglenes kormányt.

5. Ez év december hó 31-ig tartsanak egy szabad választást, mely több párton alapul.

6. Az ideiglenes kormánytól követeljük ezen jogos követeléseinknek a Magyar Rádióban való szó szerinti felolvasását.

7. Teljes amnesztiát minden hősnek, akik részt vettek önvédelmükért és jogaik követeléséért.

8. Egyenjogúságon alapuló gazdasági és politikai kapcsolatokat a Szovjetunióval és a többi országokkal.

9. Felelősségre vonását mindazoknak, akik önérdükük miatt ezrek életét áldozták fel.

10. A jelenlegi ideiglenes kormányt nem ismerjük el, és követeljük, hogy az új ideiglenes kormány megalakításával Veres Péter író bízják meg.

Ha nem fogadnák el feltételeinket, amit mi nem tartunk valószínűnek, fel akarjuk hívni figyelmüket arra a tényre, hogy a mi harcunk nem bukhat el, mert ez a harc egy sokat szenvedett Nemzet szabadságáért, jogaiért folytatott harc lesz a végső győzelemig.

Éljen a Független Szabad Magyarország!''⁶⁸ [Eredeti szöveg idézve. – H. M.]

Benyák és Fomin századosok úgy ítélték meg, hogy a válaszban leírt feltételek teljesíthetetlenek, és utolsó kísérletként a már idézett és a rádióban felolvasott üzenetet a két parlamentterrel megírták.

Címzettként azért tüntették fel a „Kilián György laktanya... felkelőit” is, mert Lehoczky azt állította, hogy a Kilián laktanya parancsnokának nagyon nagy tekintélye van a Corvin köziek előtt.⁶⁹

Hol áll tulajdonképpen Maléter? A kérdés továbbra is megválaszolatlan maradt. Bonyhádi kérdésére Solymosi alezredes például úgy nyilatkozott, hogy bár Maléter közeli ismerőse, és azt is tudja róla, hogy jó katona, most nem ismeri ki magát rajta. Maléter ugyan a minap engedélyt adott a kilótt szovjet harckocsik elvontatására, mégis az az érzése, hogy a felkelőkkel tart. Kifelé azonban még úgy mutatja, hogy ellenük van.⁷⁰

*

A közlemény elhangzása után Maléter Pál mindenkinél tiltakozott, akit csak telefonon elért. Először is Janza Károly honvédelmi minisztert kereste, de csak Bata Istvánnal tudott beszélni, ezért tőle kérte a helyesbítés bemondását.⁷¹ Zaklatottan tiltakozott: a laktanyában emberek, tisztek halnak meg, és a rádió ilyeneket kürtől ellenőrizetlenül és felelőtlenül a világba – mondta. Ezután Horváth alezredest, az Úri utcai helyettesét hívta fel, és arra kérte, hogy tiltakozzon a nevében. Solymosi alezreddel azt közölte, hogy ő, Maléter Pál elutasít minden olyan híresztelést, amely szerint átállt volna a felkelőkhöz, és kéri, hogy ezt a rádió is mondja be.⁷² Solymosi ezt azonnal jelentette is Janza altábornagynak.

Maléter ezredes és Csiba százados folytatták a Kilián Körút felé eső szárnyának eltorlaszolását, a kapukhoz őrséget állítottak. Ennek a szárnynak a parancsnoka Jancsik páncélos főhadnagy lett.

Kora délután az egyik tiszt jelentette, hogy a kormány a rádión keresztül általános tűzszünetet rendelt el, és utasította a fegyveres erőket, hogy csak akkor tüzeljenek, ha

őket támadják.⁷³ Maléter nyomban telefonált a miniszter titkárságára és Trepper Iván ezredessel közölte, hogy a rádió bejelentése alapján a miniszter parancsára sem hajlandó lövetni a felkelőkre.

Két óra múlva, délután 15 óra 3 perckor hangzott el a rádióban az a közlemény, melyben „A honvédelmi miniszter és a belügyminiszter a Magyar Népköztársaság kormánya tűzszüneti határozata alapján parancsot adott a csapatoknak az azonnali tűzszünetre. A honvédelmi és a belügyminiszter felhívja a figyelmet arra, hogy ezt a parancsot is fegyelmezetten, teljes felelősséggel kell végrehajtani. A fegyveres erőknél a tűz beszüntetése után állásaikban kell megvárniuk a további intézkedéseket. A tűzszüneti parancsokat Janza Károly honvédelmi miniszter és dr. Münnich Ferenc belügyminiszter írta alá.”⁷⁴ A hírre a laktanya körüli utcákat a forradalom győzelmét éltető, ujjongó tömeg lepte el. „Később a szovjet harckocsik ismét megjelennek és lőnek. A tömeg bemenekült a házakba. Általános a felháborodás mindenütt, és kérdezik Malétertől: a szovjet harckocsikra és katonákra nem vonatkozik a fegyverszünet? Maléter tiltakozik a honvédelmi miniszternél a szovjet harckocsik további támadásai miatt.”⁷⁵

Október 28-án 17 óra 25 perckor a Kossuth rádióban Nagy Imre miniszterelnök – a Politikai Bizottság határozata alapján – a kormány nevében „hatalmas népmozgalomként értékeli az eddig ellenforradalomnak nevezett eseményeket... melyben elemi erővel bontakozott ki egy nagy, egész népünket átfogó és eggyé forrasztó nemzeti demokratikus mozgalom.” Megismételve a 13 óra utáni közleményt, felhívással fordult mindazokhoz, „akik fegyvert fogtak, hogy tartózkodjanak minden harci cselekménytől és fegyverüket haladéktalanul szolgáltatassák be”. Nagy Imre többek között arról is szólt, hogy „A rend védelmére és a közbiztonság helyreállítására haladéktalanul megalakul az új karhatalom a honvédség és a rendőrség alakulataiból, valamint a munkások és az ifjúság felfegyverzett osztagaiból... a szovjet csapatok azonnal megkezdik a kivonásukat Budapestről, s az új karhatalom megalakulásával egyidejűleg elhagyják a város területét... A rend helyreállítása után egységes, új államrendőrséget szervezünk, és az államvédelmi hatóságot megszüntetjük.” A kormány kifejezésre juttatta „Senkinek semmiféle bántódása nem eshet amiatt, hogy a fegyveres harcokban részt vett...”

A kormány nyilatkozatát az MDP KV „helyeselte”, és felhívta „a párt minden szervezetét és tagját, segítsék elő” annak megvalósítását.⁷⁶

*

A nyilatkozat és az MDP KV közleményének meghallgatása után Maléter ezredes Csiba századossal közölte, hogy a Corvin közben lévő fegyveres csoport vezetőjével szeretne kapcsolatba lépni. Kérte, hívassa át a laktanyába.

Csiba százados magához rendelte Berkovics Pál egészségügyi törzsőrmestert, a segélyhely egyik vezetőjét, akiről már régen tudta, hogy ismeri az egyik Pongráztot.

Csiba százados utasította a törzsőrmestert, hogy menjen át a Corvin közbe és keresse meg Pongráztot – akiről úgy tudja, hogy vezető –, és ha megtalálta, közölje vele, hogy 18 órára jöjjön megbeszélésre Maléter Pálhoz, a Kilián laktanyába.

Vele ment Kiss szakaszvezető is, aki indulás előtt letépte zubbonya gallérjáról a hajtókát, így kívánta jelezni, hogy a felkelők közé tartozik. Minden igazoltatás nélkül el is jutottak a mozihoz. Pongráztot keresték, mire a felkelők visszakérdeztek, hogy melyiket, a parancsnok urat vagy a testvérét.

Pongráz Gergely távol volt, egy óra múlva érkezett meg, az üzenetre mindössze annyit válaszolt, hogy a kérést megértette.⁷⁷

Pongráz nem akart átmenni, ezért az egyik felkelőt a Kilián laktanyába küldte Maléterért. Az ezredes megjelent. Megpróbálta meggyőzni a felkelőket, hogy mivel elérték, amit akartak, tegyék le, szolgáltatassák be fegyvereiket.⁷⁸ A Corvin köziek erről hallani sem akartak, ezért inkább a rend helyreállításával kapcsolatos teendőkről beszélgettek. A forradalom ritka epizódja volt ez. A felkelők magukról beszéltek, arról, hogy miért harcolnak, mit akarnak. Maléter ekkor döbbent rá, hogy mindaz, amit a felkelőkről, céljaikról a Honvédelmi Minisztériumban és a rádióközleményekben hallott, hazugság volt. Mintha egy más ember tért volna vissza a laktanyába.⁷⁹

Az ügyeleti szolgálatot hívta és Szanati alezredest tájékoztatta: a tervét végrehajtotta, elfoglalta a Kilián jobb és bal szárnyát. Miután közölte a veszteségeket – Hollmann főhadnagy és Illés százados halálát –, a jelentését a következőkkel zárta: „Idáig egymás ellen harcoltunk, ettől a perctől fogva pedig egymás mellett harcolunk a felkelőkkel. Én átjárom a Corvinba, a Corvinból pedig átjárnak hozzám.” Szanati a Maléter ezredestől hallottakat jelentette Szűcs ezredesnek.⁸⁰

*

Gyenes Judith egyre nehezebben viselte a bezártságot, ezért 28-án, amikor két nővére meglátogatta, a tilalom ellenére úgy döntött, hogy kíséretükben lemegy a laktanyához.

Október 25-e után már többször is jelezte ezt a szándékát, de amikor a telefonbeszélgetéseik alkalmával szóba hozta, a férje határozottan megtiltotta.

Gyorsan bevásárolt. Amikor a mellékutcákon keresztül a laktanyához érkeztek, megdöbbsentette őket az épület állapota, de a Liliom utca sarkánál már azt is láthatták, hogy a katonák egy kis csoportja a romok eltakarításával foglalkozik. Maléter ezredes is köztük volt, és igencsak meglepődött, amikor a feleségét és sógornőit megpillantotta. Örült a látogatóknak, de már pár perc múlva kérte őket, hogy menjenek haza, mert a Nagyváradi tér felől a szovjet csapatok újabb támadása várható.⁸¹ Késő este volt, amikor hazaértek.

*

Az ezredes a laktanya kapujából nézte végig, ahogy a Kossuth Tűzértishti Iskola növendékei csapatszázalóval vonultak végig az Úllói úton. A tömeg minden oldalról megtapsolta, éltette őket: Éljen a magyar néphadsereg!⁸²

Maléter Pál és Csiba százados ezen az éjszakán is a pincében berendezett szálláson aludtak. Mindketten nagyon fáradtak voltak. Ez volt az első nyugodt éjszakájuk a forradalom kitörése óta.⁸³

A forradalom napjai: október 29.

VÁRATLAN LÁTOGATÓK

Hajnali három óra körül Pongrátz Gergely és a helyettese, valamint egy orvos jelentek meg a laktanyában, és Maléterrel akartak beszélni. Az őrség Csiba századoshoz vezette őket, de amikor közölték, hogy sürgős és fontos ügyben jöttek, tanácsot és segítséget akarnak kérni, Maléter ezredest is felkeltették. A nemvárt látogatók elmondták, hogy pártoskodás, széthúzás kezdődött a Corvin közben. Maléter azt tanácsolta, válasszanak olyan parancsnokot, aki képes erős kézzel összefogni a csoportokat. Javasolta azt is, hogy szervezzenek rajokat, szakaszokat, századokat, és kezdjék el a felkelők kiképzését. Ehhez felajánlotta a laktanya segítségét. Csiba századossal egyébként is úgy tervezték, hogy 29-én a katonák részére elkezdik az alapképzést.

Pongrátz Gergelyék jól fogadták Maléter javaslatát, és visszamentek a Corvin közbe. Később átüzentek, hogy ha tud, Maléter ezredes menjen át hozzájuk. Csiba százados nem engedte Malétert felkelteni, ő ment át Pongrátzhoz. Egy fiút vezettek elé, akinek a nyelvét, állítólag az ávósok, zsilettel összevagdosták.

Délelőtt néhány szovjet harckocsi haladt az Üllői úton, de nem lövöldöztek. Csiba százados azt is látta, hogy a tömeg néhány harckocsit megállított. A kezelők kiszálltak és a páncélosokat átadták a felkelőknek. A szovjet katonákat a corvinisták őrizetbe vették, majd pár nap múlva visszaengedték őket az alakulataikhoz.

A Kiliánt felkereső egyik küldöttség tagja, Gécz József Maléter kérésére vállalta, hogy lőszert és benzint hoz. A közeli laktanyákból származó négy kocsi lőszert a Tűzoltó utcai kapun vitték a raktárba. A benzinen kívül 50 lánggránátot is kapott a Kossuth Tűzértiszti Iskola parancsnokhelyettesétől.

A Kilián, de különösen Maléter sajátos szerepe ez alkalomból is kínálta a lehetőséget a kibontakozás latolgatására. A küldöttség tagjai például a sokak által követelt kormányváltásról, de mindenképpen másik kormányról beszéltek. Az ezredes elmondta, hogy ő a jugoszláv típusú szocializmus megvalósítását látná célszerűnek. Arról is beszélt, hogy Nagy Imre kommunista, ő is az, és támogatja is a „nemzeti kommunizmus” megteremtésében.⁸⁴

Délután újságírók és filmesek keresték fel a laktanyát. Riportokat, filmfelvételeket készítettek az ezredessel és néhány katonával. Ekkor teljesen váratlan dolog történt.

Az utcán lévő tömegből többen éltetni kezdték Malétert, mint „Budapest hőst”, a „Kilián laktanya hősvédőjét”. Látni akarták. Egy küldöttség kért bebocsátást. Amikor Maléter fogadta őket, a vállukra emelték, és az ünneplő tömegből itt-ott már hallani lehetett a követelést, hogy Maléter legyen a honvédelmi miniszter. Az ezredes nem értve mi történt, tiltakozott, és ez a körülötte lévők rokonszenvét csak tovább növelte. Szükségeseknek tartotta elmondani, hogy ő katona, és csak a parancsok szerint járt el. Van ökle, harcolni tud, de a politikához nem ért. Ezt azonban már mintha meg sem hallották volna a spontán ünneplők. Virágkoszorút akasztottak a főkapuban álló harcokosi ágyújának a csövére, és valaki az oldalára ráfestette a Kossuth-címert.⁸⁵

Később különös telefonhívás érkezett a laktanyába. Egy ismeretlen Váradi Gyula vezérőrnagyra hivatkozva kérte az ezredest, hogy a megadott telefonszámot hívja fel. A vonal túlsó végén Virág János jelentkezett a hívásra, aki elmondta, hogy mint a Corvin köz csoportok egyikének parancsnoka, szeretne Maléterrel találkozni. Az ezredes beleegyezett. A megbeszélte találkozón Virág a határozott fellépésével, a fegyveres csoportok további céljairól, feladatairól megfogalmazott véleményével rokonszenvesse vált előtte. Így, amikor az esti órákban arról értesült, hogy a szovjet csapatok újabb támadása fenyeget, az alábbi tartalmú levelet jutatta el Virág Jánosnak.

„Virág bajtárs! embereid jelentik, hogy a Haller tér felől szovjet gyalogság jön. A laktanyát eltorlaszolom! Jó szerencsét!

56. 10. 29. 19.45

Maléter ezredes.”⁸⁶

A jelzett támadás elmaradt.

Ugyanebben az időben tartotta alakuló ülését a IX. kerületi Forradalmi Ifjúsági Bizottság, amelyen a Kilián laktanyából Berkovics törzsőrmester és néhány katona is részt vett. Javaslatukra Maléter Pál ezredest és Csiba századost beválasztották a bizottságba.⁸⁷

Este a Corvin köz vezetői jelezték Csiba századosnak, hogy foglyaik, köztük államvédelmi, belügyi tiszt, pártfunkcionáriusok és hozzátartozóik vannak. Mivel a laktanyához fogda is tartozott, Csiba százados azt tanácsolta, hogy adják át őket, őrzésükről majd a katonák gondoskodnak.⁸⁸

Maléter többekkel is beszélt közülük; a IX. kerületi pártházban dolgozó pártfunkcionárius, a Belügyminisztérium egyik osztályvezetője és a felesége ez alkalommal kérték, hogy a laktanyában maradhassanak, mert úgy vélték, hogy ott az életük biztonságban van.⁸⁹

Később este a Corvin közből ismét üzentek. Kérték, hogy sürgősen menjen át valaki, mert a Honvédelmi Minisztériumból megérkezett Váradi Gyula vezérőrnagy, aki Janza Károly altábornagy megbízásából tárgyalni akar a Corvin köz csoportok vezetőivel.

FEGYVERLETÉTEL VAGY LEFEGYVERZÉS?

Váradi Gyula vezérőrnagyot október 29-én délután magához kérette Janza Károly altábornagy, akitől azt a feladatot kapta, hogy a Nagy Imre és a felkelő csoportok között létrejött megállapodás értelmében, a közelben lévő szovjet hadosztály parancsnokával együttműködve, a VIII. és IX. kerületben lévő felkelők fegyverletét szervezze meg. Kiegészítésként elmondta, hogy a fegyvereket a Magyar Néphadsereg alakulatainak adják át, utána sértetlenül távozhatnak. Ebben az időben a VIII. és IX. kerületben lévő szovjet csapatok lőtávolságon kívülre vonulnak.⁹⁰

Nagy Imre október 29-én a Parlamentben fogadta a felkelő csoportok vezetőit, köztük Iván Kovács Lászlót, a Corvin közti csoportok képviselőjét. Fegyverletételt követelt, a felkelők viszont ahhoz ragaszkodtak, hogy a szovjet csapatok vonuljanak ki a fővárosból. Végül is kompromisszum született: ha a szovjet csapatokat Budapestről kivonják, a szabadságharcosok a helyükre érkező magyar csapatok előtt leteszik a fegyvert.

Váradi vezérőrnagyot és Nagy Lajos századost Malasenko ezredes, a szovjet Különleges Hadtest törzsfőnöke is elkísérte a szovjet hadosztály parancsnokságára.

A tervek szerint a fegyverek leadását 16 órakor kellett volna megkezdeni. A szovjet törzsszel ez időre egyeztették a hátravonás útvonalait, meghatározták a me-

netvonalakat, a biztosító magyar alegységeket, és kiválasztották a fegyvereket átvevő csapatok parancsnokait: Márton András ezredest, Kindlovics Pál alezredest, Koltai Vilmos ezredest és Solymosi János alezredest.

A vezérkar azonban későn jelölte ki a fegyverátvételi csoportokat, már besötétedett, amikor a tervezett átadási pontokat megközelítették. Mivel tartani lehetett attól, hogy a sötétben a katonák és a felkelők között tűzharc alakulhat ki, Váradi vezérőrnagy Janza altábornagytól engedélyt kért, hogy a fegyverek átvételét csak 30-án reggel 9 órakor kezdjék meg. Az altábornagy jóváhagyta a kérelmet, és engedélyezte azt is, hogy Váradi a fegyverletételi részleteinek megbeszélésére a felkelő csoportok parancsnokaival a kapcsolatot felvegye. Ennek megfelelően az átvételre érkező alakulatok parancsnokait értesítették, hogy a szovjet csapatokhoz közel álljanak meg és ott várják meg a reggelt.

Telefonon értesítették a Corvin közti parancsnokságot is. Váradi vezérőrnagy közölte Iván Kovács Lászlóval, hogy a magyar csapatok reggel megkezdik a fegyverek átvételét, és meghatározta a négy fegyverletételi pont helyét is. Iván Kovács László csak egy fegyverátadási pontot javasolt, és ez a Kilián laktanyánál legyen. Váradi elfogadta a javaslatot. A tervet ennek megfelelően úgy módosította, hogy a fegyvereket elszállító tehergépkocsikat a Petőfi hídon sorolják majd be, és egyenként mennek a Kilián laktanyához. Amikor a szovjet csapatok kivonásával kapcsolatosan a felkelők nem kaptak megnyugtató választ, kérték a vezérőrnagyot, hogy a biztonság érdekében személyesen beszélhessék meg a kérdéseket.

Váradi engedélyt kért a minisztertől, aki utasította a vezérőrnagyot, hogy a megbeszélés után személyesen irányítsa a lefegyverzést.

Újra hívták a Corvin közti parancsnokságot és jelezték, hogy Váradi vezérőrnagy és Nagy Lajos százados 20 órára érkezik a mozihoz.

A felkelő csoportok parancsnokai álláspontjuk egyeztetéséről szűkebb körű megbeszélést tartottak. Erre Bárány Jánost, a Tompa utcai csoport parancsnokát is meghívták. Bárány érkezésekor már az volt a téma, hogy a szovjet csapatok kivonulásának biztosítása érdekében a felkelők ellenőrzése alatt tartott területeket magyar katonák veszik át. A vitában az is elhangzott, hogy a honvédség fel fogja venni a felkelők közül azokat, akik szolgálatra jelentkeznek. Mivel Bárány János úgy ítélte meg, hogy a túlfűtött hangulat nem alkalmas az érdemi tárgyalásra, még Váradi vezérőrnagy megérkezése előtt visszament a csoportjához.⁹¹

Váradiek este 7 órakor indultak a Kálvin térről. A Ráday utcán, személygépkocsival mentek és jutottak el a szovjet csapatok első vonaláig, a Boráros térig. Onnan a Körúton, a Kilián felé már gyalog folytatták az utat. A házak kapui és ablakai tele voltak fegyverekkel. A jelszó az aznapi dátum, „október 29” volt. Három felkelő kísérte őket, akik állandóan kiabáltak „ne lőjetezki fiúk, a mieink vagyunk”. Az Üllői úti átjárón keresztül vezették be őket a felkelők parancsnokságára.

A parancsnoki szobában Iván Kovács László, Pongráz Gergely és testvére, Ödön, Mesz János, ismertebb nevén a „Tuskólábú Jancsi”, Virág János, a Máthé, az

1945 előtti hadsereg ezredese, László Béla, Lassan György, az „egyetemista újság-író”, Szabó László, Erdős és még néhány személy tartózkodott.⁹²

Váradai vezérőrnagy azzal kezdte, hogy a kormány megbízásából a fegyverletétel részleteit akarja pontosítani. Rögtön vita alakult ki, mivel Iván Kovács László kijelentette, hogy a Nagy Imrével folytatott megbeszélésen a feltételeket nem rögzítették és nem is írták alá. Váradiek telefonon felhívták Nagy Imre titkárságát, ahonnan beolvasták a megállapodás szövegét. Ennek az volt a lényege, hogy a „fegyvert a magyar hadsereg alakulatainak leteszik (átadják), a szovjet csapatok lőtávolságon kívül vonulnak, aki fegyverét leadja, annak semmilyen bántódása nem történik, a fegyverletétel után szabadon eltávozhatnak.”⁹³

Váradai ezek után közölte, hogy a hadsereg a megállapodás rá vonatkozó részét reggelre végrehajtja, és megkezdhető a fegyverek átvétele.

Mivel a beolvasott szövegben a szovjet csapatoknak a megállapodás alapját képező kivonásáról egy szó sem esett, a felkelők képviselői hallani sem akartak arról, hogy a fegyvert letegyék. Újabb követelésekkel álltak elő, feltételeket szabtak, biztosítékokat követeltek. Váradai ekkor közölte, hogy ilyen módon tovább tárgyalni nem lehet, azt javasolta, hogy állítsák össze a feltételeiket, és majd azok ismeretében folytatja a megbeszélést.⁹⁴

Ekkor érkezett meg a Kiliánból Csiba százados, és fültnúja lehetett annak, amikor Váradai vezérőrnagy a felkelők újabb követeléseit jelentette Janza altábornagynak, aki ezeket nem fogadta el.⁹⁵

Úgy tűnt, hogy a fegyveres csoportok képviselői egymással sem tudnak megegyezni, amikor megérkezett Maléter ezredes. A tárgyalás kezdéséről telefonon értesítették, és Váradai vezérőrnagyra hivatkozva újból kérték, hogy az érte küldött kísérről jöjjön át a Corvin közti parancsnokságra. Útközben az egyik kísérő, egy felkelő félrevonta az ezredest és bizalmasan elmondta, hogy a corvinisták között vannak olyanok, akik nem tudják megbocsátani neki, hogy 25-én a harcokból a felkelőkre lőttek. Azzal folytatta, hogy a parancsnokok közül főleg Pongrácz Gergely szítja ellene a hangulatot, azóta, hogy a laktanya előtt ünnepelték Malétert. Azt javasolta az ezredesnek, hogy nagyon vigyázzon az életére. Az ezredest nyugtalanította ez a józszándékú közlés, a biztonság kedvéért kikapcsolta pisztolytáskája tetejét.

A parancsnoki irodába belépve bemutatkozott, és azzal kezdte, hogy ő a kormány azon tájékoztatása alapján, mely szerint a felkelő csoportok tagjai reakciós, demokráciaellenes személyek, a kapott parancsnak megfelelően részt vett az ellenük folytatott harcokban. Miután azonban meggyőződött arról, hogy a kormány tájékoztatása nem felel meg a valóságnak, vagyis a felkelő csoportok tagjai becsületes dolgozók, az ellenük való harcot beszüntette. De azt is kijelentette, hogy mivel a kormányprogram tartalmazza a felkelők követeléseit, szükségesnek látja a kormány elismerését és támogatását.⁹⁶

A FEGYVEREK MARADJANAK!

A csoportok képviselői korántsem voltak egységesek. Voltak, akik bíztak a Nagy Imre kormányban, de a többséget a kormánnyal és annak programjával szemben bizalmatlan felkelők tették ki.⁹⁷

Ennek ellenére – azért, hogy a megbeszélés ne szakadjon meg – a további tárgyalás alapjául a Maléter ezredes által megszövegezett két pontot fogadták el.

1. Elismerik és támogatják a Nagy Imre kormányt.
2. A fegyvert az arra érdemesek megtartják és a rendőrség kötelékébe lépnek. A többiek a fegyvert leteszik.

Váradi vezérőrnagy azonban közölte Maléter ezredessel, hogy ő feltételek megtárgyalására nincs feljogosítva, ő csak a feltétel nélküli fegyverátadás megszervezésére kapott parancsot. Maléter javasolta, hogy most azonnal hívja fel Janza altábornagyot, ő biztos abban, hogy a módosítást jóvá fogják hagyni.

Váradi végül is bejelentkezett a honvédelmi miniszternél, aki kis idő múlva visszahívta, és a felkelőknek a rendőrségbe való átvételéhez hozzájárult. A vezérőrnagy ellenőrzésképpen a miniszterelnöki titkárságot is felhívta. A Janza altábornagy által elmondottakat Nagy Imre is megerősítette. Ezek után Maléter eltávozott, és csak a hajnali órákban tért vissza, az újabb hívásra.

Távozása után Váradi felvetette, hogy tisztázni kellene, kik azok „az arra érdemesek”, akik a fegyverüket megtarthatják. Rövid vita után ebben is megállapodtak: csoportonként 100 fő, legfeljebb 7-800 fő tarhatta meg a fegyverét a VIII. és IX. kerületben. Váradi ezt is közölte a honvédelmi miniszterrel.

Egyezség született abban is, hogy a csoportok önállóan döntenek el, kik lesznek azok, akik a fegyvereiket megtartva, 30-án reggel zárt rendben a kijelölt laktanyába vonulnak. Itt katonaruhát kapnak és további ellátásukról a honvédség gondoskodik. Feladatuk ezután rendfenntartó szolgálat lesz. Azok pedig, akik a fenti kategóriába nem estek bele, valamint a 18 éven aluliak, a fegyvert leteszik, majd szabadon távozhatnak. A sebesültek ellátását, az elesettek eltemetését a kormány biztosítja.

A fegyveres csoportok képviselői ilyen formában elfogadták a megállapodást. Váradi a tényt jelentette a miniszternek, aki ezt jóváhagyólag tudomásul vette. A Hadtáp Csoportfőnökséget utasította a befogadó laktanya kijelölésére, a szükséges ruházat és élelem előkészítésére.

A felkelők megbízottai is megkezdték a rájuk háruló feladat teljesítését: mindezek előtt ismertetniük kellett a megállapodás tartalmát, ki kellett jelölni a rendfenntartás résztvevőit, meg kellett választani a fegyverben maradók parancsnokait. 3 óra 30-ban határozták meg a visszatérés időpontját. Ezután már a megállapodás közös végrehajtása következett volna.

A csoportok megbízottai már a megjelölt idő előtt visszatértek. Egybehangzóan tudatták, hogy a felkelők nem akarják letenni a fegyvert mindaddig, amíg a szovjet csapatok el nem hagyják állásaikat és Magyarország területéről ki nem vonulnak.

Váradit egyetlen dolgot kérdezett ezek után: miért mentek el Nagy Imréhez tárgyalni, és miért állapodtak meg vele, hogy leteszik a fegyvert? Többben rátámadtak Iván Kovács Lászlóra és követelték, hogy mondja el, miben egyeztek meg Nagy Imrével. A megállapodás a szovjet csapatok Budapestről történő kivonása után lépett volna életbe – hangzott a válasz. Mivel ez nem történt meg, senki sem kérheti számon annak a végrehajtását.

A hangulat egyre ellenségesebbé vált. Ilyen légkörben érkezett vissza Maléter ezredes, és mindenekelőtt a felkelő csoportok vezetőit próbálta jobb belátásra bírni. Azzal érvelt, hogy a kormány a felkelők követeléseit már elismerte, újabbak állításának már nincs értelme. A felkelők érvei nyomósabbak voltak, ezért – Váradit vezérőrnagy legnagyobb meglepetésére – az ezredes elfogadta azokat. Sőt, kijelentette, hogy helyesen teszik, ha a szovjet csapatok kivonásáig nem adják ki kezükből a fegyvert.⁹⁸ Ennek értelmében a felkelők vezetői és Maléter ezredes újabb, több pontból álló feltételsort fogalmazott meg:

1. A Nagy Imre-kormány elismerése.
2. A forradalmi harc során elesett hősi halottak özvegyei és gyermekei az állam támogatását élvezzék.
3. A forradalmi harcokban részt vettek ugyanazok a jogok illetik meg, mint a magyar partizánokat.
4. A forradalmárok egy része a honvédség, más része a rendőrség alakulataiba olvad be. A fiatalokúak, amennyiben kéri, katonai iskolára mennek. Akik egyikre sem hajlandók, fegyvereiket átadva visszamennek a munkahelyeikre.
5. A fegyveres csoportok parancsnokai csoportjuk nagyságától és képességeitől függően honvédségi, illetve rendőrségi rendfokozatot kapnak.
6. A szovjet csapatok kivonása az ország területéről.⁹⁹

E feltételek, főleg az első, a negyedik és az ötödik pont ellen Pongrátz Gergely szólalt fel.¹⁰⁰ Ezek után Maléter visszament a Kilián laktanyába.

Bárány Jánost, a Tompa utcai felkelők parancsnokát hívták át ezután. Váradit vezérőrnagy tőle és minden jelenlevőtől azt kérte, hogy reggel engedjék be a környékre azokat a honvédségi erőket, amelyeknek a feladata a szovjet csapatok kivonulásának a biztosítása. A kivonulás megkezdésének a jeleként három harckocsi jön, piros-fehér-zöld zászlóval. Kérte, hogy ezekre ne lőjön senki, és a mögöttük elvonuló egységeket is hagyják békésen távozni. A Pongrátz testvérek, különösen Gergely, az árulástól tartva ebbe sem akartak beleegyezni.¹⁰¹ Váradit, miután feladata nem a feltételekről való tárgyalás, hanem a fegyverek átvételének a megszervezése volt, úgy döntött, hogy ilyen körülmények között a további megbeszéléseknek nincs értelme.¹⁰²

Távozása után Pongrátz Gergely azt javasolta „Dokinak”, hogy most azonnal menjenek át Maléterhez. Báránynak is felajánlották, ha van kedve, ő is menjen velük. Mivel Bárány még nem találkozott az ezredessel, úgy döntött, hogy velük tart.

A laktanya kapujában álló őr nehezen engedte be őket. A „Doki” vezetésével lementek a pincébe, az ott berendezett segélyhely egyik ágyán aludt Maléter. Pongrátz Gergely keltette fel, és beszámolt neki a távozása után történetekről. Azt is elmondta, hogy a megállapodást ő hiúsította meg, mert tart az árulástól. Maléter láthatóan nagyon fáradt volt, nem szólt semmit. Báránytól azonban megkérdezte, hogy neki mi erről a véleménye. A Tompa utcai parancsnok azt válaszolta, hogy a dolgokról nem szabad olyan forrófejűen gondolkodni, mint ahogy Gergely teszi.

Távozóban Pongrátz odasúgta Báránynak: lehet, hogy Maléter is áruló, és ezért nem szól bele semmibe. A Corvin közbe visszaérve Bárányt már várta Maléter üzenete. Kérte, hogy ha tud menjen vissza a laktanyába. Amikor a kapuhoz ért, az addig bizalmatlan őr örömeiben a nyakába ugorva újságolta a hírt, miszerint: „most adta az öreg parancsba”, hogy a katonák a felkelőkkel vannak. Maléter több tiszt jelenlétében az ügyeletesszobában fogadta Bárányt. Aprólékosan kikérdezte, hogy mi a véleménye az eseményekről, milyen nézetet vall, mi a terve a felkelő csoportjával? Bárány elmondta, hogy véleménye több kérdésben nem egyezik Pongrátz Gergelyével, akihez egyébként sincs semmi köze. Amikor a beszélgetés végén barátságosan elváltak, Bárány már az ajtóból visszafordulva megjegyezte: ha Maléter mindig ilyen magatartást tanúsít, még honvédelmi miniszter is lehet. A tisztek jót nevettek a jóslaton.¹⁰³

*

A Kossuth Rádió 7 óra 20 perckor jelentette, hogy megkezdődött „...a fegyveres csoportokkal szembenálló szovjet erők kivonása Budapestről. A magyar honvédség és rendőrség alakulatai, valamint a munkások s az ifjúság fegyveres osztagai veszik át a rendfenntartást.” „A még ellenálló fegyveres csoportok reggel 9 órakor a harc beszüntetésével egyidejűleg részt vesznek a rend és a nyugalom helyreállításában” – hangzott a Honvédelmi Minisztérium közleménye.¹⁰⁴

*

A Corvin közti tárgyalásnak volt még egy, a későbbiek szempontjából fontos epizódja: 29-én este a Kilián laktanyában Csiba Lajos századosnál szolgálattételre jelentkezett a Magyar Királyi Honvédség egykori ezredese, akinek a laktanya tisztjei értékre adták, hogy ami most történik, nem az ő ügye, azt ajánlották, hogy menjen inkább haza. Az idős ember ahelyett, hogy megfogadta volna a tanácsot, átment a Corvin közbe és ott is ragadt. A későbbiekben a felkelők egyik parancsnokának adta ki magát, és ilyen minőségben már a tárgyalásokon is részt vett. Magatartásával – mindenbe beleszólt, ezredes uramnak szólítottatta magát – ellenérzést váltott ki a jelenlevőkből. Nem tudták jobb belátásra bírni, ezért Maléter az eltávolítását követelte. Végül is a corvinisták hozzájárulásával a Kilián fogdája zárták.¹⁰⁵

A forradalom napjai: október 30.

TÁBORNOKOK A KILIÁNBAN

Hajnaltól, a Corvin közti tárgyalások után Maléter ezredest ugyanaz a felkelőparancsnok kísérte vissza a laktanyába, aki az előző este a Corvin közbe vezette, és újólag figyelmeztette a veszélyre. Az ezredes azzal fordult hozzá, hogy ismer-e a corvinisták között olyan megbízható embereket, akik hajlandóak őt az esetleges támadástól megvédeni. A fiatalember felajánlotta, hogy megszervezi Maléter őrzését.

Délután meg is jelent a laktanyában hat fegyveres. Az „ismeretlen” parancsnok küldte őket azzal az utasítással, hogy testőrökként vigyázzanak Maléter ezredes életére. Ettől a naptól mellette is voltak, őrséget adtak az irodája előtt, biztosították a gépkocsiját, vigyáztak az életére. Egyikük még Tökölre is elkísérte, ahol őt is letartóztatták.¹⁰⁶

A laktanyában folytatták a romok eltakarítását, a rendcsinálást. A különböző helyekről, a környékbéli falvakból lovas kocsikkal, autókkal élelmiszert – lisztet, zsírt, burgonyát, csirkét, libát, zöldséget – hoztak a Kiliánba, azzal az indokkal, hogy így akarják szolgálni, segíteni a forradalmat. Már a raktárak is megteltek, ezért más, egyéb rendeltetésű helyiséget is igénybe kellett venni erre a célra. A vidéki emberek segítsége, gondoskodása szívmengető volt a fáradt katonáknak.¹⁰⁷

Eleinte sokan közülük nem is értették, hogy miért éppen a laktanyát keresték fel az emberek élelmiszer-adományaikkal. Aztán kiderült, hogy az „Igazság” című lapban, a „forradalmi magyar honvédség és ifjúság” rendkívül népszerű lapjában írás jelent meg „A forradalom szívében: A Kiliánnál” címmel. Komoly Péter cikkéből ország-világ arról értesülhetett, hogy a Kilián laktanya, a legyőzhetetlen laktanya hősei fogadják a járókelők együttérzését, akiket arra biztatnak, hogy ne csak együtt érezzenek, hanem harcoljanak tovább velük és érettük. „Megfeleltünk minden egyes lövésre, kivertük a gőgös leigázót!” – nyilatkozták a harcosok az újságíróknak, aki így zárta a riportját: „Az oroszok minden éjjel elvontatták kiégett harckocsijaikat és ágyúikat, különben azok már régen eltorlaszoltak volna minden útvonalat a Kilián és környéke körül, és maguk a gyilkos roncsok képezték volna acélpáncélt a magyarok körül.”¹⁰⁸

Az ezredes és közvetlen környezete arról sem tudott, hogy a hadsereg új lapja, a „Magyar Honvéd” aznapi, első számában már Maléter Pált követelték a hadsereg legfelsőbb vezetésébe.

„A magyar honvédségnek, megújhdott, szabad hazánk fegyveres erejének élére olyan katonák kellene, akik a legnehezebb harcok tüzében is helytálltak, hősies küzdelemmel mutatták meg, hogy nagyszerű hazafiak, kitűnő katonák. Követeljük, hogy a hadsereg legfelsőbb vezetésébe haladéktalanul kapcsolják be Maléter Pál bajtársat, hős szabadságharcost!” – olvasható az írásban.¹⁰⁹

Dél előtt újabb foglyot kísérték át a Corvin közből a laktanyába. A felkelők szerint Virág Jánost, aki parancsnoknak adta ki magát, Pongrátz Gergely tartóztatta le mint árulót. Kérték az ezredest, hogy vegye őrizetbe Virágot. Maléter Pál azt válaszolta, hogy hozzanak sürgősen bizonyítékokat is, mert ha azokat nem kapja meg, Virágot szabadon fogja engedni. A foglyot addig is nem a fogdába, hanem az irodával szomszédos borbélyműhelybe záratta.¹¹⁰

Virág egy idő múlva dörömbölni kezdett börtöne falán, követelte, hogy Maléterrel beszélhessen. Az ezredes megunva a dörömbölést, intézkedett, hogy kísérik hozzá. Virág engedélyt kért, hogy telefonon beszélhessen Váradi vezérőrnaggyal, beszámolt neki a történetekről, majd átadta a kagylót az ezredesnek. Váradi közölte gépkocsit fog küldeni a laktanyához, engedjék el Virágot.¹¹¹

*

Ezen a napon délután magas rangú vendégek érkeztek a Kiliánba: Uszta Gyula vezérőrnagy, Maléter ezredes volt parancsnoka és Horváth Mihály vezérőrnagy.

A látogatás közvetlen előzménye, hogy ezen a napon, a Budapesti Főkapitányság épületében a rendőrség, a honvédség és a felkelő csoportok egy részének képviselői jelenlétében értekezletet tartottak, amelyen megfogalmazódott a forradalom új fegyveres ereje, a Nemzetőrség megszervezésének és a felkelő csoportok, a rendőrség és honvédség karhatalmi, védelmi jellegű tevékenysége irányítására, koordinálására hivatott központi vezető szerv megalakításának igénye.

Az ezzel kapcsolatos szervező munka összefogása, segítése céljából – Oláh Vilmos javaslatára – a Központi Honvéd Kórházban egy kisebb műtét után már lábadozó Király Béla vezérőrnagyért küldték, aki megérkezése után aktívan bekapcsolódott az előkészületi munkálatokba.

A vélemények összegzését követően az általuk „Forradalmi Honvédelmi Bizottság” néven megnevezett szervezet haladéktalan megalakítása érdekében előkészítő bizottságot választottak, melynek tagjai Horváth Mihály vezérőrnagy, Kiss István alezredes, Király Béla vezérőrnagy, Pongrátz Ödön, Csóti Tamás és Herpai Sándor lettek. Határoztak arról is, hogy másnap – október 31-én – 12 órára a felkelők, a munkások, az értelmiség, az ifjúság, a honvédség és a rendőrség képviselői részvételével küldöttértekezletet tartanak a Kilián laktanyában.

Az értekezleten elhangzottak alapján Király Béla vezérőrnagy vezetésével egy nyilatkozattervezetet fogalmaztak meg, amelyet egy küldöttség – tagjai: Király Béla vezérőrnagy, Kopácsi Sándor rendőr ezredes, Kovács István vezérőrnagy, valamint

Antalóczi Sándor és Pongrácz Ernő; a Corvin közti csoportok képviselői, továbbá Herpai Sándor, Mogos Gábor, Oláh Vilmos, Bencze József – jóváhagyás céljából azonnal átvitte a Parlamentbe, ahol Nagy Imre, Tildy Zoltán és Vass Zoltán fogadta őket. Vass Zoltán javaslatára a tervezetben szereplő „Forradalmi Honvédelmi Bizottság” elnevezést „Forradalmi Karhatalmi Bizottság”-ra változtatták.

Nagy Imre a javaslatot elfogadta és az Előkészítő Bizottság megalakítását tudomásul vette. A Minisztertanács Elnökének erről szóló nyilatkozata a következőket tartalmazta:

„Most egy fontos nyilatkozatot olvasunk fel:

A forradalmi harcokban részt vett egységek megbízottaiból, a honvédség és rendőrség képviselőiből, a megalakulás alatt álló munkás- és ifjúsági fegyveres egységek képviselőiből alakuló forradalmi karhatalmi bizottság előkészítő bizottságának a mai napon történt megalakulását a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa nevében tudomásul veszem és megerősítem. A forradalmi karhatalmi bizottság szervezze meg a forradalmi harcokban résztvett egységek, a honvédség és rendőrség, a munkás- és ifjúsági osztagokból alakuló új karhatalmat. Ennek segítségével is teremtsen meg hazánk belső békéjének helyreállítását és az október 28-án és 30-án elhangzott kormányprogramok végrehajtásának feltételeit.

A forradalmi karhatalmi bizottság az általános, titkos választásokkal létrehozandó új kormány hivatalba lépéséig működjék.

Budapest, 1956. október 30.

Nagy Imre s. k.

A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának elnöke”

A küldöttség ezek után visszatért a Deák térre, ahol folytatták a „Forradalmi Karhatalmi Bizottság” megalakításával és a másnapra tervezett gyűlés előkészítésével kapcsolatos munkálatokat.

Uszta Gyula, aki tanulmányai befejezése után előző nap tért haza Moszkvából, ezen a megbeszélésen kifogásolta, hogy a szervezésbe nem vonták be Maléter Pál ezredest is, aki szerinte elsőként állt a forradalom oldalára. Nagyon jó véleményt adott egykori beosztottjáról, sőt felajánlotta, hogy felkeresi a Kilián laktanyában és a Főkapitányságra hívja. A Bizottság a kifogás jogosságát elismerte. A két magas rangú tisztet a laktanyába Rákos Imre százados, Magos Gábor és egy Széplaki nevezetű egyetemista kísérte el.

A láthatóan kimerült Maléter barátságosan üdvözölte a vendégeket és kérésükre beszámolt az előző napokban történekről. Uszta Gyula a jövetele okát közölve megkérdezte, hogy milyen feltételekkel hajlandó a további parancsokat végrehajtani, a rend megteremtésével kapcsolatos szervezőmunkába bekapcsolódni.¹¹²

Maléter nem rögtönzött, hanem – mintegy megfontolt döntésre utalva – egy lapról felolvasta azokat a pontokat, amelyek összefoglalását is jelenthették a forradalom eddigi sikereire épülő követeléseknek.

- „1. Elismeri a párt által vezetett Nagy Imre-kormányt.
- 2. Ellene van mindenféle kapitalista restaurációnak, földet, gyárat vissza nem adni.
- 3. Azonnal vonuljanak ki a szovjet csapatok Budapestről, az ország területéről pedig 1956. november közepéig.
- 4. Az egyetemisták Bem téri követeléseit a kormány maradéktalanul teljesítse.
- 5. A kormány a felkelőket nyilvánítsa szabadságharcosoknak, az elesettek hozzátartozóit ennek megfelelően anyagilag támogassa.”¹¹³

A tábornokok közölték, hogy a feltételeket továbbítják a miniszternek. A szovjet csapatok kivonásával kapcsolatban azonban megjegyezték, hogy az ilyen rövid határidő alatt teljesíthetetlen.

Figyelemre méltó, hogy Maléter mindezek után azt javasolta látogatóinak, menjenek át a Corvin közbe is, merthogy a felkelők véleményét is meg kellene ismerniük.

Pongrátz Gergely, Antalóczy, [„Doki”], Pongrátz Ödön látható ellenszenvvel fogadták a vendégeket. Tudatták velük, a fegyvert semmilyen körülmények között nem teszik le, és az új, a felkelőket tömörítő fegyveres szervezetekben vezető szerepet követelnek.

Schmidt László felkelő ekkor lépett a szobába és jelentette, hogy a Köztársaság térről jött, ahol ellenőrizhetetlen dolgok történnek, sokan lövöldöznek. Mintha mi sem történt volna, a szobában lévők folytatták a megbeszélést. És hogy ebben ne zavarhassák őket, Schmidt Lászlót az ajtóhoz állították, azzal a paranccsal, hogy senkit se engedjen be.¹¹⁴

Ha Schmidt Lászlót figyelmesen végighallgatják, megtudhatták volna, hogy a Budapesti Pártbizottság Köztársaság téren lévő épülete ellen általános támadást indítottak a felkelők, és a harc már a befejezéséhez közeledik.

*

A Köztársaság téren lévő corvinisták a pártház elfoglalása után Bozsó Imre államvédelmi sorkatonát és a Tapolcsányi nevű pártmunkást a parancsnokságukra kísérték. A tábornokok, Maléter és a felkelők megbeszélése még tartott, amikor Bozsó Imrét, Schmidt minden tiltakozása ellenére, bevezették a szobába. A fogoly több sebből vérzett. Könyörgött, hogy ne bántsák, ő csak egy sorkatona, hagyják meg életét.¹¹⁵ Maléter felállt és kijelentette, hogy a foglyokat nemzetközi jog védi, bántódásuk nem eshet. A sebesülteket pedig kötelesek elsősegélyben részesíteni. Követelte, hogy Bozsót és társát kötözzék be és vigyék kórházba.¹¹⁶

Ezek után Uszta vezérőrnagy és kísérete, valamint Pongrátz Ödön, Schmidt László és a „Doki” a Deák téri Főkapitányságra ment, ahol már a Forradalmi Karhatalmi Bizottság megalakításáról, a Nemzetőrség megszervezésének konkrét feladatairól folytak a megbeszélések.¹¹⁷

Ennek a tárgyalásnak Maléter Pál szempontjából fontos döntése, hogy a másnapi, a Kilián laktanyába tervezett gyűlés levezetésére – elnöki szerepkörben –, őt kérték fel. A fenti elhatározást a jelenlévő corvinisták, közöttük Pongrácz Ödön is támogatta, Maléter személyével kapcsolatban ekkor kifogással nem éltek.

RÁDIÓÜZENET MALÉTERNEK

Maléter ezredest a laktanyában már várta az Országos Légvédelmi és Légierő Parancsnokság [OLLEP] küldöttsége. Galgóczi Károly ezredes, az OLLEP törzsfőnöke küldött két tisztet és egy őrmestert azzal, hogy az OLLEP felhívását adják át Maléternek, és kérik arra, hogy a megadott telefonszámon hívja vissza.

Maléter átvette a felhívást, amelyben „az Országos Légvédelmi Parancsnokság beosztottjai Budapesten és vidéken a további, eddigénél súlyosabb vérontás elkerülése végett a magyar dolgozó néppel teljes egyetértésben”¹¹⁸ az alábbiakat követelték:

„1. A Magyarországon állomásozó mindennemű fegyvernemi szovjet alakulat azonnal kezdje meg a MI HAZÁNKBÓL a kivonulást!

2. A Budapesten állomásozó és a tűzszünetet állandóan megszegő szovjet alakulatokat 12 ÓRÁN BELÜL BUDAPESTRŐL VONJÁK KI.

A hátrahagyott szovjet sebesülteket teljes felépülésükig vagy sértetlen átadásukig, ugyanúgy, mint a magyar sebesülteket kezeljük.

3. A Magyar Kormány rádióban leadott nyilatkozatát követően azonnal olvassák be a szovjet nagykövet és katonai attasé nyilatkozatát a szovjet csapatok azonnali kivonulásáról. Amennyiben ez nem történik meg, a Néphadsereg Légvédelmi és Légierője fegyveresen áll ki az egész Magyar Dolgozó Nép követelése mellé.

4. [A] Nagy Imre elvtárs által vezetett kormány előtti összes kormányok által megkötött katonai és gazdasági szerződéseket fel kell mondani azért, mert az addigi kormányok a Néptől idegenül, külső nyomásra cselekedtek.

A NÉPPEL TŰZÖN-VÍZEN ÁT!”

A lap alján az elfogadás ideje: „1956. október 30-án 16 órakor.” – És az aláírás: „Az Országos Légvédelmi Parancsnokság és a »Vasvári Pál« repülő műszaki tisztiskola összes beosztottja.”

Maléter elolvasta a felhívást, a megadott telefonszámon felhívta Galgóczi ezredest, s közölte, hogy a követelések mindegyikével egyetért. Galgóczi kérdésére, álláspontját ismertette felolvasta az Uszta vezérőrnagynak is elmondott követeléseket, illetve feltételeket.¹¹⁹

A küldöttség távozása után az ezredes lepihent.

Este 7 óra felé Csiba százados felkeltette és jelentette, hogy a rádióban elhangzott egy felhívás, amelyben kérték, hogy Maléter ezredes hívja fel a megadott telefonszámot.

Az ezredes tárcsázta a számot. A vonal túlsó végén Bognár József jelentkezett, s kérte, hogy azonnal induljon a Parlamentbe, Nagy Imre, a kormány elnöke hívhatja.

Maléter ezredes gépkocsit kért, mivel – mint mondta – ő tankkal jött és a Kiliánt a kapuban lévő torlaszok miatt egyébként is nehéz volna kocsival elhagyni.¹²⁰

Bognár a közeli Mester utcába ígérte a gépkocsit. A Parlamentben is ő fogadta az ezredest, és Nagy Imréhez kísérte. A szobában tartózkodott még Tildy Zoltán, akivel Maléter, egykori testőrparancsnoka, nyolc év után örömmel találkozott.

Nagy Imrét először 1945 januárjában Debrecenben láthatta. 1948 után mint a testőrség parancsnoka többször is találkozott vele, de személyes kapcsolat nem alakult ki közöttük.

AZ ELSŐ MEGBÍZATÁS

A Kilián laktanyával és a Maléter ezredessel kapcsolatos hírek természetesen eljutottak Nagy Imréhez is, de személy szerint Tildy javasolta, hogy hívják meg a Parlamentbe.

Az ezredes beszámolt a történekről, elmondta, hogy október 25-én milyen parancssal érkezett a laktanyába, szólt az érkezésekor kialakult tűzharcról, a bejutás körülményeiről, az épületen belüli tevékenységéről. Közölte, hogy október 28-án, 13 óra 15 perckor azért jelentette be az átállást, mert ekkor olvasták be a rádióban a kormány tűzszünetet elrendelő nyilatkozatát.

Nagy Imre és Tildy Zoltán helyeselték azt, ahogyan a kapott feladatot végrehajtotta, és dicsérték azért, hogy átállt a szabadságharcosok oldalára, amikor megbizonyosodott afelől, hogy kikkel áll szemben.¹²¹ Később, amikor a felkelők további feladatai kerültek szóba, Maléter megismételte, hogy a fegyveres felkelőket a honvédség és rendőrség kötelékébe kell besorolni, míg a 18 éven aluliakat tiszti iskolára kell küldeni. Az elgondolással Nagy Imre és Tildy is egyetértett.¹²²

Nagy Imre és Tildy Zoltán szerint a forradalom már a második szakaszába lépett, és a rend helyreállítása a legfontosabb feladat. Maléter ekkor értesült arról, hogy a szovjet csapatok 31-én hajnalig elhagyják Budapestet, és tárgyalások kezdődnek a teljes kivonulásról is.

Dudás József neve is felmerült. Mégpedig különös megvilágításban. Azt mondták Maléternek, hogy Dudás voltaképpen egy nem létező szervezetet képvisel, a Magyar Nemzeti Bizottmány nevében tagadja meg a kormány elismerését. Olyan

információk is érkeztek róla, hogy a Magyar Nemzeti Bankból nagyszámú pénzt vett fel vagy próbált felvenni. Dudást, akiről eddig Maléter nem tudott semmit, politikai kalandornak nevezték.

Szóba került az országos sztrájk is, mint a politikai és gazdasági konszolidáció egyik akadálya. Nagy Imre beszámolt a munkásküldöttségekkel lefolytatott tárgyalások eredménytelenségéről, és arra kérte Maléter ezredet, hogy másnap, 31-én is menjen be a Parlamentbe, vegyen részt a munka megindítása érdekében tervezett tárgyalásokon. Az ezredes erre ígéretet tett.

A megbeszélés után, a folyosón Kovács István vezérőrnaggyal találkozott Maléter és a kíséretében lévő Bognár József. A beszélgetés során éppen ő hozta szóba Maléter ezredes honvédelmi miniszteri kinevezését. Ezt jól meg kell fontolni – mondta Kovács István –, és arra hívta fel Bognár figyelmét, hogy a szovjet kormány a Kilián laktanya környékén ért veszteségeik miatt ezt a lépést könnyen provokációnak tekintheti.

Azt is mondta, hogy az állandó miniszterváltásokkal nem helyes a kormány stabilitását veszélyeztetni. Maléter egyetértett Kovács indokaival, ugyanakkor javasolta Bognárnak, hogy Tóth Lajos vezérőrnagy helyére Kovács Istvánt nevezzék ki vezérkari főnöknek. Kovács vezérőrnagy tiltakozott a javaslat ellen. Ezek után elköszöntek egymástól, és Maléter a Bognár Józseftől kapott gépkocsin visszatért a laktanyába, ahol Mecseri János ezredes, a 7. esztergomi gépesített hadosztály parancsnoka, Kiss Sándor alezredes, a hadosztály törzsfőnöke és Hurrai Rudolf százados, politikai helyettes már várta.

Mecseri ezredes még október 25-én, Pallós őrnagytól, a 33. (esztergomi) harcokszerep parancsnokától értesült arról, hogy Maléter öt harckocsival milyen feladat végrehajtására indult a Kilián laktanyához. Ezen a napon, október 30-án azt hallotta, hogy Maléter még az „átértékelés” előtt a felkelők oldalára állt. A teljesen tanácstalan Mecseri elhatározta tehát, hogy magától az ezredestől kéri, segítse őt az új körülmények közötti eligazodásban.

Mecseri tehát feltette a már egyáltalán nem szokványos kérdést: „– Te miért harcolsz?”. Maléter Pál röviden válaszolt: a független Magyarországért harcol, és Nagy Imre mellett áll. Mecseri ezek után bejelentette, hogy ezt a célt ő is helyesnek tartja, éppen ezért hadosztályával a forradalom oldalára áll. Talán ez a rögtönzésnek tűnő döntés tette, vagy egyszerűen Maléter szükségét érezte, hogy a maga vívódását felidézve átállásának a körülményeiről beszéljen. Azt mondta, hogy amikor látta, milyen elszánt fiatalokkal, katonákkal áll szemben és nem ellenforradalmárokkal, tovább nem harcolt ellenük.

A további állandó összeköttetés miatt egy rádiókocsit kért Mecseritől és búcsúzáskor azt, hogy október 31-én reggel ellenőrizze, csakugyan elhagyták-e a várost a szovjet csapatok.¹²³

Még az este során Csiba századost bízta meg azzal, hogy a másnapi, a Király Béla által jelzett gyűlésre készítsenek elő, rendezzenek be egy nagy helyiséget.

A forradalom napjai: október 31.

A NEMZETŐRSÉG MEGALAKULÁSA

Reggel 7 órakor, amikor Zs. Szabó főhadnagy, az új segédtiszt Maléter ezredesnél jelentkezett, már Mecséri ezredes és Kiss Sándor őrnagyot is az őrszobában találta. Maléter azt tudakolta, hogy a laktanyába jövet látta-e, hogy vonulnak kifelé a szovjet csapatok. A főhadnagy közölte, hogy ezt nem tapasztalta. Azt a parancsot kapta, hogy kísérelje el Mecséri ezredes, akivel ellenőrizni fogja a szovjet csapatok kivonulását, és azt, hogy a magyar csapatok rendben átvették-e tőlük a kijelölt objektumok őrzését. Ezekre az információkra a kormány tájékoztatása miatt van szüksége, tette hozzá az ezredes.

Nem sokkal később jelentkezett a mátyásföldi repülőtér parancsnoka, és felajánlotta szolgálatait. Az ezredes arra kérte, hogy az ország területe felett folytassanak légi felderítést, figyeljék a szovjet csapatok mozgását, egyáltalán azt, milyen erőkkell vannak az országban.¹²⁴

Az ezredes még reggel 8 órakor a Parlamentbe ment, ahonnan Kovács István társaságában tért vissza. Sorra érkeztek a felkelőcsoportok és az üzemek küldöttei is. A terem bejáratánál egy katona és egy felkelő állt őrséget.

Visszatért Mecséri ezredes is, és jelentette: a várost gépkocsival körbejárva azt tapasztalta, hogy a szovjet csapatok nagyrészt kivonultak vagy kivonulóban vannak.

A megbeszélésre mintegy százan jöttek, a felkelőcsoportok, a honvédség, a rendőrség és több ipari üzem képviselői. A Corvin közből jelen volt Iván Kovács László, dr. Antalóczy, Bornemissza, a két Pongrátz testvér és Szabó László. A rendőrséget Kopácsi Sándor rendőrezredes, a honvédséget Kovács István, Váradi Gyula, Horváth Mihály vezérőrnagyok, Márton András ezredes, Solymosi János alezredes és mások képviselték.

Az értekezletet a tervnek megfelelően Maléter ezredes nyitotta meg. Az ünnepélyességet a Szózat éneklése jelentette. Maléter arról beszélt, hogy a harcok első szakasza lezárult, győzött a forradalom, és most az a feladat, hogy megvédjék a vívmányokat, ehhez pedig szervezet kell. Szerinte a felkelőcsoportok tagjait a honvédség és a rendőrség kötelékébe kell venni, a 18 éven aluliakat pedig katonai iskolára kell küldeni. Azok, akik ezt a megoldást nem tartják jónak, leteszik a fegyvert és visszamennek a munkahelyükre dolgozni.

Ezt követően Király Béla vette át a szót. Először arról beszélt, hogy a nemzeti demokratikus forradalom anélkül győzött, hogy egységes központi vezetése lett volna. Ám ez a győzelem csak akkor tartható fenn, ha a forradalom résztvevői, győztes ifjai, egyetemistái, munkás ifjai, harci egységei, az alakulóban lévő üzemi őrségek, a honvédség és a rendőrség egységes vezetés mellett őrökdi afelett, hogy a forradalom vívmányait se restaurációs kísérlet, se reakciós elemek támadásai ne veszélyeztessék.

„Tudni kell, hogy a forradalom vívmányait három elem veszélyezteti.

1. Restaurációs kísérletek,
2. Reakciós zavarkeltés, melyek ellen fegyvereseinkkel kell fellépünk.
3. A szovjet csapatok késlekedése Budapest kiürítésében, amelyet minden rendelkezésre álló békés eszközzel siettetnünk kell.

E veszélyek ellen tehát úgy védekezhetünk, ha a 28-i Nagy Imre nyilatkozatban megjelölt új karhatalom legfelsőbb vezetését gyorsan, egyetértéssel, határozottan megszervezzük, mert a mai állapot sok veszélyt rejt magában.

Tömrdek a száma a hazáját szerető hős szabadságharcosoknak, tömrdek a száma a harcoló alegységeknek is. E szertelen ütőerő mind egyet akar, de szét van aprózva kis csoportokba, egyedekre. Pedig a forradalom vívmányait csakis összefogott erőkkel, egységes vezetéssel lehet megőrizni...

A Forradalmi Karhatalmi Bizottság, mint legfelső irányító szerv vezeti a karhatalmi szolgálatot és összehangolja a honvédség és a rendőrség ilyen irányú munkáját.

Emellett feladata, hogy segítsen megalakítani a Nemzetőrséget, mint a magyar nemzet fegyveres testületét a harcokban résztvett egységekből, a munkás és ifjúsági osztagokból, munkásőrségekből. A lényeg tehát az, hogy minden olyan fegyveres egység, amely nem tartozik a honvédséghez, illetve a rendőrséghez a mai napon a Nemzetőrség egységes fegyveres testületévé válik.²⁵

A Nemzetőrség haladó hagyományainak a felvázolását követően Király Béla ráért az értekezlet konkrét feladatainak az ismertetésére. Javasolta, hogy a gyűlés, mint a Forradalmi Karhatalmi Bizottság közgyűlése az operatív feladatok megoldására azonnal állítsa fel a Forradalmi Karhatalmi Bizottság Operatív Bizottságát, melynek feladata a közgyűlés határozatainak a végrehajtása, intézkedések kidolgozása és a végrehajtó szervekhez való eljuttatása, javaslattétel nemzetőr-alakulatok működésének engedélyezésére, illetve megvonására, a nemzetőr-, honvéd- és rendőr-alakulatok karhatalmi irányítása.

Elmondta, hogy az Operatív Bizottság folyamatosan működik, és a feladatokat a vezető irányításával a szervezési, karhatalmi, anyagi és pénzügyi, híradó albizottságok hajtják végre. A Nemzetőrség Szervezeti Szabályzatával kapcsolatban többek között a következőket mondta:

„A nemzetőrség a győzelmes nemzeti demokratikus forradalom vívmányainak restaurációs és reakciós kísérletek ellen való megvédésére alakult önkéntes fegyveres szolgálat, illetve fegyveres alakulat, amely a Forradalmi Karhatalmi Bizottság irányításával a honvédséggel és a rendőrséggel karöltve az ország belső békéjének helyreállítása, illetve

fenntartása érdekében karhatalmi szolgálatot lát el. A nemzetőrség tagjai a fegyveres szolgálatra ünnepélyes esküt tesznek...

A nemzetőrségi alakulatok felállítására javaslatot tevő szervek a Forradalmi Karhatalmi Bizottságtól munkájuk megkönnyítésére honvéd és rendőr tiszteket igényelhetnek...

Az összes nemzetőrségi alakulatok vezetésére a nemzetőr főparancsnokság hivatott. A szervezet a Forradalmi Karhatalmi Bizottság közgyűlése hozza létre.

A nemzetőrség általános szervezési egységei a nemzetőrszázaljak kb. 350 főből, a századok kb. 100 főből, nemzetőrszakaszok kb. 40 főből állnának. A nemzetőrségi alakulatok szervezeti és felszerelési táblázatát a Forradalmi Karhatalmi Bizottság Operatív Bizottsága kidolgozva a megalakuló alakulatoknak kiadja.

Fővárosunk újjáépítése és esetleges más feladatok megoldására különleges nemzetőralakulatok is szervezhetőek, mint műszaki, híradó stb. alakulatok.

Minden nemzetőregység maga választja meg a parancsnokát demokratikus választással.”¹²⁶

A VÁD ÉS AMIRE VAN MAGYARÁZAT

Király Béla még be sem fejezte beszédét, amikor Maléter ezredest a telefonhoz hívták. Egy ismeretlen jelentette, hogy két helyen, a Belügyminisztérium előtt és az egykori Andrássy úton fegyveresek zavarták meg a rendet. Több telefonbejelentést is kapott a szovjet csapatok újabb beözönléséről. Maléter felháborodottan indult vissza az ülésterembe. A lépcsőházban a testőrségét szervező corvinista parancsnok várta, és elmondta, hogy a távollétében Pongrátz Gergely éles kirohanást intézett ellene.

Az ezredes az emelvényre lépett, és a fegyveres összecsapásokról tájékoztatta a jelenlévőket. Két csoport önként vállalta, hogy a helyszínre mennek és rendet csinálnak. Ekkor többen is felszólították Pongrázt, hogy amit korábban mondott, Maléter előtt is ismétlje meg.

Pongrátz Gergely megismételte, hogy nem bíznak Maléterben. Ennek az az oka, hogy a Kilián laktanya katonái és a corvinisták között többször is tűzharc volt, amelyben sok felkelőtársa életét vesztette. Maléter megbízhatatlanságának indokaként említette, hogy az ezredes elengedte a corvinisták rábízott foglyait, hogy felkelőtársait tetteleg bántalmazta. Szóba hozta a Kilián laktanyával és Maléter Pállal kapcsolatos „példátlan” és véleménye szerint alaptalan hírverést, „népszerűsítő hadjáratot” is.¹²⁷

Maléter válasza tömör volt. „Igen, igaz hogy megpofoztam két kölyköt. Nem tagadom. Azonban kijelentem, hogy ezután is megpofozok mindenkit, akinek arany óráját és ékszerét találom a zsebemben. Nem azért harcoltunk a forradalom alatt, hogy ezek a rablók bemocskolhassák a forradalom tisztaságát.

A forradalom győzött, és nekünk előre és nem hátra kell nézni. A közöttünk lévő nézeteltérésekre lesz idő akkor is, amikor a szovjet csapatok elhagyták Magyarországot. Addig viszont egységre van szükség.”

Majd Pongrátz Gergely felé fordulva így folytatta: „Bajusszal mi igazi fegyvertársak, bajtársak vagyunk, és a forradalom érdekében el kell néznünk egymásnak a hibáit és meg kell bocsássunk egymásnak. Aki nem ezt teszi, az árulója a forradalomnak. Közöttünk azonban a bajtársiasság és barátság szelleme uralkodik, amelyet semmi nem lesz képes megszakítani.”¹²⁸ S hogy alátámassza, amit mondott, baráti jobbját nyújtotta Pongrátz Gergelynek, aki ezt – a gyűlés résztvevőinek meglepésére – elfogadta.

Maléter, hogy minden kételyt eloszlasson a jelenlévőkben, újból elmondta, hogy nem a laktanya katonái lőttek először a felkelőkre, a főkaput bezúzva ők törtek be a laktanyába, és nem mondták meg, hogy kik ők és mit akarnak. „Mi a néphadsereg katonái vagyunk, és nekünk elsődleges kötelességünk volt védeni a laktanyát minden rendelkezésre álló eszközzel. Az természetes reakció volt a részünkről, akiket kívülről megtámadtak, hogy védtük magunkat és a laktanyát. Nekünk is voltak sebesültjeink és halottaink katonákban és tisztekben. És ha a laktanya hátul és oldalt a munkásszállók felől, a laktanya sajátos és sajnálatos jellegénél fogva nem lett volna nyitva, őrizetlenül, valamint, ha a laktanyában rendszeres felszerelt harcoló alakulatok lettek volna, rendszerezett fegyverekkel, sohasem tudtak volna erőszakkal betörni a laktanyába. Mi ennek ellenére védtük magunkat, ahogyan tudtuk, különben esküszegők lettünk volna.”¹²⁹

Szükségét érezte, hogy a szocialista értékek és az eredmények védelméről is beszéljen. „Azokkal, akik tovább akarnak menni jobb felé és a régi rend visszaállítására törekednek, mi semmiképpen nem fogunk együttműködni és továbbhaladni. Tudjuk, hogy vannak néhányan ilyenek, és ha szükség lesz rá, ezek ellen fel fogjuk venni a harcot.”¹³⁰

Kijelentette, hogy saját személyét népszerűsítő információkat nem adott senkinek,¹³¹ és a Corvin közben letartóztatott ezredet nem engedte szabadon.

Maléter ezredes a Pongrátz Gergelynek adott válaszaival láthatóan megnyerte a gyűlés résztvevői többségének bizalmát.¹³²

Az egyik felkelő javasolta, hogy tisztázni kellene Dudás József és csoportjának a helyzetét, mivel a Forradalmi Karhatalmi Bizottság munkájában nem akarnak részt venni. Takács Ferenc Dudás-csoportról beszélt, s hogy az értekezletre meghívott képviselőik nem jöttek el. Arra figyelmeztetett, hogy ez a csoport nyomdákat szállt meg, köztörvényes bűnözők is vannak közöttük.¹³³

Maléter kijelentette, hogy mivel ez a csoport a Nagy Imre-kormányt nem ismerte el, ezért a jelenlétükre nincs is szükség.¹³⁴

Az értekezlet résztvevőinek többsége elfogadta a Király Béla által ismertetett javaslatot. Határozatot hoztak arra, hogy addig nem teszik le a fegyvert, amíg a szovjet csapatok Magyarország területét el nem hagyják. A felkelő csoportok részt vesznek Budapesten a rend helyreállításában, az államvédelmisták lefegyverzésében.

ÚJSÁGÍRÓK A KILIÁNBAN

Az értekezlet után Maléter Marián István alezredest kereste, aki itt az egyetemi ifjúság forradalmi csoportját képviselte. 1949 óta ismerte őt, Maléter abban az időben a 11. gépesített hadtest törzsfőnöke, Marián pedig a 8. gépesített ezred parancsnoka volt. Most aziránt érdeklődött, hogy valójában milyen erőt képvisel az egyetemi ifjúság, s hogy a rendbontások megakadályozása érdekében tudna-e egy zászlóaljat készenlében tartani. Marián István az egyetemisták nevében ígérte, hogy amennyiben erre szükség lesz, a kért erőt Maléter rendelkezésére bocsátja.¹³⁵

A késő délután fontos eseménye volt egy nemzetközi újságírócsapat – amerikai, angol, francia, német, olasz, osztrák tudósítók – látogatása a laktanyában. Interjút kért a Magyar Honvéd munkatársa is.

Maléter beszámolt a laktanyában történekről, átállásának idejéről és körülményeiről. Közölte velük, hogy a Forradalmi Karhatalmi Bizottság határozatának megfelelően addig nem adják ki a fegyvert a kezükből, amíg a teljes győzelmet ki nem vívták. Amíg a 16 pontot – beleértve a szovjet csapatok kivonását is – nem teljesítik. Kijelentette, hogy a honvédség addig támogatja a Nagy Imre-kormányt, amíg az a forradalom célkitűzéseit teljesíteni akarja.¹³⁶

Arra a kérdésre, hogy mik a távolabbi céljai, Maléter ezredes kijelentette: szocialista Magyarországot akar. Azt is kérdezték, hogy mi történik, ha a szovjetek ismét megtámadják Budapestet, illetve az országot? Harcolna-e ellenük?

„Maléter erre azt válaszolta, nem hiszi, hogy ez bekövetkezhet, úgyszólván kizártnak tartja azok után, amiket a Parlamentben hallott, és ahogy ő személyesen tapasztalta magasabb rendfokozatú és beosztású szovjet tisztelnél. Azonban, ha erre a szovjet csapatok rákényszerítenék, kötelessége lenne felvenni a harcot ellenük.”¹³⁷

Kérdezték a mellén viselt szovjet kitüntetéseiről is. Azt mondta, „hogy a második világháborúban az igazságos oldalra állva a magyar nép felszabadításáért, a fasiszta elnyomás elleni küzdelemben kapta ezt a kitüntetést, ezért ő megharcolt, és egész élete végéig büszkén fogja viselni.”¹³⁸

A beszélgetés végén az ezredes javasolta az újságíróknak, hogyha olyanokkal is szeretnének beszélni, akik a fegyveres harcokban kezdettől részt vettek, menjenek át a Corvin közbe vagy a kórházba, ahol a fegyveres harc sebesültjei fekszenek.¹³⁹ A sarokból felvett két benzines palackot, megmutatta, hogy a felkelők ilyeneket használtak a szovjet harckocsik ellen.¹⁴⁰

Arról sem feledkezett meg, hogy a jelenlévő osztrák tudósító révén megköszönje, hogy a bécsi munkások október 28-án kenyeret küldtek Budapestre, valamint megköszönte a Nemzetközi Vöröskereszt csomagjait is.

Az újságírók szerint újabb szovjet csapatok jöttek az országba, a Budapestről kivonulók pedig a főváros körül beásták magukat. Maléter megerősítette értesülésüket.

Végezetül felkérte a külföldi tudósítókat, járjanak közbe annak érdekében, hogy a külföldi rádiók magyar adásaikban szüntessék be az uszítást a kormány ellen, és hagyják abba a sztrájkra szóló felhívásokat is.¹⁴¹

A változó politikai élet jeleként értelmezhető, hogy megjelent a laktanyában egy kiscsapatpárti politikus is, aki a pártja szervezéséhez akart megbízó-, illetve ajánlólevelet kérni Malétertől. Az ezredes azzal utasította el, hogy ő nem illetékes, nem adhat ki ilyen okmányt. És továbbra is keresték olyan volt tiszteket, akiket a Rákosi-érában távolítottak el a hadseregből. Az ezredes következetes volt: ezeknek a kérdéseknek az intézésére most nincs idő, de később, ha a viszonyok rendeződnek, az igazságtalanságokat orvosolni fogják¹⁴² – mondta a rehabilitálásra váróknak.

ÚJRA OTTHON

Gyenes Judith találkozni akart a férjével, és ezen a napon is a Kilián laktanyához ment. Azt láthatta, hogy a korábbinál is romosabb állapotban lévő laktanya előtt sok ember álldogál. A tömeget – amelyből sokan Malétert akarták látni és hallani – kötélkordont tartva fiatal felkelők próbálták távol tartani az épülettől.

Hirtelenjében nem talált rá magyarázatot, mindenesetre megmatagotta, hogy a férjét ennyien szeretik és tisztelik. Láthatta, amint egy fiatal tiszt lépett ki a laktanya kapuján és hangosan közölte, hogy Maléter Pál nagyon köszöni, hogy itt megjelentek, de nem tud kijönni. Nincs ideje arra, hogy beszédet tartson.

Vegyes fogadtatása volt a bejelentésnek. Hallotta, hogy valaki így fogalmazott: „ennek a laktanyának a parancsnoka nagyon rendes ember, akit úgy hívnak, hogy Maléter Péter”, de mondtak olyanokat is, hogy a „parancsnok már öreg szivar, de nagyon rendes”.

Úgy döntött, hogy mégsem megy be a laktanyába, nem zavarja a férjét.¹⁴³

Amikor este a hosszú, fárasztó gyaloglás után a házukhoz érkezett, Gyenes Judith meglepődve látta, hogy a hátsó kapu nyitva van, és az udvaron személygépkocsi áll. Az autó belső világítását bekapcsolták, így amikor elhaladt mellette, láthatta, hogy rosszul öltözött, fiatal fegyveres felkelők ülnek a kocsiban.

A lépcsőházban is ült egy fegyveres, aki nem akarta felengedni mindaddig, amíg nem igazolta magát. Mint később kiderült, ezek a fiatal emberek Maléter Pál testőrei voltak.

Együtt mentek be a lakásba, és ameddig zuhanyozott és átöltözött, Maléter Pál az elmúlt napok eseményeiről mesélt.

„Sokan felkeresnek – mondta –, és azt kérdezik, hogy mit csináljanak a párttitkárral. Én azt mondom nekik, hogy nem ez a lényeg. Csukják be, ha nagy gazember volt, és ha majd konszolidálódik a helyzet, akkor állítsák bíróság elé. Isten mentsen meg bennünket az önbíráskodástól. Az ellenség itt van az országban, azok ellen kell menni és nem egymást bántani.”¹⁴⁴

*

Nem sokáig maradhatott, mert a Parlamentben már várták. Nagy Imrének és Tildy Zoltánnak mindenekelőtt az értekezletről számolt be. Elmondta, hogy ott Király Béla elképzelése érvényesült, aki a felkelőkből alakított önálló nemzetőrszázaljak szervezését tartja helyesnek.

Tildy Zoltán arra kérte egykori testőrparancsnokát, hogy másnap, november 1-jén délelőtt kísérje el a nemrég kiszabadult Mindszenty Józsefhez. Azért akarta a bíborost felkeresni, mert kérni szeretné, hogy rádiónyilatkozatban fejezze ki: támogatja a Nagy Imre-kormányt és szólítsa fel a dolgozókat a munka felvételére. Azt is mondta, hogy a többi egyház vezetőitől már kértek hasonló nyilatkozatot.¹⁴⁵

Az ezredes a rádiószobába kísérté egykori főnökét, s a folyosón oldott hangulatban beszélgettek a jövőről. Tildy például arra kérte az ezredest, hogy a szovjet csapatok kivonulása után erősítse meg a Parlament védelmét.

Négyszemközt néha „Palinak” vagy „édes fiamnak” szólította az ezredest, aki viszont november 2-ig „Elnök Úrnak”, majd később „Államminiszter Úrnak” titulálta.¹⁴⁶

Megbízatai most már elszólitották a Kiliánból. A Nagy Imrétől kapott feladat alapján megbeszéléseket folytatott a munkásküldöttségekkel. De csak sikertelenségről számolhatott be a miniszterelnöknek, aki azonban a kudarc ellenére is a tárgyalások másnapi folytatására kérte az ezredest.

A személyét illetően kétségkívül az volt a legfontosabb, hogy hivatalosan is közölték vele: a honvédelmi miniszter első helyettesévé nevezték ki.

Éjszaka volt, amikor az ezredes pihenni térhetett a Kilián laktanyában.

A forradalom napjai: november 1.

„A BÉKÉS ÉPÍTÉS KORSZAKÁNAK KELL ELKEZDŐDNIÉ!”

Reggel a Kilián laktanyában ismét megjelent Mecséri ezredes. Malétertől azt a feladatot kapta, hogy Budapest külső peremén szervezze meg az utak biztosítását, útegeivel vonuljon fel, és a forgalom lassítása, esetleges megállítása érdekében építsenek torlaszokat. Erre azért van szükség – mondta Maléter ezredes –, hogy a szovjet csapatok visszatérését megakadályozzák, és az esetlegesen beérkező szovjet csapatokat figyelmeztessék a város kiürítését elrendelő kormánymegállapodásra. Ha azok ennek ellenére támadólag lépnének fel, akkor tüzet kell rájuk nyitni.¹⁴⁷

Mecséri a kapott feladat értelmében a Bécsi, a Soroksári, a Hatvani úton, valamint a Cegléd felé vezető úton szervezte meg az útbiztosítást.

Délelőtt 10 órakor már a Parlamentben volt Maléter. Nagy Imrénél és Tildy Zoltánnál hosszabban is időzött. A kormány elnöke közölte vele, hogy hamarosan vezérőrnaggyá fogják kinevezni, és jelezte azt is, hogy honvédelmi miniszternek javasolják. Kérte is Malétert, hogy a javaslatot ne utasítsa vissza, vegye át a honvédelmi tárca irányítását.

Janza Károly altábornagy nem elég erélyes, nem intézkedik határozottan – ezek voltak a legfőbb érvek a honvédelmi miniszterrel szemben. Maléter a védelmébe vette, azt mondta, hogy Janza altábornagynak igen sok követője van a minisztériumban, bíznak benne, ezért ő úgy gondolja, hogy maradnia kell.¹⁴⁸ Nagy Imre ígéretet tett, hogy Maléter véleményét figyelembe veszik a döntésnél.

Mint ahogy az előző napon megbeszélték, Tildy Zoltánnal felkeresték Mindszenty Józsefet a Várban. Szívélyesen fogadta őket. Tildy és Mindszenty a belső szobában tárgyaltak, talán fél óráig tarthatott a megbeszélés. Később Tildy azt mondta az ezredesnek, hogy a bíboros előbb tájékozódni akar és utána fog nyilatkozni.

A Parlamentbe visszatérve bekapcsolódott a munka felvételéről folytatott tárgyalásokba. Fontos budapesti nagyüzemek küldöttségeivel sikerült megállapodni abban, hogy a munkafelvétel érdekében felhívással fordulnak az ország dolgozóihoz.

A Csepel Vas- és Fémművek, a MÁVAG, a Ganz Villany, Ganz Vagon, az Elektromos Művek, a Láng Gépgyár, a Telefongyár, a Magyar Optikai Művek, a Transzwill, a Gábor Áron Vasöntöde és Gépgyár, a Hűtőberendezési Vállalat, a Darugyár, a Vilá-

gítástechnika, a Motoröntvénygyár, a Kismotor és Gépgyár, a Magyar Acél, a Siemens, a Röntgen és Orvosi Készülékek Gyára, a Közlekedési alkalmazottak, a XIII., XIV. és a IV. kerület forradalmi bizottságának küldöttei a felhívás közzétételét a követeléseik elfogadásán túl ahhoz is kötötték, hogy a közös felhívásuk felolvasása után Maléter ezredes is rádiónyilatkozatban kérje a munka beindítását.

Miután a kormány képviselőivel késő este minden feltételről megállapodtak, Maléter sem zárkózott el a kérés teljesítésétől. Így a rádióban 23 órakor a következők hangzottak el.

„Budapest nagyüzemeinek küldöttei a Parlamentben tárgyalást folytattak a kabinet tagjaival a szovjet csapatok kivonásáról, az ország jelenlegi helyzetéről és az élet megindításáról. A követelések fő pontjait a kormány teljesítette. Felkérte az ENSZ közgyűlését, vizsgálja meg a Szovjetunió katonai beavatkozásával kapcsolatos helyzetet, a maga részéről felmondta a Varsói Szerződést, kinyilvánította Magyarország semlegességét, és kérte, hogy ezt a négy nagyhatalom, a Szovjetunió, az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország biztosítsa. Bejelentette, hogy haladéktalanul megteszi az előkészületeket a szabad és titkos választások megtartására.

Az ország gazdasági helyzete a küldöttek előtt nyilvánvalóvá tette, hogy a további sztrájk az ország helyzetének teljes megbénítását eredményezné és aláásná forradalmi vívmányainkat. Látták azonban a küldöttek azt is, hogy a kormánynak politikai erőt adnak a termelés beindításával, amelyet a belé vetett egyöntetű bizalom teljesen indokoltá tesz. Máris hiányát érezzük elemi életfeltételeinket biztosító tényezőknél. Veszélyben van közvilágításunk fenntartási lehetősége, közellátásunk, drága sebesült szabadságharcosaink betegellátása és még sok más életszükségletünk, amelyekről nem tudunk s nem akarunk lemondani.

Mély felelősséggel nemzetünk és forradalmunk iránt elhatároztuk, hogy a munkát az élet minden területén azonnal megindítjuk és kérjük az ország összes dolgozóját, csatlakozzanak felhívásunkhoz a munka megindításával.”¹⁴⁹

A nagyüzemek küldötteinek a felhívása után Maléter ezredes, mint a honvédelmi miniszter első helyettese, a Kilián laktanya parancsnoka, a következőket mondta:

„Honfitársaim!

A fegyveres forradalmi harc során minden harcos büszkén vette tudomásul, hogy dolgozóink sztrájkjukkal támogatják harcukat. Minden harc után a békés építés korszakának kell azonban elkezdődnie, hogy ezzel biztosíthatók legyenek a forradalom vívmányai. A sztrájk célja az ellenfél gyengítése. Dolgozóink mostani sztrájkja azonban nem az ellenfelet gyengíti, hanem saját magunkat. Gyermekeink[nek] tejet, gyáraink[nek] szenet, családjukhoz vágyó dolgozóinknak rendszeres közlekedést kell biztosítanunk, különben elveszítjük azt, amit forradalmár harcosaink nagy véráldozattal kivívtak.

Magyar dolgozók! Erősítsétek a szabad független, semleges Magyarországot, drága hazánkat. Vegyétek fel a munkát!”¹⁵⁰

*

Maléter a tárgyalások befejezése és a rádióközlemények rögzítése után visszatért a Kilián laktanyába, ahol távolléte alatt komoly változások történtek.

Mivel a legénység élelmezése gondot okozott, Csiba százados úgy döntött, hogy mintegy félezer embert, elsősorban a nős és a családos katonákat szabadságra engedi.¹⁵¹

Az így megmaradt közel 300 főből három századot szerveztek. Az 1. század – 120 fő – az épület őrzését, védelmét látta el, és később a fegyveres felkelőkből szervezett nemzetőralegységekkel együtt a környék rendjének a biztosításában vett részt. A katonákat a Róbert Károly körüti laktanyából hozott fegyverekkel szerelték fel. A 2. századból tartalékot képeztek, és csak alkalmazás esetén kaptak volna fegyvert. A 3. század állománya a laktanya ellátásával kapcsolatos hadtápfeladatokat hajtotta végre. A századok részére Csiba százados elrendelte a kiképzés beindítását. A tisztek naponta egy óra harcászati és egy óra fegyverismereti foglalkozást tartottak. A katonákat egységes igazolvánnyal látták el. November 3-án megalakult egy 16 fős géppuskás szakasz is, Kalocsai József százados parancsnoksága alatt.¹⁵²

A Központi Honvéd Kórházból egy orvos kíséretében egészségügyi anyagot szállítottak a laktanyába. Egy segélyhelyet rendeztek be, melynek kiszolgálásához a harmadik századból egészségügyi szakaszt szerveztek.

A környékről, sőt távolabbi vidékről továbbra is hozták az élelmiszert, ezért Maléter ezredes utasítást adott, hogy a HM-ből a hadtápszolgálat megszervezésére kiküldött Anda alezredes irányításával egy hónapi tartalékot képezzenek, a többit pedig a Tűzoltó utcai kapunál a lakosság részére ki kell osztani.

Csiba százados vezetésével megkezdődtek a helyreállítási munkák is. Hozzákezdtek a laktanya Üllői úti oldalán a corvinisták páncéltörő ágyúja által ütött rés befalazásához. Később üvegesek is érkeztek, és Csiba századost arra kérték, hogy az általános sztrájk ellenére is engedje meg, hogy munkához lássanak.

A százados a kerületi tanáccsal tárgyalásokat folytatott a laktanya körüli romok, leszakadt villamos vezetékek elszállításáról, az utca megtisztításáról. Mecséri ezredestől a kilőtt, kiégett szovjet harcokocsi elvontatását kérte. A katonák és tisztek részére Kopácsi ezredestől nemzetőr-igazolványokat igényelt.

Csiba Lajos százados tehát jelentette a Parlamentből érkező ezredesnek mindazt, amit végeztek, és a forradalom kitörése óta először engedélyt kért a családja meglátogatására.

A százados távozása után Malétert a Corvin közből felkereste Iván Kovács László, és baráti beszélgetés közben elmondta, hogy sajnos nagyon sok nemkívánatos elem jelent meg a Corvin közben. Ő ugyan megpróbált ellenük fellépni, de Pongrátz Gergely és az „orvos” leváltották a parancsnoki funkcióból. Az új parancsnok Pongrátz Gergely lett.¹⁵³

A Tűzoltó utcai kapuőrség 8 óra körül jelentette, hogy Cowley ezredes, az angol katonai attasé megérkezett.¹⁵⁴

COWLEY EZREDES

Maléter ezredes személye a vele kapcsolatos hírek felröppenésétől kezdve foglalkoztatta Cowley ezredest,¹⁵⁵ angol katonai attasét. Először október 31-én délelőtt kereste fel a Kilián laktanyát Molnár József tolmács kíséretében, de csak Ficzkó őrnagy ügyeletes tiszttel tudott beszélni. Cowley bejelentette, hogy kihallgatást kér Maléter ezredestől. Az őrnagy megígérte, hogy Maléter ezredesnek jelentést tesz a látogatási szándékról, és annak idejéről később telefonon értesítik a követséget.

A Kiliánba tervezett vizitet a laktanya környékén lévő szovjet harckocsik megvizsgálásával kívánta összekapcsolni az ezredes. Ezt a kérést is közölte Ficzkó őrnaggyal, aki az engedélyt megadta. Odahívta a corvinista Iványi Lajost, kérte, hogy vezesse Cowley ezredest a Corvin közbe az ott lévő harckocsikhoz. Cowley megnevezte a Kossuth címerrel megjelölt tankokat és csalódottan távozott. Ezek ugyanis T-34-es páncélosok voltak és nem az újabb típusú T-54-esek. Ráadásul a tankok legénysége éppen indulni készült a Ferihegyi repülőtérre, hogy felderítsék az ott tartózkodó szovjet csapatok erejét és tevékenységét. Így Cowley még a T-34-es harckocsikat sem tudta közelebbről szemügyre venni.

Figyelmeztette azonban a harckocsizókat, hogy örültség amit terveznek, mert ha összecsapásra kerül a sor, az alkalmat adhat a szovjet csapatoknak a városba való visszatérésre. Mivel a felkelők nem hallgattak rá, szomorúan jegyezte meg, hogy hiányzik a kemény vezetés és a fegyelem. Tolmácsának, Molnár Józsefnek mondta is, hogy reméli, Maléternek sikerül majd kézbevenni a csapatokat. Iványi közbevetette, hogy ők nem nagyon bíznak Maléterben és azokban a tisztekben, akik a harcok alatt sehol sem voltak, most pedig ki akarják sajátítani a vezetést.

Másnap délelőtt Cowley és Molnár ismét a Kiliánnál jártak. Az őrség azonban közölte, hogy az ezredes a Parlamentben van, és nem lehet tudni, mikor fog megérkezni. A katonai attasénál egy kis csomag volt, melyet Maléter ezredesnek akart átadni. Megkérte Ficzkó őrnagyot, hogy őrizze meg addig, amíg ismét el nem jön. Cowley most is körülnézett a laktanya környékén. Az egyik mellékutcában lefényképezett egy láda lőszert, felszedett néhány gránáthüvelyt, és megmérte a laktanya előtt lévő egyik kilőtt harckocsi páncéljának a vastagságát.

Délután végre értesítették a követséget, hogy Maléter ezredes szívesen látja Cowley ezredest este 8 óra körül.

Este a katonai attasé, annak titkára, Chapman és Molnár a megnevezett helyen a laktanya hátsó kapujánál időben megjelentek. Az ezredes segédtisztje már várta a látogatókat, a második emeletre kísérte őket, ahol egy szobában rövid ideig még várakozniuk kellett. Itt mások is voltak, és Gosztanyi Péter alhadnagy beszédbe elegyedett Cowley ezredessel, a véleményét kérte. Cowley azt mondta, hogy hiba volt a szovjet páncélosokat az utcai harcokba támogató gyalogság nélkül bevetni.

A vendégeket Maléter ezredeshez kísérték. A bemutatkozás után a segédtsízt italt töltött, a szabadságharc sikerére koccintottak. Cowley azzal kezdte, hogy gratulálni akar a nagyszerű védelmi harchoz. Az ezredes ezt megköszönte, de el is háritotta a gratulációt azzal, hogy ő és a katonák csak védekeztek. Az igazi sikeres harcot a laktanyán kívül a felkelők vívták. Elmondta, hogy a harcok idején a laktanyában 1200 fegyvertelen munkaszolgálatos katona volt és néhány kézi lőfegyver. Megmutatta a felkelők legsikeresebb fegyverét is, egy benzines palackot.

Elmondta, hogy a hadsereg mindenben támogatja a kormányt, és várható, hogy Mindszenty bíboros is rádióbeszédben támogatást fog adni a Nagy Imre-kormánynak, és ez segítséget jelent a rend helyreállításában.

A brit katonatiszt figyelmeztette Malétert, hogy milyen veszélyek származhatnak abból, ha fegyvelmetlen csoportok önálló akciókat hajtanak végre. Az ezredes azzal igyekezett megnyugtani vendégét, hogy hamarosan egységes központi vezetés irányítja majd a felkelőket.

Az angol ezredes azt is felvetette, hogy véleménye szerint máris sok a párt, s ez nem használ a kibontakozásnak. Szerinte erős központi vezetésre, esetleg katonai diktatúrára lenne szükség, azzal a fő céllal, hogy a szovjet csapatok kivonulását lehetővé tegye.

Maléter ezekre a gondolatokra nem válaszolt, de amikor arról beszélt Cowley, hogy a szovjet hadmozdulatok célját jól mutatja a dunaföldvári hídon vonuló csapatok iránya, Maléter kijelentette, hogy a magyar hírszerzés tökéletesen működik. És mivel légi feldehítést is folytatnak, a politikai és katonai vezetés pontosan ismeri a kialakult helyzetet. Ennek ellenére bíznak abban, hogy a kormány diplomáciai úton eléri a szovjet csapatok kivonását. A nyugati hatalmaktól ezért csak azt kérik, hogy az ENSZ-en keresztül erkölcsi támogatásban részesítsék a magyar ügyet.

A beszélgetés közben Maléter segédtsíztje behozta a Cowley által már délelőtt otthagyt csomagot, amelyben egy üveg ital és cigaretta volt. Az angol katonai attasé azzal adta át a csomagot, hogy az italt tisztelete jeléül neki szánta, a cigarettát pedig kéri, adja át a katonáinak. Maléter szabadkozott, hogy most ezt a gesztust nem tudja viszonzni, de végül is elfogadta az ajándékot. Elbúcsúztak, majd a segédtsízt a kapuig kísérte a látogatókat.¹⁵⁶

*

Még e nap estéjén Maléter felmentette beosztásából Mecserit – akit 31-én kineveztek a Budai Katonai Körzet parancsnokává –, és a Parlament védelmével bízta meg. Mecseri a kapott parancs szerint tíz harcocsival a Parlamenthez vonult.

Maléter, mielőtt nyugovóra tért volna, az őrség parancsnokával, Ficzkó őrnaggyal pontosította az őrk éjszakai felállítási helyeit.

10 óra lehetett, amikor Pongráz Gergely a laktanyába küldött egy felkelőt, hogy a corvinisták ott őrzött foglyait kísérje át kihallgatásra. A küldönc azt mondta Csiba

századosnak, hogy a kihallgatásra azért van szükség, mert a Köztársaság téri párt-háznál lévő pincebörtönök lejáratainak a helyét akarják megtudni, ugyanis ki fogják szabadítani az ÁVÓ rabjait. A százados úgy döntött, hogy nem engedi át a foglyokat, de arra engedélyt adott, hogy a laktanyában, az ő jelenlétében kikérdezzék őket. Pongrátz Gergely és még néhányan lementek a fogdába és ott mindenkit megkérdeztek, hogy mit tudnak a börtön lejárataról. A foglyok közül senki nem tudott semmit, sőt nem is hallottak róla.¹⁵⁷

A forradalom napjai: november 2.

„FÜGGETLEN, SEMLEGES MAGYARORSZÁGOT!”

Reggel küldöttség, délelőtt újságírók jártak a laktanyában, Maléter ezredessel akartak találkozni. Arra kíváncsiak, hogyan értékeli a helyzetet, mi a véleménye az ország előtt álló feladatokról. És persze az állandó, a visszatérő kérdés: miért jönnek újabb szovjet csapatok az országba?

A laktanyában folytatódott a fegyveres század felszerelése, felkészítése és takarítás. Csiba százados intézkedett a 28-án életüket vesztett tisztek, Illés százados és Hollmann főhadnagy temetéséről, családtagjaik anyagi támogatásáról. Bevezették az állandó tiszti szolgálatot. A corvinisták laktanyában őrzött foglyait egy tiszt kíséretében a Budapesti Rendőrfőkapitányságra küldte azzal, hogy vizsgálják ki ügyüket, és ha nem bűnösök engedjék őket haza. Mint később megtudta, a rendőrségről mind-egyikük bántódás nélkül távozott.¹⁵⁸

*

A lapokban ezen a napon is több cikk foglalkozott Maléter ezredessel és a Kilián laktanyával.

A Magyar Ifjúság, az Ifjómunkások Forradalmi Tanácsának a lapja *Maléter Pál felhívása* címmel megírta, hogy a „...a Kilián laktanya parancsnoka tegnap a késő esti órákban a Szabad Kossuth rádión keresztül felhívással fordult a dolgozókhoz.”¹⁵⁹

Ugyanebben a számban *A bevezetetlen fellegrárban* cím alatt megírt riportból az olvasók többek között arról értesülhettek, hogy „...Budapest népe mintha parancsra indult volna el – felkeresi, s fürkésző szemmel kutatja a legnagyobb, a leghősibb harcok színhelyét. Az Üllői út és a Körút kereszteződésénél katonák és fegyveres forradalmárok állnak... A régi Mária Terézia-laktanya most csendes. A Körút felé eső sarka hiányzik: szinte leborotvták a tankágyúkat.

Dehát, hogy is történt? Hogyan vált a szabadság, a függetlenség fellegrárává az ódon épület?” – tette fel a kérdést a cikk ismeretlen írója.

A laktanya katonái – Belső Tibor, Szabó László és Hauzinger József – beszámoltak arról, hogy századuk kivonult a tüntetésre, majd be akartak menni a Rádióba, ahol könnyfakasztó bombákkal és géppisztolysorozatokkal fogadták őket. Visz-

szamentek a laktanyába fegyverért, de ott kevés volt, majd később a Lámpagyárból kapott fegyverekkel kezdték a harcot. Első parancsnokuk Hollmann Gábor főhadnagy volt, aki Maléter ezredes bajtárs megérkezéséig irányította őket. „Sokan elestek közülünk, de nem adtuk meg magunkat.” – idézte az újság Belső Tibort.

„Sokat segítettek nekünk azok a civil felkelők, akik az utca másik oldalán az ablakokból tüzeltek, s lehetlenné tették, hogy rendes állóharc fejlődhessen ki az épület előtt. Nem tudom, hány tankot lőttünk ki, de azt tudom, hogy megvédtük szabadságunkat, függetlenségünket” – válaszolt a kérdésre Hauzinger József.¹⁶⁰

A Magyar Honvéd, a magyar honvédség és nemzetőrség lapja a címlapján közölt egy Maléter Pál nevében tett felhívást:

„Független, semleges Magyarországot!

A magyar nép történelmének egyik legnagyobb harcát vívja. Kormányunk minden erőfeszítést megtesz, hogy biztosítsa a forradalom eddigi sikereit, a demokratikus fejlődés további útját. A magyar hadsereg – végre újra a nemzeti hagyományokhoz híven – elnyomástól és idegen befolyástól mentesen tartja kezében fegyverét, szent célja: a magyar dolgozók szabadsága védelmében.

Szabad, független, semleges Magyarorszáért küzd népünk és e küzdelméhez hadseregünk becsületes, néphű katonái, tiszthelyettesei és tisztjei örömmel csatlakoznak. Elszántuk magunkat, hogy ha kell, mindaddig folytatjuk szabadságharcunkat, amíg annak eredményeit teljesen nem biztosítottuk. Minden nép barátunk, amely elismeri a demokratikus független, semleges Magyarországot. Ellenségünk mindenki, aki ez ellen tör.

A magyar dolgozók elvárják a hadsereg minden katonájától, hogy igaz hazafiként, ha kell, az utolsó csepp véréig kitartsunk azon a poszton, ahová minket a szabadságharc állított.

Előre bajtársak, a néppel tűzön-vízen át!”¹⁶¹

Firon András a *Nyugati újságírók Maléter Pál ezredesnél* címmel közreadott cikkében azt írta, hogy Maléter Pál ezredes, a felkelés katonai vezetője, honvédelmi miniszterhelyettes „...mindenekelőtt azt közölte a külföldi újságírókkal, hogy a katonai felderítés jelentése szerint az elmúlt napokban újabb szovjet alakulatok léptek Magyarország területére. A magyar hadsereg álláspontja az – hangoztatta –, hogy minden néppel barátságban kívánunk élni. Hadseregünknek azonban van fegyvere, és ha kell, tud védekezni a betolakodók ellen. A helyzet rendezése érdekében a nemzeti kormány, Nagy Imre és Tildy Zoltán mögött állunk. A kormány további támogatását azonban a hadsereg attól teszi függővé, hogy ígéreteit megvalósítja-e, kilép-e a varsói szerződésből.” Maléter ezredes arról is szólt, hogy „...Tildy Zoltán szerdán Mikoján úrral tárgyalt, aki megígérte, hogy azokat a csapatokat, amelyek nem a Varsói Szerződés alapján tartózkodnak hazánk földjén, kivonják az országból... Tildy közölte Mikojánal, hogy a Varsói Szerződést minden körülmények között felmondjuk, kormányunk követelte, hogy az erre vonatkozó különtárgyalások minél hamarább induljanak meg.”

A cikkben olvasható Maléter Pálnak az a véleménye is, mely szerint „...a magyar nép politikailag érett annyira, hogy az egyes külföldi vezetők ígérete körüli lassúságot nem tekinti rögtön provokációnak. A fegyvert azonban a nemzeti függetlenség teljes győzelméig nem tesszük le.”

A felkelésről, a harcokról, a szabadságharcosok és a hadsereg kapcsolatáról Maléter Pál az alábbiakat mondta:

„Ezt a felkelést senki sem szervezte. A felkelés azért tört ki, mert a magyar nép békét, nyugalmat, szabadságot és függetlenséget akart, és a külföldi megszállók erre fegyverrel válaszoltak. Egyes, egymástól teljesen független csoportok eleinte minden fegyver nélkül támadták meg a betolakodókat, és az így szerzett fegyverekkel érték el eddigi sikerüket. A fegyvereket a magyar fiatalok gyakran saját maguk gyártották... A tankokra dobott palackokból az égő benzin befolyt a tankok résein és felgyújtotta, kiégette azokat.”

A harcokban való személyes részvételével kapcsolatos kérdésre adott választ Firon András így jegyezte le:

„A múlt szerdán hajnalban azt a parancsot kaptam az akkori honvédelmi minisztertől, hogy induljak el öt harcokcsival a VIII. és a IX. kerületi szabadságharcosok ellen és szabadítsam fel a Kilián laktanyát. A harc színhelyére érkezve azonban meggyőződtem arról, hogy a szabadságharcosok nem banditák, hanem a magyar nép hű fiai. Bejelentettem, hogy átállok a felkelőkhöz. Azóta együtt harcolunk és a harcot mindaddig nem fejezzük be, amíg egyetlen idegen fegyveres Magyarországon tartózkodik.”

A cikk végén az olvasható, hogy Maléter ezredes kérte a nyugati sajtó képviselőit, hogy ők és a nyugati rádió már ne szólítsák fel sztrájkra a munkásokat, mert ettől a sztrájktól már nem a szovjet haderő, hanem a szabadságharcos magyar nép gyengül. „A magyar szabadságharc magyar ügy, ezt a harcot mi végigvisszük az Önök erkölcsi támogatásával – fejezte be a beszélgetést Maléter ezredes.”¹⁶²

Ugyanezen az oldalon az is olvasható, hogy „...a honvédelmi ügyek vezetését előreláthatólag Maléter Pál ezredes, a Kilián laktanya hős védőinek a parancsnoka veszi át”.

A 4. oldalon Gosztonyi Péter alhadnagy, aki mint tartalékos tiszt a Kilián laktanyában szolgált, interjút közölt Cowley ezredes Maléternél tett látogatásáról.¹⁶³

*

Pausz Máriának, Maléter első feleségének ismerősök meséltek a Kilián laktanya hős ezredeséről, akiről csak másnap derült ki, hogy nem más, mint Maléter Pál. A jó hírekhez a régi barátok és ismerősök Máriának és a gyerekeknek is gratuláltak.

A 10 éves Palit alig lehetett a lakásban tartani. Harcolni akart, és mivel erre már csak kora miatt sem volt lehetősége, a bezárt lakásban egész nap röpcédulákat gyártott, és azokat az ablakon át az utcára dobálta. Úgy érezte, hogy az apja után neki is tennie kell valamit.

Boldogok voltak, amikor a rádióban az apjuk hangját hallották.

Másnap, november 3-án Maléter Pál elhatározta, hogy a családdal, a gyerekekkel kapcsolatot teremt. Megkérte Endreffy Lórántot, hogy menjen el a gyerekekhez, mondja meg nekik, hogy jól van. Ne aggódjanak, amint tud elmegy hozzájuk. Ha bármire szükségük van – mondta Endreffynek Maléter – kérlek, segíts nekik.¹⁶⁴

A MÁSODIK MEGBÍZATÁS

Kovács István vezérőrnagy felhívta a laktanyát, és javasolta Maléter ezredesnek, hogy mint frissen kinevezett miniszterhelyettes jelentkezzen Janza Károlynál.

Janza altábornagy, Király Béla és Kovács vezérőrnagyok, valamint Szűcs Miklós ezredes részvételével megbeszéltek a hadsereg előtt álló feladatokat. Megegyeztek abban, hogy mivel a parancsnokok tájékozatlanok, a legalapvetőbb kérdésekben sem tudnak állást foglalni, döntéseik felemásak, a hadsereg magasabb beosztású parancsnokai részére értekezletet fognak tartani.

A november 4-re tervezett értekezlet céljaként a kialakult helyzet, a katonai alakulatok és a felkelő csoportok viszonyának a tisztázását, a hadsereg demoralizálódását előidéző okok megjelölését és felszámolását határozták meg. Ismertetni kívánták, hogy mi a kormány célja, mit vár el a hadseregtől. Intézkedéseket terveztek a parancsnoki állomány bizonytalanságának megszüntetése, az arra alkalmasak beosztásukban való megerősítése érdekében.¹⁶⁵

Az értekezlettel kapcsolatban Maléter megjegyezte, hogy a hadsereg hadművelési tervének az átdolgozására is szükség lenne. Ezt a feladatot, figyelembe véve azt is, ha a szovjet csapatok nem vonulnak ki, vagy a nyugat beavatkozik, két részre kell bontani. Király Béla vezérőrnagy elmondta, hogy az általa javasolt tisztekből – Kerekes Béla vezérőrnagy, Vértes László ezredes és Zsilinszky Sándor alezredes – Nagy Imre jóváhagyásával rehabilitációs bizottság alakítására készül. Maléter megjegyezte, hogy a rehabilitáció kérdésének a napirendre tűzését még nem tartja időszérűnek. Javasolta, hogy az írásban beadott kérelmekkel csak két hét múlva foglalkozzanak.

A megbeszélésen annak a véleményének adott hangot, hogy Magyarország semleges státusa a hadsereg létszámának a csökkentésével fog jární, ezért csak a legkiválóbb tiszteket lehet majd visszavenni, de addig, amíg az új szervezetre át nem térnek, célszerű, ha minden tiszt az eredeti beosztásában marad. A Szovjetunióból hazaérkezett tiszteket a tervezett beosztásukba kell helyezni. Kivételként elfogadták, hogy Székely Béla vezérőrnagyot a Zrínyi Miklós Katonai Akadémiára helyezik Márton András helyére, és ezzel egyidőben Márton ezredest a vezérkar főnökének helyettesévé nevezik ki.

Ugyanakkor Király Béla javaslatára döntöttek Kerekes Béla, Vértes László és Zsilinszky Sándor visszavételéről is, ám a többi javaslat megvizsgálását elnapolták.

A tervezett értekezletre visszatérve Janza Károly megjegyezte, hogy ezen ő már valószínűleg nem vesz részt, mert akkor már nem ő lesz a miniszter. Kérte Maléter ezredest, hogy az értekezletre a megbeszéltek alapján mint előadó ő készüljön fel.

A miniszter megmutatta a Forradalmi Katonai Tanácsok működését szabályozó okmány tervezetét. Az ezredes olvasni kezdte, és amikor ahhoz a ponthoz ért, amelyben a parancsnokok leváltását a Forradalmi Katonai Tanács jogkörébe utalják, kijelentette, hogy a FKT-k ilyen formában való működésével nem ért egyet, mert ez csak a hadsereg további demoralizálódásához vezethet. Kérte Janzát, hogy a parancsnokokat még az értekezlet összehívása előtt erősítsék meg beosztásukban.¹⁶⁶

A megbeszélés végén a miniszter közölte, hogy Maléter ezredest, Kovács vezérőrnagyot és Szűcs ezredest beosztották a szovjet csapatok kivonásáról tárgyaló magyar küldöttségbe, és utasította a tiszteket, hogy délután öt órakor jelentkezzenek Nagy Imrénél a Parlamentben. A tárgyalásokhoz szükséges felvilágosítást ő adja meg nekik és a küldöttség elnökének, Erdei Ferencnek is.

„KIRÁLY BÉLA KÖRÜL VALAMI NINCS RENDBEN”

A megjelölt időben meg is érkeztek, de Nagy Imréhez csak egy óra múlva tudtak bejutni. Amíg várakoztak, Szűcs ezredes arról beszélt, hogy szerinte Király Béla és csoportja ellenforradalmi tevékenységet folytat a Honvédelmi Minisztériumban. Állítását többek között azzal indokolta, hogy gyanús külsejű fegyveresek, volt horthysta tisztek járnak hozzájuk, akikkel nem tudni, hogy miről, de megbeszéléseket tartanak. További indokként Szűcs ezredes elmondta, hogy Királyék megbízhatatlan, sőt fasiszta személyeket is fegyverhez juttatnak. Éppen ezért javasolta, hogy tegyenek lépéseket Király Béla leváltása, esetleg letartóztatása érdekében és azért, hogy a budapesti karhatalom szervezését megbízható parancsnok végezze. Az ezredes fontosnak tartaná, ha erről a Budapesten lévő, a Forradalmi Karhatalmi Bizottság alárendeltségébe tartozó hadosztályok parancsnokait is tájékoztatnák, nehogy azokat Király a saját céljaihoz fel tudja használni.

Maléter végighallgatta Szűcsöt. Mivel úgy érezte, hogy a hallottak mögött valamilyen személyes indíték, személyi ellentét húzódhat meg, nem reagált az elmondottakra. Kovács vezérőrnagy is csak annyit jegyzett meg, hogy Szűcs túl sötéten ítéli meg a helyzetet, majd minden átmenet nélkül hozzáfűzte, hogy Somogyi Miklós partizán barátjától úgy tudja, az ellenforradalmi erők már kijelölték azokat a személyeket, akiket a Honvédelmi Minisztériumból el akarnak távolítani, megbízható embereket akarnak bevinni a helyükre.¹⁶⁷

Ekkor a Duna tulsó oldaláról lövések hallatszottak. Maléter kérdésére a minisztérium ügyeleti szolgálata azt jelentette, hogy Dudás József fegyveres csoportja el-

foglalta a Külügyminisztériumot. Később olyan hírt is kaptak, mely szerint a Bristol szállóban két ismeretlen személy arról tájékoztatta az ott tartózkodó nyugati újságírókat, hogy Dudás átvette a Külügyminisztériumot, és az ő csoportjából fogják majd delegálni a belügyminisztert és a honvédelmi minisztert is.

A tiszteket Nagy Imre dolgozósobájába hívták. Maléter a miniszterelnöknek a Külügyminisztérium ellen végrehajtott támadásról jelentett. Ekkor Nagy Imre felhívta Király Bélát és kérte, hogy a harc beszüntetése érdekében a leghatározottabban intézkedjen. A miniszterelnök ezek után Maléterék előtt ismertette a szovjet kormánybizottság tagjainak a névsorát. Közölte, hogy az első ülést másnap délben, a Parlamentben fogják megtartani.

Nagy Imre meghatározta a szovjet kormányküldöttséggel való tárgyalás elvi alapjait. Ennek lényege, hogy mivel a Varsói Szerződést a kormány felbontotta, a Magyarországra újonnan beérkezett szovjet csapatokat december 31-ig, a Varsói Szerződés értelmében hazánkban tartózkodó szovjet csapatokat pedig egy külön, későbbi időpontban megtartott tárgyaláson meghatározott időben kell majd kivonni.

Nagy Imre és Tildy Zoltán ezek után tájékoztatást kértek Maléter ezredestől a szovjet csapatok erejéről, hadmozdulatairól és arról, hogy milyen egységek hol jöttek be Magyarországra.

Nagy Imre azt is kérte, hogy másnap, november 3-án, még a tárgyalások megkezdése előtt Maléter ezredes pontosan tájékoztassa őt a szovjet csapatok helyzetéről, mert ennek ismerete a tárgyalások folytatásához feltétlenül szükséges, és az újabb adatok a magyar küldöttség álláspontját módosíthatják.

Az ezredes a Szűcs által elmondottak alapján, minden részletezés nélkülük jelentette Nagy Imrének, hogy Király Béla körül lehet hogy, valami nincs rendben. Javasolta, hogy Király vezérőrmagyot hívja a Parlamentbe, és a budapesti karhatalom szervezésének helyzetéről számoltassa be. Nagy Imre azonnal telefonált és Király Bélát másnap reggelre magához rendelte.¹⁶⁸

Kis idő múlva Kovács István vezérőrmagy a Külügyminisztériumban Piszker Tibor alezredest kérdezte a „visszafoglalás” felől, aki a történetekkel ellentétben azt jelentette, hogy az épületben csak Zólomy ezredes jelent meg és a „Dudás-csoport” tagjai elhagyták a házat.

Az alezredes jelentésében nem tért ki arra, hogy Zólomy ezredes és két tisztársát követően egy felkelőkből álló csoport élén Király Béla is a Külügyminisztériumba ment, ahol a rend helyreállítását személyesen rányította.

Fél óra múlva Szűcs Miklós ezredes a Király Béla törzsébe felderítő tisztként beosztott Nádasi alezredest kereste. Nádasi azt mondta, hogy a „Dudás-csoport” három tagját letartóztatták, és éppen folyik a kihallgatásuk Király Béla irodájában. Elmondta azt is, hogy várható Dudás József érkezése is.

Mivel Maléter Pál ekkor már Nagy Imrétől utasítást kapott Dudás József őrizetbe vételére, felhívta a főkapitányságot és intézkedett: ha Dudás az épületbe érkezik tartóztassák le.

Maléter a Szűcstől hallottak alapján nem volt biztos abban, hogy ez megtörténik, ezért felhívta Kopácsi ezredes rendőrkapitányt is, és arra kérte, menjen át Királyhoz, és segítsen Dudás letartóztatásában.¹⁶⁹

Később jelentés futott be, hogy Király Béla kihallgatásuk után Dudás József és feleségét elengedte. Arról már elfelejtettek szólni, hogy ez azért történt így, mert kiderült, hogy Dudásnak semmi köze sem volt az akcióhoz, sőt annak elrendeléséről nem is tudott.

Maléter félinformáció alapján kért engedélyt Nagy Imrétől, hogy Kopácsi ezredes Dudás József letartóztatására utasíthassa. Az engedélyt megkapta. Ezután telefonon ismét felhívta Kopácsit, és hivatkozva Nagy Imrére, megparancsolta, hogy Dudást vegye őrizetbe és helyezze börtönbe. Ezt, mint később kiderült, Kopácsi sem hajtotta végre.

Miután Nagy Imrétől kijöttek, Kovács István vezérőrnagy és Szűcs Miklós ezredes arra kérte Malétert, hogy az éjszakát a Kilián laktanyában tölthessék, mert ezek után a Honvédelmi Minisztériumban nem érzik magukat biztonságban. Attól tartanak, hogy Király Béla és a csoportja valamit tervez ellenük. A kérésből Maléter arra következtetett, hogy Király Béla és a Honvédelmi Minisztériumba általa behívott régi tisztek, valamint mások a hadsereg egyes parancsnokai ellen terveket forralnak.¹⁷⁰

Vacsora közben a Kilián laktanyában Szűcs ezredes felvetette, hogy szerinte a kormány tagjai nem ismerik a városban zajló eseményeket, a túlkapásokról, az ellenforradalmi jellegű cselekményekről nincs tudomásuk. Kifogásolta, hogy a hadsereg vezetői sem kapnak ezekről megfelelő tájékoztatást. Javasolta, hogy a hadsereg vezetőit hívják össze, ismertessék meg őket a helyzettel, és közösen beszéljék meg a feladatokat. Szerinte a szovjet csapatok kivonása után csak a Magyar Néphadsereg lehet az a karhatalmi erő, amelyik a proletárdiktatúra védelmét megfelelően biztosítani tudja. Kovács és Maléter megjegyzés nélkül hagyta a javaslatot.¹⁷¹

Vendégei előtt Maléter kijelentette, hogy a Kilián kiváló erőd, és ha a szovjet csapatok nem vonulnak ki, a laktanyában védelemre rendezkedik be, a szovjet csapatoknak fegyverrel áll ellen. Kovács István és Szűcs Miklós kijelentette, hogy ők a szovjet csapatok ellen soha nem fognak harcolni.¹⁷²

Már jóval elmúlt éjfél, amikor lefeküdtek. Az éjszaka nyugalomban telt el.

A forradalom napjai: november 3.

A FORRADALOM HONVÉDELMI MINISZTERE

Reggel Maléter felhívta Mecséri ezredest és Tökölre küldte azzal a feladattal, hogy a szovjet kormányküldöttséget kísérje a Parlamentbe, majd onnan vissza.

Kovács vezérőrnagy és Szűcs ezredes 9 óra körül a Kiliánból indult a Parlamentbe. Maléter ezredes hazament, hogy a tárgyalásokra átöltözzön. Feleségének arról beszélt, hogy kíváncsi, milyen felhatalmazással rendelkeznek szovjet tárgyalópartnereik, és milyen feltételeket állítanak a kivonulással kapcsolatban.

A Parlamentben pontosították a magyar álláspontot. Minthogy Kovács vezérőrnagy a Hadművelési Csoportfőnökségről elhozta a szovjet csapatok elhelyezkedését ábrázoló térképet, a legutolsó felderítési adatok alapján bejelölték az újonnan érkezett csapatok helyzetét is. A térkép nem tartalmazta a Varsói Szerződés alapján Magyarországon tartózkodó Különleges Hadtest erőit.

Nagy Imre szótlánul nézte a térképet, melyet Kovács vezérőrnagy értelmezett. Eszerint Magyarországon ebben az időben a Dunántúlon három, a Duna-Tisza köze és a Tiszántúl területén hat vagy hét szovjet hadosztály tartózkodott.

Kovács István helyzetértékelése után azt ajánlotta Maléter, hogy amennyiben a szovjet kormányküldöttséggel való tárgyalások nem vezetnek eredményre, a rendelkezésre álló adatokat az ENSZ tudomására kellene hozni. Nagy Imre és Tildy Zoltán erről hallani sem akart mindaddig, amíg a tárgyalások folytatására lehetőség van. A nyilvánosság csakis a tárgyalások teljes sikertelensége esetén jöhet szóba.¹⁷³

Nagy Imre átadta Maléternek azt az osztrák dokumentumot, melyben a nagykövetség a kormányra hivatkozva jelezte, hogy az osztrák–magyar határ mentén demilitarizált övezet létesítettek, és azt a szovjet katonai attaséval is ellenőriztették. Ezzel jelezni akarták, hogy Magyarországot nyugat felől támadás nem érheti.

A tárgyalási pozíció szempontjából oly fontos helyzetértékelés kapcsán Maléter ezredes a térkép alapján arra a következtetésre jutott, hogy a frissen behozott szovjet erők csoportosítása, hadművelési felépítése egyértelműen jelzi, hogy ezeket a csapatokat nem Magyarország megszállására, nem a rend helyreállítására hozták. A csapatok készenléti helyzetéből – és erre utal az előrevetett magasabbegységek és a zöm elhelyezkedése – arra következtetett, hogy egy esetleges nyugati beavatkozás visszaverése lehet a feladatuk.¹⁷⁴

Téma volt a Dudás-ügy is, de csak mint félbehagyott feladat. Maléter ugyanis jelentette, hogy Dudás letartóztatása még mindig nem történt meg, utasítását nem hajtották végre. Arra kérte Nagy Imrét, hogy ismétlje meg Kopácsi ezredesnek az előző napon kiadott parancsát. Nagy Imre telefonjára Kopácsi azt válaszolta, hogy Dudás csoportja nem fog atrocitásokat elkövetni, legalábbis ezt ígérte.

A feszült hangulatot egy formailag protokolláris bejelentés tette oldottá, különösen a Kilián parancsnoka számára. Nagy Imre közölte, hogy a kormány javaslatára az Elnöki Tanács Maléter Pál ezredest november 2-i hatállyal vezérőrnagynak és ezen a napon honvédelmi miniszternek nevezte ki. A jelenlévők az ünnepeltnek melegen gratuláltak, majd a kívül várakozó újságírókat és fotóriportereket is beengedték, akik a résztvevőkről, de főleg Nagy Imréről, Tildy Zoltánról és Maléter Párról több fényképet készítettek.

A TÁRGYALÁSOK MEGKEZDŐDNEK

A magyar–szovjet tárgyalás délben kezdődött. Erdei Ferenc rövid üdvözlő szavai után Malinyin hadseregtábornok ismertette a szovjet kormány álláspontját. Eszerint a szovjet kormány elismeri csapatai visszavonásának a szükségességét, és a kivonulás technikai kérdéseinek megbeszélésére ezt a bizottságot jelölte ki.

Javaslatára szerint a csapatok november 12-én kezdenék meg a kivonulást, és 1957. január 31-ig fejeznék be. A csapatok távozását részben akadályozó, részben késleltető tényezők között megemlítette, hogy a vasutasok nem hajlandók a katonai szerelvényeket továbbítani, a polgári lakosság pedig még pénzért sem ad élelmet a szovjet katonáknak. Nehezményezte, hogy a szovjet követség budapesti lakásait önkényesen elfoglalták, a követség és más szovjet szervek közötti kapcsolatot önkényesen megszakították, egyáltalán a szovjet állampolgárok élete nincs biztonságban. Panaszait sorát azzal zárta, hogy a fegyveres felkelők több esetben is veszteséget okoztak azoknak a szovjet csapatoknak, amelyek a magyar kormány kérésére lépték át az ország határát. Ezek után átnyújtotta a kivonás feltételeit tartalmazó, pontokba szedett jegyzéket. Nyomaték kedvéért szóban is kérte, sürgette, hogy a felkelők által zsákmányolt fegyvereket november 10-ig szállítsák vissza. Kérte, hogy a kivonuló csapatokat ünnepélyesen búcsúztassák, továbbá elengedhetetlennek tartotta az 1945-ben Magyarországon hősi halált halt szovjet katonák emlékműveinek a helyreállítását.

Bejelentette, hogy a következő tárgyalás helyszíne a Tökölon lévő szovjet bázis, ahová a magyar kormányküldöttséget helyi idő szerint 22 órakor várják.

Ezek után Maléter Pál kért és kapott szót. A magyar kormány hivatalos álláspontját képviselve bejelentette, hogy a magyar nép ragaszkodik a teljes függetlenséghez és a semlegességhez. Javasolta, hogy a kivonulás kérdését válasszák két részre.

A Varsói Szerződés alapján hazánkban tartózkodó csapatok kivonásának idejét egy másik, későbbi időpontban megtartott tárgyaláson határozzák meg. A kormány tiltakozása ellenére bevonuló szovjet csapatok kivonása pedig a megszervezést követően két nap alatt is megtörténhet azokkal az eszközökkel, amelyekkel az ország területére bejöttek. Élelmezésük és az üzemanyag-ellátásuk sem jelenthet nehézséget, mert hadosztályaikat a saját készleteikből látják el.

A közölt feltételekkel kapcsolatban előzetes válaszként közölte, hogy a zsákmányolt fegyvereket és hadianyagot utolsó szerelvényként a magyar kormány a szovjetek rendelkezésére bocsátja. Ígéretet tett arra, hogy a kormány a rendelkezésre álló erővel mindent elkövet azért, hogy a szovjet állampolgároknak bántódásuk ne essen. További tárgyalási alapként a kivonás végső határidejeként december 31-ét jelezte meg.

Befejezésképpen elmondta, hogy a magyar nép a teljes egyenlőség és függetlenség alapján továbbra is ragaszkodik a szomszédos országokkal, így a Szovjetunióval való együttműködéshez.

Megegyeztek, hogy közös közleményben bejelentik: újabb szovjet csapatok az országhatárt nem lépik át.¹⁷⁵

A tárgyalások helyére és idejére vonatkozó szovjet javaslatot a magyar küldöttség elfogadta.

A tárgyalás után Maléter Nagy Imréhez sietett, hogy azonnal tájékoztassa az eredményről, főleg arról, hogy a szovjetek kedvezően fogadták a magyar álláspontot.

A Parlament folyosóján találkozott azzal a két újságíróval, akik már a Kilián lakatnyában és a Honvédelmi Minisztériumban is felkeresték. A tárgyalásokról kérdezték volna, de az érdeklődést Maléter udvariasan elhárította. Erről elsősorban a kormányt kell tájékoztatnom – mondta határozottan.

A beszámoló után sorra vették az esti tárgyalás legfontosabb szempontjait. A részleteket katonai szakemberek bevonásával dolgozták ki.

A küldöttség tagjai Vas Zoltán irodájába mentek. Mivel Maléter Pál egyenruháján még mindig az ezredesi rendfokozati jelzés volt, Vas Zoltán titkárnője szívesen felajánlotta, hogy a tábornoki váll-lapokat és a gallérra való „tölgyfalombot” felvarrja. Az utóbbiak egyikét azonban véletlenül fordítva varrta fel.

– Ez nem jót jelent – mondta sajnálkozva, majd lefejtette, aztán újravarrta a tábornoki tölgyfalombot.¹⁷⁶

A szovjet kivonulás feltételeként beterjesztett követelésekről a küldöttség katonáinak között három kérdésben alakult ki vita. Maléter vezérőrnagy mindhárom kérdésben határozott, elutasító álláspontot képviselt.

A forradalomban megrongált vagy ledöntött szovjet emlékművekkel kapcsolatban Maléter véleménye az volt, hogy csak azokat az emlékműveket állítják helyre, amelyeket az adott terület lakói is elfogadnak. Azonban a helyreállítás itt is csak a szovjet csapatok kivonásának utolsó szakaszában történik.

A magyar küldöttség tagjai: Erdei Ferenc és Maléter Pál

A szovjet csapatok ünnepélyes búcsúztatásának követelésével szemben Maléter amellet kardoskodott, hogy csak az utolsóként kivonuló szovjet egységet szabad búcsúztatni.

A felkelők által zsákmányolt szovjet fegyverek és technika visszaszolgáltatását szintén akkor tartotta időszerűnek, amikor az utolsó szovjet egység hazaindul Magyarországról.

Vas Zoltán és Kovács vezérőrnagy igyekezett belátásra bírni Malétert, mindenképpen a figyelmébe ajánlva, hogy a tárgyaláson a többség véleménye a hivatalos állásfoglalás, tehát ezt kötelezően képviselnie kell.¹⁷⁷

Szűcs Miklós nagyon fontos megfigyelésre hívta fel a vitázók figyelmét: a szovjet követelések nincsenek összhangban a lehetséges szükségletekkel, mert a kért üzemanyag, téliruha nemhogy az országban lévő erőknél, hanem három hadseregre is elegendő lenne. Egyáltalán azt is meggondolandónak tartja, hogy tárgyalni menjenek Tököldre. Maléter és Kovács számára nem volt kétséges, hogy kormány megbízást teljesítenek, s ezt feltétlenül végre kell hajtani.

A délután eseménye volt még, hogy Maléter a Parlamentbe rendelte Márton András ezredesét, a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia parancsnokát. Kovács vezérőrnagy ugyanis jelentette, hogy Márton nem kívánja elvállalni a vezérkari főnök általános helyettese beosztását. Maléter rábeszélésére engedett, de az alkalmat felhasználva tájékoztatta a minisztert, hogy Dudás József éppen a mai napon, a feleségével együtt az Akadémián járt. Védelmet kért, merthogy a csoportja cserbenhagyta.

Márton közölte azt is, hogy Dudás délután az Akadémiáról eltávozott, de a feleségét otthagyta azzal, hogy érte később visszamegy. Mivel Maléter a Dudással kapcsolatos tényekről még mindig nem tudott semmit, Márton Andrásnak is parancsot adott Dudás letartóztatására. Márton, amikor az Akadémiára visszaérkezett, Dudást őrizetbe is vetette, majd a kihallgatása során hallottak alapján szabadon engedte. Dudás József az éjszakát a feleségével együtt az Akadémián töltötte, és csak másnap reggel, a szovjet csapatok támadásának hírére távozott.

BÚCSÚZÁS

Maléter a laktanyába menet útba ejtette a lakását. Jó hangulatban volt, lelkesen újságolta feleségének, hogy az oroszok mindenbe beleegyeztek. Kicsit csodálkozva mesélte, hogy a szovjeteknek milyen furcsa követeléseik vannak. Ennél sokkal keményebb harcra számított, jegyezte meg Judith előtt.

A további izgalmaktól mindenképpen óvni akarta feleségét, ezért úgy döntött, hogy a tárgyalások esti folytatásáról nem is szól. Mielőtt elköszönt megígérte, hogy a Parlamentből majd felhívja.¹⁷⁸

A Kilián laktanyában örültek a miniszteri kinevezésnek. A tárgyalásokról mondott szavait némi aggodalommal hallgatták. Csiba százados jelentette is, hogy a laktanyában állandóan csöngenek a telefonok, újabb és újabb jelentéseket kapnak a szovjet csapatok mozgásáról. Müller Tamás honvéd például, akit Maléter a külföldről érkezett egészségügyi anyagok átvételére küldött a nyugati határra, jelentette, hogy ott is nagyarányú csapatmozgás észlelhető. Maléter az aggodalmakra azt válaszolta, hogy az a hatalmas erő, amelyről a jelentések szólnak, nem fenyegetheti Magyarországot, hiszen a forradalom leverésére ennek a töredéke is elég lett volna. Lehetséges viszont, hogy a szovjet hírszerzés nyugati csapatösszevonásokat derített fel, és egy esetleges támadás megakadályozására készülnek, tehát ez a nagyarányú mozgás csak a nyugatnak szólhat. Szólt a parlamenti megállapodásról: ha a szovjet csapatok nem távoznak, az adatokat nyilvánosságra hozzák.¹⁷⁹

Maléter vezérőrnagy úgy döntött, hogy vacsorára hívja a Corvin közti felkelők parancsnokát, Pongrátz Gergelyt és a Tompa utcai csoport vezetőjét. A „munkavacsora” témája legfőképpen a jövő volt: mi lesz a felkelőkkel, ha az oroszok kivonulnak? Maléter szerint a helyzet normalizálódását követően a felkelők többsége visszamegy a korábbi munkahelyére, míg kisebb részük érdemeik és képességeik alapján magasabb munkakörbe kerül. Akik pedig kedvet és hajlamot éreznek a katonai pálya iránt, altiszti vagy tiszt beosztásba kerülnek. Az erkölcsileg, szocialista gondolkodásban megfelelőket katonai iskolára, akadémiára kell küldeni. Én nem akarok katonatiszt lenni – jegyezte meg Pongrátz Gergely. Később nem mulasztotta el, hogy megjegyzést tegyen Maléter szovjet kitüntetésére. Maléter újra elmagyarázta, hogy ő azt a fasiszta megszállók elleni harcokban érdemelte ki, és büszke is rá. „Ezt a forradalom nem érinti, ebben ő semmiféle változást nem lát és nem is akar látni” – mondta, és a maga részéről lezárta az ügyet.¹⁸⁰

A kellemes est végén, búcsúzáskor valaki felvetette, hogy mi lesz, ha Maléter vezérőrnagyot Tökölön tartják, letartóztatják?

Ezt nem tartja valószínűnek – válaszolta –, de mivel volt már ilyen eset a történelemben, itt is előfordulhat. Ennek ellenére elmegy Tökölre, mert most nem szabad meghátrálni. Főleg ha megegyezésre van kilátás. „Ha mégis előfordulna a hihetetlen és ott tartanának, akkor itt a helyettesem, itt a laktanya parancsnoka és Ti – mutatott Pongrátz Gergelyre és felkelő társára –, vigyázzatok. Ezt a forradalmat az én személyemnek a kikapcsolása nem gyengíti, ez az egész nép megmozdulása és ez olyan tény és erő, amelyre a világ minden részén tekintettel kell lenni.”¹⁸¹

Kérte vendégeit, hogy tartózkodjanak minden provokációtól, és ha ilyet tapasztalnak, akadályozzák meg, nehogy a tárgyalást, illetve a megegyezést veszélyeztessék. Mindegyiktől külön is elköszönt, majd a segédtisztje és testőrei kíséretében a Parlamentbe indult.¹⁸²

„EGY ORSZÁG VÁRJA A SEGÍTSÉGET?”

Kovács és Szűcs a Maléterrel megbeszéltek alapján hozzálátott a másnapra, november 4-re tervezett magasabbparancsnoki értekezlet anyagának a kidolgozásához. Javasolták, hogy Maléter vezérőrnagy november 4-én 12 órakor tartson bemutató értekezletet a Honvédelmi Minisztérium fegyvernemi parancsnokai, csoportfőnökei, osztályvezetői, valamint a hadtest- és hadosztályparancsnokok számára. Szándékukban állt meghívni az értekezletre a Honvédelmi Minisztérium Forradalmi Katonai Bizottsága, valamint a Budapesti Karhatalmi Parancsnokság vezető tisztjeit is. A felterjesztés a legidősebb kérdések tisztázását javasolta a következő program szerint:

- „1. A politikai helyzet rövid ismertetése.
2. A hadsereg helye és szerepe a kialakult helyzetben.
3. A Forradalmi Katonai Tanácsok feladatai és jogai a hadseregben. (Váradai vezérőrnagy dolgozzon ki konkrét utasításokat.)
4. A politikai, illetve nevelőtisztviselői intézmény helye és szerepe a hadseregben. A hadseregben belül ne legyenek pártszervezetek. A hadsereg tagjai bármely párt tagjai lehetnek, pártmunkát azonban a polgári pártszervezetekben fejtsenek ki. (Jánosi vezérőrnagy ezzel kapcsolatban dolgozzon ki konkrét utasításokat).
5. A vezérkar dolgozzon ki javaslatot a hadsereg új szervezetére. (Tekintetbe véve az ország semlegességét.)
6. A kiképzési csoportfőnökség dolgozza át a hadsereg alapvető szabályzatait a magyar viszonyoknak megfelelően.
7. A vezérkar dolgozzon ki terveket az alábbi eshetőségekre:
 - a) Amikor a szovjet csapatok nem hajlandók elhagyni az ország területét.
 - b) Amikor a szovjet csapatok elhagyják az ország területét, ugyanakkor azonban a nyugati támadás veszélye áll fenn....
9. ...felül kell vizsgálni a Honvédelmi Minisztérium jelenlegi szervezetét, és javaslatot kell kidolgozni a sajátos magyar viszonyoknak megfelelő szervezés kialakítására.
10. A Személyügyi Főcsoportfőnökség dolgozzon ki javaslatot a hadsereg megerősítésére, becsületes, a néphez hű, demokratikus érzelmű tisztekkel. (Felkelők, rehabilitáltak stb.) A parancsnoki állományt meg kell erősíteni, és szilárd bázist kell biztosítani működésükhöz.
11. A Hadtápszolgálat főnöke dolgozzon ki javaslatot új sapka, új rendfokozati jelzés, új gombok rendszeresítésére – a továbbiakban pedig a hadsereg számára új egyenruha rendszeresítésére...
13. Tisztázni kell a hadsereg, a rendőrség, és a nemzetőrség viszonyát, feladatait. A Honvédelmi Miniszter személyes engedélye nélkül a továbbiakban senkinek nem lehet fegyvert adni...

14. Kíméletlen harcot kell folytatni minden fasiszta megnyilvánulással szemben. Világosan meg kell határozni, hogy a hadsereg a forradalmi vívmányaink oldalán áll, de ugyanakkor nem hajlandó a kivívott forradalom célkitűzéseiből engedni semmit sem.”¹⁸³

A Parlamentbe érkezve Maléter elolvasás nélkül zsebre vágta Kovács vezérőrnagy értekezletre készített feljegyzését. Telefonon utasította a Honvédelmi Minisztériumban Trepper ezredest, hogy november 4-én 12 órára a javaslatban megjelölt szolgálati személyeket rendelje be értekezletre.

A rádió Mindszenty beszédét közvetítette. Vas Zoltán Maléterék előtt, inkább csak magának mormolva megjegyezte, hogy a szovjet csapatok kivonásával talán nem is kellene annyira sietni.

Maléter Pál a feleségét hívta, ahogy ígérte is korábban. Judith megkérdezte, hogy mit szól Mindszenty beszédéhez. Ez most nem fontos – mondta gondterhelten Maléter. Csak ekkor mondta meg, hogy a tárgyalások még nem értek véget, és hamarosan a szovjet parancsnokságra indulnak Tökölre, azért, hogy a szovjetek által felvetett kérdésekre választ adjanak.

Maléterné könnyörögni kezdett. Kérte, hogy ne menjenek oda, ne menjenek ki éjszaka a városból, az oroszok közé.

– A diplomáciai szabályok szerint a tárgyalások folytatásának a helyét és az időpontját a másik fél mondja meg. Mi a Parlamentben tárgyaltunk. Ők pedig Tökölön akarnak – válaszolta Maléter Pál.

– De miért nem a szovjet követségen? ...– kezdte volna Gyenes Judith, Maléter azonban izgatottan közbevágott.

– Értsd meg, hogy most nem számít sem feleség, sem család, nekem el kell, ki kell oda mennem még az életem árán is, mert egy ország várja a segítséget. Vigyázz magadra, majd ha visszaértem újra hívlak – mondta és letette a kagylót.¹⁸⁴

A küldöttség tagjai és a kísérők, a katonai szakértők, gépkocsiba ültek, elindultak. A személygépkocsiból és a rádiós kocsiból álló oszlopot a szovjet támaszpont kapujában lévő őrség a tárgyalás színhelyéül kijelölt épülethez irányította.

A tárgyalóküldöttséget egy szobába vezették, itt csak a tolmács, Fomin százados várta őket. Hellyel kínálta a vendégeket. Arra hivatkozott, hogy Malinyin tábornokék még tanácskoznak, kis türelmet kért, és megkérdezte, hogy akarnak-e vacsorázni.

Nem kértek vacsorát.

Malinyin vezetésével bevonult a szovjet tárgyaló küldöttség, és üdvözlés nélkül, szemben az ajtóval, az asztal túlsó oldalán leültek. A magyarok a bejárati ajtónak háttal foglaltak helyet. A légkör rendkívül fagyos volt.

Amint Maléter Pál hozzáfogott a magyar kormány álláspontjának ismertetéséhez, Malinyin közbevágott és elnézést kért azért, hogy a kormányával még nem tudott kapcsolatba lépni.¹⁸⁵

Ami a Kilián lakányából megmaradt

Még be sem fejezte a mondatot, amikor kivágódott az ajtó, és Szerov¹⁸⁶ altábornagy, a szovjet állambiztonsági szolgálat főnöke vezetésével nyolc géppisztolyos állambiztonsági altiszt rontott be. Géppisztolyaikat a magyarok oldalához nyomták. A magyar tiszteket lefegyverezték, pisztolyaikat elvették.

Amikor Szerov belépett, Malinyin az asztalon lévő telefonok egyike után nyúlt. Fel akarta venni a kagylót, mire Szerov odalépett hozzá, rátette a kezét a kagylót szorító kézre és valamit súgott. Malinyinék felálltak és kimentek a szobából.¹⁸⁷

Maléter vezérőrnagy oroszul tiltakozott, de Szerov válaszra sem méltatta. Intett embereinek és a foglyokat elvezették.¹⁸⁸ Elhagyták az épületet is, és a laktanya kijáratától balra lévő legénységi fogdához kísérték őket. Két embert zártak egy-egy cellába. Szűcs Miklós Erdei Ferencsel, Maléter Pál Kovács Istvánval került egy zárkába.¹⁸⁹

A KGB fogságában

A FEGYVERBARÁTOK

A meglepetéstől mintha megbénultak volna. Nem értették a történeteket. Maléter és Kovács partizánként harcoltak a II. világháborúban. Kovács és Szűcs karrierjét is elősegítette, hogy a Szovjetunióban katonai iskolákat végezhettek. Fegyverbarátoknak tekintették a szovjet tiszteket. Egyszerűen nem találtak magyarázatot arra a kérdésre, hogy miért kellett a bizottságot letartóztatni? Már azzal is elkerülhették volna a nemzetközi botrányt ha a diplomáciai védeltséget élvező kormányküldöttséget visszaküldik vagy megszakítják a tárgyalásokat.¹

Mindenütt ismert volt a szovjet kormány 30-án kiadott nyilatkozata, amelyben bejelentették, hogy Magyarországról kivonják a csapataikat. Azt is hangsúlyozták, hogy a szocialista országok csakis a teljes egyenjogúság, a területi integritás, az állami függetlenség és szuverenitás tiszteletben tartása, az egymás belügyeibe való be nem avatkozás elveire építhetik kapcsolataikat. A világsajtó is hírül adta, hogy a csapatkivonás megtárgyalására Andropov szovjet nagykövet kérte a magyar kormányküldöttség kijelölését Nagy Imrétől.²

Maléter Pál is, ugyanúgy, mint a társai, meg volt győződve arról, hogy valami hiba, tévedés történt, a szovjetek ezen a helyzeten hamarosan változtatni fognak.

A szovjet taktika teljesen más „változtatást” engedélyezett. Kovács István például mintegy háromnegyed órás elszigetelés után látogatót kapott. A legnagyobb meglepetésére Piros László volt belügyminiszter lépett be hozzá. Piros nem sokat kertelt: „Velünk vagy ellenünk?” Kovács István a körülmények szabta logikával válaszolt: nem tudja, ki az a velünk és ki az ellenünk... Azzal folytatta, hogy ő a törvényes magyar kormány képviselőjében van itt, és csak azt teszi, amit feladatául megszabtak.³ Piros közölte, hogy a szovjet csapatok visszatérnek Budapestre, s Kovácsnak most az a feladata, hogy a Magyar Néphadsereg alakulatai részére parancsot adjon az ellenállás megakadályozása, illetve beszüntetése érdekében. A vezérőrnagy arra hivatkozott, hogy fogolyként nem hajlandó parancsot adni, de a felesleges vérontás megakadályozása érdekében vállalta, hogy Uszta Gyula és Váradi Gyula vezérőrnagyoknak levelet ír, melyben felszólítja őket, hogy a két hadsereg közötti harc megakadályozása érdekében a szükséges intézkedéseket tegyék meg.⁴

Ebben a levélben arra hivatkozott, hogy immár világossá vált: a szovjet csapatok kivonása esetén a demoralizálódott hadsereg nem lesz képes a munkásosztály hatalmának a biztosítására. A Piros-féle szóhasználatlaltal élt: a szovjet csapatokat nem vonják ki, hanem azok visszatérnek Budapestre. Kérte, hogy tegyenek meg mindent a minél kisebb ellenállás érdekében, a szovjet csapatoknak pedig adjanak segítséget.⁵

Szűcs Miklós ezredest, akit Erdei Ferencsel együtt zártak legénységi fogdába, éjjel után Malinyin egyik hadműveleti tisztjéhez vezették. Jól ismerték egymást, az előző napokban együtt dolgoztak a minisztériumban. A szovjet ezredes közölte Szűccsel, hogy csapataik hajnalban bevonulnak. Az asztalra terítette a város térképét, és tájékoztatást kért arról, hogy hol, melyik körzetben számíthatnak számottevő fegyveres ellenállásra. Szűcs hosszas gondolkodás után, de teljesítette a kérést, sőt a helyzetről részletes tájékoztatást adott.⁶

Maléter Pál vezérőrnaggyal senki sem foglalkozott. Ennek nyilván meghatározó indítéka volt, hogy Tökölön és Moszkvában jól ismerték a csapatkivonásokra vonatkozó határozott álláspontját. Másnap, miközben a folyosón várakoztak, elvonult mellettük a Honvédelmi Minisztériumban letartóztatott tisztek egy csoportja, köztük Váradi Gyula vezérőrnagy, aki feléjük fordulva röviden jelentette, hogy a parancsot megkapta és azt végrehajtotta. Maléter Pál a Kovács István által írt levelekről nem tudott, ezért a hallottakból levonta a következtetést: fogvatartói az ő nevében fordultak a hadsereg vezetéséhez.⁷

Most már illúzióik sem lehettek, hogy a szovjet vezetés bármit is változtat sorukon. A bizonyosságot a reggeli kép adta: amint a fogdákból a laktanyaudvarra kivezették őket, a felsorakozott harckocsik, páncélcocsik és teherautók mellett civilruhás fegyvereseket pillantottak meg. Piros Lászlón kívül több magas rangú államvédelmi tisztet is felismertek.

Maléter Pált Erdei Ferencsel, Kovács Istvánt Szűcs Miklóssal egy-egy nyitott páncélautóba ültették. Őrzésüket szovjet tisztek látták el. Piros Lászlóék teherautóra szálltak.⁸

Budapest felé indultak, és már a Juta-domb környékén jártak, amikor az oszlopot gépágyú- és géppuskatűz érte.⁹ Megálltak, a kísérő szovjet harckocsik és páncélcocsik viszonyozták a tüzet. Abban a páncélcocsiban, amelyben Kovács Istvánt és Szűcs Miklóst szállították, egy szovjet ezredes életét vesztette. Szűcs Miklósnak a sapkáját, Kovács Istvánnak a köpenyét érte találat. Az erős tűz miatt nem kockáztatták az utat, az oszlop megfordult és visszatért Tökölre.¹⁰

Őrzőik a biztonságosabb légi utat választották: késő délután, helikopterrel mind a négyüket Mátyásfüldre, a katonai középiskolába szállították, s ott bezárták. Az éjszakát és a következő napot ott töltötték, majd újra páncélgépkocsiba ültették őket, és biztosított menetben a szovjet nagykövetséggel szomszédos épületbe, a Gorkij fasorba szállították, ahol egy matracokkal teledobált pincehelységbe zárták a foglyokat. Másnap a rácsos ajtón keresztül látták, hogy újabb foglyok érkeztek. Több magas rangú tiszt és tábornok között láthatták Kopácsi Sándor rendőr ezredest is. A

szovjet őrk megtiltották, hogy az újonnan érkezettekhez szóljanak. A letartóztatás sietségében Kovács Istvántól a pisztolytáskáját elvették ugyan, de a fontos iratokat tartalmazó aktatáskáját magánál tarthatta. Így, amikor a WC-re kiengedték, egy sor kompromittáló irattól sikerült megszabadulnia.¹¹

Az egy zárkában lévő foglyok a külvilágtól teljesen el voltak zárva. A napok és az éjszakák összefolytak. Így nem tudhatták pontosan, hogy mikor is kísérték fel, ültették páncélgépkocsiba és szállították át őket a szovjet katonák által őrzött Gyorskocsi utcai börtönbe.

Abban a páncélgépkocsiban, amelyben Maléter Pált vitték, Erdei Ferenc, Kovács István, Szűcs Miklós és Kopácsi Sándor volt még. Maléter és Kopácsi mint régi ismerősök összelelkeztek. Maléter a letartóztatás körülményeiről kezdett beszélni, ám az őrzőjük, egy magas rangú szovjet államvédelmi tiszt megtiltotta a beszédet. Amikor a kocsi elindult, Maléter Pál a parancs ellenére megszólalt és azt mondta, hogy ha beszélni nem is, de énekelni talán lehet. És mielőtt a szovjet tiszt bármit mondhatott volna, rákezdett a katonanótára:

*„...Kerepesi temető,
egy-egy honvéd sírja benne az első...”*

A többiek a szovjet tiszt tiltakozása ellenére vele együtt énekelték tovább:

*„Sírja körül bat kislány,
Szűk szoknyája reped a farán,
Közöttük az én rózsám,
Három aranygyűrű ragyog az ujján.”¹²*

A Gyorskocsi utcában a foglyokat különválasztották. Maléter Pált olyan egy-egy személyes zárkába kísérték, ahol a földre szórt szalmán kívül nem volt semmi.¹³

VIZSGÁLAT KEZDŐDIK

Az első kihallgatáson, november 7-én a személyi adatok felvétele után, arra a kérdésre, hogy milyen szerepet játszott a Magyarországon lejátszódott eseményekben, Maléter Pál pontosan elmondta kihallgatójának, Majorov őrnagynak, miként járt el ebben az időszakban.

A következő kihallgatáson, november 13-án a hadseregben működő forradalmi szerv – a szovjet kihallgató szóhasználatára szerint –, a „Magyar Köztársaság Katonai Bizottsága” tevékenységével és tagjaival kapcsolatban tettek fel kérdéseket.

Mint a Majorov őrnagy által később felsorolt nevekből kiderült, a szovjeteket valójában a Forradalmi Honvédelmi Bizottmány tevékenysége érdekelte. Maléter ezzel kapcsolatban csak annyit tudott mondani, hogy ennek tevékenységéről Janza Károlytól értesült. Mivel ennek bizottságai Maléter Pál ismeretei szerint a katonai alakulatoknál a parancsnokok leváltásának jogával is rendelkeztek, szerinte működésükkel az egyszemélyi vezetés elveit aláásták, demoralizálták, harcképtelenné tették a hadsereget és így „az ellenforradalom malmára hajtották a vizet”.¹⁴

Fogságában állandóan foglalkoztatta a gondolat, hogy miért következett be az újabb szovjet beavatkozás? A forradalom napjaiban szerzett ismeretei alapján az okok közé sorolta Király Béla és törzse, valamint Dudás József és csoportja tevékenységét.

Ezért, amikor a kihallgatáson a Honvédelmi Bizottmány egyes tagjait jellemeznie, tevékenységüket értékelnie kellett, Király Béláról például a következőket mondta: Király Béla, a magyar hadsereg vezérőrnagya a múltban el volt ítélve; ő volt a budapesti összes fegyveres erők parancsnoka. Alárendeltségébe tartoztak a Budapesti Helyőrség, a rendőrség és a nemzetőrség fegyveres alakulatai. „Király az ellenforradalmárok egyik vezetője, aki az én meglátásom szerint az országban ellenforradalmi fordulat végrehajtására gondolt.”¹⁵

A környezetétől és főleg Szűcs Miklóstól hallottak alapján Király Béláról így kialakult véleményét, ha árnyalati különbségekkel is, de a vizsgálat során végig fenntartotta. Király Bélának, úgymond bűnéül rója fel, hogy kiharcolta magának a beleegyezést arra, hogy az úgynevezett Nemzetőrség alakulataiból szervezett fegyveres zászlóaljkat hozzon létre, hogy Király fegyveres erőként nem a hadseregre támaszkodott; hogy a Király-törzs tagjai a vezérkar épületében „annyira függetlenül és kihívóan viselkedtek”, hogy Kovács István és Szűcs Miklós „kénytelenek voltak” a Kilián laktanyában tölteni az éjszakát.

Nyilván az elégtelen ismeretek és a félretájékoztató az oka annak is, hogy Kópacsi Sándor tevékenységéről szólva az ellenforradalmároknak nyújtott közvetlen segítségként értékelte, hogy „nem hajtotta végre [a] Dudás bandita őrizetbevételéről szóló” utasítását.

A Marián Istvánnal, Váradi Gyulával, Kána Lőrincsel, Nádor Ferencsel, Penczi Józseffel, Gyulai Mihállyal, Szalva Jánossal, Kovács Istvánnal kapcsolatban elmondottak jól érzékeltetik, hogy Maléter Pál az „ellenforradalmi” jelzőt a sztálinista, rákosista, fasiszta visszarendeződé, az anarchista, fasisztoid megnyilvánulások, összességében a felkelők céljaival, törekvéseivel ellentétes irányba ható folyamatok minősítésére használja.

Ez, ebben az esetben azt jelenti, hogy a felsoroltak mindegyikét „rendes, becsületes, jószándékú ember”-nek tartotta, mivel ők „nem támogatták a fasisztákat”.

Az „ellenforradalmi erők” megerősödését segítő körülménynek értékelte a hadsereg semlegesítését, azt, hogy az „...ellenforradalmi elemek jelentős mértékben fegyverrel lettek ellátva és ellenforradalmi alakulatokba tömörültek”.

A „Ki a hibás ebben?” – kérdésre így válaszolt: „...az előző kormány, amely a Rákosi és Gerő-féle klikk politikai irányvonalát vitte, nagyon sok és komoly hibát követett el, súlyos károkat okozott a munkásosztály és a parasztság érdekeinek, kiváltva ezzel a munkásosztály és a parasztság nagyfokú elégedetlenségét az MDP és a kormány politikája iránt. Később, amikor a Nagy Imre-kormány jutott hatalomra, nem tette meg a szükséges intézkedéseket a rend helyreállítása érdekében, mondhatnám bűnös tétlenséget mutatott a munkások és parasztok jogos követeléseinek a kielégítésében, minek következtében nem tudta kivívni a széles dolgozó tömegek támogatását... a munkások hosszú időn keresztül nem akartak dolgozni... Ezért kellett felkérni Mindszenty hercegprímást, hogy forduljon a munkásokhoz és hívja fel őket a munkára, valamint támogassa a Nagy Imre-kormányt... Ami a hadsereget illeti, a Nagy Imre-kormány e tekintetben sem tett... intézkedést a harci készütség fokozása érdekében és a hadseregben a rend helyreállítására. A Nagy Imre-kormány nem tett kellő intézkedéseket az ellenforradalom visszaszorítására... Objektíve ez így van, azonban meg kell mondanom, hogy sem Nagy Imrét, sem az általa vezetett kormány tagjait e téren nem vezérelték ellenforradalmi célok vagy szándékok. Ez a kormány inkább egy tehetetlen kormány volt... bűnös tétlenséget tanúsított az ország életének eme fontos periódusában.”

„Tárgyilagosan megítélve a dolgokat – folytatta vallomását Maléter Pál –, természetesen az adott szituációban tevékenységem az ellenforradalmi erők számára volt előnyös és objektíve megteremtette volna ezen erők győzelmének előfeltételeit... Akkor én még abban reménykedtem, hogy sikerül rendet teremteni a hadseregben és felhasználni azt – a hadsereget – az ellenforradalmi alakulatok szétverésére és a Nagy Imre-kormány pozícióinak megerősítésére.

1956. november 3-án én erről beszéltem Nagy Imrével... és e célból írtam ki vasárnapra a hadsereg parancsnoki karának értekezletét.”¹⁶

A november 17-én megtartott kihallgatáson az újságírókkal kapcsolatos kérdésre válaszolva arról is szólt, hogy elhangzott a beszélgetésben: a hadsereg akkor fogja a Nagy Imre-kormányt támogatni, ha teljesíti ígéreteit és felmondja a Varsói Szerződést. „Közöltem velük, hogy folynak a tárgyalások a szovjet csapatok kivonását illetően, és hogy fegyvereinket addig nem tesszük le, amíg ki nem vívjuk a nemzeti függetlenség teljes győzelmét... Ez azt jelenti, hogy abban az esetben, ha a szovjet hadsereg Magyarországon marad, hadseregünk elkezdte volna annak a kiűzését.”¹⁷

Ezek után a kihallgatás így folytatódott:

„Majorov: Röviden szólva, abban az esetben, ha a szovjet csapatokat nem vonták volna ki Magyarországról, Önök háborút készítettek volna elő a Szovjetunió ellen?

Maléter: Mi azt a feladatot tűztük magunk elé, hogy Magyarország területét békésen szabadítjuk fel a külföldi csapatoktól. Azonban, ha ez nem sikerült volna, fegyverrel a kézben léptünk volna fel.

Majorov: Ön fentebb azt vallotta, hogy a hadsereg csak abban az esetben támogatja a kormányt, ha az teljesíti ígéretét. Ellenkező esetben mi állt szándékukban?

Maléter: Mi meg akartuk erősíteni a hadsereget és rendet akartunk teremteni az országban. Azonban ha ebben az esetben Nagy Imre kormánya képtelen lett volna teljesíteni ígéreteit, akkor felmerült volna ezen kormány leváltásának kérdése.

Majorov: A hadsereg nyomására, amelynek Ön volt a vezetője?

Maléter: Lehetséges, de mi egyelőre biztosak voltunk abban, hogy ha az országban a rend helyreáll, a Nagy Imre-kormány teljesíti az ígéreteit.”¹⁸

Maléter Pál ekkor mondta ki először, hogy számára az elsődleges fontosságú kérdés nem a Nagy Imre-kormány támogatása, hanem a forradalom győzelme, a nép jogos követeléseinek a teljesítése volt.

A fenti kérdésekről a következő kihallgatáson, november 21-én is beszélt: „...gondoltunk a hadsereg átszervezési tervének kidolgozására, a semlegesség szempontjainak figyelembevételével; az ország védelmi tervének kidolgozására az esetleges Nyugatról jövő támadás esetére és a hadseregünknek a szovjet csapatok ellen folytatandó harctervének a kidolgozása[ára] abban az esetben, ha a Szovjetunió nem akarta volna elismerni Magyarország függetlenségét, [ha] nem kívánta volna a Varsói Szerződés felbontását és ragaszkodott volna csapatainak Magyarország területén hagyásához...”¹⁹

Majorov ezek után azt kérdezte: „Ilyenképpen az a szovjetellenes törekvés, amely a Szovjetunió elleni háború előkészítésében nyert kifejezést, a hadsereg egy-egyesítésének egyik alapelve lett?”

Maléter, Majorov őrnagy meglepetésére a következő választ adta: „Tökéletesen igaz, de kérem figyelembe venni, ha fel is merült volna a háború szükségességének kérdése, akkor is csak a szovjet hadsereg azon alakulatai ellen léptünk volna fel, amelyek Magyarország területén tartózkodtak. Nem állt szándékunkban behatolni a Szovjetunióba és valami hódító politikát folytatni.” Később kijelentette azt is, hogy erre senkitől nem kapott utasítást. Mint elmondta, ismerte a kormány néhány tagjának, a magyar hadsereg számos tisztjének és a felkelők vezetőinek ezzel kapcsolatos véleményét. Ezzel ő egyetértett, s nem egy esetben a forradalom alatt ennek hangot is adott. További kérdésre válaszolva leszögezte, hogy a semlegesség kivívását a Szovjetunió elleni háborúban Magyarország belügyének tekinti, azt külföldi segítség nélkül, saját erők felhasználásával akarják elérni.²⁰

A szovjet hadsereggel kapcsolatos adatgyűjtésről egy november 24-én feltett kérdésre elmondta, hogy amikor miniszterhelyettes lett, már folyt az információ-szerzés, és ő parancsot adott a felderítés intenzív folytatására. „A kormánynak szüksége volt ezen adatokra, hogy a szovjet kormány előtt konkrétan fel tudja vetni a szovjet csapatok Magyarországról történő azonnali kivonásának a kérdését, valamint azért is, hogy fel lehessen vetni a kérdést az ENSZ előtt abban az esetben, ha a szovjet kormány megtagadta volna csapatainak kivonását Magyarország területéről.”²¹

Két nappal később, november 26-án, Majorov őrnagy a Kilián laktanyában október 31-én megtartott üléssel kapcsolatban tett fel kérdéseket.

Maléter ismételten elmondta, hogy Király Bélának a nemzetőrség önálló megalkotásával kapcsolatos koncepciójával nem értett egyet. Az ott hozott határozatok-

kal – „rendet teremteni, harcot folytatni a felfegyverzett vagy elbújt ÁVH-sok ellen, nem teszik le a fegyvert amíg a szovjet csapatok ki nem vonulnak Magyarország területéről” – teljes egészében egyetértett.

Álláspontját az alábbiakkal indokolta:

„Azért, mert az az elhatározás, hogy nem tesszük le a fegyvert a szovjet csapatok Magyarországról való kivonulásáig teljesen megfelel a beállítottságomnak. Fentebb én már beszéltem arról, hogy szükségesnek tartottam háborút folytatni a Magyarország területén tartózkodó szovjet csapatok ellen abban az esetben, ha a szovjet kormány önként nem egyezett volna bele csapatai kivonásába. Ilyenképpen ez a döntés teljes egészében megfelelt nézeteimnek, és lehetőséget adott volna arra, hogy szükség esetén felhasználhassuk a felkelő zászlóaljokat a Magyarországon tartózkodó szovjet alakulatok elleni háborúban. Ami a rend helyreállítását illetve, azon kerületekben, ahol felkelők ténykedtek, ez szintén megfelelt nézeteimnek. A felfegyverzett és bujkáló ávósok, illetve az Államvédelmi Hatóság volt beosztottjai elleni harc kérdésében szintén egyetértettem az elfogadott határozattal, mert ez a döntés bizonyos mértékben tükrözte a Nagy Imre-kormány álláspontját és határozatát az államvédelmi szervek feloszlását és regisztrálását illetően.”

„Király és Ön között csupán szervezési kérdésekben voltak eltérések? Így kell értelmezni az Ön által elmondottakat?” – kérdezte Majorov őrnagy.

„Igen, így. Én ténylegesen teljes egészében egyetértettem Király beszámolójával és a gyűlésen elfogadott határozatokkal. Én csak a tekintetben nem értettem vele egyet, hogy ő a felkelők csoportjait ún. nemzetőri zászlóaljjá vonta össze. Én azon állásponton voltam, hogy a felkelők csoportjait a hadsereg és a rendőrség csoportjai között osszák szét.”²²

November 28-án a Kiliánban fogva tartottakról faggatták. Erről azt mondta, hogy amikor a laktanyába érkezett, a corvinistákhoz tartozó fegyveresek több személyt vittek az épületbe. Ismeretei szerint november 3-ig őrizték őket, gondoskodtak róluk, és arról a négy felkelőről is, akik közül kettőnél lopott ékszer volt.

Beszélt arról is, hogy az atrocitásokról és a „pártház elleni” támadásról november 2-án értesült a parlamentben, de hozzátette, hogy azokat egyes fegyveres csoportok önkényes fellépésének tartja.²³

A kihallgatásokról készült jegyzőkönyvek arról tanúskodnak, hogy ezen és a további kihallgatásokon már a magyar hatóságok képviselői is részt vettek.

November 30-án az életrajzi adatok pontosítását követően szó esett az újságokban megjelent egyik cikkről is, mely szerint a szovjet csapatokkal szemben Maléter Pál két napig védte a laktanyát. Kijelentette, hogy ezt a cikket nem olvasta, de szerint az október 26–28-ig terjedő időszak leírását az újságíró annak ellenére kihagyta, hogy a tényleges helyzetnek megfelelően tájékoztatta őt.

Ismét a kihallgatás napirendjén szerepeltek a szovjet csapatok kivonásával kapcsolatos kérdések. A korábban már többször elmondottakat a következőkkel egészítette ki: „A magyar nép egyik fő követelése a szovjet haderő kivonása volt. A szov-

jet haderő kivonása kb. egy hetet vett volna igénybe, de ezt a dátumot eredményes tárgyalás esetén azonnal közölni lehetett volna a sajtó és rádió útján. Megítélésem szerint a felkelők nagy többsége a Népköztársasághoz hű, szocialista demokráciát építeni akaró ember volt, akikre a rend helyreállítása során feltétlenül számítani lehetett volna.”²⁴

A magasabbparancsnokok részére november 4-re összehívott értekezlettel kapcsolatos kérdésre válaszolva elmondta, az volt a szándékuk, hogy a parancsnokoknak tisztán és világosan elmondják, hogy mi a kormány célja, mit vár a hadseregtől. Meg kellett erősíteni a parancsnokokat abban, hogy a kormány a honvédelmi miniszter intézkedéseire a támogatást megadja.²⁵

December 3-án, kihallgatása elején Maléter Pál a vizsgáló kérdéseire válaszolva beszámolt a Parlamentbe érkezésének körülményeiről, az ott és a Honvédelmi Minisztériumban folytatott tárgyalásokról, megbeszélésekről.

A Magyarország semlegességével kapcsolatos utolsó kérdésre az alábbi választ adta:

„Már a II. világháború előtt, a történelmi tanulságok ismeretében az volt a véleményem, hogy a magyar nép csak úgy tudna nyugodtan élni, ha semleges lenne. [A] Nyugat évszázadokon keresztüli védelme csak a magyar nép pusztulását eredményezte. Az akkori politikai és katonai helyzet mellett az illuzórikusnak látszott. Ugyanígy volt ez a kérdés egészen addig, míg Nagy Imre be nem jelentette, hogy a szovjet kormány egyetért csapatai kivonásával, a varsói egyezmények felülvizsgálásával, valamennyi gazdasági és kereskedelmi egyezmény felülvizsgálásával. És ezután bejelentette Magyarország semlegességét, kérve a négy nagyhatalmat arra, közöttük elsősorban a Szovjetuniót, hogy a semlegességet ismerjék el. A kormány ezen álláspontjával teljes egészében egyetértettem...”²⁶

A következő, december 5-én tartott kihallgatáson a vizsgáló a szovjet csapatkivonással kapcsolatban tett fel kérdéseket. Maléter Pál válaszában részletesen beszámolt a tárgyalások előkészületeiről, a Parlamentben tartott első fordulóról, a szovjet feltételekről, és az azokkal kapcsolatos hivatalos magyar álláspontról. A kihallgatás végén azonban kijelentette, hogy a tárgyalások félbeszakadásának okáról és körülményeiről csak a magyar kormánynak hajlandó nyilatkozni.²⁷

„ÖNVALLOMÁS”

December közepén vezették fel újra, de ekkor a szokásos kihallgatás helyett azt a feladatot kapta, hogy „önvallomás” formájában mondjon véleményt az „ellenforradalom” kitörésének okairól, az „ellenforradalom” általa ismert eseményeiről. Pápi-rt és ceruzát kapott, majd visszavezették az „íróba”.²⁸

Maléter a kiadott feladattal ellentétben a forradalom történéseit elemezte és törvényszerűen eljutott a Kádár-kormány elutasításáig, a szovjet csapatok kivonásának követeléséig.

Helyzetének, a nyomasztó valóság tagadásának sajátos, szinte példa nélküli módját választotta, amikor december 14-én aláírásra kész formában elkészítette „A magyar kormány nyilatkozatát”.

„A magyar forradalmi munkás-paraszt kormány felmérve az ország helyzetét és a nép akaratát, elhatározta, hogy lemond.

Az Elnöki Tanács elnöke Nagy Imrét bízta meg koalíciós kormány alakításával, a tárgyalások megkezdődtek.”²⁹

Elkészítette a „A szovjet és magyar kormány közös nyilatkozata” tervezetét is, melyben a következőket írta:

„A Szovjetunió kormánya a Magyar Népköztársaság kormányának 1956. október 23-i és november 4-i kérésének megfelelően csapatait magyar területre rendelte.

Az azóta eltelt idő alatt azonban bebizonyosodott, hogy a magyar kormány ezen kérése helytelen volt, s ezért a Szovjetunió kormánya elhatározta csapatai kivonását.

A Szovjetunió kormánya ezen elhatározását a magyar kormány tudomásul vette.

A csapatok kivonása kérdéseinek megbeszélésére a szovjet és a magyar kormány által kijelölt bizottságok a tárgyalásokat-én kezdik meg.”³⁰

Mint „önvallomásából” is kiderül, meg volt győződve afelől, hogy a kialakult helyzetből az országot csak a magyar nép többsége által elismert, a koalíciós pártok részvételével alakított és a Nagy Imre által irányított kormány vezetheti ki.

Ennek a helyzetnek a vizsgálatára tett kísérletet, amikor *Az 1956. október 23-tól tartó magyar forradalom értékelése* címmel feljegyzést készített, melyben többek között az alábbiak olvashatók:

„Ahhoz, hogy valaki megértse október 23-át, röviden vissza kell pillantani az elmúlt 12 év eseményeire.

1945-ben a háborúban kimerült és elkeseredett, állandó kizsákmányolásban élő magyar nép többsége örömmel fogadta az MKP célkitűzéseit, és bár ez az 1945-ös választás eredményeiben nem is mutatkozott meg, magában a munkában, az építéshez való hozzáállásban kinyilvánult. Az első percek után azonban mindinkább érezte a diktatúrát, mivel ez már nemcsak a volt kizsákmányolók ellen, hanem mindazok ellen is irányult, kik nem voltak hajlandók a tényekkel alá nem támasztott, sőt gyakran kimonodottan cáfolt szövegeket elfogadni és magukévá tenni.

Mind az értelmiség, mind a munkásság és parasztság a saját bőrén érezte, hogy nem ezt a szabadságot várta, mert ez – bár mindenkinek adott valamilyen munkalehetőséget – nem felelt meg gyakran az illető képességeinek és képzettségének, nem felelt meg céljainak, s [mint] ilyen, gyakran az erői maximális kifejtése mellett is csak a létminimumot biztosította.

Mennél inkább kényszerítették a szocializmus építésének szovjet útját, mellőzve minden józan megítélést, annál inkább ütközött ez az adottságokkal, a magyar sajá-

tosságokkal, magával a nép életével és érdekeivel. A nyílt és burkolt terror azonban elhallgattatott minden megnyilvánulást. A sajtó, rádió s minden állami szerv egy kézben lévén, a bíráltnak még csak a minimális lehetősége sem volt meg. A XX. kongresszus anyaga teljesen váratlanul érte a magyar népet, de magukat a vezetőket is. Egy ideig még mintha semmi sem történt volna, folytatták munkájukat, majd fejevesztetten kezdtek kapkodni...

A párt pedig Rákosi eltávolítása után irányt nem mutatott, sőt augusztustól semmi támogatást nem adott azoknak az alsóbb szerveknek, melyek tízenkét éven át megszokták, hogy más fejével gondolkozzanak. És mintha a zavart csak tudatosan akarták volna növelni ugyanazok, akik a törvénytelenégeket elkövették, megrendezték a rehabilitációkat, a szombatonként ismétlődő díszes temetéseket.³¹

Íróink a nép hangulatának megfelelően elkezdtek írni, s az írásaikban itt-ott kicsendülő igazság azt az érzést [keltette] a dolgozóknak, hogy a mi népünk is megindulhat a maga által választott, sajátos magyar szocialista demokrácia útján.

Ez szervezeten, a főiskolások egy csoportja útján 1956. október 23-án délben, illetve délután nyilvánult meg először a Bem szobornál, több vidéki megmozdulás után. A belügyminiszter, a vezetők ez időbeni kapkodására jellemzően – először betiltott, majd pár órára megengedett minden gyülekezést, ezzel mintegy felhívta a dolgozók figyelmét a tüntetésre...

Az egész betetőzte, szinte mintegy kiprovokálta magát a fegyveres forradalmat Gerő magatartása, aki – ...félrevezetve a Szovjetunió kormányát – szovjet csapatokat vetett be a »rend helyreállítására« elméletileg, gyakorlatilag a saját klikkje pozícióinak megerősítésére...

A főváros több pontján egy időben fellángoló fegyveres harc az utcákon feltűnő szovjet egységek ellen fordult s azon magyar egységek ellen is, melyek a tömegek fegyverszerzési akciói során ellenállást fejtettek ki...

Az egyik felkelési központban, a Nagykörút és Üllői út sarkán lévő Kilián laktanyában elhelyezett építőipari katonákat álmukban érte 23-án 22.¹⁵-kor a forradalmárok rohama, akik a laktanyába betörve az ott található gyakorló fegyvereket magukkal vitték.

Ettől kezdve még háromszor törtek be, míg aztán 24-én estétől a Kilián a honvédség kezében maradt. Közben több honvéd és tiszt a forradalmároktól fegyvert szerzett, s ezekkel lehetővé vált a laktanya ideig-óráig való tartása.

Az erőviszonyok gyökeresen megjavultak, amikor a VKF a központi parancsnok kérésére 5 harckocsit rendelt ki a Kossuth tüzérszti iskola egy századával.

Bár az említett erőből végeredményben csak egy harckocsi – a parancsnoki – maradt a Kiliánnál, az a forradalmárok kezére többé nem került.

A 25-én hajnaltól 14.⁰⁰-ig, majd 26-án 22.⁰⁰ – 28-án 13.¹⁵-ig tartó védelem alatt a honvédség kezébe került a Kilián balszárnyán lévő légénységi szállórész, az udvari harmadik emelet, a jobb oldali lakásrészek a pincékkel és padlásokkal együtt...

Meggyőződve azonban arról, hogy a forradalmárok igaz ügyért, a magyar szabadságért, függetlenségért és a szocialista demokrácia által biztosítandó jogokért

harcolnak és nem »fegyveres bandák« – amint ezt hivatalosan a HM-ben hirdették – 28-án 13.¹⁵-kor a miniszter felé jelentettem, hogy a forradalmárookra többet tüzelni hajlandó nem vagyok, tehát gyakorlatilag átálltam az ő oldalukra.

Ez időre már a kormány is belátta – részben, hogy Gerő önkényes intézkedése, az idegen haderő behívása, ellenkezik mind a magyar, mind a nemzetközi joggal, s nem más, mint a belügyekbe való beavatkozás provokálása, részben, hogy a fegyveres felkelés a világtörténelem – különösen a proletármozgalom történetének eddig példátlan, hősi megnyilvánulása, az öntudatos proletáriátus fegyveres harca a marxizmus dogmatikus meghamisítói ellen, amely harcot az egész dolgozó nép támogatja...

Mint minden eddigi forradalomban azonban, úgy ebben is az egészséges haladó és dicsőséges célkitűzésű forradalmárok mellett megmutatkozott mind a bal-, [mind] a jobboldali elhajlás. A baloldali azok részéről, akik az elmúlt 12 év alatt maguknak kivívott pozícióikat féltették, túlkapasokat követtek el, uszorázták népünket s így – a forradalom győzelme után – félték a felelősségrevonástól. A jobboldali azok részéről, akik mint minden népben meglévő salak – a zavarosban akartak halászni, vagy akik mint volt uralkodó réteg vagyonukat, politikai és gazdasági befolyásukat akarták visszaszerezni.

Hogy a két ellenforradalmi csoport közül melyik volt az, amelyik a súlyos visszaéléseket, zavarkeltéseket elkövette, nem akkor, amikor a forradalom erői a második ütembe – tehát a forradalmi vívmányok biztosításának, a rend helyreállításának ütemébe – [léptek], nehéz megállapítani, különösen a jelenlegi körülmények között. Mindenesetre úgy látszik, a jobboldali veszély volt az erősebb, ez ellen is szóltak az akkori intézkedések. (Akasztások, betörések, ÁVÓ-üldözések, Dudások ellen.)

A kormány az időben igen nehéz helyzetben volt. A munkásság 23-tól szolidaritástrájkot folytatott, a rendőrség a gyakorlatban megszűnt, a honvédség felé a HM nem intézkedett, vagy ha igen, akkor rosszul, a miniszterek zöme vagy nem mert, vagy nem akart felelősséget vállalni a maga területén kiadandó intézkedésekért.

Nagy, Tildy, Vas és Bognáron kívül 29-től mind távol tartották magukat s a három legégetőbb kérdés – a munkafelvétel, rendhelyreállítás, szovjet csapatok kivonása – megoldásához segítséget, legalábbis tudtommal nem adtak.

Ennek tudható be, hogy a forradalmi pontok elfogadását nem követték – tudtommal – rendeletek, és a gyakorlatban nem érezhette népünk forradalma sikerét. El kell azonban ismerni, hogy a forradalmi napok túlzásúfoltsága mellett a kormány aktív tagjai így is óriási eredményeket értek el.

Munkásságunk kivétel nélkül felvette a munkát képviselőiknek a kormány által történt meggyőzése után.

Megkezdődtek a tárgyalások a Szovjetunió kormánya által kijelölt és a magyar kormányküldöttség között a csapatok kivonulásáról.

A honvédség vezetésében beállt változás után napok kérdése volt a teljes haderő részvétele (csatlakozása), s ezt követte volna a rend helyreállítása.

E három alapvető kérdés megoldásával megszilárdulva, az átalakult koalíciós kormánynak meg lett volna népünk előtt s nemzetközileg is az az erkölcsi és fizikai ereje, hogy a forradalmi követeléseket dolgozó népünk akaratának megfelelően maradéktalanul végre tudta volna hajtani, tehát biztosította volna végre a szabadságot, függetlenséget és a semlegességet, szolgálva ezzel nemcsak a magyar nép, hanem a világbéke ügyét is, tehát a nemzetközi munkásmozgalom ügyét is!

Hogy milyen erők akarták a mostani erőszakos „megoldást” – ami nem megoldás! –, mostani helyzetemben megítélni nem tudom.

Az azonban biztos, hogy ha a koalíciós magyar kormány oldotta volna meg országunk belügyét, lehet, hogy több véráldozattal, de kevesebb rom árán lenne hazánkban nem csend, mint ahogy hírlik most van, mert az nem a szuronyok, ágyúk és idegen hadsereg jelenléte következtében beállott állapot, hanem a magyar szocialista demokrácia útján járó magyar nép fegyelméből és meggyőződéséből fakadó rend (lenne)! Ez pedig nagy különbség!”³²

A KATONA KORMÁNYPROGRAM-TERVEZETE

Maléter Pál nem hagy kétséget a „szocialista demokrácia” általa értelmezett tartalma felől sem. December 21-én vetette papírra a véleménye szerint legfontosabbnak tartott feladatokat tartalmazó kormányprogram-tervezetét *A magyar forradalmi kibontakozás útja* címmel.

„Ezen eszmefuttatás nem a konkrét helyzetből indul ki, hiszen hetedik hete el vagyok zárva a külvilágtól, hanem azokból a tapasztalatokból, amikre eddigi életem során szert tettem, az élet különböző területén” –írja bevezetőjében.

Majd a tervezet elkészítésének indokait az alábbiakban foglalja össze:

„A magyar forradalom kibontakozásában november 3-ról 4-re virradóra súlyos törés történt, amikor [az] erőszakos beavatkozás nem a rend és a nyugalom, az öntudatból fakadó építés, hanem a csend és visszahúzóódás, csak a feltétlenül szükséges munka elvégzése állapotát teremtették meg.

Mivel azonban hiszem, hogy nem ez a cél, mivel ez ellenkezik minden marx-lenini elvvel és ellenkezik a Szovjetunió 39 éves gyakorlatával is, úgy gondolom, ezzel az úttal szakítani kell.

Még mindig nagyobb elismerést vált ki hibánk, tévedésünk beismerése, sokkal inkább szolgálja a nemzetközi munkásmozgalom érdekeit, mint a hiba »csak azért is« való folytatása.

Nemcsak mi magyarok ismerjük Lenin³³ azon tanítását, hogy »nem lehet szabad az a nép, mely más népeket elnyom«! A belügyekbe való fegyveres vagy fegyvertelen beavatkozás pedig joggal veti fel ezt a kérdést. Ami pedig a kormányt illeti, nehezen

képzelt el tartóssága egy olyan csoportosulásnak, mely idegen fegyveres erő támogatásával jutott uralomra, akármilyen jó is a programja.³⁴ Különösen nehéz ezt elképzelni, amikor forradalmi viszonyok vannak. A történelem legalábbis ilyen kormányok fennmaradásáról nem tud.

Első hallásra talán vad ötletnek látszik, de mi lenne, ha Nagy Imrével tárgyalásokat kezdenének utolsó koalíciós kormánya újralakítása érdekében, kihagyva természetesen azokat, akik így vagy úgy kompromittálták magukat? Úgy gondolom, hogy a történetek után megint ő a legnépszerűbb a tömegek előtt, s kormányalakításával mindkét reakció, de főleg a jobboldali vitorlájából kifognák a szelet. Ennél jobb bizonyítékát pedig a Szovjetunió sem tudná adni a Magyarország iránti barátságának, sem a Kádár-kormány politikai éleslátásának!...³⁵

Maléter Pál pontokba szedve foglalkozik a honvédelem, a belügy, a belpolitika, a külpolitika kérdéseivel, valamint a belkereskedelem, a külkereskedelem, a nehézipar, a könnyűipar, a kisipar, a bánya- és energiaipar, a pénzügy, az oktatásügy, a mezőgazdaság, az egészségügy, a közlekedés és az idegenforgalom területén végrehajtásra váró legfontosabb feladatokkal.

Programtervezete tartalmazza a forradalom legáltalánosabb követeléseit. A „magyar szocialista demokrácia” megvalósítását biztosító követelményrendszer felvázolásával – a korszak más gondolkodóihoz hasonlóan – kísérletet tett olyan társadalom képének a felvázolására, melyben a szocialista vívmányokat a „szabadságin-tézmények garanciáival” kapcsolják össze.

A forradalmi kibontakozás lehetséges feladatai között többek között az alábbiak olvashatók:

„Biztosítani az egész ország területén a törvényesség betartását és betartatását... A szocialista demokrácia alapján állva megengedhető minden párt, mely az alkotmány követelményeinek megfelel... Biztosítandók az 1957. évi májusi választások szabad előkészületei az átdolgozott választási törvény alapján... Felmondandó minden nemzetközi egyezmény, mely a semlegesség elvével nem egyeztethető össze. Egyenlő értékű kapcsolat teremtendő mindazon államokkal, melyek nemcsak hogy elismerik országunk semlegességét, egyenjogúságát és minden vonatkozású függetlenségét, hanem azt támogatják is... Mindazon szerződések felmondása, melyek nem biztosítják a magyar árucikkeknek a nemzetközi piacokon érvényes maximális árat... A szabad kiskereskedelem engedélyezése, alkalmazottak felvétele nélkül... A kisipar... engedélyezendő mindazon kiváló szakmai képesítéssel rendelkezők részére, kik ezt kívánják. Egy segéd alkalmazható abban az esetben, ha az állami gyárakban dolgozókkal teljesen egyenértékű juttatásban részesül. Több kisiparos szabadon társulhat... A bányászat rablógazdálkodásának megszüntetése, a dolgozók munkájának megkönnyítése a magyar bányászat sajátosságainak megfelelő kézi és rakodógépekkel... A magyar uránérc-kísérletek teljes kézbevétele, minden külföldi beavatkozás határozott elutasítása... Az 1945 óta fennálló vagy keletkezett pénzügyi kötelezettségeinknek mind külföldön, mind belföldön eleget kell tenni. Az 1945

előtti rendszer terheit átvenni, ezekről még tárgyalni is tilos. Az export-import stabilizálása, a forint nemzetközi értékének biztosítása érdekében fokozatosan át kell térni az aranyalapra. Minden külföldi segílyt el kell fogadni, amennyiben sem katonai, sem gazdasági kikötésekhez nincs kötve és nem érinti az ország teljes függetlenségét. ...Minden fokú oktatás célja a képzett hazafiak nevelése kell legyen. Ezért vissza kell térni a régi oktatási szervezetre... Vissza kell állítani azon tananyagot[kat], melyek az egyetemeinket végző hallgatók nemzetközi elismerését is célozzák s a tudományág fejlődését is mutatják. ...lehetővé kell tenni az egyetemisták legjobbjainak egy-két év külföldi gyakorlatot a legjobb klinikákon, intézményekben és vállalatoknál. Minden állami állást végzettséghez kell kötni. ...Valamennyi tankönyvet felül kell bírálni. Ki kell hagyni belőle minden magyartalant, ferdítést, hamisítást... A tanárok keresetét 1/4-del kell emelni.”

A mezőgazdasággal kapcsolatban a következőket tartotta volna szükségesnek:

„Az elmúlt 12 év mezőgazdaságunkat súlyos helyzetbe hozta. Ezért, mivel a magyar élet zöme e téren folyik, itt kell a legtöbb segítséget adni. Ezért:

a) Fenn kell tartani mindazon állami gazdaságokat, amely[ek] földterületének nagysága a nagyüzemi termelést lehetővé teszi, legyen ez akár növénytermesztő, akár kertészeti, akár gyümölcs stb. termelő állami gazdaság, kijelölve végleges területeket.

b) Fenn kell tartani mindazon termelőszövetkezeteket, melyek önkéntes társulások, s melyek hozama nagyobb, mint az ugyanolyan földterületet felölelő paraszti gazdaságok összességének hozama.

c) Fell kell számolni azt a hazug tévhitet, hogy az állam támogatja a mezőgazdaság ilyen vagy olyan részét. Az az igazság, hogy a mezőgazdaság támogatja az államot.

d) Az állami gazdaságok és termelőszövetkezetek különböző fajtáinak földjén kívül a többi föld eltulajdoníthatatlanul az egyéni parasztok tulajdona. További tagosítások nem lehetségesek.

e) A földterület alsó határa nincs megszabva, felső határa – a föld minőségétől függően – 20–25 hold családonként (szülők és nőtlen gyermekek).

f) Időszakos munkaerőt csak hosszabb betegség esetén vagy 50 éves életkor felett lehet alkalmazni abban az esetben, ha fiatalabb férfi munkaerő a portán nem él.

g) [Az] állattartás teljesen korlátlan.

h) Az ideiglenes munkaerőt ugyanazok a jogok illetik meg, mint az állami gazdaságok azonos munkát végző munkaerőit.

i) Mindenfajta idegen növény termesztése mind állami, mind paraszti gazdaságokban tilos mindaddig, míg a tájjellegnek megfelelő kísérleti telepen kifizetődő termesztése be nem bizonyult.

j) A kenyérgabona és a többi fogyasztási mezőgazdasági cikk mellett az ország szükségletének biztosítása után olyan mezőgazdasági terményeket kell termeszteni, melyek világpiaci viszonylatban megállják a helyüket. Ezért fokozni kell a különböző magtermesztést, ipari. és gyógynövénytermesztést stb.

k) Az állatállományt importált fajtákkal kell feljavítani s fokozatosan kiselejtezni az egyéni gazdaságokból a rosszul kamatozó állatokat.

l) A termelés fokozása érdekében fokozni kell mind amő-, mind az állati trágya alkalmazását, az állatállomány tudományos kísérleteken alapuló tartását és takarmányozását.

m) A paraszti munka megkönnyítésére hosszú részletre önköltségi áron kell a parasztság rendelkezésére bocsátani mindazon mezőgazdasági kisgépeket, melyek az 1–15 holdas parasztgazdaságokban is kifizetődők. (Ezek tömeggyártását a magyar ipar külföldi minta után, a legjobbak szabadalmainak vagy gyártási engedélyének megszerzése után kezdi meg gyártani, ezzel párhuzamosan kísérleteket folytat tökéletesítésükre).

n) Az eredmények fokozása érdekében az FM kibővíti a kísérleti hálózatot, ezt a központi tudományos intézeteinek rendeli alá, s a kísérletek alapján biztosítja a táj-jellegnek megfelelő vetőmagot a parasztság részére.

o) Biztosítani kell minden télen elméleti s nyáron gyakorlati tanfolyamot a gazdák részére a célszerű és nem örökölt gazdálkodási mód elsajátítására, a tanfolyamot eredményesen végzettek 1%-os adókedvezményben részesülnek.

p) Az állami gazdaságok, termelészövetkezetek, egyéni gazdaságok, gyümölcs-, kert- és szőlőgazdaságok stb. minden kérdésének tanulmányozására évente tudományos kutatókból, agronómusokból és dolgozó parasztokból álló csoportokat kell küldeni a külföldi államokba, s a tapasztalatokat közérthető nyelven honi folyóiratokban kell a parasztság tudomására hozni, vitára bocsátani.

r) A nem kifizetődő rizstermesztő telepek helyén halgazdaságokat kell létesíteni, fokozni kell mind a folyami, mind a tavi haltenyészetet.

s) Minőségi fogyasztási, bor- és mazsolaszőlővel kell betelepíteni mindazon területeket, ahol a régi híres magyar szőlők teremtek. Itt is meg kell szüntetni minden állami kizsákmányolást, s központilag kell biztosítani a jórészt elpusztult hordóállomány pótlását, önköltségi áron.

t) Fokozni kell a gyümölcsstermesztést, exportképes gyümölcsöt termő facsemeték ingyenes akciójával. Gyümölcsstermesztő vidékeken fokozni kell a konzerv- és szeszgyárak számát.

u) A bútór-, építő-, papíriar stb. érdekében fokozni kell az erdőterületet mindazon részeken, melyek mezőgazdasági művelés alá nem esnek. Ne legyen egy négyzetméternyi föld sem kihasználatlanul. A tudatos, tervszerű fásítás érdekében ki kell használni minden lehetőséget, a házak környékétől az út menti fasorokon át a nagy erdőterületekig. Olyan fajtákat kell termesztetni, amelyek a gyors növény mellett az értékes faanyag kettős előnyeit biztosítják.”

Összegzőképpen a kormány feladatait az alábbiakban határozta meg:

1. A hadsereg és rendőrség újjászervezése.
2. A belső rend, nyugalom, biztonság megteremtése.

3. A semlegességnek megfelelő intézkedések megtétele kül- és belpolitikai vonalon.
4. Minden magyar állampolgár törvény előtti egyenlőségének biztosítása.
5. Valamennyi alkotmányos alapon álló párt munkájának az engedélyezése és támogatása.
6. Az üzemek átadása a munkástanácsoknak.
7. A föld kérdésének a rendezése az állami gazdaságok, temelősövetkezetek és egyéni parasztok minden további tagosításának megszüntetésével. Paraszti tulajdon visszaadása 20-25 holdig azoknak, akik azt maguk művelik meg.
9. Bérrendezés, árcsökkentés.
10. Kereskedelmi szerződések felülbírálása és új kereskedelmi szerződések kötése.
11. Oktatásügy átszervezése.
12. Egészségügy átszervezése.
13. Építésügy átszervezése.
14. Nemzetközi kultúrkapcsolatok megteremtése.
15. Irodalom, művészet állami támogatása a teljes szabadság elve alapján.
16. Sajtó-, szólás és gyülekezési szabadság a jobb- és baloldali anarchista csoportokon kívül és
17. A szabad idegenforgalom biztosítása.”³⁶

Ennél részletesebben csak a hadsereg fejlesztésének a kérdéseivel foglalkozott. A Magyar Néphadsereg új szervezetével kapcsolatos elképzelése rokon vonásokat mutat a második világháború szervezési tapasztalatait is magában foglaló, 1945 eleji hadsereg-építési elképzelésekkel. Szükségesnek látta a Honvédelmi Minisztérium és a Vezérkar létszámának legalább a felére történő csökkentését, a kerületi parancsnokságok rendszerének a visszaállítását.

A semlegesség megfelelő nemzetközi garanciái esetén, a Magyar Néphadsereg állományát a karhatalmi egységek, önálló hadosztályok képeznék, amelyek közvetlenül a Honvédelmi Minisztérium alárendeltségébe tartoznak. Feladatuk:

„Katonai kiképzésben részesíteni mindazon sorköteleseket, akik nem családfenntartók, vagy az ipar és mezőgazdaság különböző ágaiban még nem nélkülözhetetlenek.

Feladatuk az ország belső rendjének fenntartása, a szocialista demokrácia vívmányainak biztosítása minden belső és külső ellenséggel szemben.

Agresszió esetén határaink biztosítása mindaddig, míg a semlegességünket szavatoló nagyhatalmak tevőleges segítséget nem nyújtanak.

Belső – alkotmányellenes – zavargások esetén a közintézmények biztosítása mellett a rendőrséggel közösen a zavargások megszüntetése.”³⁷

A hadosztályok szervezetének, a kiképzés rendszerének és tartalmának részletes bemutatása után Maléter Pál a hadsereg pártéletével kapcsolatban az alábbiakat írta:

„A hadseregben belül pártszervezetek nem működtethetők, de minden katona szabad belátása szerint lehet bármely párt tagja. Katonaideje alatt azonban az alkotmányosan megválasztott kormány, illetve a HM-en [honvédelmi miniszteren] keresztül az Elnöki Tanács mindenkori elnökének utasításait hajtsa végre a hadsereg.”³⁸

Tervezetének a személyi állománnyal foglalkozó részében többek között meghatározta, hogy a tábournoki és tiszt állományt a legjobban képzett, fenyítetlen tisztekből kell feltölteni, a többiek tartalék állományba vagy 40 éven felül, ha kéri, nyugállományba kell helyezni. A tisztek a 45. életévük betöltéséig teljesíthetnek szolgálatot. Azt is rögzítette, hogy az a tiszt nem vehető át, aki „a néphadseregben nem szolgált”.³⁹

A hivatásos tiszthelyettesi kart a néphadsereg legkiválóbb továbbszolgáló tiszteivel – három hónapos tanfolyam után –, valamint a kétéves csapatszolgálat után kezdődő két éves tiszthelyettesi iskolát elvégzettekkel akarta feltölteni.

Írásában nagy figyelmet szentelt a tisztesek kiválasztása és felkészítése kérdéseinek is.

Az anyagi területtel foglalkozó részben az is olvasható, hogy ha a honvédségi szervek fenntartására nem elegendő a költségvetésben előirányzott összeg, akkor a létszámot csökkenteni kell. „Az alapelv – írja – [az], hogy a néphadseregnek a semlegességre való tekintettel kis létszámúnak, felszereltnek és jól fizetettnek kell lennie.”⁴⁰

A forradalom követeléseivel összhangban foglalkozik a nemzeti hagyományoknak megfelelő ruházat megtervezésének, bevezetésének feladataival is.

Az elképzelések szerzőjük átgondolt, világos gondolatmenetét tükrözik. Ritkás sorokban írt feljegyzéseit nem tarkítják áthúzások, javítások. A katonához és politikushoz illő következetesség kimutatható a gyakorlati, gazdasági, szervezeti és külön a hadsereget érintő részekben is. Fogalmazása lényegre törő, gondolatmenete tiszta.

A leírtak ezenkívül tanúságot tesznek arról az emberről is, aki olyan tulajdonságokkal rendelkezett, mint a tudásszomj, a nyitottság, amely a környezetében élő emberek élete és problémái iránti érzékenységgel párosult. Munkált benne a társadalommal való állandó kommunikációs készség, az új, gondolatok befogadását serkentő, lehetővé tevő fogékonyság. A fogság körülményei között megfogalmazott gondolatai mögött érezhető az „úri Magyarország” személyesen megélt valóságától való idegenkedés is.

„Önvallomásával”, politikai szándéknyilatkozatával a forradalommal kapcsolatos alapállását fogvatartói számára egyértelművé tette. Helyzetelemzéséből, kristálytisza logikával vezetett ok- és érvrendszeréből nem vonhattak le más következtetést, csak azt, hogy egyéni sorsát illetően ott illúziói már nem voltak. Csak a szabad és független Magyarországra vetett hite volt mindennél erősebb. Az „önvallomás” egyetlen bekezdése is elegendő, hogy bírái a fejére olvassák érte a legsúlyosabbat – s ő egy „tanulmányt” írt. Önmaga ellen? A menekülésnek ez a módja, bizonyosra vehető, fel sem merült benne.

A szovjet hatóságok által törvénytelenül lefolytatott vizsgálat végén, a *Maléter Pál árulása* címmel elkészült összefoglaló anyagból ez ki is derül. Ebben ugyanis már leverik a halálos ítélet kiszabásához, az elpusztításához vezető út cövekeit.

„Maléter mint honvédtiszt a legsúlyosabb bűncselekményeket követte el: Megszegte katonai esküjét, demoralizálta a tisztikar egy részét, elősegítette a hadsereg harcképtelenné válását, hátbatámadta a kormány által segítségül hívott szovjet egységeket, szervezte a szedett-vedett és bűnöző elemekből kialakított ellenforradalmi ezredeket, kitűzte a feladatot a Köztársaság téri pártház megtámadására.

Összefoglalva: Maléter Pál ezredes áruló tevékenységével az államnak óriási károkat okozott és számos ember halálát vonta maga után.”⁴¹

MENEKÜLÉS

Pausz Mária, Maléter Pál első felesége, a szovjet csapatok november 4-i támadása után 21-én ment be a munkahelyére. Volt férje testvére, Margit és annak férje itt keresték fel egy „fontos ügy megbeszélése végett”. Voltaképpen azt javasolták, hogy Mária és a gyerekek apjuk helyzete miatt meneküljenek nyugatra, amíg tudnak, ahol a gyerekek felneveléséhez valószínűleg minden segítséget meg fognak kapni.

Mária elmondta, már ő is gondolt a menekülésre, de eddig azért várt, mert úgy gondolja, hogy a három gyerekkel egyedül nem tudna átjutni a határon. A másik ok a kis Judit betegsége; még túl gyenge az utazáshoz.

Margit felajánlotta, hogy a kis Jutka maradjon náluk, hiszen úgy szeretik, mint a saját gyermeküket. Pausz Mária ezek után vállalkozott a veszélyes útra. Az alkalom kínálkozott is, kiderült, hogy másnap reggel egy üres élelmiszerszállító gépkocsi megy Zalaegerszegre, és a gépkocsivezető felajánlotta, hogy elviszi őket.

Élelmet és ruhaneműt raktak a hátizsákba, a gyerekeknek pedig azt mondták, hogy amíg megrongálódott lakásukat rendbehozzák, Palcsit és Marikát vidéki intézetbe viszi az édesanyjuk, a kis Jutkáról pedig a keresztanyja gondoskodik.

A teherautó hajnali négykor várta őket a megbeszélt helyen. Mielőtt elváltak volna, Margit lehúzta a gyűrűjét, lecsatolta az óráját és a zsebéből előhúzott családi ékszerrel együtt Máriának adta.

A kocsin üres dobozok közé bújtak, majd a rakományt ponyvával is letakarta a vezető. Mária itt már megmondta, hogy az édesapjuk miatt elmennek az országból. Kérte őket, hogy ha a nevüket kérdezik, ne a Maléter, hanem az ő lánykori nevét, a Pausz nevet mondják. Még egy házaspár is felszállt a kocsira, ők is nyugatra tartottak.

Már sötétedett, amikor magyar és szovjet katonák állították meg az autót. A kérdésre, hogy mit szállítanak, a gépkocsivezető határozottan válaszolta, hogy üres dobozokat. A magyar katona a kocsin hátról ment, lenyitotta az ajtót. Elemlámpája fényénél meglátta a dobozok közt lapuló Máriát és a két ijedt gyereket. Nézte, nézte őket, majd odakiáltott a többieknek, hogy a platón nincs senki, a kocsit folytathatja az útját.

Zalaegerszegen a kocsivezető felajánlotta, hogy az éjszakát töltsék náluk, és hajnalban a Sopronba induló vonathoz is kikíséri őket. Piszkosak és nagyon fáradtak voltak. Megmosakodtak, meleg vacsorát kaptak és lefeküdtek.

Az utitárs házaspárral hajnalban együtt szálltak fel a szombathelyi vonatra. Az állomás tele volt az országból menekülni vágyó emberekkel. Szép számmal voltak olyanok is, akik egy kísérleten már túl voltak, a szovjetek elfogták és visszaszállították őket.

Hajnali 2 órakor indultak tovább a szentgotthárdi vonattal. Maga a kalauz javasolta, hogy hol szálljanak le a vonatról, hol igazoltatják az utasokat az oroszok. Tizenegyen, köztük Pausz Mária és a gyerekek meg is fogadták a tanácsát. Az állomáson két favágó kinézetű ember várakozott, ezek felajánlották, hogy némi fizetség ellenében átviszik őket a határon.

A menekülés alkalmi útja erdőn át vezetett, itt azonban magyar járőrre bukkantak. Az embercsempészek pénzzel és itallal váltották meg a további utat.

Egy pataknál álltak meg. Itt a két férfi csak annyit mondott, hogy a túloldalon már biztonságban lesznek. A két gyerek a felnőtteket meg sem várva, a patakra hajló ágak segítségével átjutott a túloldalra. A többiek is követték őket. Kicsit megpihentek, majd az olvadó hóban továbbindultak. Az első faluban az osztrák parasztok meleg teával várták az érkezőket, akiket később egy vöröskeresztes gépkocsi Jennesdorfba, a menekülttáborba szállított.

Pausz Mária mindvégig a kis Jutka kimenekítésén törte a fejét. Segítségért a közeli Eisenstadtban lévő nővérehez fordult, azt mondta, hogy másnap visszamegy Sopronba, ahol majd a nővére férjét kéri meg, hogy a kislányt hozza el Budapestről. Testvéreinek nem tetszett az ötlet, de már másnap felhívta Máriát a menekülttáborban és közölte, hogy kínálkozik másik megoldás.

A következő napokban testvére gyóntatópapja kereste a táborban, azzal, hogy van esély a kislány Ausztriába juttatására. A módot azonban nem árulhatja el. Bizalmat kért, továbbá egy levelet a sógornőjének, amelyből ő majd érteni fogja, hogy a levél kézbesítőjére nyugodtan rábízhatja a gyerekét.

Pausz Mária, Margit műveltségét ismerve, a kért levélbe azt írta, hogy legkisebb gyermekét az intézetből várja haza és így reméli, hogy a karácsonyt már mindannyian együtt tölthetik. Megírta még azt is, hogy a kislánya beteg volt, ezért nem kezdhetette meg a karácsonyi szabadságát a többiekkel együtt.

Néhány nap múlva a papnak átadott levéllel egy 16 év körüli fiú kereste fel Pausz Mária sógornőjét Budapesten. Elolvassa az üzenetet, felöltöztette és a biztonság kedvéért az állomásra is kikísérte a kislányt, majd a következőket mondta neki: „Juditkám, ha látni akarod Édesanyádat és a testvéreidet, mindent úgy kell tenned, ahogy ez a bácsi mondja. Ő majd beszélget veled az úton. Tudom, hogy te okos kislány vagy és megérted. Ha csak egy hibát is csinálsz, nemcsak önmagadat, hanem édesapádat is bajba hozhatod. Ő most börtönben van, és ha téged elfognak, olyasmire kényszeríthetik, amit egyikünk sem szeretne. Légy okos, kicsikém.”⁴²

Jutka az ismeretlen fiúval vonatra szállt. A fiú itt mondta neki, hogy ő, ettől a perctől, ha kérdezik, nem Maléter Jutka, hanem Vastagh Jutka, ő pedig a nagybátyja. Ha azt kérdezik, hogy hova mennek, azt kell mondani, hogy a karácsonyi ünnepekre malacot vásárolnak. A vonatról a határ közelében szálltak le, majd gyalog folytatták utjukat. Amikor Judit elfáradt, a fiú a hátára vette.

Minden óvatosság ellenére a határ előtt orosz és magyar járőr tartóztatta fel őket, majd az őrszobára kísérte. A fiú a fülébe súgta, hogy mident a megbeszéltek szerint tegyen. A kihallgatáson a kislány pontosan felmondta a leckét. Sőt még azt is hozzáfűzte, hogy ő kérte, vigye magával nagybátyja, mert szeret utazni és nagyon szereti az állatokat is.

Másnap reggel szabadon engedték őket. Úgy tettek, mintha visszaindultak volna Budapestre. A vonatról azonban a következő állomáson leszálltak. Vártak délutánig, amikor újra nekiindultak a határnak. Jutka már nagyon fáradt volt, a fiúnak sokszor kellett vinnie. Éjszaka sikeresen átjutottak. A túloldalon várakozó autó Jutkát azonnal Bécsbe szállította. A fiú nem ment vele, elköszönt és visszaindult Budapestre.

Amikor mindnyájan együtt voltak, Pausz Mária Münnich Ferencnek táviratot küldött Budapestre, a Honvédelmi Minisztériumba, melyben kérte: férjével, Maléter Pál vezérőrnaggyal tudassák, hogy mindnyájan sikeresen megmenekültek. „Gyermekeink miatt ne aggódj, amíg élek, vigyázok rájuk és gondoskodom róluk.” Ez volt az egykori feleség utolsó üzenete.⁴³

Néhány hónap múlva New-Yorkban, az első sajtókonferencián többen is megkérdezték, hogy miért akar segíteni Maléter Pálon, azon az emberen, akitől már évekkal korábban elvált. Pausz Mária nem értette, hogyan lehet ilyent kérdezni, „...hiszen – gondolta – Maléter Pál itt él közöttünk, gyermekeimnek az apja...”

„Egy magyar ember életéért kötelességem küzdeni” – válaszolta ezeknek a furcsa, számára idegen embereknek.⁴⁴

A büntetlenség ígérete és a megtorlás

JAJ A LEGYŐZÖTTEKNEK!

Amíg a szovjet hatóságok a letartóztatottak és fogvatartottak ügyében vizsgálatot folytattak, a magyar politikai élet küzdőterén, a szovjet fegyverek árnyékában, az SZKP elnökségének szoros ellenőrzése mellett az ország életét hosszú időszakra meghatározó változások zajlottak. A változások jellegét leginkább a forradalom általános megítélésével kapcsolatos döntések fejezték ki.

1956. november 4-én az önmagát Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányának nevező, a szovjetek által támogatott politikai csoportosulás, Kádár Jánossal az élen, a Szolnoki Rádió hullámhosszán a forradalomban részt vevőknek büntetlenséget ígért, mondván: a felkelők „a Rákosi-Gerő klikk hibái, uralma és nem a Népköztársaság alapintézményei ellen indították meg harcukat”.

Mint ismeretes, ez az ígélet még el sem hangzott, amikor a kádári büntetlenség jegyében, a magyar hatóságok jelenlétében és asszisztálása mellett letartóztatták a Maléter Pál vezérőrnagy és Erdei Ferenc vezette kormányküldöttséget, és a minden figyelmeztetés nélkül megindított szovjet támadás fegyvertelen, védtelen emberek százainak a halálát okozta. Már az első órákban megkezdődtek a tömeges letartóztatások, sokaknak az országhatáron kívülre szállítása.

November 7-én a törvényes magyar kormányt önkényesen leváltották.

Kádár János az 1956. november 11-én, az Ideiglenes Központi Bizottság (IKB) első ülésén megtartott beszámolójában – alapvető kérdésekben – még nem határozta el magát Nagy Imrétől és az őt támogatóktól, akiknek jóhiszeműségét ekkor még nem vonta kétségbe.

„Nekem személyes meggyőződésesem – mondta Kádár János –, hogy Nagy Imre, Losonczy Géza és a többi elvtársak, akik a kormány tagjai voltak, az ellenforradalmat segíteni nem akarták.”¹

Az IKB november 16-án megtartott következő ülésén külön napirendi pont keretében foglalkoztak a „Nagy Imre-csoport” helyzetével. Beszámolójában egyebek mellett Kádár János elmondta, hogy a „Munkásküldöttségek tömegesen kérik Nagy Imrét a kormányba vagy Nagy Imrét és Malétert a kormányba. Kiderült, hogy nem ismerik őket. Természetesen ezeket a követeléseket a munkások közé kívülről viszik be. Mi, akik régen részt veszünk a munkásmozgalomban, ezt világosan látjuk.”

„Ma számunkra ez a legfontosabb dolog – jelentette ki később Kádár János –, dönteni a Nagy Imre-csoport ügyében. Ők a jugoszláv követségről szervezik ellenünk a mozgalmat. Mi sokszor magyarázzuk és megértetjük a munkásokkal a mi álláspontunkat, és ők újból lázítanak és uszítanak. Ők kényelmesen nézik a mi vergődésünket és csak a maguk hasznát keresik...

Meg kell, hogy őket kapjuk, mert két kérdést feltétlenül tisztáznunk kell:

1. Hajlandók-e lemondani mint kormány és ezzel helyreállítani az egyedüli kormány tekintélyét?

2. Ki dolgozik közülük velünk együtt? ...

Lehet, hogy Nagy Imre nem szándékosan támogatja az ellenforradalmat, de látva és tudva a helyzetet támogatja és segíti ezeket a törekvéseket. A már bemocskolt, szétrongyolódott 'zászló' becsületéért."

Az IKB határozatának 2. pontjában leszögezte, hogy „Nagy Imréekkel semmiféle tárgyalást nem lehet addig kezdeni, amíg a kormány kérdésében nem nyilatkoznak, pártvonalon csak ezután lehet tárgyalni.”²²

November 24-én Kádár János a „Nagy Imre-csoporttal” való szakítása fő indokaként azt emelte ki, hogy „...a párton belüli kérdéseket párton kívülre vitték, a belső kormányzati kérdéseket az utcára vitték”. Ekkor már hangot adott annak a véleményének is, hogy a „Nagy-csoport” a pártközpontban is akadályozta a felkelés elleni harcot.

Az IKB december 2-i ülésén a párt helyzetéről szólva Kádár János hangot adott annak a meggyőződésének, hogy „a Nagy Imre elvtársék által vezetett ellenzéki csoport... a kritikában elment olyan messzire, hogy egyik eszmei szülője – és merem állítani ennek a csoportnak egyes tagjaira –, szervezője volt annak a fegyveres felkelésnek, amely a Magyar Népköztársaság állami intézményei és rendje ellen irányult. Ez olyan kérdés amivel szembe kell nézni és meg kell tárgyalni. A párt álláspontját félreérthetetlenül le kell szögezni, mert különben képtelenek vagyunk a jövőben megfelelő következtetésekre.”²³

A párt álláspontjának lényege „félreérthetetlen” megfogalmazásban a Magyar Szocialista Munkáspárt Ideiglenes Központi Bizottsága határozatában az alábbiak szerint olvasható:

„A pártellenzéknek ez a csoportja, mely a hibák kijavításához pozitív programot nem adott, egyoldalúan csak a pártot támadta, s egyidejűleg a reakciótól nem határolta el magát. Felbátorította a reakció erőit és jelentős mértékben hozzájárult az ellenforradalom kirobbanásához.”²⁴

„A Nagy Imre kormány – melynek élén kommunista miniszterelnök állott – azal, hogy a fehérterror nyílt dühöngésének napjaiban nem lépett fel nyíltan az ellenforradalommal szemben, azt nevével fedezte a tömegek előtt, gátolta, hogy felismerjék az ellenforradalmi veszély igazi nagyságát.”²⁵

Természetesen a Nagy Imre-kormány fentiekben megállapított felelősségében Maléter Pál, honvédelmi miniszternek is osztoznia kellett.

*

Három nap múltával, december 8-án Salgótarjában, december 10-én Miskolcon, majd Egerben tüzet vezényeltek a tüntetőkre.

December 11-én törvényerejű rendelettel kihirdették a statáriumot, életbe léptették a rögtönítélő bíraskodás szabályait.

A szovjetek támogatta pártvezetés és bábkormány elég erősnek érezte magát, kezdetét vette a megtorlás, amelynek során a katonai bíróságok csak 1957-ben 304 ügyben 513 vádlottal szemben jártak el. Közülük 70 embert ítéltek halálra, s 46 elítélten a halálos ítéletet végre is hajtották.

Ugyanebben az időszakban úgynevezett „rendes” eljárás során 2075 „bűnügyben” 25 személyt ítéltek halálra, 27 főt életfogytiglani börtönre, és 69 volt a 10 évnél súlyosabb börtönbüntetésre elítéltek száma.

A vádlottak több mint háromnegyede a hadsereghez vagy más fegyveres testülethez tartozott.⁶

„A Népköztársaság elleni bűntettek” miatt 1956. november 4-től 1958. július 1-jéig jogerősen börtönbüntetésre ítéltek 10 634 állampolgárt, 1958. október 1-jéig 206 lett a halálra ítéltek száma. Közülük 169 elítélten végre is hajtották az ítéletet.⁷

KONCEPCIÓ KÉSZÜL

Maléter Pált a szovjet hatóságok hivatalosan 1957. január 24-én adták át a Belügyminisztérium illetékes szerveinek. Az Országos Rendőrkapitányság Politikai Nyomozó Főosztályának Vizsgálati Osztálya a szovjet fogság idejében felvett kihallgatási jegyzőkönyvek alapján, valamint a legfelsőbb politikai vezetés instrukcióinak figyelembe vételével elkészített „Vizsgálati tervnek”⁸ megfelelően kezdte meg Maléter Pál és hat társa perének előkészítését.

A „Maléter Pál és társai” – Kopácsi Sándor rendőr ezredes, Zólomy László honvéd ezredes, Kovács István honvéd vezérőrnagy, Szűcs Miklós honvéd ezredes, Mecséri János honvéd ezredes és Solymosi János honvéd alezredes – ellen lefolytatandó vizsgálat és az azt követő per céljául – a január 22-én jóváhagyott „terv” szerint – azt tűzték ki, hogy bebizonyítsák: a „Nagy Imre-kormány rohamos tempóban történő jobbratolódását a letartóztatott személyek és szabadlábon lévő társaik különböző eszközökkel érték el”.⁹

Az ekkor kialakított koncepció szerint „A nemesi családból származó Maléter Pál... 1956. október 27-én nyíltan átállt a ’felkelők’ oldalára, és ettől az időponttól kezdődően az ellenforradalom egyik vezéralakjává vált. Szoros kapcsolatot tartott a fegyveres banditák vezetőivel, Pongrácz [Pongrátz] Gergellyel, Dudás Józseffel stb.

Felhasználva az ellenforradalmi sajtót és rádiót, a Kilián laktanya »hőségé«, nemzeti hőssé deklaráltatta magát. Uszított a Budapesten állomásozó szovjet csapatok ellen, a szovjet csapatokat agresszorként feltüntetve provokációs harcokat kezdeményezett. Kidolgozta az un. 'védelmi tervet'. Felderítéseket folytatott a szovjet csapatok hadmozdulatait illetően, és az így nyert adatokat ki akarta szolgáltatni a kémkedésért kiutasított Cowley angol katonai attasénak és más nyugati újságírók részére.

A Magyar Népköztársaság államának megdöntésére irányuló terveinek elérésére együttműködött Tildy Zoltánnal. Tildyvel és Mindszentyvel is folytatott megbeszéléseket, továbbá Király Bélával, aki ebben az időben a vezérkar főnöke¹⁰ lett.

Kopácsi Sándor szorosán együttműködött Maléterrel és a Nyugatra szökött Király Bélával. Hivatali helyiségében dolgoztak azok az írók, akik ideológiailag dolgozták ki az ellenforradalom győzelme céljából »követeléseiket«. Így pl. Fazekas György író [újságíró] is. Kopácsi Maléterrel és Zólomyval együtt felfegyverezték az ellenforradalmi erőket és dezorganizálták a kormányhű csapatokat, a honvédséget és rendőrséget. Kopácsi uszított a szovjet csapatok ellen és bűnös tevékenységének egyik következménye a pártobjektumok és más épületeknek az ellenforradalmárok által történt elfoglalása.

Zólomy László a honvédségben, a Honvédelmi Minisztériumban helyettesítette a Nyugatra szökött Király Bélát. Törvénytelen letartóztatásokra adott utasítást, és felderítést folytatott a szovjet csapatok ellen. Zólomy adott utasítást arra is, hogy lángszórával felszerelt csapatok támadják meg az államvédelmisták objektumait.

Kovács István és Szűcs Miklós Maléter segítőitársai voltak és szoros kapcsolatban álltak Zólomyval. Ők dolgozták ki a november 4-i értekezlet anyagát, amelyben többek között a hadsereg átszervezése, a hadseregben a pártszervezetek működésének beszüntetése, a szovjet csapatok elleni 'védelmi terv' szerepelt.

Mecséri János és Solymosi János szerepét a vizsgálat még nem tisztázta, azonban alapos gyanú van arra, hogy nevezettek együttműködtek az ellenforradalmárokkal és megszegték magasabb parancsnokuktól kapott harci feladataik végrehajtását.

Fent nevezett letartóztatottak vizsgálata során megállapítást nyert, hogy cselekményük okozta a kormány jobbratolódását, a fasizmus kezdeti fokon történő kialakulását hazánkban és jelentős részben elősegítette azokat a terrorcselekményeket, gyilkosságokat, fosztogatásokat, törvénytelen letartóztatásokat, amelyek Budapesten és néhány vidéki városban is különösen az 1956. október 30-ával kezdődő periódusban történtek.¹¹

A kádári vezetés és az azt kiszolgáló hatalmi gépezet e per megrendezésével akart Kádár Jánosnak, Münnich Ferencnek a világ és az ország közvéleménye előtt felmentést adni a forradalom napjaiban hozott döntéseik felelőssége alól, bizonyítani azt, hogy a bekövetkezett eseményekért elsősorban Maléter és társai a felelősek, akik „...árulásukkal, a hadsereg és a fegyveres erők dezorganizálásával, a kormányhű csapatok lefegyverzésével, a harcoló ellenforradalmárok felfegyverzésével

vel kényszerítették a Honvédelmi Minisztérium vezetőit kapitulációra és elősegítették ezzel a kormány jobbrtolódását, és az MSzMP elleni támadásaikkal kényszerítették annak vezetőjét, Kádár Jánost és vezetését az ellenforradalmárok által diktált követelések elfogadására, támogatására.”¹²

Az idézett „Vizsgálati terv”-ben megfogalmazottakból egyértelműen kirajzolódik a megtorlás távolabbi céljai is.

Ezt igazolják a „terv” részeként kidolgozott „intézkedések” is. Ekkor határozták el Tildy Zoltánnak, a Nagy Imre kormány volt tagjának a letartóztatását a „Maléterrel és Dudással, az ellenforradalmi csoportok más vezetőivel és az újonnan alakult Kisgazda Párt Intéző Bizottságával folytatott”¹³ tárgyalásai miatt.

„Letartóztatni – olvasható az iratban – Fazekas Györgyöt és kihallgatni őt azoknak az íróknak a tevékenységére, akik a kormányellenes követelések és más sajtó- és rádió-anyagok kidolgozásában részt vettek.”¹⁴

Elrendelték Márton András ezredes, a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, Marián István alezredes, a Műszaki Egyetem Katonai Tanszékének vezetője, Kővágó József alezredes, a Bem laktanya parancsnoka, Lantos József százados, Decsi János főhadnagy – Király Béla törzse tagjainak – letartóztatását és még 80-90 felderített tanúknak, köztük Turcsányi Albertnek, Mindszenty titkárának, a Danuvia Szerszámgépgyár munkástanácsa tagjainak, valamint a „horthysta” katonatiszteknek részletes kihallgatását.¹⁵

A tervbe vett „vizsgálatot” a Vizsgálati Osztály „erőltetett menetben”, külső erők – nyolc vizsgáló és két gépíró – bevonásával akarta elvégezni. A „Maléter Pál és társai”-ügyet már február végén át akarták adni az ügyészségnek.¹⁶

„Az ügy lezárása után fényképes albumot készítenénk – olvasható a tervben –, az ügyet úgy dokumentálnánk, hogy amennyiben erre utasítást kapunk, nyilvános tárgyalásra is alkalmas legyen... Részletes intézkedési terveket minden egyes letartóztatott személyre külön készítünk. Ezekben az intézkedési tervekben – hogy csak az igazság derülhessen ki – megjelöltük a kihallgatások részletkérdéseit, a felderített és még felderítendő tanúk kihallgatásának okát, a beszerzett dokumentációk felhasználásának módját és a még beszerzendő dokumentumokra vonatkozó lehetőségeket.”¹⁷

A GÉPEZET BEINDUL

Az előzőekben ismertetett és a legfelsőbb politikai vezetés által jóváhagyott „Vizsgálati tervnek” megfelelően 1957. január 24-én „a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalom vezetésének, valamint zendülés büntetésének alapos gyanúja miatt” elrendelték a nyomozást „Maléter Pál hivatásos vezérőrnagy” ellen.

Az ugyanezen a napon aláírt „Az előzetes letartóztatást elrendelő határozat” indoklási részében Maléter Pál vallomásaira hivatkozva a következőket írták le:

„1956. október 31-én részt vett a Karhatalmi Bizottság ülésén, ahol határozatot hoztak az államvédelmisták lefegyverzéséről, ami elősegítette az államvédelmisták és más személyek ellen kibontakozó terrorcselekményeket;

– november 3-tól mint miniszter nem tett intézkedéseket az ellenforradalmi erők térhódításának, az atrocitások megakadályozására;

– követelőleg lépett fel a szovjet csapatok azonnali kivonása érdekében;

– 1956. november 1-jén Tildy Zoltánnal együtt Mindszenty Józsefnél járt – rádióban való fellépését tárgyalták meg.”¹⁸

A letartóztatás időpontját 1957. január 21-ben jelölték meg. Úgy tűnik, nem akartak tudomást venni az 1956. november 3-a óta tartó törvénytelen fogvatartás tényéről, és ezt azzal indokolták, hogy „súlyos bűncselekményt követett el és szabadon hagyása esetén szökésétől tartani lehet”.¹⁹

Január 24-én Maléter Pál vezérőrnagyot Béres Andor rendőrnyomozó őrnagyhoz vezették fel kihallgatásra. Béres közölte, hogy Malétert a Katonai Főügyészség rendeletére, vizsgálati fogságba helyezik „a BHÖ. I. pontja, 1. bekezdésének 1. fordulata szerint minősülő, a népi demokratikus államrend és a Népköztársaság megdöntésére irányuló bűntett alapos gyanúja miatt.”²⁰

Maléter Pál tiltakozott letartóztatása ellen és elmondta: semmi olyan cselekményt nem hajtott végre, amely a közölt pontok vagy a magyar törvények bármely pontjába ütközött volna. Béres a tiltakozását elutasította. Ekkor Maléter Pál „mint a Nagy Imre-féle kormány honvédelmi minisztere” megismételte tiltakozását. „Ismételen közlöm Önnel – mondta Béres őrnagy –, hogy a letartóztatás foganatosításával kapcsolatban a törvényes jogszabályok szerint jártunk el, és ez ellen fellebbezésnek helye nincs. Ami pedig a bűnösségét illeti, a vizsgálat folyamán a rendelkezésünkre álló adatokat, bejelentéseket és egyéb bizonyítékokat, melyek bűnösségét bizonyítják, fel fogjuk tárni Ön előtt és a vizsgálat során módjában lesz ezzel kapcsolatban vallomást tenni.” Ezt követően Malétert visszavezették a zárkájába.²¹

Kihallgatások

MALÉTER ÉS A FORRADALOM

Maléter Pál ügyében a vizsgálat változó intenzitással és kisebb nagyobb megszakításokkal letartóztatásától 1958 nyaráig folyt. A vizsgálat részét képező kihallgatásokon csak a vizsgálók által készített és a felettes szervek által jóváhagyott „kihallgatási-, illetve szembesítési tervekben” szereplő kérdések kerültek, kerülhettek terítékre. A kérdések zömét ellenőrzésképpen, a részletek pontosítása vagy a vizsgálat számára kedvezőbb válaszok kicsikarása érdekében több alkalommal tették fel. A vizsgálat kérdéseinek, módszereinek, a vallomást tevők válaszainak, álláspontjának, véleményének legalaposabb megismerése érdekében célszerűnek tartjuk a rendkívüli nagyságú tényanyag tematikus csoportosítását, többé kevésbé jól elhatárolható témakörönkénti tárgyalását. Természetesen ahol az események, a kihallgatások időpontjának ismerete nélkül bizonyos összefüggések nem tárhatók fel, ott jelezzük azokat.

*

Maléter Pál a vizsgálat, a kihallgatások során következetesen visszautasította azt az értékelést, mely szerint Magyarországon az 1956. október 23-a és november 3-a közötti időszakban ellenforradalom volt. A forradalom kérdésében képviselt álláspontját jól tükrözik a vallatói részére adott alábbi válaszai is:

„Az elem tárt adatok valódiságában nem kételkedem. Azok azonban megítélés szerint nem egy központilag irányított ellenforradalom létezését bizonyítják, hanem elszigetelt jelenségek, melyek központi szervvel nem rendelkeztek, sok esetben valószínűleg keletkezésükkor jóhiszeműek voltak, és csak később – esetleg anarchista vagy ellenforradalmi beszivárgással – váltak ellenforradalommá vagy anarchizmussá.

Én akkoriban ezekről a jelenségekről nem tudtam. Amit láttam, azt 1956. október 28-i értékelés alapján forradalomnak ismertem el. Semmi ellenforradalmi célkitűzést nem tapasztaltam.

Ma is az a véleményem, hogy akkor Magyarországon nem ellenforradalom, hanem az elkövetett hibák elleni forradalom volt.”¹

„Mondja meg végre Ön, milyen államrendet akartak Magyarországon megvalósítani?” – tette fel a kérdést a vizsgáló, majd felszólította Malétert, hogy „sorolja fel azokat a cselekményeit, melyeket a Magyar Népköztársaság érdekében tett”.²

Maléter Pál válaszában elmondta, hogy a proletárdiktatúra fenntartásához ragaszkodott népi demokratikus köztársaság formájában.³

Így folytatta:

„Igen! Volt ilyen eset. [A] Galgóczi ezredessel folytatott telefonbeszélgetés során én kijelentettem, hogy: »aki a szocializmusra kezet emel, arra lövetek«. Továbbá Erdei Ferenc előtt kijelentettem, hogy: »a földhöz hozzányúlni nem hagyok«. Nagy Imre és Tildy előtt kijelentettem, hogy »egy lépést sem vagyok hajlandó jobbra tenni«. Ugyanezt a kijelentést megtettem 1956. október 31-én délelőtt a Kilián lakatnyában is. Az újságíróknak is kijelentettem, hogy »szocialista demokráciát akarunk«. Ha valaki megkérdezte tőlem, hogy én hol állok, mi vagyok, erre azt feleltem, hogy »kommunista vagyok«.”⁴

„Az, amit Ön a feltett kérdésre válaszolt, megfelel a tényeknek. Valóban voltak ilyen kijelentései! Eléggé meg is lepte ez azokat, akik ezt hallották, miután nem tudták összeegyeztetni ezeket a kijelentéseket az Ön tetteivel. Meglepte ez azokat az embereket, akik Galgóczi ezredestől önnél voltak és hallották ezt a telefonbeszélgetést. De meglepte Uszta vezérőrnagyot és Horváth Mihály vezérőrnagyot is, akik előtt Ön október 30-án valóban kommunistának vallotta magát!

Ami pedig azt illeti hogy Ön nem akart jobbra menni, 1956. október 31-én, illetőleg későbbi napokban, ezt a tények nem támasztják alá!”⁵ – válaszolta Tamás György, majd elővette a Magyar Honvéd november 2-i számát és Maléter Pállal felolvastatta a *Független, semleges Magyarországot* című cikket.

Maléter a megjelölt cikk ismertetése után megállapította, hogy valóban abban egy szó sincs Népköztársaságról vagy proletárdiktatúráról. Ezek után szó szerint megismételte a következő részt:

„Szabad, független, semleges Magyarorszáért küzd népünk... A magyar dolgozók elvárják a hadsereg minden katonájától, hogy igaz hazafiként, ha kell az utolsó csepp vérünkig kitartsunk azon a poszton, ahová minket a szabadságharc állított...”⁶

A cikkekre magyarázatként a vizsgálónak az alábbiakat mondta: „Ezt az újságcikket én soha nem láttam, nem olvastam, de semmiképpen nem írtam... A cikkben foglaltakkal nagyjából egyetértek, én valóban ilyen jellegű nyilatkozatot adtam [egy] fiatal újságírónak. Én azonban emlékezetem szerint népi demokráciáról beszéltem, amit úgy látszik ő a cikkből kihagyott.”⁷

Tamás György főhadnagy az egyik kihallgatás elején megállapította, hogy Maléter Pál közel fél éve tartó vizsgálata során az 1956. október 23-tól november 4-ig történeteket következetesen „tiszta forradalomnak” minősíti, és ez idő alatt saját tevékenységét is pártszerűnek, becsületesnek tartja.⁸

Maléter – kapcsolódva Tamás főhadnagy megállapításához – hangsúlyozta, hogy az akkori célkitűzéseit és a kormány céljait változatlanul forradalminak tekinti.

Ugyanakkor – a vizsgáló kérdéseire válaszolva – állította, hogy utólag értékelve úgy látja, voltak a kormány intézkedéseiben olyanok is, melyek közvetve vagy közvetlenül az ellenforradalmi elemek megerősödését segítették, és amelyeket korábban, minősítés nélkül, csak helytelennek tartott.⁹

Maléter ilyen intézkedésnek tartotta, hogy a Nagy Imre kormány:

„1. A hadseregre nem támaszkodott, annak vezetését a kezéből kiengedte. Megengedte a Forradalmi Bizottságok működését a hadseregben.

2. Szervezett államgépezete mellett lehetővé tette a különböző forradalmi bizottságok és bizottmányok működését és nem lépett fel ellenük.

3. Rendőrséget szétszüllesztette, illetve a szétszüllesztését eltűrte.

4. Eltűrte különböző sajtóorgánumok megjelenését anélkül, hogy ezek bármilyen engedéllyel rendelkeztek volna.

5. Kiengedte a rádió irányítását és ellenőrzését a kezéből.

6. Lehetővé tette, hogy Mindszenty 1956. november 3-án a rádióban ellenforradalmi beszédét megtartsa.”¹⁰

Később beszélt arról is, hogy miután 30-31-én bement a Parlamentbe, Nagy Imre és Tildy Zoltán társaságában látta B. Szabó ..., Kéthly Annát és Kovács Bélát, amit akkor a jobbratolódás veszélyeként értékelt. Ezért nem fogadta el a honvédelmi miniszteri tárcát, amit november 1-jén Nagy Imre felajánlott neki. Nem akarta elvállalni a fenti tisztséget addig, amíg nem kap garanciát arra, „...hogy egyrészt nem kell nyugati beavatkozástól tartani, másrészt nem lesz a kormányban jobbratolódás”.¹¹

Ekkor tett vallomását így folytatta: „Igen [november 3-án a miniszteri tárcát már] elvállaltam, mert közben Nagy Imre és Tildy Zoltán részéről több olyan megnyilvánulást tapasztaltam, amely azt az érzést szilárdította meg bennem, hogy ők a népi demokrácia megerősítésén dolgoznak...

Az előbbi válaszom, melyben azt fejtettem ki, hogy láttam a kormányban jobbratolódást, még október 30-i és 31-i keletű. Ezen napokban voltam először a Parlamentben és úgy láttam, hogy ott semmi sem szilárd még.

Október 31-én dőlt el az – és ez a kormány, illetve Nagy Imre érdeme –, hogy tárgyalások fognak kezdődni a szovjet csapatok kivonásáról és november 3-án ez már konkrét formát öltött. Ebből is láttam a kormány és a helyzet megszilárdulását. Továbbmenve, november 3-án Király Béla Nagy Imrének már olyan jelentést tett, mely szerint nyolc rendező csoportot letartóztatott. Ezen történetekből minden esetben a rend helyreállítására való törekvést és szilárdulást tudtam kiértékelni.

Nagyban hozzájárult álláspontomhoz – mely szerint a miniszteri tárcát elfogadtam – az is, hogy a szovjet kormányküldöttséggel november 3-án folytatott tárgyalá-

sokon láttam azt, hogy a szovjet kormány csapatai kivonásával kész támogatni a magyar kormány helyzetének megszilárdulását.”¹²

„Ön nem tudni milyen meggondolásból, a legegységibb ellenforradalmi megnyilvánulást – a szovjet csapatok kivonását – is a népi demokrácia megerősödésére irányuló állítólagos törekvésük bizonyítására igyekeznek felhasználni?” – kérdezte Tamás főhadnagy.¹³

Maléter Pál a kérdésre válaszolva többek között elmondta, hogy a „szovjet csapatok kivonásának a szükségességét a szovjet kormány az október 31-i nyilatkozatában elismerte... Mivel a néphadsereg élén, egész[en] az alsó parancsnokokig az én értékelésem szerint, kevés kivétellel néphez hű tisztek álltak, Magyarországon nem más, mint szocialista demokrácia szilárdult volna meg. Lehet, hogy ez egyes személyek részéről ellenállásba ütöközött volna, ezt azonban törvényeink és szabályzataink alapján törtük volna le.”¹⁴

Arra a kérdésre, hogy mint honvéd ezredes, majd a Nagy Imre-kormány tagja, milyen ellenforradalmi tevékenységet fejtett ki, Maléter Pál elmondta, hogy nem tud olyan cselekedetéről, melyet ellenforradalminak lehetne minősíteni.

„Hibának kell minősítenem a saját tevékenységemből – mondta –, hogy:

1. Fogadtam Cowleyt, az angol katonai attasét.
2. Fogadtam a külföldi újságírókat.

3. Október 31-én a Kiliánban tartott értekezleten hagytam magam befolyásolni azzal a megjegyzéssel, hogy a nemzetőrség megszervezését felsőbb helyen jóváhagyták [Maléter Pál nem ismerte Nagy Imre jóváhagyó nyilatkozatát]; megelégedtem azzal, hogy kifejtettem az én álláspontomat – mely szerint a fegyveres felkelőket a honvédségbe és rendőrségbe kell beolvasztani, ily módon bevonni őket az utcáról –, de nem álltam ki teljes erővel az álláspontom mellett.

4. Feltétlenül hibám az, hogy amikor november 1-jén vagy 2-án megtudtam, megláttam, hogy a Honvédelmi Minisztériumban a hadseregből korábban eltávolított tisztek is tartózkodnak, mint a miniszter első helyettese, nem követeltem azonnali eltávolításukat, hanem megelégedtem egy javaslattal a miniszter felé, hogy november 3-án reggelre ezeket az épületbe többé már be nem engedik.

5. Utólag értékelve, helytelennek tartom azon ténykedésemet is, hogy Tildy Zoltánt a Várba, Mindszentyhez felkísértem.

A felsoroltakat most úgy minősítem, hogy ezekkel közvetve vagy közvetlenül az ellenforradalmi elemek megerősödését elősegítettem.”¹⁵

„Ezek hibák, de nem bűncselekmények” – értékelte a felsoroltakat Maléter Pál.

A kihallgatás végén Tamás Györgynek, a Nagy Imre-kormánnyal kapcsolatos további kérdésére Maléter a következőket válaszolta:

„Feltétlenül forradalminak tartottam a kormány alábbi célkitűzéseit:

1. A munkásság béreinek a rendezését, az üzemek s vállalatok munkástanácsok kezébe való átadását.

2. Állami gazdaságok és termelőszövetkezetek földterületének a rögzítését, az állam szükségletei és a termelőszövetkezeti tagok kívánságának megfelelően.

3. Kötelező beszolgáltatás eltörlését.

4. Tanügyi reformot.

5. Gazdasági és kereskedelmi szerződések felülbírálását.

6. Magyar egyenruha bevezetését a hadseregben.

7. Kossuth-címer visszaállítását.

8. Varsói Szerződés felmondását.

9. Semlegességi nyilatkozatot.

Megjegyezni kívánom, hogy az utóbbi három pontban foglaltakat én helyesletem, de szükségesnek tartottam ahhoz a képviselőház jóváhagyását.”¹⁶

Vizsgáló: „Hogyan értékelte és értékeli a fenti utasítását, mely szerint a Népköztársaság címerét a nemzeti színű zászlóból kivágatta?”

Maléter: „Parancsteljesítésnek.”

Vizsgáló: „Ön a Népköztársaság címeres nemzeti színű zászlójára esküdött föl és minthogy semmilyen parancsot, így ezt sem teljesíti gondolkodás és értékelés nélkül.”

Maléter: „Én a magyar népre esküdtem föl és a magyar kormány utasítását hajtottam végre.”¹⁷

*

Egy 1957. július 25-én készített jelentésben Tamás György rendőrnagyvezető főhadnagy kénytelen volt megállapítani:

„1956. november 4-e óta vizsgálatot folytatunk Maléter Pál hivatásos vezérőrnagy ügyében, az ellenforradalom alatt kifejtett tevékenységének felderítésére.

A vizsgálat során megállapítottuk és kellőképpen bizonyítottuk Maléter ellenforradalmi tevékenységét és átállását. Maléter ennek ellenére, eddigi vizsgálata során, értékelésében kitart amellett, hogy Magyarországon 1956. október 23-a és november 4-e között »tiszta forradalom volt«. Azon túlmenően – vallomása szerint –, hogy ő fenti idő alatt bűncselekményeket nem követett el, ezen értékelése mellett kitart.

A vizsgálat során több esetben ismertettük előtte a kormány és a párt értékelését az ellenforradalomról, különböző sajtócikkeket és a kormány-vezetők beszédeit olvastuk fel előtte. Ez nem változtatta meg értékelését...”¹⁸

A fenti jelentést felterjesztették Biszku Bélának, az akkori belügyminiszternek is, aki az abban foglaltakat tudomásul vette és kézjeggyel látta el.

AZ ÁTÁLLÁS IDŐPONTJA

A vizsgálat és a leendő ítélet „megalapozása” szempontjából fontos kérdés volt annak a bizonyítása, hogy Maléter Pál a Nagy Imre-kormány tűzszünetet elrendelő határozatát, az események jellegének átértékelését jóval megelőzően átállt a felkelők oldalára, és ezzel egy időben az „ellenforradalmárok” felszámolására, megsemmisítésére kapott parancsok végrehajtását is megtagadta.

Az ezekkel a kérdésekkel kapcsolatos kihallgatásokon Maléter több alkalommal a leghatározottabban kijelentette:

„A felkelők oldalára történt átállásomat én 1956. október 28-án 13.¹⁵-kor jelentetem telefonon a honvédelmi miniszternek, Janza Károly altábornagynak. Telefonjelentésemet azonban Trepper Iván ezredes vette azzal, hogy bejelentésemet továbbítja a miniszter felé...”¹⁹

Tamás főhadnagy a Maléter Pál által elmondottak megcáfolása, a prekoncepció bizonyítása érdekében, az alábbi tanúvallomásokat a kihallgatásokon több alkalommal is ismertette:

Tajti Béla honvéd törzsőrmester:

„Maléter Pál 1956. október 26-án éjszaka átment a Corvin közbe...”

Kapros Béla:

„Maléter Pál ezredes 1956. október 26-án éjjel megkérdezte a Corvin közben tartózkodó felkelőktől, hogy ki önöknek a parancsnoka, mire ők azt válaszolták, hogy...”

Szabó László:

„1956. október 27-én, amikor mi a szovjet harckocsik ellen harcoltunk, Maléter Pál ezredes, aki különösen magas, soványarcú ember ott volt közöttünk...”²⁰

Szeszenka Károly páncélos százados:

„Október 27-én Solymosi alezredes jelentett a HM felé, hogy Maléter áruló, és az ellenforradalmárok parancsnoka, tehát nem fedí az igazságot az, hogy Maléter a Kiliánban körül volt kerítve és harcolt az ellenforradalmárok ellen. Tehát azt, hogy Maléter átállt az ellenforradalmárokhoz és azoknak a parancsnokuk lett, bizonyítja az is, hogy október 27-én az Üllői út és a Körút sarkán Maléter személyesen parancsokat osztogatott az ellenforradalmi csoportoknak, hogy hová állítsák a páncéltörő ágyút, és hogyan helyezkedjenek el a szovjet harckocsik elleni védekezésre.

Október 26-án Solymosítól azt a parancsot kaptam, hogy két magyar harckocsival menjek a Kilián laktanya elé és az ott lévő 3 kilőtt harckocsit, melyeket a Maléter által vezetett fegyveres harcolók lőttek ki, vontassam a Kálvin térre. Solymosi elmondása szerint ezzel kapcsolatban beszélt Maléterrel, aki azt mondta, hogy ne szovjet harckocsin menjek a kilőtt harckocsikért, mert azokra hamarabb lőnek. Solymosi azután megjegyezte, hogyha ránk lőnek, akkor Maléter valóban áruló. Ezután 2 magyar harckocsival el is indultam, azonban amikor a Kilián közelébe értünk,

a laktanyából páncéltörő ágyúval több lövést adtak le ránk, melyre visszafordultunk, és jelentettem Solymosinak, aki azt válaszolta, hogy most már bizonyosodott, hogy Maléter valóban áruló...”²¹

Popovics Ernő páncélos százados:

„1956. október 26-án, mivel egységünk egy része a Kilián laktanyából tüzet kapott, Solymosi alezredes Sándor főhadnagynak azt a feladatot adta, hogy próbáljon bejutni a Kilián laktanyába, és állapítsa meg azt, hogy miért lőtték onnan egységünket.

Sándor főhadnagy... visszajött, jelentette a jelenlétemben Solymosinak, hogy meggyőződött arról, hogy Maléter áruló...”²²

Sonn László főhadnagy:

„Október 26-án a Kiegészítő Parancsnokságról átjött hozzánk egy főhadnagy és jelentette Koltai ezredesnek, hogy telefonjukon állandóan keresik a Kilián laktanyát, jelentések és utasítások céljából... Koltai ezredes utasítására Lipcsei főhadnagy és én mentünk át, a továbbiakban a telefonbeszélgetéseket a Kilián laktanya nevében mi folytattuk le. Ottlétünk alatt több ellenforradalmi csoport vezetője kereste az összeköttetést Maléterrel. Ezen személyek beszámoltak arról, hogy a lőszerük elfogyott, sok sebesültjük és halottjuk van. Egyrészt segítséget kértek, másrészt pedig kérték azt, hogy egyesülhessenek a Kilián laktanyával.”²³

Lipcsei József:

„Koltai ezredes utasítására október 26-án kimentem a IX. kerületi Kiegészítő Parancsnokságra, ahol 5 napon keresztül tartózkodtam. Ez idő alatt észleltem, hogy különböző ellenforradalmi csoportok vezetői Malétert keresik telefonon, tőle lőszer, élelmiszert kérnek és neki különböző jelentéseket tesznek...”²⁴

Solymosi János alezredes:

„Október 27-én hívott telefonon Maléter ezredes és a következőket mondotta: jelentsem a miniszternek, hogy ő átállt a felkelőkhöz, mert meggyőződött róla, hogy azok jó hazafiak, és tovább nem hajlandó senkinek a parancsát végrehajtani...”²⁵

Csehi Tibor:

„Elmondta Maléter, hogy őt kiküldték a laktanya elfoglalására, és azt mondták neki, hogy ott fasiszták vannak. Amikor pedig odament csepeli melósokat, munkásgyerekeket talált, és ezért állt át...”²⁶

Berki Mária:

„Maléter október 26-án személyesen is lejött a pincébe a Kilián laktanyában. Tankos sapka volt a fején, egy főhadnagy, egy hadnagy, egy törzsőrmester és egy százados társaságában volt, és kb. azt mondta, hogy legyünk nyugodtak, mert a harcok nemsokára befejeződnek, a felkelők sokkal többen vannak, mint a szovjetek és az ÁVH-sok, és kijelentette, hogy ő is a felkelők oldalán harcol, és vele van a katonáinak több mint a fele...”²⁷

László Béla György:

„Első ízben 1956. október 27-én a Corvin közben őrségváltás után, amikor a parancsnokság ajtaja előtt álltam, kb. 16 órakor láttam Malétert, amint kijött a helyi-

ségből. Ezredesi rangjelzése volt, Ivánkovich [Iván Kovács] kísérte ki a kapuig. Maléteren bukósisak volt, amit a folyosón vett fel...²⁸

Tamás főhadnagy annak további bizonyítására, hogy Maléter már 25-én, a laktanyába való kikerkezésekor – a kapott parancs ellenére – átállt az „ellenforradalmárok” oldalára, több alkalommal hosszan idézett a tűzértiszti iskoláról aznap kivezényelt tisztek vallomásaiból.

Lukács József alezredes azt vallotta:

„A Tűzoltó utcában azonban – ahova egységemmel érkeztem –, Csiba százados nem várt bennünket, sőt ellenkezőleg, ahogy a gépkocsival megálltunk, erős tüzet kaptunk, sőt még a jelzett két géppuska is minket lőtt. Ennek következtében halottunk és több sebesültünk lett, melyek között én is megsebesültem...²⁹

Lénárt János alezredes egyebek mellett a következőket mondta:

„Mielőtt a kért erősítés a Liliom utcához ért volna, a százados nem várta meg őket, a Maléter által kijelölt két géppuska pedig nem erősítette a mi egységünket, hanem azokat lőtte... Ennél az esetről világossá vált előttem, hogy Maléter áruló. Az általa előkészített provokáció következtében egy halottunk és 8 sebesültünk lett és három szovjet harckocsi veszteségünk a benne lévő személyzettel...³⁰

Maléter Pál a fentieket cáfolva többször megjegyezte, hogy a Tűzoltó utcában történekről ez idáig semmit sem tudott, és kijelentette, hogyha lett volna is két géppuskájuk, a Kilián laktanyából az említett helyre tüzelni nem lehet. Megállapította azt is, hogy a tisztek által megnevezett épület akkor még nem tartozott a laktanához, s ott abban az időben csak felkelők lehettek.

Átállásával kapcsolatban megismételte, hogy korábban az épület pincéjében tartózkodott. Amikor feljött, akkor értesült a kormány október 28-i azon értékeléséről, mely „a fegyveres civileket szabadságharcosoknak minősíti”.³¹

Tamás György főhadnagy a Maléter Pál által elmondottakra így reagált:

„Fenti vallomása nem felel meg a valóságnak, mert egyrészt már október 28-a előtt árulóvá vált, másrészt az ellenforradalmárok oldalára való nyílt átállását, a Honvédelmi Minisztérium parancsának megtagadását már korábban bejelentette. Ennek bizonyítására az alábbiakban több tanúvallomást idézek önnek:

Szűcs Miklós ezredes 1957. február 28-i kihallgatásán az alábbiakat vallotta:

»Kb. 1956. október 26-án vagy 27-én, de feltétlenül a kormány értékelésének nyilvánosságra hozása előtt, Kovács István vezérőrnagy közölte velem, hogy Maléter telefonált a HM-be és jelentette, hogy a továbbiakban nem hajlandó parancsokat végrehajtani, átállt az ellenforradalom oldalára...³²

Kovács István vezérőrnagy 1957. március 2-án tett vallomását idézem:

»... Mielőtt a kormány az ellenforradalmat forradalommá nyilvánította volna, kb. október 26-án vagy 27-én, Maléter Pál a Kilián laktanyából telefonált a HM-be és közölte, hogy a továbbiakban nem hajlandó végrehajtani a miniszter utasításait... Későbbiekben, november első napjaiban, a Kiliánban elmesélte, hogy állt át a felke-

lőkhöz. Elmondta, hogy mikor meggyőződött arról, hogy a felkelőknek igazuk van, átment a Corvin közbe, tárgyalt velük, majd döntéséről értesítette a HM-t...³³

Szanati József alezredes 1957. május 15-i kihallgatásán vallotta:

»...Október 28-án felhívott a HM-ben Maléter, és az alábbiakat mondta nekem: Közöld a miniszterrel, hogy eddig egymás ellen voltunk, mostantól pedig egymás mellett vagyunk a forradalmárokkal. Kérdésemre, hogy ez hogy lehet, közölte velem, hogy ő átjár a Corvinba, onnan pedig átjárnak hozzá a laktanyába... Miután Maléter árulását bejelentette, kb. 2 óra múlva ismét felhívott, és az ellen tiltakozott, hogy a rádió bement, hogy a Kilián előtt még mindig harcok folynak...«

Ezek után a kihallgatás így folytatódott:

Maléter: „Vallomásomat teljes egészében fenntartom. Igaz az, hogy 1956. október 26-án 13.¹⁵ órakor jelentettem be azt, hogy a kormány értékelése alapján többet nem lövöttek a felkelőkre.”

Vizsgáló: „Ön a fentiekben arról beszélt, és ezt lehet kiértékelni vallomásából, hogy október 28-ig nem volt kapcsolata az ellenforradalmárokkal. Annak ellenére, hogy ennek az ellenkezője megnyugtató módon bizonyítva van, kérdésként teszem fel ön felé, hogy kiknek tartotta az ideig a Corvin közben és más helyeken tartózkodó harcoló személyeket?”

Maléter: „Fegyveres felkelőknek tartottam őket, akik ellen parancs értelmében védenem kellett a Kilián laktanyát.”

Tamás György főhadnagy a kihallgatási tervekbe – a vizsgálat szempontjából érthető okok miatt – egyik alkalommal sem vette be Németh József honvéd, a Kilián laktanya volt katonája, Maléter Pál egyik hűségese testőre vallomásának ismertetését.

Ennek oka, hogy Maléter Pál tevékenységével kapcsolatban Németh József többek között a következőket vallotta:

„Másnap [26-án] délelőtt ismét tömeg gyűlt össze a laktanya kapuja előtt, Maléterhez újságírók jöttek. (Külföldiek.) Maléter lejött a kapuhoz, és beszélt az angol újságírókkal. Közben a tömeg éljenezni kezdte, és közbekiáltások hangzottak el, hogy Maléter legyen a honvédelmi miniszter. Maléter csendet kért és azt mondta, hogy majd a kormány eldönti, hogy ki legyen a miniszter és felszólította őket, hogy hagyják el a laktanyát. (Közben ugyanis már a kapu alá is bejöttek.)...

Ebéd után [27-én] Maléter kiadta az utasítást, hogy a laktanyát meg kell tisztítani a fegyveres civilektől, nehogy emiatt a laktanyát szétlőjék. Még aznap 12 önként jelentkező katonával együtt a munkásszálló részt tisztítottuk meg (nem sok felkelőt találtunk). Ennek az épületrésznek az átkutatását az esti órákban fejeztük be, és Maléter az épületszárny őrzésével Kalocsai századost bízta meg, egy csoport katonájával együtt.

Másnap 27-én [28-án] kb. 10 óra felé kezdtük meg a másik [lakórész] épületszárny átkutatását és megtisztítását. Ennek során agyonlőtték a felkelők Hollmann főhadnagyot. A tisztogatást délután fejeztük be, kb. 5 óra tájban. Több fegyverest lefegyvereztünk, majdnem mindegyiknél különböző lopott holmit is találtunk. Egyi-

ket Maléter megpofozta. A padlásról egy honvédtiszt és egy civil holttestét hoztuk le. Az Üllői út és a Körút sarkán voltak tüzelőállásban, de már korábban kilőtték őket. A tisztogatás után ide is őrséget állított Maléter. Az elfogottak közül többet fogdába tett...

Másnap október 28-án [29-én] több fegyveres civil jött egyenként vagy csoportosan a laktanyához, akik Maléternek üzenetet, levelet stb. hoztak, vagy vele akartak tárgyalni. Ekkor jött pl. Virág nevezetű személy, aki magát a Corvin köziek parancsnokának mondta. Ezekkel Maléter rövid ideig tárgyalt, csak a kora esti órákban ment át ő maga a Corvin közbe...³⁴

A vizsgálat Németh József vallomásán túl igyekezett eltüntetni például Maléter harckocsijának egyik kezelőjével, a Pardi Imre honvéddel felvett kihallgatási jegyzőkönyvet is, mivel abban többek között az alábbiak is olvashatók:

„A Kiliánhoz érve a harckocsikkal körbefogtuk a laktanyát, mink a harckocsikkal a laktanya főbejáratához álltunk be, és Maléter parancsára, aki továbbra is bent maradt a harckocsiban, tüzet nyitottunk a velünk szemben lévő épületekre, ahonnan géppuskával lőttek bennünket.

Aznap délután kb. 2 órakor a HM-ből egy alezredes – nevét nem tudom – telefonon keresztül parancsot adott Maléternek, hogy azonnal álljunk át a civilek oldalára, és tegyük ki a piros-fehér-zöld zászlót. Maléterrel ezt egy tüzér főhadnagy közölte, aki a laktanyából telefonon tartotta az összeköttetést a HM-el.

Ezután – Maléter Pál parancsára – a tüzelést beszüntettük, majd a harckocsiból Maléterrel együtt kiszálltunk. Ekkor odarohant rengeteg fegyveres személy, akik Malétert és minket is a levegőbe dobáltak fel, és azt kiabálták, hogy »Éljen Maléter és a hős katonái.«³⁵

Csak azokat a vallomásokat fogadták el hitelesnek, amelyek a vádpontokat erősítették, így Solymosi Jánosnak az alábbi vallomása már nem módosíthatta az átállás bejelentésének időpontjával kapcsolatban általa már korábban elmondottakat:

Solymosi János 1957. június 19-én vallotta:

„1956. október 28-án délután telefonon közölte [Maléter], hogy ő átáll a felkelőkhöz. Átállását azért nekem jelentette, mivel azt mondta, a HM-mel nincs összeköttetése. Így én telefonon jelentettem Janzának Maléter átállását.”³⁶

Az sem befolyásolta az átállás időpontjának megállapítása érdekében folytatott vizsgálat eredményét, hogy rendelkezésre állt, az iratok között volt a Honvédelmi Minisztérium főügyeleti szolgálatának távmondati füzet, melybe 25-én Tóth Lajos vezérőrnagy, a Vezérkar Főnöke parancsaként az alábbiakat jegyezték fel:

„Távmondat!

Összes alakulatnak leadni, hogy az alakulatok jól látható helyre magyar nemzeti színű zászlókat tűzzenek ki, címer nélkül. A rádiókat az ablakba tegyék ki.

Ha megtámadják a laktanyát, szólítsák fel [őket] a távozásra határozottan, csak abban az esetben lőjenek, ha azok be akarnak törni, vagyis fegyverrel támadnak.”³⁷

MALÉTER ÉS A FEGYVERES CSOPORTOK

A vizsgálat másik, nem kevésbé fontos kérdése volt, hogy kiderítsék: Maléter az „ellenforradalmárok csoportjaival” mely célok érdekében, milyen formában működött együtt.

A fenti kérdésekkel foglalkozó kihallgatások egyikén a vizsgáló, Tamás György és Maléter Pál között a következő párbeszéd zajlott le:

Vizsgáló: „Milyen létszámmal és fegyveres erők felett rendelkezett Ön mint a »felkelők« egyik parancsnoka?”

Maléter: „Magyarország területén 15 000 emberrel rendelkeztem, figyelembe véve azt, hogy én a Katonai Műszaki Kisegítő Alakulatok parancsnoka is voltam. Ezek az alakulatok részben a Kilián laktanyában, ahol 3 zászlóaljnyi erő volt, részben pedig az ország különböző pontjain voltak elhelyezve. Marián István alezredes ... egy zászlóalj gépesített fegyveres felkelőt biztosít arra az esetre, amennyiben mozgósításukra szükség van. Bár ez a zászlóalj nem volt nekem alárendelve, ... amennyiben kértem volna, Marián rendelkezésemre bocsátotta volna ezt a zászlóaljat.”³⁸

Egy későbbi kihallgatáson a vizsgáló azt firtatta, hogy a Marián István alezredes által, a Műszaki Egyetemen szervezett nemzetőrzászlóaljak kinek az alárendeltségébe tartoztak. Maléter Pál ezzel kapcsolatban elmondta, hogy a szervezés szerint az összes nemzetőrzászlóalj Király Béla vezérőrnagy parancsnoksága alá tartozott, de ő, a honvédelmi miniszter első helyetteseként Király vezérőrnagynak, Budapest városparancsnokának a szolgálati előljárója volt.

A forradalom törekvéseivel, céljaival való azonosulás mértékét jelzi az is, hogy amikor Béres őrnagy felmutatta a „Budai Egyetemi Forradalmi Albizottság” nevében, Marián alezredes aláírásával 1956. november 2-án kiadott úgynevezett „1. sz. Díszparancsot”, Maléter Pál az ezzel kapcsolatos kérdésre a következőket válaszolta:

„Nem. Nem ismerem ezt a röplapot, most látom először, amint kihallgatáson mondják. Az előttem felmutatott nyomtatott kiadvány utolsó bekezdésében vastag nyomtatott betűkkel az alábbiak olvashatók: »Magyarok! Egyetemi fiatalok, munkások és értelmiségi dolgozók! Tegyetek szent esküvést, hogy erőteteket, tudásokat, életeteket nem kímélve népi, nemzeti egységet teremtve küzdeni fogtok az orosz agresszorok, az ÁVH-s gyilkosok és közönséges bűnözők ellen, népünk, nemzetünk és forradalmunk vívmányainak megvédése érdekében.« ... Erről a röplapról nem is hallottam.”³⁹

A kihallgatás így folytatódott:

Vizsgáló: „Felmutattam önnek ezt a fasiszta jellegű, ellenforradalmi kiadványt... Egyetért-e ön ezekkel a követelésekkel, illetve egyetértett-e ezekkel a követelésekkel abban az időben, amikor Marián alezredessel együttműködött?”

Maléter: „Az előttem bemutatott okmányból, a jegyzőkönyvben is idézett részzel, csak részben értettem egyet. Álláspontom az volt, hogy a szovjet csapatok ma-

magyarországi tartózkodása tárgyalások útján megszüntetendő. Arra az esetre azonban, ha a tárgyalások nem vezetnek eredményre, és a szovjet csapatok továbbra is Magyarország területén tartózkodnának, az volt az álláspontom, hogy védelmi harcot kell folytatni ellenük. Nem hirdettem harcot általában az Államvédelmi Hatósághoz tartozókkal szemben, hanem azokkal szemben, akik az államvédelmin belül bűncselekményeket követtek el. Hangsúlyoztam, hogy ezeket bíróság elé kell állítani. Az idézet egyéb részeivel egyetérték.”⁴⁰

Vizsgáló: „Más ellenforradalmi fegyveres csoportok nem tartoztak önhöz?”

Maléter: „Más fegyveres csoportok nem tartoztak hozzám.”

Vizsgáló: „Válasza nem felel meg a tényeknek. Tudomásunk szerint többek között önhöz tartoztak és önnel szorosan együttműködtek a Corvin közben elhelyezett fegyveres csoportok és azok vezetői! Így van ez?”

Maléter: „Ez nem így van. A Corvin közben tartózkodó fegyveres csoportok és azok vezetői nem tartoztak énhozzám.”

Vizsgáló: „Érthetetlen az Ön válasza. Elvileg is. Hiszen a felkelő csoportok vezetői, néhány kisebb kérdéstől eltekintve szorosan együttműködtek, azonos ellenforradalmi célkitűzéseket valósítottak meg, és ilyen vonatkozásban, különösen ellenforradalmi követeléseik megtárgyalása tekintetében, közös tanácskozásokat tartottak. Ezzel egyetért?”⁴¹

Maléter: „Valóban voltak közös célkitűzéseink, mint például a szovjet csapatok kivonása, és amennyiben ez meghatározott időpontra a tárgyalásokon nem történik meg, védelmi fegyveres harc folytatása a Magyarországon állomásozó szovjet csapatok ellen. Továbbá ilyen közös célkitűzés volt az ÁVH feloszlása – amely ekkor már rendeletben megjelent –, és a bűnösök letartóztatása. Hasonlóan közös célkitűzés volt a fegyveres felkelőkből a nemzetőrségek megalakítása, amellyel kapcsolatos különvéleményemet én már előző jegyzőkönyveimben vallottam. Az is igaz, hogy én ilyen kérdésekben közös tárgyalásokat folytattam a különböző fegyveres csoportok vezetőivel, így a Kilián laktanyában, a Corvin közben. Ezen a tárgyaláson [a Corvin közben] részt vett még Váradi Gyula, aki tudomásom szerint ekkor a honvédelmi miniszter helyettese is volt.”

Vizsgáló: „Ön tehát ezeken a megbeszéléseken, különösen az említett célkitűzésekben a fegyveres ellenforradalmár csoportok követeléseit képviselte és szavazta meg. Ez így van, ugye?”

Maléter: „Ez így van. Azonban ezeket a követeléseket, amelyeket én valóban magam is képviseltem, és amelyek teljesen egybeestek a felkelőcsoportok követeléseivel, meg is szavaztam. Ezek a követelések azonban megítélésem szerint nem voltak ellenforradalmiak.”

Vizsgáló: „Ezek szerint tehát ön, mint a Magyar Néphadsereg ezredese és egyben az ön parancsnoksága alá tartozó fegyveres »felkelők« parancsnoka, többek között a Corvin közben lévő fegyveres csoportok érdekeit is, illetve követeléseit képviselte?”

Maléter: „Amennyiben a fent vallott célkitűzésekkel volt ez kapcsolatban, valóban valamennyi fegyveres csoport célkitűzéseit képviseltem és magamévá tettem, így többek között a Corvin közben lévő felkelők követeléseit is...”⁴²

Vizsgáló: „Önnek a Corvin közben lévő fegyveres »felkelőkkel« szorosabb kapcsolata volt, mint ez a vallomásából kitűnik. Beszéljen arról, melyek voltak azok a cselekmények, amelyeket... közösen végeztek, lényegében tehát önnek milyen volt a kapcsolata a Corvin közti fegyveres csoporttal?»⁴³

Maléter: „1956. október 25-én 14 órakor, amikor én a harckocsiból a Kilián laktanya kapujában kiszálltam, a tömegben több fegyveres volt, akik részben a Corvin közhöz tartoztak, így tehát a Corvin közti fegyveres csoport ekkor szerzett tudomást arról, hogy én megérkeztem a laktanyába. Az ezt követő időben csupán olyan jellegű kapcsolat alakult ki a ... fegyveres csoport és köztem, hogy sebesülteket szállítottak át a laktanyába 26-án estig, majd pedig 28-át követően. 26-án estétől 28-án 13.¹⁵ h-ig, amíg át nem álltam a felkelők oldalára, tűzharcot folytattam a corvinistákkal szemben.”

Vizsgáló: „Miféle tűzharc lehetett ez? Hiszen az ön vallomása szerint önöknek mindössze 14 puskájuk volt, a corvinisták pedig tele voltak különböző tűzfegyverekkel, még ágyúik is voltak. Valóban volt önök között tűzharc?»

Maléter: „Nem kaptunk több fegyvert, a meglévő fegyvereinkkel kellett harcolnunk.”⁴⁴

Vizsgáló: „Lényegében tehát ön harc nélkül foglalta el az épülettömb minden részét a Kilián laktanyában?»

Maléter: „Igen. Az épületen belül semmiféle fegyveres harc nem volt. Kívülről azonban lőtték az épületet. Így sebesült meg Hollmann Gábor főhadnagy, aki velem volt. Lövést Hollmann akkor kapott, amikor az Üllői úti részen egy lepedőt szegezett ki az egyik ablakba.”⁴⁵

Vizsgáló: „Hogyan alakult a további kapcsolat a Corvin közti csoporttal, miután átállt a »felkelők« oldalára?»

Maléter: „Ezt követő időben a... csoport sebesültjeit odaszállították hozzánk, majd a Kilián laktanyán keresztül a Tűzoltó utcai II. sz. Gyermekklinikára. Súlyosabb esetekben a nálam szolgálatot teljesítő orvos ott a laktanyában nyújtott elsősegélyt.

Október 29-től... lényegében november 3-ig bezárólag kisebb fegyveres csoportok átjártak a Kilián laktanyába. Bejöttek a laktanya ügyeletre, barátkozási céllal és kisebb kérésekkel, mint például gépkocsi-igénylés, telefonálás stb.

Igaz az is, hogy foglyokat is átszállítottak a Corvin köziek a Kilián laktanyába.”

Vizsgáló: „Kik voltak ezek a foglyok?»

Maléter: „A foglyok között volt államvédelmi tiszt, illetve belügyi tiszt, pártfunkcionárius és más személyek, emlékezetem szerint összesen 5 fő.⁴⁶... Hasonlóan a Corvin közti fegyveresek szállították át Virág nevezetű egyént, aki akkori tudomásom szerint a Corvin köziek egyik parancsnoka volt.⁴⁷... Ezenkívül letartóztatásba helyeztem egy volt honvéd ezredest, aki tudomásom szerint a felszabadulás előtti időben szolgált a magyar hadseregben.”⁴⁸

Vizsgáló: „Állandó fegyveres szolgálatot adtak-e a Kilián laktanyában az ön parancsnoksága alatt a Corvin közti fegyveres ellenforradalmárok tagjai?”

Maléter: „Igen. Volt ilyen fegyveres csoport, amely 6 főből állt. Ez a 6 fegyveres a Corvin közből jött át hozzám azzal a céllal, hogy testőreim legyenek.”⁴⁹

Vizsgáló: „Vallomásában foglalt tények azt bizonyítják, hogy ön együttműködött a Corvin közben tartózkodó fegyveres csoportokkal. Ez igaz?”

Maléter: „Igen, az általam vallott módon valóban együttműködtem a Corvin közti fegyveres felkelőkkel.”

Vizsgáló: „Vallomásából azonban az is kitűnik, hogy ez nem egyszerű együttműködés volt, hanem bizonyos értelemben önt, mint parancsnokot ismerték el a Corvin köz fegyveresei. Ez is igaz?”

Maléter: „Az valóban igaz, hogy a Corvin közti felkelők közül sokan nem voltak meglegedve parancsnokaikkal, ilyen hangokat én hallottam a Corvin közben lévő egyes felkelőktől. Az is igaz, hogy ezek a felkelők elfogadtak volna engem valószínűség szerint parancsnoknak. Igaz az is, hogy... lényegében az én intézkedésemre távolították el a már említett ún. »ezredest« körükből. Azonban, hogy átvegyem a Corvin közti felkelők parancsnokságát, erre nem került sor. Még megjegyezni kívánom, hogy valóban célom volt a Corvin közieteket – bizonyos szelektálással – beolvasztani a Kiliánban elhelyezett csoporthoz. Miután azonban a nemzetőrség megalakítása Király elképzelése szerint történt... ettől a tervtől elálltam.”⁵⁰

Vizsgáló: „A fegyveres felkelők beolvasztása a hadseregbe és a rendőrségbe szintén a fegyveres erők dezorganizálódására vezetett volna, hiszen a fegyveres felkelők között nagy létszámban szerepeltek a becsületes elemek mellett börtönből kiszabadult fegyencek, gyilkosok, tolvajok, horthysta katonatisztek és más ellenséges elemek. Erről tudott ön?”

Maléter: „A hadseregbe és a rendőrségbe én a forradalmárokat és nem az ellenforradalmárokat akartam beolvasztani. Az igaz, hogy tudtam, hogy a felkelők között vannak ellenforradalmi vagy megbízhatatlan elemek. Én elégségesnek tartottam a hadsereg és a rendőrség fegyelmét arra, hogy az ilyen ellenforradalmi elemek esetleges kilengéseit megfékezze és szükség esetén megtorolja.”⁵¹

Vizsgáló: „Kit képviselt ön 1956. október 29-én este, majd ezt követően 30-án hajnalban a Corvin közben megtartott tárgyaláson, amelyen jelen volt Váradi Gyula vezérőrnagy is?”

Maléter: „Én ezen az értekezleten a fegyveres felkelőket képviseltem. Váradi Gyula vezérőrnagynak az volt a követelése, hogy a felkelők rakják le a fegyvert és adják át. Amikor én ezen a tárgyaláson megjelentem, a felkelők ezt mereven visszautasították, és ragaszkodtak ahhoz, hogy a fegyvereket nem adják át, hanem a fegyveres harcot folytatják addig, amíg a szovjet csapatok bent vannak. Nem tudtak megegyezni.⁵²... Az én álláspontom is az volt, hogy addig nem tesszük le a fegyvert, amíg a szovjet csapatok ki nem vonulnak.”⁵³

Vizsgáló: „Önök tárgyaltak, az ellenforradalmárok garázdálkodtak.”

Maléter: „A magyar nép egyik fő követelése a szovjet haderő kivonása volt... Megítélésem szerint a felkelők nagy többsége a Népköztársasághoz hű, a szocialista demokráciát építeni akaró ember volt, akikre a rend helyreállítása során feltétlenül számítani lehetett volna.

Megítélésem szerint, ugyancsak számítani lehetett a hadsereg különböző pontjain álló parancsnokok többségére, és ezzel lényegében a Néphadsereg, valamint a rendőrség zömére is. Ez olyan erőt képviselt, amellyel lehet, hogy nagyobb véráldozattal, de saját erőből meg tudtuk volna semmisíteni az ellenforradalmi kísérleteket, és fel tudtuk volna számolni a már működő ellenforradalmi bandákat.”⁵⁴

Vizsgáló: „Milyen közös akciókat folytatott le még ön és a Kilián laktanyában elhelyezett fegyveres csoportok a Corvin közben lévő fegyveres csoportokkal?”

Maléter: „A Kilián laktanyában lévő fegyveres csoportok a laktanya védelmén kívül semmiféle közös akcióban nem vettek részt. És így közös akciónk sem volt a Corvin közben lévő fegyveres csoporttal.”⁵⁵

Vizsgáló: „Hogyan alakult az ön kapcsolata a Kilián környékén lévő ellenforradalmárokkal október 25-ét követően?”

Maléter: „Sem október 25-én, sem később ellenforradalmárokkal kapcsolatban nem voltam.”

Vizsgáló: „Ez alatt azt érti, hogy nem volt kapcsolata azon fegyveres civilekkel, akik a Kilián laktanya és környékén a Corvin közben, a Práter utcában, a Tűzoltó utcában és egyéb helyeken a szovjet és magyar csapatokkal harcoltak, és kommunistákat hurcoltak el és tartottak őrizetben?”

Maléter: „Október 29-ig semmilyen fegyveres csoportokkal kapcsolatomban nem volt. Csak 29-én délben vettem fel a kapcsolatot – Váradi vezérőrnagy parancsára – az általam akkor Corvin köziek parancsnokának tudott Virággal. A többi forradalmi csoporttal is kapcsolatba kerültem a 31-i értekezleten. Egyéb kapcsolatomban velük nem volt.”⁵⁶

„Amíg a forradalmi csoportok akár szovjet, akár magyar egységekkel harcban álltak, velük semminemű kapcsolatomban nem volt. A Parlamentben értesültem arról, hogy kommunistákat gyilkoltak és tartóztatnak le. Ekkor azonban utasítás lett kiadva a rendfenntartó egységeknek, hogy a belső rendet szilárdítsák meg, s a súlyos törvénysértéseket szüntessék meg.”⁵⁷

Tamás György főhadnagynak arra a kérdésére: „Milyen fegyveres ellenforradalmi csoportok képviseltették magukat ezen a gyűlésen?”⁵⁸ Maléter Pál a következő választ adta:

„Ezen a gyűlésen ellenforradalmi csoportok nem vettek részt, hanem forradalmi csoportok képviseltették magukat. Így például a corvinisták, a Tompa utcai csoport, a Tűzoltó utcai csoport, a Széna téri csoport, az egyetemi ifjúság csoportja és a Szabad Nép székházban működő Dudás féle fegyveres csoport.”⁵⁹

Ezek után így folytatódott a kihallgatás:

Vizsgáló: „Mért nevezi ön ezeket a csoportokat válogatás nélkül forradalmi csoportoknak? Hiszen köztudomású, hogy gyilkosságokat, fosztogatásokat, rablásokat, tör-

vénytelen letartóztatások százait hajtották végre, és a fehér terroristák ismert kegyetlenkedéseinél is gonoszabban jártak el becsületes, ártalmatlan emberekkel szemben.”

Maléter: „Valóban értesültem arról, hogy a fegyveres anarchista banditák fosztogatásokat, gyilkosságokat hajtottak végre, azonban én ezeket nem sorolom a forradalmárok közé.”

Vizsgáló: „Ön egyetértett azokkal a határozatokkal, amelyek ezen az 1956. október 31-én a Kilián laktanyában megtartott értekezleten hoztak?”

Maléter: „Az értekezleten hozott határozatokkal lényegében egyetértettem, a szervezési formával kapcsolatban azonban nem értettem egyet. Az ülésen nem szóltam fel a határozat ellen, illetőleg a szervezeti módosítás érdekében.”⁶⁰

Vizsgáló: „Miben állapodtak meg ezen az értekezleten?”

Maléter: „Emlékezetem szerint határozatot hoztunk arra, hogy addig nem tesszük le a fegyvert, amíg a szovjet csapatok el nem hagyják Budapest területét. Továbbá a felkelőcsoportok részt vesznek Budapesten a rend helyreállításában. Végül határozatot hoztunk arra, hogy a fegyveres felkelőcsoportok tevélegesen részt vesznek a fegyveres állampolgári személyek lefegyverzésében. Az utóbbival kapcsolatban megjegyzem, hogy ez a kormány intézkedésével egybehangzóan lett elfogadva. Más határozatra nem emlékszem.”⁶¹

Vizsgáló: „Az ön által az utóbbi válaszában jelzett csoportok tagjait és ténykedését ön elítélte, ellenforradalminak tartotta?”

Maléter: „A gyilkosságokat, kommunisták elhurcolását és törvénytelen letartóztatását, anarchista cselekedeteknek tartottam, és tartom ma is.”

Vizsgáló: „Mit tart ön akkor az 1956. október 23-a és november 4-e között történtek közül ellenforradalminak?”

Maléter: „Ellenforradalminak tartom például a november 2-án történt, Külügyminisztérium ellen intézett támadást, mert az sikeres végrehajtása esetén az egész országot sújtotta volna, célkitűzése a rendszerváltozás volt.”

Vizsgáló: „A kommunisták végrehajtott és tervbe vett tömeges őrizetbevétele és kiirtása, a feketelisták készítése, a november 6-ára a Vérmezőre tervezett tömeges kivégzés és általában a kommunisták elleni hajsza, az ellenforradalmárok által ön szerint nem politikai céllal történtek, és nem a rendszerváltozást célozták, és nem az országot sújtotta volna?”

Maléter: „Én a kommunisták üldözését, őrizetbevételét egyéni bosszúnak tartottam. A felsoroltakról pedig nincs tudomásom.”

Vizsgáló: „Önnek is volt bosszúvágya a kommunisták ellen?”

Maléter: „Kommunista voltam és annak tartom magam most is.”⁶²

Vizsgáló: „A feltett kérdésre válaszoljon!”

Maléter: „Nem volt.”

Vizsgáló: „Mégis a Kilián laktanyába október 31-étől kezdődően, a corvinista és más fegyveres csoportok kommunistákat hurcoltak, és ott november 3-ig vagy 4-ig őrizetben tartottak.

Maléter: „Három kommunistáról volt tudomásom, aki ott tartózkodott, és pedig a saját kérésükre, hogy az életük biztosítva legyen. Az ezekről való gondoskodásra a zászlóalj politikai tiszt kapott utasítást.”

Vizsgáló: „Ezeket úgy hurcolták oda?”

Maléter: „Értesülésem szerint letartóztatták őket.”

Vizsgáló: „Egyéni bosszú alapján?”

Maléter: „Nem tudom megmondani, mert nem tudom, hogy kik tartóztatták le őket.”⁶³

Vizsgáló: „Fentebb a jegyzőkönyvben a tanúk⁶⁴ vallomásainak idézésén keresztül világossá vált az ön áruháza, a honvédelmi miniszter parancsának megtagadása, és az ellenforradalom oldalára való átállása. Tegyen vallomást arról, hogy kik ellen, milyen céllal akart harcolni az ellenforradalmárok oldalán, azt követően, hogy bejelentette a honvédelmi miniszter parancsának megtagadását, nyílt átállását.”

Maléter: „Nem ismerem el, hogy 1956. október 23-a és november 3-a között Magyarországon ellenforradalom lett volna. Nem ismerem el, hogy a honvédelmi miniszter parancsát megtagadtam, nem ismerem el, hogy bármilyen fegyveres harcot célzó kapcsolatom lett volna akár fegyveres felkelőkkel, akár forradalmi csoportokkal. Egy csoportot ismerek el ellenforradalmi csoportnak a Dudás-féle csoportot, ezzel azonban semmi kapcsolatban nem álltam.”

Vizsgáló: „Amennyiben ön ezen csoportok tevékenységét forradalminak tartja, akkor miért tagadja az ön előtt ismertetett bizonyítékok és tanúvallomások ellenére azt, hogy ezen »tisztá forradalmárok« mellé nem 1956. október 28-án, hanem már jóval korábban lecsatlakozott.”⁶⁵

Maléter: „Mert nem felel meg a valóságnak, hogy [28-a előtt] csatlakoztam volna hozzájuk.”

Vizsgáló: „Ön a Corvin közben és más helyeken harcoló fegyveres csoportokat »tisztá forradalmároknak tartotta?”

Maléter: „A nyomozat során elem tárt adatokból arra kell következtetnem, hogy ezen forradalmi csoportokba anarchisták szivárogtak be, vagy ezen csoportokhoz való tartozás ürügye alatt egyes személyek anarchista cselekményeket hajtottak végre. Ez azonban a csoportok forradalmi jellegét nem változtatja meg.”

Vizsgáló: „Mit tart ön ezen csoportok, illetve egyes személyek tevékenységében anarchista cselekedeteknek?”

Maléter: „Minden gyilkosságot, testi sértést, beleértve a verést is, valamint lakásokról való elhurcolást. A betörést és lopásokat, fosztogatásokat közönséges bűnöző cselekedeteknek tartom.”

Vizsgáló: „Válaszából csak a gyilkosságot, testi sértést és lakásról való elhurcolást kiemelve, meg kell állapítani, hogy ilyen az ön parancsnoksága alá tartozó Corvin közben és a Kiliánban is volt, és mivel erről úgy a Corvin közti főparancsnokság, Ivánkovács [Iván Kovács] László, Pongrácz Gergely és a Kilián parancsnoksága, személyesen ön is tudomással bírt...”

Maléter: „Sem a Corvin köz, sem más fegyveres csoport, sem ekkor, sem később nem tartozott parancsnokságom alá. Gyilkosságokról, atrocitásokról a már említetteken kívül tudomásom nem volt. A Kilián laktanyában egyetlen egy embert nem ütöttek meg, egyetlen embert meg nem gyilkoltak 1956. november 3-án estig. A Kilián laktanyában november 3-án estig egyetlen egy anarchista nem tartózkodott, attól kezdve, hogy én oda október 25-én reggel megérkeztem.”⁶⁶

Vizsgáló: „Ön mindig különválasztja a Kilián laktanyát a Corvin köztől és ezzel összezavarja az eseményeket! A tények arra mutatnak, hogy 1956. október hó végétől, amíg az ellenforradalmárokat véglegesen le nem verték, Corvin köz és Kilián lényegében egyet jelentett, és ön volt ennek az egységnek az elismert vezetője. Nem így volt?”

Maléter: „Nem. Semmiféle ilyen közös parancsokról nem tudok.”

Vizsgáló: „Természetesen tudjuk azt, hogy a Corvin köznek megvoltak a saját parancsnokai, mint például Pongrátz Gergely vagy Iván Kovács László és mások! Ez azonban nem zárja ki azt, hogy a Corvin köz felkelők és ezek a parancsnokok is hallgattak önre, elismerték önt és végrehajtották az ön elképzeléseit és utasításait! Voltak ilyenek?”

Maléter: „1956. október hó 31-én délelőtt felvetődött a Kilián laktanyában megtartott értekezleten, hogy az egymás ellen folytatott harc sok veszteséget okozott a corvinistáknak. Ezért én kijelentettem ott a nyilvánosság előtt, hogy azokat a veszteségeket, amelyeket én okoztam a corvinistáknak, majd a rend helyreállítása után megtárgyaljuk. Addig viszont a teljes összefogás szükséges a rend érdekében. Ezt megpecsételendő, én kezet nyújtottam Pongrátz Gergelynek, amelyet ő kénytelen volt elfogadni. Ezzel lényegében mi fegyverszüneti megállapodást kötöttünk. Nekem azonban tudomásom van arról, hogy Pongrátzék ezt a megállapodást fel akarták rúgni, és kiadtak egy olyan jelszót, hogy Malétert agyon kell lőni.”⁶⁷

MALÉTER ÉS A SZOVJET CSAPATOK

A szovjet csapatok elleni felderítéssel kapcsolatos egyik kérdésre válaszolva Maléter Pál kifejtette: tudomása volt arról, hogy a Magyarországon lévő szovjet csapatok ellen felderítés folyt. „Az én szerepem – mondta – ebben annyi volt, hogy attól kezdve, hogy én honvédelmi miniszterhelyettes lettem, 1956. október 31-től én ez ellen nem tiltakoztam, hanem a felderítés további folytatásához hozzájárultam... A felderítés célja az volt, hogy a szovjet csapatok parancsnokságával, illetve a szovjet kormánnyal folytatandó tárgyalásokra fel tudjunk készülni.”⁶⁸

Később a kihallgatás így folytatódott:

„Vizsgáló: „Ezek szerint önöknek nem volt olyan célja, hogy a szovjet csapatok ellen fegyveres harcot folytassanak. Ez igaz?”

Maléter: „Ilyen célunk volt, de csak abban az esetben, ha a tárgyalások nem vezetnek eredményre.”

Vizsgáló: „Mikor esett először szó arról, hogy ön fegyveres harcot akar folytatni a szövetséges szovjet hadsereg Magyarországon állomásozó csapataival szemben?”⁶⁹

Maléter: „A szovjet csapatok elleni fegyveres harcra csak abban az esetben került volna sor, ha a Varsói Szerződés felbontása közös megállapodás alapján nem történt volna meg.”

Vizsgáló: „Idézek önnek Mecséri János ezredes január 16-i tanúvallomási jegyzőkönyvéből:

»Maléter ezredes október 31-én utasított, hogy semmilyen körülmények között nem szabad visszaengedni a szovjet csapatokat, ha be akarnak jönni Budapestre harcolni kell ellenük. Utasított, hogy aknásítani kell a befelé vezető utat a szovjet csapatok előtt...« Ez sem felel meg a valóságnak?»

Maléter: „Igaz az, hogy az ezredest utasítottam, hogy a lövegeivel a Budapest felé vezető utakra vonuljon fel Budapest területén. Feladata figyelés volt. Utasítottam, hogy torlaszokat építsen a forgalom lassítása céljából, azonban külön felhívtam a figyelmét, hogy tüzelni csak az én parancsomra lehet. Aknásításról nem esett szó. Arra szintén adtam utasítást számára, hogy járőröztessen Budapesten annak felderítésére, hogy van-e szovjet katonai egység Budapesten.”⁷⁰

Vizsgáló: „Idézek önnek Kovács István vezérőrnagy 1956. november 19-i vallomásából: »Nagy Imre előszobájában Maléter kijelentette, ha a szovjet csapatok nem hagyják el Magyarország területét, akkor fegyverrel fogunk küzdeni az országból való teljes kiűzésükig. Tildy Zoltán és Maléter álláspontja lényegében az volt, hogy hadat üzenünk a Szovjetuniónak...« Megfelel-e a valóságnak Kovács István vallomásából idézett rész?»⁷¹

Maléter: „Én csak a tárgyalások sikertelensége esetén akartam védekező harcot folytatni, de ez nem azonos a hadüzenettel.”⁷² „...A szovjet csapatokat én két részre osztottam. Az egyik rész az, amely a Varsói Szerződés értelmében tartózkodtak Magyarországon, a másik része pedig nem a szerződés alapján. Az én álláspontom az volt, hogy ezek a csapatok, amelyek nem a Szerződés alapján tartózkodnak itt, törvénytelenek. Véleményem, illetve álláspontom megegyezett a szovjet és az akkori magyar kormány álláspontjával... Vita... csak abban volt, hogy a szovjet kormánydelegáció november 12-én akarta megkezdeni a kivonulást és 1957. január 31-én befejezni, a mi álláspontunk szerint azonnal meg kell kezdeni és december 31-re be kell fejezni. Ha a szovjet csapatok Magyarországról, a szovjet kormány állásfoglalása ellenére sem hagyják el az ország területét, akkor fegyveresen fogunk védekezni a Magyarországon lévő szovjet csapatokkal szemben. ... Ez teljesen megegyezett az én akkori és mai véleményemmel.”⁷³

Vizsgáló: „De ön az ENSZ-hez is fordult segítségért a szovjet csapatokkal szemben? Volt ilyen célja?”

Maléter: „Igen. Valóban szó volt erről, hogy a magyar kormány az ENSZ segítségét kérje a szovjet csapatok ellen, ha a tárgyalások nem vezetnek eredményre. [A] Cél: diplomáciai nyomás volt a szovjet kormány felé. Ezzel én is egyetértettem...”⁷⁴

Vizsgáló: „Ön korábban vallotta, hogy 1956. november 4-re úgynevezett magasabb parancsnoki értekezletet akart tartani. Kivel készítette el önnek az értekezletnek a tervezetét?”

Maléter: „Utasítottam Kovács István vezérőrnagyot és Szűcs Miklós ezredest, hogy készítsék el... tervezetüket.”

Vizsgáló: „Bemutatom önnek az önhez címzett tervezetet! Ismeri-e ezt az anyagot?”

Maléter: „Igen, ismerem. Ez az a tervezet, amit... nekem bemutattak 1956. november 3-án délelőtt. Ebben a tervezetben az alábbi idézetek olvashatók: [A kezébe adott iratból a jegyzőkönyvbe diktálja.]

»4. A politikai, illetve nevelői intézmény helye szerepe a hadseregben. A hadseregben belül ne legyenek pártszervezetek.

7. A Vezérkar dolgozzon ki terveket az alábbi eshetőségekre:

a) amikor a szovjet csapatok nem hajlandók elhagyni az ország területét...

10. A Személyügyi Csoportfőnökség dolgozzon ki javaslatot a hadsereg megerősítésére bec sületes, a néphez hű, demokratikus érzelmű tisztekkel. (Felkelők, rehabilitáltak stb.)«

A tervezettel egyetértettem az első bekezdés utolsó három sora és a személyügyi rész kivételével. Az említett három sor az alábbi módon van megfogalmazva: »...Az értekezleten vegyenek részt a Honvédelmi Minisztérium Forradalmi Katonai Bizottságának, valamint a Budapesti Karhatalmi Parancsnokság vezető tisztjei.«⁷⁵

Vizsgáló: „Az ön előtt ismertetett tervezet is világosan mutatja, hogy ön már mint honvédelmi miniszterhelyettes, később mint miniszter tervezetet akart kidolgoztatni a szovjet csapatok elleni fegyveres harcra. Kitűnik ebből a tervezetből és más tényekből is, hogy ön centralizálni akarta a Magyarországon lévő fegyveres ellenforradalmi erőket, és a kormányhű fegyveres erőket is vezetése alá akarta vonni. Mi volt ezzel a célja?”

Maléter: „Ezzel az én céloom Magyarország függetlenségének és semlegességének a biztosítása volt.”

Vizsgáló: „És ki ellen irányult ez az úgynevezett semlegesség? Mi volt a célja ezen jelszó hangoztatásával?”

Maléter: „A semlegesség hangoztatása két irányban szólt, úgy a Nyugat felé, mint kelet felé.”⁷⁶

MALÉTER ÉS A KOMMUNISTA PÁRT

A vizsgálat során több esetben megfogalmazódott az a kérdés is, hogy Maléter Pál és társai „...milyen ellenforradalmi tevékenységet fejtettek ki a Magyar Dolgozók Pártja ellen”.

A probléma felvetésének alapját többek között a november 4-ére tervezett „magasabb parancsnoki értekezlet” anyaga képezte, melyben rögzítették, hogy az MDP hadseregen belül működő szervezeteit fel kell számolni.

Maléter Pál a kihallgatásokon elismerte, hogy ezt valóban tervezték, de véleménye szerint „...erre az intézkedésre azért lett volna szükség, mert a koalíciós kormány esetén az összes többi párt részére is engedélyezni kellett volna a Hadseregen belüli működést.”⁷⁷

Ezt követően a kihallgatás a következő módon folytatódott:

Vizsgáló: „Önök azonban nemcsak általában tettek intézkedéseket a Magyar Dolgozók Pártja ellen, hanem fegyveresen szétverték annak egyes szervezeteit, és meggyilkoltak [nemcsak] egyes funkcionáriusokat, hanem egyszerű párttagokat is. Ez így volt?” (sic!)

Maléter: „Tudok arról, hogy a Magyar Dolgozók Pártjának egyes szervezetei ellen terrorista akciók történtek, arról is tudok, hogy egyes pártfunkcionáriusokat meggyilkoltak, továbbá lakásukról elhurcoltak, törvénytelenül letartóztattak pártfunkcionáriusokat, vagy egyszerű párttagokat. Én azonban ilyen intézkedéseket soha nem tettem, ellenkezőleg helytelenítettem ezeket, s ahol tudtam, segítséget nyújtottam.”

Vizsgáló: „Önök tudomása volt arról, hogy az ön parancsnoksága alá tartozó Corvin közti ellenforradalmárok megtámadták a IX. kerületi pártházat, letartóztattak ott pártfunkcionáriusokat, akik közül jó néhány az ön intézkedésére a Kilián laktanyába került börtönbe. Ez ugyebár így van?”

Maléter: „A Corvin közti felkelők nem tartoztak az én parancsnokságom alá. Az igaz, hogy egynéhány embert, akiket a Corvin köziek tartóztattak le, áthoztak hozzám a Kilián laktanyába, s mint ahogy erről már korábban vallottam, én ott a laktanyában elhelyeztem ezeket, hogy testi épségüket biztosítsam. A IX. kerületi pártház megtámadásáról én nem tudok. Arról azonban tudok, hogy a IX. kerületi pártszervezet egyik funkcionáriusát a Corvin köziek letartóztatták, és ő is azután később – mint ahogy már vallottam – a Kilián laktanyába került.”

Vizsgáló: „Ön nemcsak a IX. kerületi pártház ellen irányuló terrorista támadásról tud, hanem intézkedett a Köztársaság téri pártház megtámadására is! Erről miért nem beszél?”⁷⁸

A vizsgáló állításának igazolásaként, bizonyítékként olvasta fel Uszta Gyula vezérőrnagy „feljegyzését”.

Mivel Maléter Pál határozottan tagadta, hogy bármi köze lett volna a Köztársaság téri pártház megtámadásához, 1957. március 1-jén kihallgatásra „kérték be”

Uszta Gyulát, és a 30-i beszélgetésen, tárgyaláson szintén jelen lévő Horváth Mihály vezérőrnagyot. Uszta Gyula ez alkalommal „feljegyzését” többek között az alábbiakkal egészítette ki:

„Miután tapasztalatokat akartam szerezni arról, hogy a Corvin közben lévő fegyveresek között milyen a hangulat, Horváth Mihály vezérőrnagy bajtárssal, Maléter ezredes kíséretében, átmertünk a Corvin közbe. Maléter felvezetett bennünket a Corvin köz egyik szobájába, ahol a corvinisták néhány vezetője jelen volt. Jól emlékszem arra, hogy miközben ott tartózkodtunk, a fegyveres ellenforradalmárok felkísértek ebbe a szobába egy derékig meztelen embert, akiről megtudták, hogy ÁVH-s, és ezért letartóztatták...

Így a Maléterrel való beszélgetésen, valamint a Corvin közben teljes anarchia volt és hogy ezek az emberek súlyos törvénytelenégeket és bűncselekményeket követtek el.”(sic!)⁷⁹

Horváth Mihály, Uszta „vallomásától” eltérően azt állította, hogy már a Corvin közben tartózkodtak, amikor a „Beszélgetés során bejött a szobába 2 vagy 3 fegyveres és jelentett Maléternek. A jelentés kb. így hangzott:

»Ezredes bajtárs a Köztársaság téri pártházat elfoglaltuk, az ellenálló ÁVH-sokat megsemmisítettük.«

Néhány perc múlva felhoztak ide a szobába egy fiatal belső karhatalmistát. Alsónadrágban, atlétatrikóban állt ott, meg volt sebesülve. Többen kiabáltak ott előttünk. Itt van, nézzék meg nem öltük meg őt. Arról is szó esett, hogy ennek a karhatalmistának 1 800 Ft fizetése van.

Mi figyelmeztettük a corvinistákat, ne beszéljenek össze-vissza, ne kiabáljanak, így nem lehet tárgyalni... Ezeket az eseményeket követően Uszta Gyula vezérőrnagy bajtárssal eltávoztunk a Corvin-közből.”⁸⁰

Bozsó Imre a pártház elfoglalásakor megsebesült államvédelmi sorkatonára így emlékezett 1957. május 13-i kihallgatásán a Corvin köz csoportok parancsnoki irodájában történetekre:

„Amikor a Corvin parancsnokságra az I. emeletre felkísértek bennünket (Tapolcsányi nevűvel együtt), majd egy fürdőszobába vittek bennünket. Itt a fürdőszobában ütlegettek bennünket. Valamelyik ellenforradalmár valószínű, hogy jelentést tett előállításunkról a parancsnokságnak, mert egyszer csak bekísértek engem a parancsnokságra. Én mindjárt megismertem Maléter Pált (akit az újságokból ismerek), és közöltem vele, hogy »remélem az életemet meghagyják, hiszen én sorkatonára vagyok.« Maléter nekem semmit nem szólt, de azt mondta, az ottani ellenforradalmároknak, hogy a sebesültet vigyék kórházba a »többit pedig kiadni«. Ez természetesen azt jelentette, hogy a többi áv. beosztottat és elfogott kommunistát adják ki az ellenforradalmároknak. Ezután engem gépkocsira tettek és a honvéd központi kórházba szállítottak.”⁸¹

Rákos Imre erről a látogatásról, továbbá a Kilián laktanyában és a Corvin közben történetekről 1957. július 16-án megtartott kihallgatásán az alábbiakat vallotta:

„Magos Gábor és Széplaki nevű egyetemista vezetésével Uszta Gyula és Horváth Mihály vezérőrnagyokkal a Kilián laktanyába Maléter Pál ezredeshez mentem. Megérkezésünkkor a két tábornok üdvözölte Malétert, majd Uszta vezérőrnagy megkérdezte a korábban tett nyilatkozat alapján Malétert, hogy milyen feltételek mellett hajlandó a honvédelmi miniszter parancsnoksága alá helyezni magát. Maléter ezredes ekkor saját kezével írt pontokat olvasott fel egy kis papírról...

Ezek után Maléternek még volt egy kikötése, mely szerint ezeket a pontokat a felkelők is fogadják el. Ennek végrehajtása céljából átmentünk a Corvin közbe, ahol több személy tartózkodott. Ezek közül a Pongrátz fivérekre, »Dokira«, Schmith nevű személyre emlékszem. Nevezetteknek Maléter ismertette a pontokat, melyre nagy hangzavar támadt, végül is kijelentették, hogy ők a fegyvert nem teszik le, és vezető szerepet követelnek az új rendben.

Ott-tartózkodásunk alatt történt, hogy több fegyveres jött be abba a szobába, ahol mi tartózkodtunk s jelentették, hogy a Köztársaság téren lévő pártházat leverték, az épületben lévő államvédelmistákat kinyírták. Ugyanakkor azt is közölték, hogy fenti támadásuk során harcukat Solymosi alezredes harckocsijaival támogatta. Egy rendőrruhába öltözött, félig meztelen államvédelmi sorkatonát hoztak fegyveresek a szobába... A fentiekkel kapcsolatban egyedül Maléternek volt megjegyzése, aki kijelentette, hogy a foglyokat nemzetközi jog védi és ehhez tartsák magukat.

Ezután a tárgyalás eredményre nem vezetett, közben Nagy Imrének egy rádiófelhívása jelent meg, melynek alapján Parlamentbe hívta a felkelők vezetőit tárgyalni. Így elindultunk, velünk jött Pongrátz Ödön, Schmith Léwwi [Schmidt László] és »Doki«. Hívtuk Malétert is, aki azonban kijelentette, hogy ő addig nem hagyja el a laktanyát, amíg Budapesten egy szál szovjet katona lesz.”⁸²

A corvinista felkelő, Schmidt László kihallgatási jegyzőkönyvében erről a kérdésről az alábbiak olvashatók:

„A Köztársaság téri pártház elleni támadás idején, október 30-án még Tokalyi Ferenc nevű személy volt a parancsnok, és az ő utasítására mentünk a Köztársaság térre kb. 15-en, puská és géppisztollyal ellátva, azzal a céllal, hogy segítsünk a fegyveres felkelőknek a pártház elfoglalásában. A Köztársaság térre érve már láttuk, hogy nagy káosz van, nagy lövöldözés volt, ezért Tokalyi utasított engem és még két személyt..., hogy menjünk el a Corvin közbe és jelentsük a parancsnokságnak, Pongrátz Gergely, valamint a többi parancsnokoknak, hogy a pártháznál nagy lövöldözés folyik adjanak valamilyen utasítást a továbbiakra nézve.

Amikor a Corvin közti parancsnokságra beértünk, ottan éppen tárgyalás folyt... A tárgyaláson jelen volt: Pongrátz Gergely a Corvin-közi fegyveres csoport parancsnoka, még két Pongrátz nevű személy, akik tudomásom szerint Pongrátz Gergely testvérei voltak, rajtuk kívül Maléter Pál a Kilián laktanyában lévő fegyveres csoport parancsnoka, két vezérőrnagy – nevüket nem tudom –, valamint több katonatiszt és fegyveres felkelők...

A jelentést az egész személyzet előtt tettem meg, akik csak ottan bent voltak. Miután elmondottam, hogy a Köztársaság téren nagy a káosz és a lövöldözés, és azt, hogy kérünk utasítást arra vonatkozóan, hogy mit csináljunk. Maléterék valamit hal- kan beszélgettek, majd Maléter szólt valamit a mellette ülő tüzér századosnak – hogy mit, nem hallottam –, aki azonnal felállt és valahova telefonált. Hogy mit tele- fonált, azt nem hallottam, mivel engem az ajtóba állítottak azzal, hogy senkit ne en- gedjek oda be. Semmilyen utasítást a Köztársaság téri fegyveres támadással kapcsolat- ban velem nem közöltek, hanem tovább folytatták a tárgyalást, melynek kb. délután 4- 5 óra tájban lett vége. Ezután Maléter tudomásom szerint visszament a Kiliánba...⁸³

Maléter Pál a vizsgálat során minden alkalommal a leghatározottabban állította, hogy Uszta és Horváth vezérőrnagyok nem mondanak igazat. A vizsgálat a vádlott vé- dekezéséről és az e kérdésben kihallgatott tanúknak a súlyos vádak megkérdőjelező, azokat megcáfoló vallomásairól, mint a koncepcióba nem illőkről, nem vett tudomást.

ÁRULÁS?

Szűcs Miklós ezredes az egyik kihallgatáson beszámolt arról, hogy 1956. november 3-án, a Parlamentben, amikor Maléter Pált, a szovjet küldöttséggel folytatott tárgyalások befejezését követően, újságírók vették körül, a következő jelenet játszódott le:

„A beszélgetés közben Maléter hozzám lépett és el akarta venni tőlem a térké- pet azzal, hogy az újságíróknak megmutatja. Erről lebeszéltem, majd visszament az újságírókhoz” – vallotta Szűcs Miklós.⁸⁴

Amikor Maléter a Szűcs Miklós által elmondottakról értesült, tagadta, hogy a szovjet csapatok felvonulását ábrázoló térképet bárkinek is meg akarta volna mutatni.

Erről a kérdéstről 1957. április 2-án a következőket őrizték meg a jegyzőkönyvek:

Vizsgáló: „Tudták ezen újságírók, hogy Ön a szovjet kormányküldöttséggel tár- gyalást folytat?”

Maléter: „Igen, tudták és tettek is volna fel kérdéseket, azonban először a kor- mányt kellett tájékoztatnom, s így nem értem rá velük beszélgetni.”

Vizsgáló: „Ön tagadja, hogy szándékában állott az említett »igen titkos« térképet nyugati újságíróknak bemutatni! Azonban a fentiekben túlmenően adataink vannak arra is, hogy Ön még az ENSZ-et is tájékoztatni akarta arról, melyet a térkép tar- talmazott!”

Maléter: „1956. november 3-án, amikor Kovács vezérőrnaggyal és Szűcs ezre- dessel Nagy Imrének bemutattam a szovjet csapatok magyarországi tartózkodási helyeit a fenti térképen, felvettem Nagy Imrének és Tildy Zoltánnak azt is, hogy amennyiben a szovjet kormányküldöttséggel történő tárgyalások nem vezetnek ered- ményre, úgy a rendelkezésre álló adatokat – melyek a térképen voltak feltüntetve – az

ENSZ tudomására kellene hozni. Nagy Imre és Tildy ezzel egyetértettek abban az esetben, ha a tárgyalások nem járnak sikerrel.”

Vizsgáló: „Miután Ön habozás nélkül bocsátotta volna rendelkezésére a nyugati újságíróknak, továbbá az ENSZ-nek a térképet, illetve annak tartalmát, így hát felszólítom, hogy mondja el azt, amit annak idején Nagy Imrével közölt, továbbá az újságírókkal és az ENSZ-el közölni akart!”

Maléter: „Nem tettem olyan kijelentést sem annak idején, sem jelenleg, hogy én az újságírókkal bármit is közölni akartam volna a térképről, vagy meg akartam volna mutatni nekik.”

Vizsgáló: „Az én kérdésemben nem az állott, hogy Ön beismeri, hogy ilyen kijelentést tett, hanem megállapítottam, hogy tett, annak ellenére, hogy tagadja. Adja meg választ az előbbi kérdésre!”

Maléter: „Ismételt felszólításra – megjegyezve, hogy az ENSZ tájékoztatását az én beszámolóim alapján Nagy Imre miniszterelnök intézte volna –, érveinek engedve elmondom, hogy az újonnan Magyarországra jött szovjet csapatok csoportosításából következően, ezek nem a rend helyreállítása céljából lettek Magyarországra behozva, hanem hadműveleti csoportosításban, készenléti helyzetben voltak. Erre vallott mind az előre vetett magasabb egységek, mind a zöm elhelyezése. A fentiekből világosan kitűnik – ami különben az én értékelésem is volt, és amit Önön kívül még másnak nem mondtam –, hogy Magyarországon olyan szovjet csapatok is állomásoztak, amelyeknek feladatuk egy esetleges nyugati beavatkozás visszaverése lett volna.”⁸⁵

Maléter választ annak ellenére elutasították, hogy Szűcs Miklós a térkép megmutatásáról hosszú ideig nem beszélt, és állításában később is bizonytalan, határozatlan volt.

Ezt a határozatlanságot jól tükrözik a Maléter Pál és Szűcs Miklós szembesítése során elhangzottak is. Idézem:

Szűcs: „Miután a térképet áthozták a Parlamentbe, beszélgettünk Maléter, Kovács és én. Ennek során vetette fel Maléter, hogy amennyiben az aznap délben kezdődő tárgyalások nem vezetnek eredményre, és a szovjet csapatokat nem hajlandóak kivonni Magyarországról, úgy a jelzett térképet megmutatja külföldi emlékezetem szerint, ahogy mondta, angol újságíróknak. Ezt én nem javasoltam, amit követően ezen beszélgetésen erről a témáról már nem esett szó.”

Maléter: „Részemről olyan kijelentés, melyet Szűcs a fentiekben mond, nem hangzott el. Ezt tagadom.”

Szűcs: „Vallomásomat továbbra is fenntartom.”

Vizsgáló: „A szovjet kormánydelegációval való tárgyalás után mit beszélt Maléterrel még a fenti térképről?”

Szűcs: „Miután a szovjet kormánydelegációval való első tárgyalás véget ért, és kijöttünk a folyosóra, Nagy Imre várószobájában több személy várakozott. Ezek közül külföldi újságírók odamentek Maléterhez és beszélgetni kezdtek vele. Rövid beszélgetésük során, mely csak pár percig tartott, Maléter egy alkalommal odajött

hozzám, és kérte a nálam lévő és a fent már ismertetett tartalmú térképet azzal a céllal, hogy megmutassa a nyugati újságíróknak... amikor Maléter odalépett hozzám, és kérte tőlem a térképet... én ezt elleneztem, és mivel Maléter nem erősködött, ezen téma le is lett zárva anélkül, hogy a térképet elvette volna tőlem.”

Maléter: „Szűcs vallomása nem felel meg a valóságnak.”⁸⁶

Kovács Istvánt erről 1958. június 17-én, a Maléter Pál kivégzését követő napon kérdezték csak meg. Ő a kérdésre ekkor a következő választ adta:

„A térképet és az összefoglalót nem használtuk a tárgyalásokon, László alezredes bevitte, de nála maradt... Nem volt Szűcsnél, így nem is tagadhatta meg Maléter kérését.”⁸⁷

SZEMBESÍTÉSEK

1957-ben május elején kezdődtek a szembesítések. Ezek egyikén Maléter Pál és Kovács István között az átállás idejével, valamint a szovjet csapatok elleni védekezéssel kapcsolatban az alábbi párbeszéd zajlott le:

Kovács: „Emlékezetem szerint október 26-án vagy 27-én, de feltétlen azt megelőzően, mielőtt a kormány az ellenforradalmat forradalomná nyilvánította volna, a HM-ben, a miniszteri irodában, úgy rémlik, Hazai vezérőrnagy közölte velem, hogy Maléter telefonált a Kiliánból és bejelentette, hogy átáll a felkelőkhöz és a továbbiakban a miniszter parancsát nem hajtja végre.”

Maléter: „Mint már vallottam, október 28-án 13.¹⁵ perckor telefonáltam a HM-be és jelentettem azt, hogy többé a felkelőkre nem lövök. Kovács István vallomása nem felel meg a valóságnak.”

Kovács: „Vallomásomat fenntartom azzal a megjegyzéssel, hogy mint fentebb vallottam, a pontos dátumra nem emlékszem, azonban Maléter bejelentése feltétlenül a kormánynyilatkozat megjelenése előtt történt.”

Vizsgáló: „Mit közölt Önnek Maléter a 'felkelőkhöz' való átállásával kapcsolatban?”

Kovács: „A Kilián laktanyában november 2-áról 3-ára virradó éjjel Maléter elmondta, hogy hogyan állt át a felkelőkhöz. Ennek során közölte, hogy amikor meggyőződött arról, hogy a felkelőknek igazuk van, átment a Corvin közbe, tárgyalt velük, majd döntéséről értesítette a Honvédelmi Minisztériumot. Ugyanezen a beszélgetésen mondta el azt is, hogy a Kilián egy kiváló erőd, és amennyiben a szovjet csapatok nem vonulnak ki, úgy berendezkedik és fegyveresen ellenáll.”

Maléter: „Kovács vallomásának azon részét, mely azzal foglalkozik, hogy én hogyan álltam át, nem fogadom el, az nem felel meg a valóságnak... Kovács vallomásának második része megfelel a valóságnak, valóbban kijelentettem azt, hogy amennyiben a tárgyalások nem vezetnek eredményre, a szovjet csapatok nem vonulnak ki, úgy védekezni fogok.”

Kovács: „Fenntartom... azonban lehetséges, akár az elmondása alapján, akár az én emlékezetemben olyan eltérés, hogy előbb történt meg az átállása és a felkelők igazságos harcának felismerése, mint a Corvin közbe való átmenése.”⁸⁸

Ugyanezen a napon – 1957. május 8-án – szembesítették Maléterrel Mecséri Jánost is. Kihallgatásukon a szovjet csapatokkal kapcsolatban az alábbiakat rögzítették:

Vizsgáló: „Milyen utasítást adott Önnek Maléter a szovjet csapatok elleni akciókkal kapcsolatban?”

Mecséri: November 1-jén Maléter (aki ekkor már miniszterhelyettes volt) utasítást adott nekem, hogy szervezzem meg Budapest peremén az útbiztosítást, a főbb útvonalakat aknásítsam el, a szovjet egységeket nem szabad beengedni, ha azok támadnak, akkor tüzet kell nyitni rájuk. Maléter arra is utasított, hogy egyes helyeken úttorlaszokat emeljünk. Én az utasítás értelmében az utakat tűzérővel elzártam, az aknásítást és az úttorlaszemelést nem hajtottam végre. A tűzparancs úgy módosult, ha a mieinket lövik, csak akkor nyithatnak tüzet. Ugyanaznap este Maléter elkérte tőlem azt a térképet, fel voltak tüntetve, hogy milyen utakat zártunk le tűzbiztosítással.”

Maléter: „Igaz az, hogy november 1-jén utasítást adtam Mecséri ezredesnek, hogy a Budapestre vezető főbb útvonalakat zárja le. A lezárás módszerére utasítást adtam neki, hogy az utakat harcokocsival, páncéltörő ágyúval és átjáró torlaszokkal zárja le. Utasítottam még Mecsérit, hogy az útbiztosítási alegységek vezetőinek mondja meg, hogy a Budapestről kimenő fegyveresek kivonulását akadályozza meg, s fegyveres csoportokat ne engedjenek Budapest területére. Az esetleg érkező szovjet alegységek figyelmét hívják fel a szovjet-magyar megállapodásra, és térítsék el azokat Budapestről. Az utak aknásítására Mecsérinek utasítást nem adtam, ugyancsak nem adtam utasítást arra sem, hogy a szovjet egységekre tüzet nyissanak.”⁸⁹

Vizsgáló: „Fenntartja előző vallomását?”

Mecséri: „Teljes egészében fenntartom...”

Vizsgáló: „Milyen utasítást kapott még Malétertől?”

Mecséri: „November 1-jén este Maléter utasítást adott, hogy 10 harcokocsival és egy zászlóalj lövésszel vonuljak a Parlament őrzésére, biztosítsam a kormány nyugodt munkáját, és ezért személyemben vagyok felelős. Emlékezetem szerint ez esetben mondta nekem Maléter, hogyha a kormányok megállapodása ellenére a szovjetek nem vonulnak ki, akkor azt ellenséges cselekedetnek kell minősíteni.”

Maléter: „Mecséri ezredes fenti vallomása megfelel az igazságnak, bár nem emlékszem, hogy Mecsérinek a szovjetek kivonulásával kapcsolatban tettem-e kijelentést, de mivel az időben ez volt az álláspontom, ilyen kijelentést tehettem előtte. Szeretném még megjegyezni, hogy amennyiben Mecséri ezredes [az] október 30-a és november 4-e közötti, általam kiadott parancsokat félreérthette, helytelen kiadási formájuk miatt, vagy hiányos magyarázat következtében, úgy azért teljes egészében engem terhel a felelősség.”⁹⁰

Mint azt a fenti jegyzőkönyvi idézet is bizonyítja, Maléter Pál a vizsgálat során gerincesen viselkedett. Határozottan visszautasította az őt ért rágalmakat, de tetteiért a felelősséget mindvégig vállalta.

Az 1957. június 21-én írt 14 oldalas jelentés befejező részében Tamás főhadnagy összegzésként az alábbiakat állapította meg:

„Maléter a vizsgálat során, mely már fél éve tart, még jelenleg is olyan magatartást tanúsít, mellyel azt akarja bizonyítani, hogy amit október 23-tól november 3-tól [november 3-ig] tett, jó szándékkal tette, és nem látta az ellenforradalmi irányzatot...

Egy kevés hibát elkövetett, kommunistának igyekszik feltüntetni magát, aki ártatlanul van őrizetben, és ugyanakkor hangoztatja, hogy a bírósági tárgyalás meg fogja hozni a szabadságát.

Kiértélve Maléternek a vizsgálat során tanúsított magatartását, nevezett arra az álláspontra helyezkedett, és azt a taktikát választotta, hogy végigviszi a vizsgálatán a fenti magatartását. Tevékenységének több általa tagadott részleteit igyekeztünk előtte bizonyítani oly formában, hogy egy kérdésre 5 személlyel is szembesítettük, azonban ez eredménytelen maradt. Maléter cinikus viselkedéssel tovább tagadott.

Maléter az ellenforradalom ideje alatt kifejtett tevékenységének azon pontjai, melyek törvénybe ütköznek, és melyért felelősségre lehet vonni őt, tagadása ellenére bizonyítva van, és így: a népi hatalom megdöntésére irányuló fegyveres szervezkedésben való vezető bűntett; zendülés, hazaárulás, valamint egyéb bűncselekmények miatt bíróság elé lehet állítani.”⁹¹

1957. július 17-én Tamás György főhadnagy a Magyar Népköztársaság Legfőbb Ügyésztől már azzal az indokkal kérte Maléter Pál előzetes letartóztatásának a meghosszabbítását, hogy „nevezett ügyében a vizsgálat bejezés alatt áll”.⁹²

Augusztus 7-én Tamás György főhadnagy, fővizsgáló, miután beszerezte „a bűncselekményre vonatkozó összes fellelhető bizonyítékokat”⁹³ Maléter Pál ügyében azzal a feltétellel, „...hogy az előzetes letartóztatottnak ügyével kapcsolatban további indítványa vagy panasza nincs”,⁹⁴ határozatot hozott a nyomozás befejezéséről.

Nincs segítség

NEHÉZ IDŐK

Maléter Pál feleségére, Judithra férje letartóztatása után nehéz idők köszöntöttek.

Egész éjjel várta, hogy férje a tárgyalások után telefonon felhívja. Hajnalban ágyúörgésre riadtak. Azonnal felhívta a Parlamentet, ahol a neve bemondása után rögtön a Nagy Imre-titkárságot kapcsolták. Kérdésére azt a választ kapta, hogy Maléter Pál és a tárgyaló küldöttség tagjai Tökölről még nem érkeztek vissza. Kérték, hogy negyedóra múlva érdeklődjön újra, addigra már lesz valami hírük. A rádió ekkor már Nagy Imre beszédét, majd azt a kormányközleményt ismertette, melyben a magyar kormánydelegáció tagjait kérték, hogy „térjenek vissza hivatalukba”.

Amikor Judith ismét felhívta a Parlamentet, a vonal túlsó oldaláról egy ismeretlen fiatalember izgatott hangon azt kérte, hogy azonnal menjen el otthonról. Testvére és a harcok miatt a lakásukban rekedt társaság egyhangúlag azt javasolta, hogy az Olasz Követségen kérjen menedéket, de Judith úgy döntött, hogy inkább a Parlamentbe próbál bejutni. Kérésére az Úri utcai parancsnokságról egy autó érkezett, amellyel csak a Lánchídhöz vezető alagútig tudtak eljutni. Az ott lévő katonáktól tudták meg, hogy a szovjet csapatok az összes hidat lezárták. Ekkor a Donáti utcába mentek. Ott tudták meg, hogy az épületben nem az olasz nagykövetség, hanem a követségi rezidencia van. A követségen lévő nagykövet telefonon hozzájárult ahhoz, hogy Judith a rezidencián maradhasson.

Mivel az ott lévő két főnyi személyzet bizonytalan volt abban, hogy a diplomáciai sérthetlenség erre az épületre is kiterjed-e, átkéredzkedtek a szomszédban lévő Belga Nagykövetségre. Judith ekkor már biztonságban érezte magát, de pár nappal tovább nem tudott, nem akart a követségen maradni. Amikor a városban a lövöldözés már valamennyire csitult, megköszönte a segítséget és hazament.

Mint otthon kiderült, ezekben a napokban még nem kereste senki.

A reményekkel és kétségekkel terhes napok, hetek múltán egyszer csak Erdei Ferencről – aki időközben kiszabadult – azt az üzenetet kapta, hogy keresse fel. Mivel Judith édesapja még a háború előtti időkből jól ismerte Erdeit, ketten mentek el hozzá, a lakására. Tőle értesültek a tárgyalások menetéről, ismerték meg a küldöttség letartóztatásának és fogva tartásának körülményeit.

Közeledett a karácsony. Erdei Ferencnél tett látogatásuk során Judith azt is megtudta, hogy férje Erdei szabadulásakor a Gyorskocsi utcai börtönben volt bezárva. Maléterné tiszta fehérműből és süteményekből egy kis karácsonyi csomagot állított össze, és azzal kereste fel a Gyorskocsi utcai börtönt.

Az épület körül orosz őrség állt. Hiába próbált bemenni, hiába mondta meg a nevét, hiába nyújtotta az őrcsák felé a kis csomagot, melyre nagy, mesziről is olvasható betűkkel volt ráírva „Maléter Pál”, nem engedték be, és a csomagot sem vették át tőle. Nagyon rossz lekiállapotban ért haza. Karácsony volt, szomorú karácsony.

Judith tanácstalan volt. Nem tudta, kihez forduljon, ki az, aki segíthet, fogalma sem volt arról, mit tegyen. Arról tudott, hogy férje ismerte Nógrádi Sándort, ezért elhatározta, hogy lesz, ami lesz, felkeresi.

Nógrádival a pártközpontban találkozott. A néphadsereg egykori politikai csoportfőnöke nem volt visszautasító és barátságos. Biztatásként egy bibliai példabeszédet mondott el. Judithtól megkérdezte: tudja-e, hogy Jákob hány évig várt Ráchelre. Emlékeztette vendégét a saját emigrációjára, amikor az ő felesége is több éven keresztül hűségesen várt rá. Maléterné ebből arra következtetett, hogy nem lesz baj, csak várni kell, és a férje hamarosan hazaérkezik.

De nem történt semmi. Judith ebbe a helyzetbe nem tudott és nem is akart beletörődni. Kihallgatást kért a katonai főügyésztől, aki fogadta is, de a kérdéseire csak úgy általánosságban volt hajlandó válaszolni.

Az asszony végső elkeseredésében kifakadt. „Csak nem akarnak még egy Rajk-ügyet?” – kérdezte. Az ügyész úgy felugrott, hogy még a szék is kifordult alóla. „Hogy mondhat ilyet, csak nem képzeli!” – utasította vissza ennek még a gondolatát is. Judith ezt a választ szintén biztatásnak vette.

Felkereste a volt partizáncsoport-vezetőt, Rácz Gyulát is. Ő is megnyugtatta. Elképzelhető, hogy Maléter börtönbe kerül, de a legrosszabbra, arra véletlenül se gondoljon.

Maléter Pálnét 1957 elején kitétték az Országos Növényfajta Kísérleti Intézetben lévő állásából, és ettől kezdve hosszú időn keresztül nem tudott elhelyezkedni. Tapasztalata szerint többnyire nem az emberek rosszindulata gátolta abban, hogy munkát kapjon, hanem a félelem tartotta vissza őket az alkalmazásától. Csak olyan helyen kapott és vállalt munkát, ahol mások kenyerét nem veszélyeztette. Így lett Judith segédmunkás, takarítónő, temetői segédmunkás, jobb esetben baby-sitter.

Január végén, február elején a Gyorskocsi utcából kihallgatásra kapott idézést. A kihallgató tiszt Maléternét a forradalom napjairól, találkozásairól faggatta. Közölték vele, hogy látogatási engedélyt egyelőre nem kaphat, de a férje részére tisztasági csomagot már lehet küldeni.¹

Március elején Judith végre engedélyt kapott a levélíráshoz. Első levelében magáról, kapcsolatukról, reményeiről így vallott férjének:

„Édes drága, drága szívem!

Nem tudod elképzelni, mit jelentett nekem, hogy írhatok. Sőt azt az ígéretet kaptam, hogy Tőled kapok választ is.

Oly kevés s mégis csodálatosan szép és hihetetlen.

Palikám!

Oly rettenetesen szeretlek és kegyetlenül rossz nélküled! Szívem, várlak bármennyig, gondold mindig erre, ha rám gondolsz.

Bízom benne, hogy nem sokáig kell várunk arra, hogy találkozzunk.

Palikám!

4 hónap! Sok-sok évnek tűnik. Mi van Veled? Kosztod, elhelyezésed milyen? Kaptál-e tiszta fehérneműt? Megkaptad-e az első csomagot, amelyet beküldtem? Nem vagy-e beteg, és ha igen, van-e ott orvosi ellátás? Nem fázol-e? Millió kérdés, féltés, aggodalom. Megkapod-e levelem? S valóban válaszolhatsz-e ezekre a kérdésekre?

Édes drága szívem. Palikám!

Nincs más gondolatom csak Te. Minden, minden Rád emlékeztet. Beszélgetek Veled magamban, próbálok elképzelni, mit válaszolnál Te nekem. Vajon megérzed-e, mennyire melletted vagyok mindig, mennyire, milyen végtelenül szeretlek, s hogy várlak nagy bizalommal.

Várlak, édes szívem, nagyon, nagyon várlak. Hiába van mellettem Apám, Anyám, ha eljönnek, hiába vannak a nővéreim, én Nélküled kimondhatatlanul egyedül vagyok...

1957. III. 12.

Judith”²

Mint az az alábbi válaszlevélből kiderül, Judith levelét Maléter Pál nem kapta meg.

„Drága Judithkám!

Ismertették előttem leveledet s így – legalább részben – megnyugodtam.

Szerettem volna tudni, mi van az állásoddal, fizetéssel. Van-e melletted valaki, hogy ne légy egyedül. És még számtalan kérdés, aminek határt szab a levél terjedelme.

Kicsim, főleg az egészségedre vigyázz, jobban mintha ott lehetnék melletted.

Ami engem illet, mindkét csomagot megkaptam, köszönöm, hogy gondoltál rám!...

Nekem itt élelmem és egészségem biztosítva van. Az orvosi ellátás igen jó, bár én a reumán kívül semmi bajom sem érzem, s ez csak az első időben jelentkezett. Ezen kívül kétszer voltam kicsit náthás...

A koszt nagyon jó, s ezt vedd úgy, ahogy írva van! Legalább olyan, mint az Úri utcai. Néha nem is tudom megenni, bár igyekszem. Ennek tudható talán be, hogy hozzávetőlegesen 3-4 kg-t híztam, s a beküldött ruha bizony mellben majdnem szűk

– de lehet, hogy ez a minden reggeli tornának tudható be. Különben egy elhízott férjet kapnál vissza, amit – tudom – nem szeretnél.

Rettenetesen sokat olvasok. Kb. 80-85 könyvet olvastam már el. Ilyenkor látja az ember, mennyi minden van, amit nem tudott eddig, s mennyit mulasztott az elmúlt évek alatt!

Itt szeretném megemlíteni, hogy nagyon kérek, ha van rá módod s nem kerül túl sokba, küldj be nekem baromfitenyésztési, gyümölcsstermesztési és selyemhernyótenyésztési szakkönyveket vagy füzeteket. Kezembe került egy állattan és egy növénytan könyv, s a sok szépirodalmi könyv mellett szeretném valami hasznossal s engem nagyon érdeklővel is tölteni az időmet.

Kicsim, az elmúlt évek alatt megismertelek annyira, hogy tudom, mindig, minden körülmények között megbízhattam Benned! Te meg Édesanyám vagytok azok, akik felé minden gondolatom száll! Nagyon-nagyon hiányzol!

Csókol Pali.²³

BESZÉLŐN

Judith az engedélyezett „tisztasági csomagokat” minden hónapban személyesen vitte be a Gyorskocsi utcába. Az egyik ilyen alkalommal ott találkozott Kovács István feleségével, akitől megtudta, hogy ő és a férje a börtönben már találkozhattak. Többszöri kérésére, követelésére áprilisban, végre, a vizsgálati részleg vezetőjéhez, Szalma József őrnagyhoz vezették fel. Az őrnagy cinikusan azt kérdezte tőle, hogy mikor kapott beszélőt utoljára? Szalma József természetesen tudta a választ, ezért Maléterné a mondatot még be sem fejezte, amikor közölte vele, hogy a beszélőt most, ebben a pillanatban engedélyezi.

Azonnal hivatta Maléter vizsgálóját, Tamás főhadnagyot, aki a meglepetésből még fel sem ocsúdott asszonyok tudomására hozta, hogy a beszélő 20 percig tart. Kioktatta, hogy politikai témákról beszélni nem szabad, mert ez a beszélő megszákítását vonja maga után.

A főhadnagy egy irodába vezette Judithot. Pár perccel később ugyanoda kísérték be Malétert is. Egymással szemben ültették le őket. A nyomozó, hogy mindent jól halljon, közéjük telepedett. Az első pillanatokban csak nézték egymást. Az örömtől és a meghatottságtól szólni sem tudtak.

Nincs nagyon lefogyva, nem néz ki rosszul – állapította meg magában az asszony. A csendet Tamás főhadnagy törte meg. „Ha nem beszélnek, az is benne van a 20 percben” – mondta. Maléter arca megkeményedett, visszautasító tekintete a szót a nyomozóba szorította. Judith ettől a keménységtől megijedt. Nem tudta, hogy férje miért olyan merev ezekkel az emberekkel szemben, de érezte, hogy visel-

kedése nem tesz jót az ügyének. Néhány bátortalan mondat, kérdés után elmondta férjének, hogy a gyerekek az első feleségével elmentek Nyugatra, s ők már biztonságban vannak. „Erről nem szabad beszélni!” – szólt közbe Tamás főhadnagy. „Egy apának joga van tudni, hogy a gyerekeivel mi van!” – vágta rá mérgesen Judith, de látta a férje arcán megjelenő szomorúságot, ezért mindjárt megbánta, hogy a dolgot szóba hozta. A beszélő percei hamar elfogytak.

A következő beszélőt Judith házassági évfordulójukra, 1957. május 8-ára kérte, és meg is kapta. Ebből az alkalomból vett két narancsot, készített egy termosz kávévét, és az ajándékon kívül magával vitt a börtönbe egy szál rózsát is. Nem sejtette, hogy ez lesz az utolsó találkozásuk. A beszélőt – talán éppen ezért – félórásra engedélyezték. Egymás mellé ülhettek, Maléter Pál ihatott a kávéból, megehetette a narancsot és megnézhetette az ajándékot is.

Tamás főhadnagy most azt is megengedte, hogy Judith megmutassa férjének a húsvétkor Pécsen készített fényképeket. Maléternek rögtön feltűnt, hogy apósa az egyik képen sincs rajta. Meg is kérdezte, hogy ennek mi az oka. Felesége nem akarta elmondani, hogy már édesapja is börtönben van, ezért azt válaszolta: azért, mert a képeket ő csinálta.

Közben belépett valaki az irodába, akivel Tamás főhadnagy halkán beszélgetni kezdett. Judith kihasználta a helyzetet és rögvest megkérdezte, hogy kihez menjen, mit csináljon, mit tegyen? „Nógrádi, Rácz Gyula...” – hallgatta az ismerősen csengő neveket. Házasságuk harmadik évfordulójának félórája gyorsan véget ért.⁴

AZ UTOLSÓ LEVÉL ÉS AMELYIKRE MÁR NEM ÉRKEZETT VÁLASZ

Judithot 1957 júniusában újabb csapás érte. A városparancsnokság lakásügyi szerve levélben értesítette arról a határozatáról, hogy amennyiben lakásukat 24 órán belül önként nem hagyja el, akkor onnan erővel kilakoltatják. Magányos életében ez a lakás, a közös otthon volt az a sziget, ahová a világ gonoszságai elől még elbújhatott. És most ez is megszűnt, onnan is el kellett mennie.

Nem akart beletörődni, ezért elment a helyőrség-parancsnokságra, hogy a döntés ellen tiltakozzon. Elmondta, hogy nem egyedül, hanem Maléter Pállal lakik a lakásban, aki bár vizsgálati fogságban van, de ha ügyét lezárták, bármikor hazajöhet. Hiába volt azonban a tiltakozás, a kényszerköltöztető brigád a teherautóval hamarosan megérkezett.

Judith mégsem került az utcára. Lakhelyéül – jellemző módon – férje első feleségének, Máriának a lakását jelölték ki.

A család Nyugatra távozását követően a lakásban maradt albérlőket, egy négygyerekes családot beszorították az egyik szobába, míg a másikat Judith foglalhatta el. A szomszédban egy belügyi ezredes lakott, aki arra nevelte a gyerekeit, hogyha Maléternét meglátják, szidalmazzák, és ha tudják, köpjék is le. A gyerekek rendszeresen eleget is tettek szüleik elvárásának.

1957. május 8-a után Judith már hiába kért beszélőt, nem kapott engedélyt többé. Tisztasági csomagot még augusztusig beadhatott, de aztán az erre szóló kérelmét is elutasították. Hosszas utánajárással elérte, hogy férjének levelet írthasson, és erre még válasz is érkezett.

„Drága Palikám!

Engedélyt kaptam, hogy írhatok Neked. Hosszú hónapok után végtelenül jól fog esni betűidet látni, olvasni, ha válaszolsz.

Palikám! Még kilenc nap s itt a születésnapod. Mindig vártam életünk szép és kedves évfordulóit, ünnepeit, hogy valamivel örömet szerezzek Neked! Most csak ezt a levelet küldhetem, de a hosszú hónapok alatt még nagyobbá és mélyebbé vált szeretettel.

Vedd úgy, szívem, mint születésnap ajándékot.

Mióta utóljára láttuk egymást, nem sok említésre méltó történt velem...

Egy rossz hírt kell írnom. Az otthonunknak vége! Ki kellett költöznöm, egy szobát kaptam helyette, társbérletet. Elég nehezen fértem el, sok mindentől meg kellett válnom.

Ezért ne haragudj, nem tudtam mást tenni...

Sokkal jobban elkeserít, hogy megszűnt a csomagbeadás. Oly nagy szeretettel készítettem mindig össze a számodra, s jó volt, hogy valamit küldhetek Neked. Arról ne is beszéljek, mit jelentett a kiadott használt fehérneműd. Mondták, hogy ezután is fogtok kapni tisztát. Félek, nagyon kicsik és szűkek lesznek ezek Neked. S vajon cigarettát is kaptok? Nem lehetne azt beküldeni vagy befizetni?...

Kérlek Palikám, ne aggódj értem, miattam! Ismersz, tudod, hogy van erőm becsületesen megállni az életben akármilyen csúf is az. (most kezdem igazán megismerni)

Csak azt kell tudnom, hogy Te jól vagy, egészséges vagy s gondolsz rám is néha. Persze ezekről csak akkor írt, ha így is van, nem csak megnyugtatóképpen. Úgy is megérezem! Csak látnálak.

Búcsúzó, szívem, vigyázz magadra nagyon-nagyon!

Minden gondolatomban, életem minden percében benne vagy. Csak már a gyakorlatban lenne így s ne a fényképeiddel kéne beszélgetni!

Írjál Palikám magadról sokat. Nagy szeretettel csókol

Judith.

Ui.: Remélem ezt a levelemet most kézhez kapod!!²⁵

Maléter Pál utolsó levelében – 1957. szeptember 3-án – feleségének ezt írta:

„Drága Egyetlen Judithkám!

Az elmúlt évek alatt nagyon sok felejthetetlen közös ünnepünk volt, melyek emléke az elmúlt hónapokban sok erőt, reményt nyújtott. Sok ajándékot kaptam Tőled, de Kicsim a most kapott – leveled – a legdrágább! Nem hittem, hogy engedni fogják.

Kicsim, éreztem eddig is, mellettem vagy gondolatban s nem felejtés el, de so-raidból láttam, hogy Te, egyetlen Kincsem épp úgy szeretsz, mint amikor együtt lehettünk, sőt – akár csak én – talán még jobban. Minden gondolatom Nálad van. Érted aggódom, hallgatom az esőcseppeket, dörgést s féltelek, vajon hol vagy, hol dolgozol. Van-e miből élned, tudod-e fizetni a lakbért, eszel-e rendesen! Hiszen az erő és egészség megmaradása az egyedüli, ami reményt ad a boldogabb évekre! Vigyázz, Kicsim, továbbra is magadra értem, kettőnkért!

Ami az embereket illeti, ne ítéld meg őket mai magatartásuk szerint. Tudod, »szegény embert az ág is húzza«, s ez, ha átvitt értelemben is, de a mi esetünkre is igaz. Lényeg Kicsim, hogy Szüleiden és talán Marin kívül – kiket sok szeretettel üdvözlök – ne lássa senki, hogy nehéz az életed! Minek örüljenek vagy – minek sajnáljanak! Nem tudom, mi a rosszabb a kettő közül.

A lakásváltozást sejtettem, hiszen utolsó csomagodon már nem volt cím s említették is.

Lesz még »unk« [otthonunk]!

Kicsim, csak Te maradj az enyém, ne felejts el! Olvasd el Ady »Ki várni tud« c. versét, én csak ezt tudom Neked küldeni utólag névnapodra!

Kicsim, ha meglátod esténként az Északi sarkcsillagot, jussak eszedbe!

Kicsim, én egészséges vagyok, beteg nem voltam, csak a kánikula alatt adtam le pár kilót, de nem sokat. Mégcsak náthás sem voltam! Az élelmezés, ellátás, bánásmód ellen nem lehet kifogásom. Cigaretta még a Te általad oly bőségesen beküldöttből futja, de utána is fogok kapni, s ugyanez vonatkozik a szappan és fogkefére is. Még legalább két hónapra való van.

Ami az idegeket illeti, voltam már nyugodtabb is, de idegesebb is. Tudod, hogy amin semmiképpen nem tudok változtatni – már a becsület fenntartása mellett – azon nem rágódom. Minek csináljak magamnak rosszat?!

A fehérnemű, kezeid munkájának bizonyítéka bizony nagyon hiányzik, de csak azért mert az Tőled jött. Itt tényleg kapok, legfeljebb háromnegyedes divatot tartok – van min szórakoznom. A júniusi zsebkendőt köszönöm.

A könyveket, Drágám, megkaptam s bár szidtam magam, hogy olyan nagy kiadásod volt – mégis végtelenül örültem és örülök nekik. Velem van mind a három, többször átolvastam, most is lapozgatom őket s tervezgetek. Majd Veled!! ...

Drágám, Egyetlenem! Tartsd magad a nehéz napokban, higgyél és szeresd nagyon azt, akinek mindene vagy!

Végtelen, féltő szeretettel csókol

Pali⁷⁶

Ady Endre névnapra küldött versének sorai így szólnak:

*„Ki várni tud
(Küldöm ki érti.)*

*Tartsd magad,
Sors, Élet és Idő szabad
s ki várni érez, várni tud.*

*Várni tud,
Kinek ön-énje nem hazug
S nem hord össze betet s havat.*

*Tartsd magad,
Mert most az a leggazdagabb,
Ki várni érez, várni tud.*

1957 novemberében, Maléter Pál letartóztatásának évfordulóján Judith bejutott Tamás főhadnagyhoz, és ismételten kérte, követelte, hogy – másokhoz hasonlóan – hadd találkozzon a férjével. „Ne követelődzzön itt! Örüljön neki, hogy a férjét még tavaly novemberben nem akasztottuk fel!” – hangzott fagyos hangon Tamás György szigorú rendreutasítása. Három hónap múlva a vizsgálat egy utolsó levél beküldésére adott lehetőséget. Erre a levélre válasz sohasem érkezett.

„Palikám Drágám!

Már remélni sem merem, hogy ezt a levelemet megkapod. Annyiszor próbáltam sikertelenül. De ma megkísérlem újra. Hiszen Te is látod a dátumot s Te is emlékszel. Öt éve már – szinte hihetetlen – az első János-hegyi sétánknak. Minden percre, szinte minden szavadra emlékszem s átélem újra. Olyan jó, hogy annyi szép emlék van. Ki lehetne ezt bírni anélkül?

Palikám, majdnem fél éve, hogy az utolsó biztos hírt, a Te drága leveledet megkaptam. Azóta csak a bizonytalanság újra, s a keringő, legtöbbször nyugtalanító s egymásnak ellentmondó hírek vesznek körül. Mi van Veled valóban? Hol vagy? Hogy vagy? Ezernyi kérdés s nincs rá biztos felelet. Ha kaphatnék választ Tőled, akkor most lenne karácsony! Mert Nekem nem volt decemberben.

Tudnod kell szívem, hogy Nélküled nekem nincs jó és nincs szép, nincs ünnep és nincs egy nyugodt hétköznapi sem. Te vagy minden gondolatomban, életem minden percében a lényeg.

Palikám oly nagyon szeretlek. Megint csak ezt tudom küldeni utólag s a mai kedves évfordulóra Neked! S mennyivel többet szeretnék! Mennyivel több az, amit érzek! Nem lehet azt leírni, elmondani, csak érezni, s úgy szeretném, ha Te is érez-

néd. Mint ahogy szeptemberi leveledben írtad is, hogy érzed s tudod, hogy ez a nagy szeretet csak nagyobb, mélyebb lett mióta nem lehetünk együtt.

Köszönöm szépen a verset! Tudod milyen sokat jelent? Sokszor mondogatom magamban s elképzelem, hogy a Te hangod hallom, hogy Te mondod nekem! Bár csak már úgy lenne.

Palikám, eddig mindig, két leveledben s ma már hihetetlennek tűnő két rövid beszélgetésünkör is megnyugtattál ideg- és egészségi állapotodra vonatkozólag. Szívem, így van ez most is? Vagy volt akkor is, mikor írtad?

Nem csak engem akarsz megnyugtani? Ismerlek, Drágám, nem szívesen beszélsz ilyenről. Ezért kérem, könyörgöm írd meg ha lehet, ha valami baj van, akkor is! Jobb tudni az igazat, mint ebben a nagy bizonytalanságban fantáziálni. Még mindig le vagy fogyva? Nem okozott ez valami bajt? Lehetsz eleget levegőn? Milyen a koszt, eszel-e rendszeren? Olvashatsz-e még? Cigaretta, fehérneműt, mosdószert kapsz-e?

Kincsem, Drágám, ha írhatasz, írd ezokról is! Csak láthatnálak újra! Tizedik hónapja az utolsó beszélőnek s nem engedik!

Palikám!

Nincsen kedvem magamról írni, hisz az egész papírt legszívesebben azzal írnám tele: mennyire szeretlek, mennyire hiányzol s mily nagyon aggódom Érted. Tudom azonban, hogy Te is aggódsz, féltesz, ezért leírom, mi van velem. Egészségileg egészen rendben vagyok. Azt tudod, hogy elég alaposan lefogytam, s ennek dacára jöhetett bármilyen járvány (influenza), nem kaptam meg, s eddig semmiféle betegség nem ért utol. Idegileg egy kissé nehéz, de ez nem csoda. Majd rendbe jövök. A kertészkedés már megszűnt ősszel. Gyerekekre is vigyáztam, s rajzolással is keresek. Nem valami jó jövedelem, de én igazán kevésből is megélek, s a lényeg az, hogy becsületesen. Tavasszal talán újra akad kertészeti munka, ahhoz kedvem van, mert mégis közelebb van ahhoz, amit tanultam.

A család is jól van s nagy szeretettel üdvözlök Téged! Itt küldöm maminknak pár sorát, sajnálom, hogy nem írt többet. Remélem megkapod. Már régen küldte, de talán mégis eljut Hozzád. Szeretnék néha beszélni Vele Rólad! Hisz mi ismertünk Téged legjobban s nem fogynánk ki soha a témából. Sajnos azonban ez most lehetetlen. Margit meglátogatta, és engem nem értesített róla. Tudod milyen, nem változik...

Szívem, úgy szeretnék Neked küldeni valamit, könyvet újra, vagy cigaretta, másikat cipőt. Hiszen borzasztó lehet ebben lenni már több mint egy éve. Nem hiszem azonban, hogy engedélyeznék. Ezek alapján véve kis dolgok s mégis elérhetetlenek, s mégis sokat jelentenének. Legalább az ügyvéd tudna Veled beszélni. Sokszor elmegyek hozzá, de állítólag ő sem tud Rólad semmit. Mikor látlak, ez örök kérdés?

Palikám, nézem fényképedet s elképzelem, hogy csak kimentél a másik szobába, mindjárt nyitod az ajtót s bejössz. Néha sikerül így áltatni magam, de ez nem jó játék,

túl nagy a csalódás. De egyszer így is lesz valóban. Annyira előttem vagy! Hallom hangod, lépteidet, semmit sem tudott elmosni ez a hosszú év s nem is fog. Adott is sokat. Komolyságot, tapasztalatot, emberismeretet s azt, hogy Téged még jobban, még mélyebben szeresselek. Te légy nekem a világon mindenben első és legfontosabb.

S most a Te szavaiddal, melyek az enyémekek is fejezem be.

Drágám, Egyetlenem!

Tartsd magad a nehéz napokban, higgyél és szeresd nagyon azt, akinek mindene vagy!!

Végtelen féltő szeretettel csókol

1958. február 7.

Judith⁷⁷

Judith ezt követően férjéről már csak elvétve kapott híreket. A védőügyvéd, dr. Révai Tibor alig értesítette valamiről. Maléterné látogatásai, megkeresései elhárítása érdekében állította, ha tárgyalás lesz, azonnal értesíti. Az ügyvéd levele 1958. június 17-én, a kivégzés másnapján lett feladva. Találkozásukkor dr. Révai védekezéséppen csak annyit mondott Maléter Pál özvegyének, hogy nem tehetett semmit, ugyanis neki gyerekei vannak.⁸

A „Maléter Pál vezérőrnagy és társa”-per előkészítése

A SZIGORÚAN TITKOS JELENTÉS

A kihallgatások 1957-ben február elején megszakadtak. A Politikai Nyomozó Főosztály Vizsgálati Osztálya 1957. február 27-én „szigorúan titkos” jelentésben számolt be a „Maléter Pál és társai” ellen folytatott bűnügyi vizsgálat állásáról. Az irat készítője, Béres Andor rendőrnemzetvezető őrnagy szerint a vádlottak tevékenységükkel egyebek mellett megvalósították „a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetése” büntetett.

Ebben a jelentésben a „Maléter Pál és társai” ügyön kívül a kihallgatások alapján elemezték a felkelés, „az ellenforradalom” kirobbanásának előzményeit is. Az irat bevezetőjében megállapították, hogy „...az írószövetségben, az újságíró-szövetségben, egyes egyetemeken, valamint ifjúsági szervezetekben kialakultak olyan ellenséges csoportok, melyek a Magyar Népköztársaság alapintézményei ellen izgattak. Ezen csoportok vezetői és ezek kapcsolatai közül letartóztatott Gimes Miklós, Tardos Tibor, Kopácsi Sándor, Herpai Sándor és mások felhasználva az elégedetlenséget, amely a munkások és az értelmiség körében keletkezett pártunk és népi demokratikus kormányzatunk bizonyos hibái miatt, ezt a hangulatot a párt ellen, a Szovjetunió ellen szították...

Letartóztatottak és szabad lábon lévő társaik a Petőfi Kör vitáin és egyes értekezleteken, valamint az Irodalmi Újság és más sajtón keresztül uszítottak... Kiháználták a párt Központi vezetőségében lévő ellentéteket Nagy Imre és Losonczy Géza köré csoportosulva előkészítették az 1956. október 23-án kezdődő ellenforradalmi eseményeket.”¹

A letartóztatottak, valamint az addig kihallgatott mintegy kétszáz tanú vallomása és a lefoglalt dokumentumok alapján bizonyítottak tartották, „hogy a tüntető tömegek az első fegyvereket a Bem laktanya áruló parancsnokától Kővágó Sándortól kapták. Továbbá a Lampart és a Danuvia gyárakból, ... a Rádió körzetében lévő rendőri parancsnokságoktól, továbbá a Kilián laktanyában és más helyeken egy

helyre rakott fegyvereket szereztek a tüntetők Solymosi János alezredestől is, akinek emberei a rádiót nem védték, hanem lőtték.”²²

„Maléter Pál – olvasható a jelentés első fejezetében – a Kilián laktanyába való érkezésekor nem a felkelők ellen, hanem az ellenforradalmárok mellett állt ki. Ezt tette Solymosi János a Rádiónál és Márton András ezredes a Zrínyi Akadémia volt parancsnoka is, aki a Kálvária téren harckocsira felállva biztosította a fegyveres felkelőket a támogatásáról. Ez magyarázza meg, hogy Maléter, Márton András és Váradi Gyula vezérőrnagyot az ellenforradalmárok honvédelmi miniszternek követték, Kopácsi Sándort belügyminiszterré, Marián Istvánt pedig a nemzetőrség parancsnokának akarták megválasztani.

[A] letartóztatott személyekről a vizsgálat megállapította, hogy fegyveres harcot folytattak a párházak ellen, és a párt megszüntetésére törekedtek. A párt megszüntetésére hozott határozatot a rendőrségen belül Kopácsi Sándor, Herpai, Kiss alezredes, Székely őrnagy, Deszpot őrnagy és mások, a honvédségen belül a pártszervezet megszüntetésére hozott határozatot Váradi Gyula vezérőrnagy, Maléter, Zólogy, Kovács István vezérőrnagy és mások...

Maléter Pál 1956. október 28-án hivatalosan is bejelentette a honvédelmi miniszternek, hogy a felkelők oldalára állt. A már szétesőben lévő hadsereg ezután még jobban dezorganizálódott. Bár a vizsgálatok során bebizonyosodott, hogy néhány magas rangú katonatiszt, mint például Gyurkó vezérőrnagy Kecskeméten, Jánossi őrnagy a VIII. kerületben szilárdan álltak a népi demokratikus rendszer mellett, a hadsereg szétesését már nem lehetett megakadályozni. Egymásután csatlakoztak le Maléter mellé Solymosi János alezredes, Márton András ezredes, Mecséri János ezredes, Zólogy László ezredes, Kovács István vezérőrnagy, Szűcs Miklós ezredes és mások... A katonai erő Nagybudapesten az ellenforradalom kezébe került.

A rendőrség jelentős részének dezorganizálódása és az ellenforradalom oldalára történt átállásáért elsősorban Kopácsi Sándor a felelős... A hadsereg és a rendőrség dezorganizálása mellett ádáz harcot indítottak az államvédelem egységei ellen is...

Ilyen körülmények között szervezték Király Béla, Maléter Pál, Kovács István vezérőrnagy, Kopácsi és társai – a »nemzetőr zászlóaljkat« és a »forradalmi karhatalmat«. A »karhatalom« megszervezését Maléter Pál Tildy Zoltánnal tárgyalta meg, míg Kopácsi Sándor és csoportja Nagy Imre felé tett javaslatot...

Maléter Pál, Kovács István vezérőrnagy, Zólogy László ezredes, Szűcs Ferenc ezredes és Szűcs Miklós ezredes, valamint Kopácsi és szabad lábon lévő társai nyíltan uszítottak, a szovjet csapatok ellen fegyveres harcra szólították fel az ellenforradalmárokat...

Az ellenforradalmi központok vezetői kapcsolatot tartottak magas beosztásban lévő államférfiakkal. Így Kopácsi és társai Nagy Imrével tartottak kapcsolatot. ... Maléter Pál Tildy Zoltán embere volt... Jelen volt, amikor Tildy a Nyugaton lévő Nagy Ferencsel tárgyalt. Vele közölte Tildy a magántulajdon részleges visszaállítására vonatkozó tervét, melyet vallomása szerint »20 hold felső határral« képzelt el. Maléter

Tildytől tudomást szerzett arról, hogy Kovács Béla és B. Szabó ennél magasabb követelésért harcolnak. Turcsányi Egon pedig vallotta, hogy Mindszenty a szentistváni birodalmat akarta visszaállítani, királyságot akart létrehozni Magyarországon...³

A második fejezetben Béres őrnagy röviden beszámolt az ügyben letartóztatott 20 főről, és javaslatot tett Váradi Gyula vezérőrnagy, Marián István alezredes, Oszkó Gyula rendőrezredes, Pöcze Tibor rendőr vezérőrnagy, Kiss István rendőr alezredes, Vári József rendőr őrnagy, Székely János rendőr őrnagy, Deszpot László rendőr őrnagy, Szűcs Ferenc ezredes letartóztatására.

Továbbá indokoltak tartotta, hogy indítsanak eljárást Janza Károly altábornagy ellen is, azzal a kikötéssel, hogy „szabadlábbon” védekezhet.

A „Romániában lévő parlamenti csoport” tagjai közül Fazekas György újságíró letartóztatását kérte. A fentiekén kívül Szilágyi József volt rendőr ezredes tevékenységére hívta fel az illetékes szervek figyelmét.⁴

A harmadik részben a Vizsgálati Osztály vezetője jelentette, hogy Maléter Pál, Kopácsi Sándor és társai ügyét január 15-én, Dudás József és társa ügyének bírósági tárgyalása után egyesítették. Ettől az időtől kezdve folytattak csoportos vizsgálatot és rendszeres kutatómunkát.

A nehézségek között beszámoltak arról, hogy „több jelentős ellenforradalmi csoport” vizsgálatát kell lefolytatniuk egy időben, ezért nem számíthatnak arra, hogy a „Maléter és társai ügyben kvalifikált vizsgálókat” kapnak. A feladat megoldása érdekében Béres őrnagy tíz, operatív tapasztalattal rendelkező tisztet kért. Ezen felül a speciális feladatok megoldására hat minősített hálózati operatív tiszt munkába állítását látta szükségesnek. A tisztek feladataul a belső elhárítás terén a „Mindszenty-ügy” és a „kisgazdapárti csoport” tevékenységének a vizsgálata, valamint a „horthysta tisztekkel” kapcsolatos felderítés folytatását fogalmazták meg. A külső elhárítótól érkező tisztek feladata – a jelentés szerint – az amerikai és az angol követségi „vonal” vizsgálata volt. Kértek továbbá három nyomozót a „kb. 200 tanú felderítésére, beidézésére, egyéb nyomozati munkák elvégzésére”.

A befejező részben újságcikkek megírására tettek javaslatot a következő címekkel és tartalommal: „Maléter, Kopácsi és társai ügyében folyik a vizsgálat”; „Hogy néz ki a valóságban a Kilián hőse?”; „Hogyan vált az ellenforradalom központjává a Deák téri főkapitányság?”

Javasolták, „hogy a letartóztatottak feleségei (Maléter, Kopácsi, Kovács István, Szűcs stb.)” ne kapják meg férjeik rendes fizetését, és kérték a levelezés, a csomagküldés és a látogatások csökkentését is.

„Megerősített fogdaórség kell – olvasható a 3. pontban –, mivel a jelenlegiek sajnálják ezeket a letartóztatottakat... leveleket csempészték ki, beszélgettek az őrizeteseikkel.”

Ezenkívül kérték Tildy Zoltán, valamint a „romániai csoport” tagjai – Nagy Imre, Losonczy Géza, Fazekas György és Szilágyi József – kihallgatásának az engedélyezését, és ezért két-három „munkatárs” Romániába való kiutazását.

Végül pedig az Apró Antalnál, illetőleg a volt Nagy Imre- és Tildy-titkárságon lévő anyagok, iratok átadását kérték.

A jelentés Maléter Pállal foglalkozó bekezdéseinek részletes ismertetésétől e helyen eltekintünk, mivel az azokban található megállapításokat – helyenként szó szerint – tartalmazza az ő és Kopácsi Sándor ügyében egy nappal később benyújtott vádirat.

A BÜNTETŐELJÁRÁS MEGKEZDŐDIK

A politikai vezetés és a megtorlást vezérlő, összehangoló belügyi- és igazságügyi szervek zavartságát jól mutatja, hogy a Vizsgálati Osztály jelentésében a vádirat készítésével egy időben az alábbiak fogalmazódtak meg:

„Utasítást kérünk arra, hogy Maléter Pál és társai ügyét befejezettre dolgozzuk fel, vagy pedig várható, hogy a romániai csoportból letartóztatások lesznek és, hogy a letartóztatandók Maléter, Kopácsi és az írók egyes tagjaiból alakuló bűnszövetkezettel együtt kerülnek bíróság elé.”⁵

„Maléter Pál és társai” ügyében a jelentés szerint még be sem fejeződött a vizsgálat, amikor mindezeket figyelmen kívül hagyva már megszületett a legfelső szintű döntés, melynek értelmében Maléter Pál és Kopácsi Sándor ügyét a „vizsgálati tervben” szereplő személyek ügyétől el kell különíteni és ellenük a büntető eljárást záros határidőn belül – 1957. március 15. – le kell folytatni.

Kopácsi Sándornak az egyik vizsgáló már február közepén bizalmasan elmondta, hogy a perük március elején megkezdődik, melyben ítéletet 13-án fognak hirdetni. A menetrend szerint az „ítélet végrehajtására” 14-én kerül sor, melyről a kommuniké az „ifjú vér lecsillapítására” március 15-én fog megjelenni.

A legfőbb ügyész – dr. Szénási Géza – 1957. február 28-án nyújtotta be a vádiratot,⁶ melyben indítványozta, hogy a „Maléter Pál vezérőrnagy és társa”-perben a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiuma ítélkezzen.

A vádiratban többek között szerepel, hogy október 25-én Tóth Lajos vezérőrnagytól, a vezérkar főnökétől azt az utasítást kapta, hogy öt harckocsival és a Tüzértiszti Iskola egy századával tisztítsa meg a Kiliánt a fegyveres lázadóktól. Csak három harckocsival érkezett oda, a feladatot nem oldotta meg, hanem október 26-án éjjel felvette a kapcsolatot a Corvin közti ellenforradalmárokkal és azok katonai vezetője lett.

Maléter tevékenységét nem a kormányban betöltött funkciója, hanem a lázadók katonai vezetőjeként kifejtett tevékenysége jellemzi. A Corvin közti csoport tartozott alá és a környék lényegében valamennyi fegyveres csoportja is. Mikor miniszterhelyettes lett, országos viszonylatban rendelkezett az ellenforradalmi fegyveres erőkkel. Utasítást adott Pongrátz Gergelynek és a Corvin köziek több vezetőjének: hozzanak létre fegyveres közbiztonsági csoportot. A Corvin köziek közül hat fegyveres volt Maléter védőcsapata.

Tudott a Köztársaság téri pártház megtámadásáról, megakadályozására nem tett semmit. Maléter megdicsérte a pártház elfoglalóit. Őrnaggyá nevezte ki Dilinkó Gábert, a többszörösen büntetett Corvin közti csoporttagot. Foltyn Józsefet Maléter pártolta, aki egy új fasiszta párt megalakításához kérte a támogatását.

Mint honvédelmi miniszterhelyettes utasítást adott Kovács István vezérőrnagynak és Szűcs Miklós ezredesnek egy tervezet kidolgozására, mely szerint a honvédségen belül a kommunista pártszervezetek feloszlását, a hadsereg újjászervezését és a szovjet csapatok elleni védelmi terv kidolgozását kellett végrehajtani.

A vádirat Kopácsi Sándorral foglalkozó részében olvasható, hogy a II. rendű vádlott bűnös kapcsolatot tartott fenn Királyon kívül Maléterrel és a fegyveres ellenforradalmi csoportok más vezetőivel, akikkel létrehozták a Forradalmi Karhatalmi Bizottságot, illetve a Nemzetőrséget.

Az ügyész, arra hivatkozva, hogy a vádiratban ismertetett tényállást bizonyítják a terhelték részbeni, ténybeli beismerései, a kihallgatott tanúk vallomásai, sajtócikkek és egyéb tárgyi bizonyítékok, Maléter Pált vádolta a népi demokratikus államrend elleni szervezkedés vezetése, valamint zendülés vezetésének büntetével.

Még ugyanezen a napon a Legfelsőbb Bíróságon mint elsőfokú bíróságnál a „Maléter Pál vezérőrnagy és társa”-ügyben előkészítő ülés volt. Ezen jelen voltak: dr. Ledényi Ferenc hadbíró ezredes, a kijelölt tanács elnöke, Gyurkó Lajos vezérőrnagy, Czinege Lajos alezredes katonai ülnökök és Semjén György őrnagy jegyzőkönyvvezető. Kovács István alezredes, a legfőbb ügyész helyettese ismertette a bűnügyet, és indítványozta a vádirat és a vádlottak előzetes letartóztatásának az elfogadását. A tanács meghozta a végzést, a vádiratot módosítás nélkül elfogadta, s annak alapján elrendelte az ügy tárgyalását és szökés veszélye miatt az előzetes letartóztatás fenntartását.

A vádlottak is ezen a napon kapták meg a vádiratot tanulmányozásra. Maléter Pál jelezte, hogy az abban foglaltakkal kapcsolatos észrevételeit írásban fogja megtenni, melyben újabb tanúk meghallgatását is kérni fogja.

Védőként Maléter és Kopácsi is Kovács István ügyvédet választotta.

Ezt a döntésüket azonban, nem tudni mi okból, március 2-án megváltoztatták. Maléter Pál ekkor dr. Révai Tibort – a válóperben szintén ő látta el képviselőt – kérte kijelölni.

Három nap múlva azonban váratlan dolog történt. dr. Ledényi Ferenc hadbíró ezredes írásban értesítette Maléter Pált és Kopácsi Sándort, hogy a bűnügyben 1957. március 8-ra kitűzött tárgyalást a Budapesti Legfelsőbb Bíróság elhalasztja. Március 8-án a Vizsgálati Osztály a vádlottakat és irataikat – számszerint nyolc dossziét – további vizsgálat céljából visszakarta. A „Maléter Pál vezérőrnagy és társa” megnevezéssel tervezett per lezárását jelenti dr. Ledényi Ferenc 1957. augusztus 9-i keltezésű feljegyzése, melyben többek között az alábbiak olvashatók:

Maléter Pál és Kopácsi Sándor bűnügyében a pótnyomozási eljárás újabb adatokat tárt fel. Ez azt eredményezte, hogy a vádlottak ügyét más személyek ügyével

látják együttesen elbírálhatónak. Ennek folytán az új vádirat lényegesen el fog térni attól, amelyet a Legfőbb Ügyész B. 02/57. sz. alatt a Legfelsőbb Bírósághoz benyújtott. Tekintettel arra, hogy a vádlottak személyét egy széleskörű bűnügy keretébe vonták be, a Legfelsőbb Bíróságnak eddig tett intézkedései lényegében tárgytalanná váltak. Erre való tekintettel a jelen ügy befejeztként az irattárba helyezendő.⁷

Újra Nagy Imre mellett

VÁLTOZIK A KONCEPCIÓ

A per elhalasztásának indítékai, körülményei megértése érdekében szükségesnek tartjuk a Nagy Imrével és elvbarátaival, későbbi sorstársaival kapcsolatos fontosabb történések bemutatását.

Alig kezdődött meg a katonák, „Maléter Pál és társai” ügyében a vizsgálat, amikor a Nagy Imre névvel fémjelzett „pártellenzék” tevékenységének megítélésében alapvető változás következett be.

1957. január 29-én, az MSZMP Intéző Bizottságának ülésén Kállai Gyula, aki megbízás alapján Romániában „tájékozódott” az ott fogságban tartott „snagovi csoport” helyzetéről, elmondta, hogy Nagy Imre „semmilyen sem érzi magát hibásnak”, véleménye szerint a forradalom napjaiban meghozott intézkedések helyesek voltak, azok végső soron a helyzet stabilizálását mozdították volna elő.

Kállai ekkor vetette fel a gondolatot, hogy Nagy Imre és Jánosi esetében meg kell fontolni, „nem kellene-e bírósághoz fordulni”.

Az Intéző Bizottság a beszámolót követően határozatban kimondta: „Szükséges a Nagy I.-csoport októberi-novemberi tevékenységére vonatkozó tényanyagot összegyűjteni (visszaemlékezések, ellenforradalmárok vallomásai, kormányülések jegyzőkönyvei stb.)” A fenti feladat végrehajtásával Kádár Jánost bízták meg.¹

Kállai – feltehetően korábban Kádárral egyeztetett javaslata – előrevetítette az árnyékát annak a még csak formálódó koncepciónak, amely szerint a „pártellenzék” és a Nagy Imre-kormány egyes tagjainak büntetőjogi felelősségre vonására egy perben, a „Nagy Imre és társai”-perben kerülne sor.

Kádár János 1957. január 30-án, a Magyar Szocialista Munkáspárt XXI. kerületi aktívaértekezletén kijelentette, hogy, mivel az „...ellenforradalom harcba indult – a néptömegek jogos elégedetlenségét kihasználva – a népi demokrácia megdöntéséért, ... így vele szemben a forradalom kemény fegyverével kell fellépni, mert enélkül nincs szocialista konszolidáció.”²

Pár nappal később, 1957. február 4-én Salgótarjánban a következőket mondta:

„Mi leszámoltunk és leszámolunk a Rákosi-féle szektarianizmussal is, amely a tömegektől szakította el a pártot, leszámoltunk és leszámolunk a Nagy Imre-féle

osztályarúlással is, amely az összes dolgozóktól elszakította a pártot és az ellenforradalom prédájának dobta oda a népet.” Beszédét később Kádár így folytatta: „Az ellenforradalomban ludas emberek november 4-én rettenetesen megijedtek, és azt hitték, hogy ahhoz a gazemberséghez méltóan, amelyet ők elkövettek, nagyon-nagyon kemény megtorlás fog következni. Ezt gondolták az ellenforradalmárok is. Meg kell mondanom, hogy ilyenfajta megtorlás nem volt... Az imperialisták mégis azt mondják: mi nagyon kemények vagyunk. De ahányszor mi a dolgozó tömegekhez fordulunk, azok azt mondják, hogy nagyon puha kezűek vagyunk, nem bánunk eléggé keményen az ellenséggel.

A valóság az, hogy mi tényleg nem akarunk terrorrendszert. Mi szocialista demokráciát, proletárdiktatúrát akarunk, és úgy gondoljuk, hogy a bűnösöket felelőségre kell vonni, meg kell őket keresni, ügyüket ki kell vizsgálni.

Ez meg is kezdődött és folytatódni is fog, de tömeges megtorlást mi nem akarunk.”³

Február végén – a Politikai Bizottság február 22-i ülésén – Kállai Gyula már annak a véleményének adott hangot, hogy a Nagy Imre-kérdésben nem elegendő annak a megállapítása, hogy „csak hibát követtek el” vagy hogy „megnyitották az ellenforradalom számára az utat”. „Nem lehet a kérdést így felvetni. Ennél tovább kell menni – mondta Kállai –, hogy Nagy Imre árulást követett el, és arról is beszélni kell, miben nyilvánult ez meg. Ezeket a kérdéseket: semlegesség, nemzeti kommunizmus, nemcsak általában kell felvetni, hanem a párton belül megvolt és ma is meglévő irányzatot, megnyilvánulást.” Javasolta, kezdjék meg a csoport politikai leleplezését.⁴

Március 4-én az SZKP KB elnöksége külön napirendként foglalkozott Nagy Imrével és csoportjával, valamint Maléter Pál és Kopácsi Sándor ügyével.

Figyelemre méltó, hogy az ezt követő napon – 1957. március 5-én – állították le Maléter Pál és Kopácsi Sándor ügyében a tárgyalás előkészítését.

Az elnökség szükségesnek tartotta, hogy az ülésen kialakított „véleményét” Kádár Jánossal megismertesse. Ezzel a feladattal Malenkovot és Bulganyint bízták meg.⁵

Március második felében Kádár János vezetésével párt- és állami küldöttség utazott Moszkvába, hogy az SZKP vezetőivel a gazdasági segítségnyújtás mennyiségének és formájának a megtárgyalásán túl a Rákosi- és a Nagy Imre-ügyre közösen keressenek megoldást.

Kádár János a küldöttség hazatérése után, április 2-án az IB ülésén, beszámolójában kiemelte: „Szóba került Nagy Imréék kérdése is. Mi vetettük fel. Az elvtársak helyeslik, hogy megfelelő szigorú felelősségre vonást eszközöljünk. Az elvtársak nézete szerint az megfontolás tárgyát képezheti, hogy rövidebb vagy hosszabb idő múlva kell-e a felelősségre vonásnak megtörténnie, de helyeslik, hogy ez megtörténjék. Akik már a dologgal foglalkoztak náluk, azt mondják, hogy a büntető eljárás nem kerülhető el – mert tényleges bűncselekmények tömegéről van szó. Akárhány embert kihallgatnak árulásért, mind arra hivatkoznak, hogy Nagy Imrétől vagy Losonczytól stb. kapták az utasítást. Még Dudás is erre a csoportra hivatkozott a tárgyaláson.

Természetesen – a múlt tapasztalatait figyelembe véve – kitalálni semmit sem szabad, hanem a százezrek által ismert tényekből kell kiindulni. Ez a dolog lelkiismeretes előkészítő munkát kíván meg. Ami a dolog politikai oldalát illeti, helyesebb álláspont, ha azt mondjuk, hogy a vizsgálati munkától függően – nem húzva persze az időt – kell ebben a kérdésben rendet teremteni. Lehetetlen az egész ország politikai helyzetét elképzelni anélkül, hogy ebben a dologban ne teremtenénk megfelelő rendet. Nagy Imre és társai a »diadal napjaiban« büszkék voltak arra, hogy »nemzeti forradalmat« szerveztek, kezdeményeztek, nézetem szerint nekünk, a magyar nép számára, a magyar nép ellenségei számára is, és a világnak is meg kell mondani, hogy büntetlenül nem lehet ellenforradalmat szervezni szocialista rendszerben. Én amellettt vagyok, hogy munkához kell látni és valami belátható időn belül dönteni kell, nem lehet 8-10 hónapig, évekig várni a méregfog kihúzásával.”⁶

Ekkor már a snagovi csoportból Szilágyi József, Tánczos Gábor és Fazekas György letartóztatásban voltak, de április első felében bekövetkezett Donáth Ferenc, Losonczy Géza, Nagy Imre, Jánosi Ferenc, Haraszi Sándor és Vásárhelyi Miklós őrizetbe vétele is. A lefogottakat április 17-én megbilincselve hazaszállították, majd a Gyorskocsi utcai börtönbe zárták. A vizsgálati szervek a politikai vezetés szűk körének instrukciói alapján és folyamatos ellenőrzése mellett kezdték meg a „Nagy Imre és társai” elnevezést viselő, monstre politikai per előkészítését. A vizsgálati iratok alapján megállapítható, hogy Maléter Pálnak, a Nagy Imre-kormány honvédelmi miniszterének felelősségre vonását ebben az időben már a Nagy Imre-ügy keretében tartották célszerűnek.

1957. május 9-én, az Országgyűlés forradalmat követő első ülészakájának nyitó napján az előadók – Rónai Sándor, az Országgyűlés elnöke, Dobi István, az Elnöki Tanács elnöke és Kádár János – több alkalommal foglalkoztak a „Nagy Imre–Losonczy csoportnak” és többek között Maléter Pálnak „az ellenforradalom előkészítésében, ki-robantásában és annak menetében” játszott szerepével, tevékenységével.

Rónai Sándor elnöki megnyitójában egyebek mellett kitért arra is, hogy a párt- és állami életben az ’56-ot megelőző években elkövetett hibákat a „nép belső ellenségei, a Nagy Imre–Losonczy-csoport felnagyították, demagóg módon tárgyalták, támadták a párt- és állami szervezeteket és ezzel elősegítették, hogy az ellenforradalmi erők felsorakozzanak, rohamra induljanak” a Népköztársaság megdöntésére.⁷

Dobi István a fentieket kiegészítette azzal: Nagy Imre ahelyett, hogy a hadsereg és a rendőrség erőit talpra állította volna, „intézkedéseivel szétverte” azokat, és „az ellenforradalmi bandák vezetői között keresett és talált honvédelmi minisztert”.

„Hogy Maléternek nem a népi hatalom fennmaradásáért dobogott a szíve, hanem valami egészen másért – folytatta beszédét Dobi István –, abban Nagy Imrének és barátainak nemigen lehetett kétségük. De ha mégis lett volna, kételyüket eloszlatta, amikor Maléter Pál az egyik minisztertanácsi ülésen megkérdezte: nincs-e kifogás ellene, ha ő a szovjet csapatok mozdulatairól és elhelyezkedéséről szerzett értesüléseit átadja az angol katonai attasénak.

Gondolkozzanak el rajta az Országgyűlés tagjai, a Szovjetunió felszabadított bennünket, barátunk és szövetségeseink, s a kommunista miniszterelnök kormányának honvédelmi minisztere – aki közben kommunistának mondja magát – ily módon adja tudtára nyugati kapcsolatait a Minisztertanácsnak.

Megmondtam akkor Maléternek – folytatta Dobi a képtelenségek felsorolását –, ha ő ezt kérdezi, akkor már át is adta az értesüléseit a nyugatiaknak. Erre a megjegyzésekre ő nem felelt.”⁸

Dobi István később, előadásában mindezeket az állításokat, még azzal is megtézte, hogy kijelentette: „Jelentkezett a jobbratulódás a katonák dolgában... Az ellenforradalmi vezető katonák nyugati kapcsolatai világosan felismerhetők voltak, és később érezni lehetett valami katonai diktatúra előkészítését, amelynek alighanem Maléter lett volna a vezetője... Annak a kormánynak, amely az ellenforradalomra építette a terveit, amelynek Dudás és Maléter volt a megbízható katonája, Mindszenty a dédelgetett szövetségese, végül is el kellett jutnia arra a pontra, ahol Nagy Imre már nem volt kommunista, a kabinet más pártbeli tagjai pedig úgy érezhették, hogy szabadon kiélhetik szovjetellenes érzelmeiket, és a kormány nagy többsége elérkezettnek látta az időt, hogy szakítson a szocializmussal és visszavigye az országot a kapitalizmusba.”⁹

Kádár János, kormánya féléves tevékenységéről tartott beszámolójában Maléter Pálról, a „felkelés egyik zászlóvivőjéről, ... honi vezérééről” az alábbiakat mondta:

„Itt van Maléter, az egykori ludovikás, esküjét következetesen mindig megszegő tiszt; Király Béla Horthy-fasiszta katonatiszt... Az ellenforradalom tisztí kádereit a börtönajtók kinyitásával is kiegészítette.

Külön bűnük, hogy 9400 közönséges gyilkost, rablót, tolvajt is rászabadítottak a társadalomra és felfegyverezték ezeket.

De az ezeken kívül kiszabadított, több mint 3400 első osztályú, kipróbált háborús és népellenes bűnös, kém, ellenforradalmár, összeesküvő, a vezérkarhoz azonnal hozzácsatlakozó – és a döntő katonai szervezetekben nagy számban azonnal aktivizálódott – erővel együtt a következő díszes társaság állt Maléter és Király Béla vezetése mögött:

Dövényi Nagy Lajos nyilas újságíró, Littomericzky Zoltán ezredes, horthysta ügyész, Meskó Zoltán és Szakmári Emil nyilas miniszterek, herceg Odescalchi Péter, Atkári Arisztid, gróf Eszterházy Pál, Nagy Dezső, Parádi és Hegedüs nevű horthysta törzstisztek, Kuthi László, gróf Almásy Pál, gróf Takách-Tolvay József horthysta tábornokok, háborús bűnösök. Ime, ezek voltak a katonai vezetői az ellenforradalmi felkelésnek, és hozzájuk méltó volt táboruk is.”¹⁰

„Az a körülmény – mondta később Kádár János –, hogy a Nagy Imre–Losonczy-csoport egy vonalban harcolt a Horthy-fasiszta burzsoá ellenforradalommal a Magyar Népköztársaság életérdekei ellen, nem változtatja forradalom má az ellenforradalmat. A Nagy–Losonczy-csoport élen járt a párt elleni uszításban, ajtót-kaput nyitott az ellenforradalom számára, de ez nem változtatja forradalmárrá

Mindszentyt, Malétert, Király Bélát, Dudást, hanem inkább azt bizonyítja, hogy Nagy Imréék elárulták a párt, a magyar nép, a népköztársaság, a haza érdekeit.”¹¹

A várható büntetéssel, illetve a Kádár-kormány első deklarációjában megfogalmazott büntetlenség ígéretével kapcsolatban Kádár János kijelentette: „Kormányunk végig tartotta magát az első deklarációjában nyilvánosságra hozott álláspontjához, és senkit nem vontunk, nem is vonunk felelősségre amiatt, mert annak idején részt vett valamilyen felvonulásban vagy tüntetésben, amennyiben súlyosabb beszámítás alá eső ellenforradalmi cselekményt nem követett el.

Ez tehát egyrészt már akkor sem jelentette, hogy a szervezőket és a gyilkosokat nem fogjuk felkutatni és felelősségre vonni...”¹²

A megtorlásért felelős apparátus nem késlekedett. Két nappal később a Belügyminisztérium II. Főosztálya már letette Münnich Ferenc miniszterelnök-helyettes asztalára „Az ellenforradalom vezető erői elleni harc további feladatai” címmel elkészített tervezetet, melynek a bevezető részében az alábbiak olvashatók:

„A párt és kormány politikája eredményeként az elmúlt fél év alatt megerősödött államhatalmunk, a proletáriátus diktatúrája. Stabilizálódik egész gazdasági, politikai, kulturális életünk. Jelentős mértékben kiszélesedett a párt tömegbefolyása. Az így kialakult új helyzet lehetővé teszi, az államhatalmunk további megszilárdítása pedig megköveteli, hogy az eddigénél szélesebben számoljunk fel az ellenforradalom meglévő erőit.”

A tervezet készítői a továbbiakban megállapították, hogy az „ellenforradalmárok az elmúlt hónapokban a nyílt összeütközések során vereséget szenvedtek, soraik dezorganizálódtak, tömegbefolyásuk csökkent. Jelenleg komoly erőfeszítéseket tesznek a még meglévő erőik megmentése érdekében... Másrészt az ellenséges elemek egy része mély illegalitásban dolgozik. Megpróbálják újjászervezni és összetartani a felkelőcsoportokat, a volt burzsoá, fasiszta és ún. koalíciós pártokat.”¹³

Az „ellenforradalmi erők elleni harc csapásának” irányaként meghatározták:

„A levert ellenforradalom fő erőinek: az ellenforradalmi pártok, politikai és fegyveres szervei vezetőinek és legjobban kompromittált elemeinek, valamint az ellenforradalom bázisát képező osztálymaradványok, rétegek és csoportok ellen szükséges a harc hatékonyabb szervezése és kiszélesítése.

1. A győri és a miskolci ellenkormány tagjai, az ellenforradalom országos, budapesti, megyei és legfontosabb területi bizottságainak és bizottmányainak elsősorban osztályidegen, ellenforradalmi vezetői és tagjai.

2. Arisztokraták, volt földbirtokosok, nagytőkészek, gyárosok, bankárok stb., akik a hatalom visszaszerzésében tevékenykedtek.

3. A fasiszta és burzsoá pártok, a Horthy-rezsim vezető politikai és katonai személyei, valamint olyan volt fegyveres szervek vezetői, mint a csendőrség, a VKF/2, horthysta katonatisztek.

4. Fegyveres ellenforradalmi akciókban részt vett huligán és deklasszált elemek.”¹⁴

A tervezetben az adminisztratív rendőri és igazságügyi intézkedések között az 1. pontban szerepelt, hogy „Népbíróság elé kell állítani az ellenforradalom országos és megyei vezetőit, és azon személyeket, akik szervezői voltak a népi demokratikus rend megdöntésének. Ebben a kategóriában a csapást az ellenséges osztálymaradványokra, kulákokra, a volt horthysta-rezsim legfontosabb politikai, közéleti, katonai, valamint csendőr, horthysta katonatiszt, és fegyveres harcokban részt vett huligán és más deklasszált elemekre kell mérni.”¹⁵

A második pont szerint „Bíróság elé kell állítani az ellenforradalom országos, budapesti, területi, kerületi, megyei bizottságainak és bizottmányainak ellenséges tevékenységű tagjait. Továbbá a munkástanácsok, ifjúsági vagy más ellenforradalmi [szervek] nevezetes vezetőit, szervezőit, akik gyilkosságra, sztrájkra és más ellenforradalmi tevékenységre izgattak, vagy ilyen cselekményben, mint irányítók, szervezők részt vettek.”¹⁶

E felfogás szerint a nemesi származású, volt ludovikás tiszt, Maléter Pál vezérőrnagy, aki honvédelmi miniszterként az „ellenforradalom országos vezetője”, a Forradalmi Honvédelmi Bizottmány megválasztott tagja, tevékenységétől függetlenül is többszörösen kimerítette a bíróság elé állítás feltételeit.

A tervezetben megjelölt feladatokat a megtorlás végrehajtására hivatott apparátus négy hónap alatt kívánta végrehajtani. A „felszámolás” lebonyolítására ütemtervet készítettek, melynek végrehajtását az Országos Operatív Bizottság végezte.¹⁷

A Politikai Bizottság június 22-ére hívta össze a pártértekezlet előkészítésével foglalkozó Központi Bizottsági ülést, amelyen Kádár János – a továbbiakban egységesen képviselendő álláspontként – beterjesztette, hogy ezentúl a Nagy Imre-csoportot úgy kell kezelni, mint akik átmentek az ellenség táborába. Majd elmondta, hogy a vizsgálatot még nem zárták le, de „ha az alapvető tények teljesen tisztázva lesznek”, a továbbiakat illetően „az ügyet ismételten a KB elé terjesztik.”¹⁸

Hogy a javasolt kérdésben a Központi Bizottság egysége maradéktalanul biztosítva legyen, a testület tagjai közül kizárták Kőből Józsefet és Gyenes Antalt, akik 1956 novemberében és decemberében még többedmagukkal nem értettek egyet a leegyszerűsítő ellenforradalmi értékeléssel, szorgalmazták a Nagy Imréekkel való együttműködést és tárgyalást. A testület későbbi döntéseinek egyhangú szavazataiból kiderül, a kizárások elérték a kívánt hatást.

KERÜLJENEK BÍRÓSÁG ELÉ!

1957. augusztus 10-én Szalma József rendőrnnyomozó őrnagy, a Belügyminisztérium II/8. Vizsgálati Osztályának vezetője arról számolt be, hogy a vizsgálatok október végéig befejeződnek. Szigorúan titkos jelentésében a belügyminiszternek, Biszku Bélának tett javaslatot „88 fő előzetes letartóztatott bíróság elé állítására”.

A vizsgálat alá vont személyeket 12 csoportba osztották. A felelősségre vonásra javasoltak I. csoportjába azok tartoztak, akik vezető-szervező tevékenységet játszottak az „ellenforradalom előkészítésében. Elsősorban felelősek az ellenforradalom kibontakozásáért, megerősödéséért”. Ebbe a csoportba tíz letartóztatott került: Nagy Imre, Losonczy Géza, Donáth Ferenc, Gimes Miklós, Tildy Zoltán, Maléter Pál, Király Béla, Kopácsi Sándor, Jánosi Ferenc, Vásárhelyi Miklós. Szilágyi József neve a XII-es csoportbeliek listájára került, azok közé, akiket egyénileg akartak felelősségre vonni. A következő hat csoport valamelyikébe osztották be a „Maléter Pál és társai” tervezett per vádlottjainak többségét, a katonák és a rendőrök mellé.¹⁹

Ugyanerre a napra datálva készült el és a vizsgálati szervek asztalán feküdt a „Nagy Imre és társai”-per vádiratának egy változata is, de ekkor még nem kedveztek a körülmények a per megrendezésére.

Maléter Pál augusztus végén tanulmányozásra megkapta a vizsgálat során keletkezett iratok nagy részét. Szeptember 2-án a vizsgáló kérdésére ezzel kapcsolatban a következőket mondta:

„Az anyagot kielégítően és elégséges idő alatt áttanulmányoztam, és ezzel kapcsolatban az alábbi észrevételeket, illetve indítványokat teszem meg:

1. Kérem volt titkárnőm, Kovács Erzsébet tanúkihallgatási jegyzőkönyvének csatolását, mellyel bizonyítani óhajtom, hogy 1956. október 22-én Bata István vezérezredes telefonon adott utasítást a Pécsi Városi Pártbizottságnak segítséget nyújtó tisztek fegyverviselésének eltiltására.

2. Kérem Galgóczi Károly ezredes[nek], az OLLEP törzsfőnökének a kihallgatását a következő kérdésekre:

a) az OLLEP küldöttség nálam léte alkalmával lefolytatott telefonbeszélgetés tartalmára.

3. Kérem csatolni az Üllői út 51. alatti legényszálló gondnokának jegyzőkönyvét, mely bizonyítja, hogy a legényszállót október 27-én a délutáni órákban foglaltuk el.

4. Kérem pótlólag kihallgatni a Kilián épülettömb Ferenc körúti részén lakott két tisztet (mindkettő nevét a jegyzőkönyvekből ismert adatú Halápi törzssőrmester tudja megnevezni, az egyik százados, szürke hajtóka, tényleges tiszt, a másik tartalékos őrnagy, munkahelye októberben az Úri u. 64–66. ...) annak bizonyítására, hogy az épülettömb Ferenc körúti részét 28-án szabadítottuk fel a felkelőktől.

5. Kérem csatolni a Katonai Műszaki Kisegítő alakulatok parancsnoksága távmondati füzetét, október 23. előtti és 23-i állásfoglalásom bizonyítására.

6. Kérem pótlólag kihallgatni Bata István vezérezredest, Vas Zoltán, Bognár János volt minisztereket az októberi események alatti magatartásommal kapcsolatban, valamint Révész Béla [Géza] altábornagyot a november 2-i eseményekkel kapcsolatban annak igazolására, hogy magatartásom nem volt ellenforradalmi.

7. Kérem csatolni Molnár József, az angol katonai attasé tolmácsa februárban felvett jegyzőkönyvét, melyben Molnár kijelenti, hogy nem volt a Kiliánban, majd egy észrevétel után azt állítja, hogy beismeri ott voltát.

8. Kérem pótlólag kihallgatni Sólyom Károlyt, aki tudomásom szerint a Belügy-minisztériumban volt osztályvezető, és aki igazolni tudja velem és feleségével szembeni magatartásomat, miután a fegyveres civilek a Kilián laktanyába behurcolták.

Az áttanulmányozott anyaggal kapcsolatban más észrevételem, megjegyzésem és indítványom nincs, vallomásomat, melyek az anyagban szerepelnek kiegészíteni vagy megváltoztatni nem kívánom.²⁰

Tamás György főhadnagy, Maléter Pál fenti kérelmeit nem tartotta indokoltnak, és azonnal „határozatot” hozott az elutasításukra.

A vizsgálati szervek „hiányos adatmegjelölés” miatt nem tettek kísérletet a megjelölt gondnok és a tisztek tartózkodási helyének a felderítésére.²¹

Ez – a megjelölt személyek többségének „védelmén túl” – azért következett be, mert a felvett vallomások várhatóan több kérdésben cáfolták volna a már meghallgatott tanúk állításait és a vizsgálat következtetéseit.

Tamás főhadnagy ezt azért sem tehetette meg, mert „Nagy Imre és társai” ügyében már elkészült a „nyomozás befejezéséről” szóló jelentés. A 30 oldalas, szigorúan titkos anyag szerint az augusztus 10-én kialakított tíz fős csoport létszáma Szilágyi Józseffel bővült.

A szeptember 5-én lezárt írásos beszámoló első részében Szalma József őrnagy és Rajnai Sándor rendőrnagy alezredes egyebek mellett megállapította, hogy: „...a felsorolt személyek bűncselekményeire vonatkozóan a nyomozás nagyszámú dokumentumot: eredeti okiratokat, hivatalos kimutatásokat és más tárgyi bizonyítékokat, feljegyzéseket, sajtó- és rádióanyagokat gyűjtött össze. A vizsgálat során 173 személyt hallgattak ki tanúként.”²²

„Nagy Imre első intézkedései közé tartozott – olvasható a volt miniszterelnökkel foglalkozó részben – egy olyan ún. kabinet létesítése, amely – burzsoá többségénél fogva – szabad kezet biztosít részére az ellenforradalmi intézkedések végrehajtására. A hatalomra került áruló csoport kibővült olyan újabb szövetségeseikkel, mint Tildy Zoltán, aki elérkezettnek látta az időt burzsoá törekvéseinek megvalósítására, a nacionalista, áruló Maléter Pál, aki elsőnek állt át a felkelők oldalára, a horthysta tiszt Király Béla...”²³

A Maléter személyes felelősségét tárgyaló részben, rövidített formában az addig – 1957. május 10-én²⁴ és 1957. június 21-én²⁵ – felterjesztett jelentések tartalmát és a már említett, vizsgálati szervek által készített „Vádiratban” foglaltakat ismételték meg.

A „Jelentés” befejező, összegző részében többek között a következők állnak:

„A letartóztatottak többsége – kivéve Maléter Pált, Szilágyi Józsefet és részben Nagy Imrét – beismerik a vád szerinti bűnösségüket és elismerik az általuk elkövetett bűncselekmények súlyosságát...”²⁶

„Maléter Pál bűnösségét nem ismeri el és fenntartja ellenséges álláspontját az októberi események jellegét illetően. Védekezését is erre az értékelésre építi...”²⁷

DÖNTÉS A „NAGY IMRE-ÜGYBEN”

Tulajdonképpen ezzel az ügy lezárásához minden együtt volt, de a büntetőeljárás megindításához szükséges döntés még mindig váratott magára. Ennek okai elsősorban a nemzetközi politikai folyamatokban keresendők.

A halasztás – későbbi értékelés szerint a késlekedés – egyik oka az ENSZ magyar kérdéssel foglalkozó rendkívüli ülészakának az összehívása volt. Az 1957. szeptember 10-én kezdődő közgyűlésen néhány napos vita után nagy többséggel elfogadták az ügy kivizsgálására kiküldött úgynevezett ötös bizottság jelentését.

A per megkezdésének és befejezésének következő akadályát a nagy októberi forradalom negyvenedik évfordulójával kapcsolatos ünnepségsorozat képezte. A „jeles esemény méltó megünneplését” halálos ítéletekkel, kivégzésekkel nem illett megzavarni.

Az ügy lezárását tovább fékeztek: a kommunista pártok novemberben megtartott tanácskozása és a Nagy Imre-ügynek a szovjet–jugoszláv, valamint a magyar–jugoszláv kapcsolatokat terhelő vonatkozásai.

A tanácskozásról hazatérve, november 29-én Kádár János a Központi Bizottságnak arról számolt be, hogy a magyar pártvezetésnek a „Nagy Imre-kérdésről” kifejtett álláspontját a „testvérpártok” elfogadták. Az ekkor elfogadottakhoz szükséges testületi döntések előkészítését és meghozatalát szolgálta a december 16-án megtartott zárt Politikai Bizottsági és az azt követő Központi Bizottsági ülés is.

*

December 16-án a vizsgálati szervek megkapták a hozzájárulást a büntetőeljárás megindításához.

A Maléter Pállal kapcsolatos indoklás tartalmazta, hogy az „ellenforradalmi felkelés idején, mint az egyik katonai egység parancsnoka, megtagadta az akkori honvédelmi miniszter parancsát, esküjét megszegve átállt az ellenforradalmi felkelők oldalára... Közvetlenül irányította a népköztársaság ellen harcoló egyes felkelőcsoportokat, mint a Corvin közti és a Práter utcai egységeket. Személyesen oktatta [őket] az utcai harcok folytatására és terrorista tevékenységre. Mint [a] fegyveres egységek parancsnoka, közvetlenül felelős a parancsnoksága alatt álló felkelő csoportok által elkövetett terrorcselekményekért, fosztogatásokért, erőszakoskodásért, a népköztársaságot védelmező emberek őrizetbe vételéért, a Budapesti Pártbizottság szétrombolásáért... kidolgozta a népköztársaságot védelmező fegyveres erők és a segítségül hívott szovjet csapatok elleni támadási tervet...”²⁸

A peres eljárás lefolytatásának előkészületei – a fenti döntésnek megfelelően – már elkezdődtek, amikor 1957. december 21-ére összehívták az MSZMP Központi Bizottságának zárt ülését, melyen Kádár János előadásában beszámolót hallgattak

meg „...egyes magyar állampolgároknak az 1956 októberi ellenforradalmi felkelés idején elkövetett, törvénybe ütköző cselekményeiről”. Az előadó a bevezető részben a „Nagy Imre-csoporttal” foglalkozó, február 26-i, titkos és az árpilis 5-i ülés határozatára utalva elmondta, hogy a Politikai Bizottság a Központi Bizottság „utasításának” megfelelően „saját cselekményeik” alapján „az egyes személyek szerepének a súlyosságát” értékelt. „Mindezek alapján – tért rá a napirend lényegére Kádár János – a Politikai Bizottság a Központi Bizottság felé a következő javaslatokat teszi...

Szabad folyást kell engedni a törvényes eljárásnak Nagy Imre, Donáth Ferenc, Szilágyi József, Jánosi Ferenc, Vásárhelyi Miklós, Fazekas György, Tánczos Gábor és Haraszi Sándor állampolgárokkal szemben...

Mások ellen, akik nem menekültek a jugoszláv követségre, de cselekményeik súlyosak, ugyancsak induljon törvényes eljárás. Ezek a következők: Tildy Zoltán, Maléter Pál, Kopácsi Sándor, Gimes Miklós, Erdős Péter és a szökésben lévő Király Béla állampolgárokkal szemben.”²⁹

Kádár felolvasta az eljárási kegyelemben részesítendő személyek névsorát, majd az utóbbi javaslatot – személyenként – röviden meg is indokolta. Később részletesen ismertette a PB Nagy Imrével és „támogatóival” kapcsolatos értékelését. Összegzett megállapítása: „Ezek a nép árulói címet érdemlik.”³⁰

Biszkú Béla – az elhangzottakat kiegészítve – többek között állította: a vizsgálatot teljesen törvényesen folytatták le, fizikai kényszerrel nem alkalmazták, a vallomásokot önmagukban nem fogadták el, dokumentumokkal, szemtanúk felderítésével egészítették ki azokat.³¹

„Mások – mondta végül Biszkú – az esküjüket szegték meg, mint például Maléter, aki parancsot kapott a Kilián laktanya megtisztítására, ehelyett harcolt a népi demokráciával szemben, de kapcsolatot tartott az angol katonai attaséval is.”³²

A hozzászólók többsége – Révész Géza, Cservenka Ferencné, Gáspár Sándor, Aczél György, Dabronaki Gyula, Nyers Rezső, Nezvál Ferenc, Borka Attila – amellett, hogy a büntetőeljárás alá vont személyek körének bővítésére tettek javaslatot, a betérjesztettekkel egyetértettek.

Friss István többek között javasolta: a KB bízza a Politikai Bizottságra, hogy eldöntse, kikkel, milyen eljárást akar lefolytatni, és kérte a Határozati javaslat módosítását oly módon, hogy „a Központi Bizottság felhatalmazza a Politikai Bizottságot, hogy az ügy alapos ismeretében adjon kegyelmet”.³³

Kádár János összefoglalójában egyebek mellett beszámolt az Egyesült Államok vezetésének az osztrák kormányon keresztül eljuttatott álláspontjáról, mely szerint az általános amnesztia kihirdetése lehetőséget adna a magyar ügy lezárására, a normális diplomáciai viszony helyreállítására. „Mi ezt nem fogadtuk el... Amnesztia akkor lesz, ha az megfelel a népköztársaság érdekeinek” – mondta Kádár.³⁴

A szavazáskor a Központi Bizottság a „Határozati javaslatot” – egy 5. ponttal kiegészítve – egyhangúlag elfogadta. Az 5. pont így szólt: „A Politikai Bizottság vizsgálja

meg újra, kiknek számára kell eljárási kegyelmet biztosítani, valamint, hogy kik ellen alkalmazzunk olyan szankciókat, amely szerint vezető tisztséget nem tölthetnek be.”

A határozatból kiemelendő még, hogy a testület „a Magyar Köztársaság állam-érdekeinek kellő védelme érdekében” azt is elrendelte, hogy a „büntető eljárás minden fokán (rendőrségi, ügyészségi, bírósági és kegyelmi eljárás fokán) a büntetőjogi felelősségre vonás terhe alatt biztosítani kell a szigorúan zárt eljárást, és nyilvánosságra hozandó igazságügyminisztériumi közlemény kerülhet csak ki”.³⁵

1958. január 10-én Halustyik Mihály rendőrnagy százados, a Vizsgálati Osztály munkatársa, az ügyészi szervek és a hamarosan kijelölésre kerülő Népbíró-sági Tanács tagjai számára a megfelelő tájékoztatás és eligazítás érdekében „Feljegyzést” készített.

Ebben a Maléter Pállal kapcsolatos vádakat négy fő csoportba rendezte, majd csoportonkénti bontásban felsorolta a „Maléter bűnösségét” bizonyító személyek, tanúk nevét, idézte a Maléter Pált terhelő tanúvallomások lényegét.

A vád fő csomópontjait ez esetben is az esküszegés, a parancsmegtagadás, az átállás, a „fegyveres ellenforradalmi csoportok tevékenységének” az irányítása, a Budapesti Pártbizottság épületének a szétrombolása, hazaárulás, titkos adatok kiszolgáltatása, a szovjet csapatok elleni harc szervezése képezték.³⁶

Tíz nappal később, január 20-án Halustyik százados ismertette Maléter Pál előtt „a terheltként való felelősségre vonásról” szóló határozatot, melyben egyebek mellett rögzítette: a „...népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló büntett miatt... indított bűnügyben a nyomozás adatai, a bizonyítékok, a terhelt folyamatos vallomásai alapján alapos a gyanú, hogy Maléter Pál honvéd ezredes átállt az ellenforradalom oldalára, illetéktelen személyeknek adatokat szolgáltatott ki, majd a parancsnoksága alá vont fegyveres egységek segítségével a népi hatalom megsemmisítésére tört... A fentiekre tekintettel úgy határoztam, hogy Maléter Pál (1917. Eperjes, Lakner Margit) terheltként való felelősségrevonását... szervezkedés vezetése, hűtlenség és zendülés büntette miatt elrendelem...”

Maléter Pál – élve lehetőségével – kijelentette: „A közöltek ellen a leghatározottabban tiltakozom.”³⁷

A „NAGY IMRE ÉS TÁRSAI”-PER ELŐKÉSZÍTÉSE

Maléter Pál ügyében fordulatot jelentett, hogy 1958. január 24-én ügyészi kihallgatásra vezették, ahol – a személyi adatok egyeztetése után – kifejtette, hogy az ellene lefolytatott vizsgálatot azért tartja törvénytelennek, mivel letartóztatásának körülményei nem feleltek meg a nemzetközi jogszabályoknak. Elmondta ugyanakkor, hogy a vizsgálat időszakában – egy-két durvább hangtól eltekintve – törvénytelenséget nem tapasztalt.

„A vizsgálat során megtett vallomásaimat – folytatta Maléter az ügyész kérdésre adott válaszát – minden vonatkozásban fenntartom, és azokat kiegészíteni vagy megváltoztatni nem akarom. Lehetséges, hogy a megtett vallomásaimban bizonyos dátumbeli eltérések, időbeli pontatlanságok mutatkoznak, azonban a lényeges kérdések vonatkozásában a vallomásaim a való tényeket tartalmazzák.

Az egész vizsgálatban kapcsolatban előadni kívánom, hogy vannak egyes vádpontok, amelyek vonatkozásában az a megjegyzésem, hogy a terhelő tanúk valótlanságot állítottak, véleményem szerint tudatosan. Például a Köztársaság téri pártház támadásával kapcsolatos magatartásomra vonatkozó tanúvallomások tartom tudatosan valótlannak és az 1956. október 25-i Kilián laktanya körüli eseményekkel kapcsolatos reám nézve terhelő vallomásokat.”³⁸

Az ügyési kihallgatás idején már a végéhez közeledtek a vádemeléssel kapcsolatos munkálatok. Ezt mutatja, hogy az ügyési szervezet látszólagos függetlenségét is durván megsértve, a Belügyminisztérium Vizsgálati Osztálya 1957. augusztus 10-i dátummal elkészítette azt a „Vádiratot”,³⁹ amely 65 oldalas irat alapján öt hónap múlva – 1958. január 28-án – a Legfőbb Ügyészség megszerkesztette és a Legfelsőbb Bíróság Elnökének benyújtotta a tárgyalás alapját képező végleges „Vádiratot”.⁴⁰

Ebben a legfőbb ügyész a „népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés” és egyéb bűncselekmény miatt a „Nagy Imre és társai perben”⁴¹ V. rendű terheltként eljárás alá vont Maléter Pált vádolta azzal, hogy:

„1956. október 25-e és 28-a között mint honvéd ezredes megtagadta az akkori honvédelmi miniszter parancsát, s esküjét megszegve, egységével együtt átállt az ellenforradalom oldalára, ezt 1956. október 28-án 13.¹⁵ perckor bejelentette a honvédelmi miniszternek, majd a későbbiekben a fegyveres felkelő erők parancsnoka lett.

Ellenforradalmi érdemei alapján, mint a Kilián laktanya »hős védőjét« Nagy Imre bevonta a kormányba. Honvédelmi miniszterhelyettes, majd honvédelmi miniszteri beosztásában szervező és vezető tevékenységet folytatott az ellenforradalom katonai diktatúrájának létrehozása érdekében...

Október 28-tól állandó kapcsolatot tartott a Corvin közti ellenforradalmi parancsnokság vezetőivel, mint az azóta halálra ítélt és kivégzett Iván Kovács Lászlóval és az azóta Nyugatra szökött Pongrácz Gergellyel.

Október 29-én a Honvédelmi Minisztériumból Váradi Gyula vezérőrnagyot kiküldték a Corvin közti felkelőkhöz a fegyverletétel megtárgyalása végett. A tárgyalásra meghívták Malétert is, aki megakadályozta a feltétel nélküli fegyverletételt, és a felkelők érdekeit védő felszólalást tett. A tárgyalások során felmerült ellenforradalmi követeléseket – a Corvin közti felkelőkkel egyetértésben – írásba foglalta. Követelte a szovjet csapatoknak 1956. december 15-ig történő kivonását, az ÁVH teljes lefegyverzését és felszámolását, valamint azt, hogy a felkelők tartsák meg fegyvereiket, a fegyveres harcokban részt vevő felkelők a rendőrséghez vagy a honvédséghez, a fiatalok pedig katonai iskolára kerüljenek. Maléter áruló magatartása a fegyverletételi tárgyalások eredményességét teljes egészében megghiúsította...

Október 29-től kezdve Maléter testi épségére egy 6 tagú Corvin közti csoport vigyázott. Maléter október 30-án fogadta az egyik Corvin közti fegyveres csoport parancsnokának a jelentését arról, amelyben beszámoltak a Köztársaság téri pártház elleni fegyveres támadásról, a végrehajtott terrorcselekményekről. Maléter a jelentést tevő terroristákat megdicsérte...Október 30-tól kezdődően a Corvin közti ellenforradalmárok pártmunkásokat, kommunistákat, államvédelmistákat tartóztattak le, hurcoltak el lakásukról, és Maléter beleegyezésével a Kilián laktanyában tartották őrizetben.

Maléter személyes irányítást adott a Corvin közti ellenforradalmi csoport harci tevékenységére. Virág János ellenforradalmárnak, akit a Corvin köziek egyik parancsnokaként ismert, egyik alkalommal utasítást küldött a felkelők leverésére segítségül hívott szovjet alakulatok elleni harcra. Maléter a Corvin közti ellenforradalmárokat beosztottjai útján oktatta a harcok és páncélszökevények alkalmazására. A fegyveres csoport tagjai közül többeket önhatalmúlag tiszti rendfokozatba »léptette elő«. Így Dilinkó Gábor büntetett előéletű bűnözőt ellenforradalmi érdemei alapján »őrnagyi« rendfokozattal jutalmazta...

Maléter, mint a Nagy Imre által vezetett kormány tagja, a Kilián laktanyában rendezte be külön katonai parancsnokságát, abból a célból, hogy személye köré tömörítsen jelentős fegyveres alakulatokat, segítségükkel megvalósítsa a katonai diktatúrát és hogy a katonai erőket előkészítse a szocialista erők és a szovjet csapatok elleni harcra. Ennek érdekében különböző nagyobb alakulatokat közvetlen parancsnoksága alá vont, és harci feladatokkal látott el...

1956. november 1-jén a budapesti angol követség kapcsolatot keresett Maléterhez. November 2-án Cowley angol katonai attasé felkereste Malétert a Kilián laktanyában. Ez alkalommal Maléter Cowley számára titkos adatokat közölt a magyarországi fegyveres erőkről, a szovjet csapatok erejéről és mozgásáról. Engedélyezte, hogy Cowley tanulmányozza az egyes szovjet fegyver- és harcokostípusokat. Maléter a Cowleyval folytatott megbeszélés során a nyugati hatalmak erkölcsi támogatását kérte. Cowley Maléternek tanácsokat adott az utcai harcokkal kapcsolatban és javasolta, hogy a különböző fegyveres csoportokat vonja egységes vezetés alá, mert csak úgy tudják az elért eredményeket megtartani. Cowley többek között kijelentette, hogy »...erős központi vezetésre van szükség, katonai diktatúrára, amelynek fő célja, hogy a szovjet csapatok kivonását biztosítsák« ...

Maléter a Kilián laktanyában már november 1-jén megjelent sajtótudósítókkal hasonló jellegű megbeszéléseket folytatott. November 3-án a szovjet delegációval történt tárgyalás után, a Parlament épületében, Maléter a nyugati újságírók elé kívánta tární a szovjet csapatmozgásokra vonatkozó térképet, amit egy vezérkari tiszttől közbelépése akadályozott meg...

Maléter november 2-án utasítást adott Kovács István vezérőrnagynak egy november 4-ére összehívandó magasabb parancsnoki értekezlet előkészítésére. Feladatként többek között azt jelölte meg, hogy arra az esetre ha a szovjet csapatok nem vonulnak ki, ki kell dolgozni a szovjet csapatok elleni »védelem« tervét...⁴²

A BM Vizsgáló Osztályán készített „Vádirat” – az ügyészség által átvett, fentiekben idézett részekon kívül – Maléter Pál terhére rótt fel többek között azt is, hogy „...október 25-én, a Kilián laktanyába való megérkezése után fellobogóztatta címer nélküli zászlókkal a Kilián laktanya előtt álló harckocsit és beszédet tartott az ott összegyűlt tömegnek és kijelentette, hogy ő »nem lövet a népre«...

A Práter utcában lévő ellenforradalmárok is Malétert ismerték el parancsnokuknak, már abban az időben is, amikor részt vettek a Köztársaság téri párház megtámadásában...

A Budapesten lévő honvédségi alakulatok, melyek átálltak a felkelőkhöz, Malétert tekintették parancsnokuknak, hozzáfordultak utasításokért. Szűcs Ferenc ezredes, a katonai hírszerzés vezetője október 31-én Maléter tanácsára elhagyta egységével a Zalka Máté laktanyát, Maléter többszöri telefonbeszélgetés során Galgóczi ezredest, az OLLEP parancsnokát a szovjet csapatok elleni harcra uszította...

Miniszterhelyettesi, majd rövid ideig tartó miniszteri működése alatt, tevékenyen részt vett a kormány jobbrtolódásának előmozdításában, a szovjetellenesség szításában, a Nagy Imre-csoport nemzetellenes külpolitikájának kialakításában.

Október 31-én bevásztották a »Honvédelmi Bizottmányba«...

Tildy jóváhagyása alapján Maléter engedélyt adott arra, hogy Mindszenty titkára, Turcsányi Albert és társai, a tisztí őrség segítségével birtokukba vegyék az Állami Egyházügyi Hivatal épületében lévő bizalmas irattárat...

Maléter személye köré gyülekeztek volt horthysta tiszték. A nyomozás lefoglalt 27 drb. olyan levelet, amelyekben volt horthysta tiszték, fasiszta elemek, Maléternek felajánlották szolgálataikat...

Szűcs Ferenc ezredest, a katonai hírszerzés főnökét arra utasította, hogy hallgassák le a szovjet rádióadásokat, telefonbeszélgetéseket és erről rendszeresen tegyen jelentést...

Maléter azt hangoztatta, hogy a Magyarországon tartózkodó szovjet csapatok »világháborúra« készülnek a nyugati országok ellen⁴³

A fentiek alapján, a belügyi szervek „javaslatával” egybehangozóan, a Legfőbb Ügyészség vádat emelt Maléter Pál terhelt ellen. „... a BHÖ. I. pont (1) bekezdésébe felvett, a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalom vezetése, a KTBTK 29. §-ába ütköző és a KTBTK 30. § (2.) bekezdése szerint minősülő zendülés, a BHÖ 37. pont (1) bekezdés b. alpontjába felvett és a BHÖ 38. pont (1) bekezdés harmadik rendelkezése szerint minősülő hűtlenség büntette miatt”,⁴⁴ mert ő és Kopácsi Sándor „...mint a Nagy Imre által kinevezett katonai vezetők dezorganizálták a népi hatalomhoz hű fegyveres erőket, megszervezték és végrehajtották az ellenforradalmi erők felfegyverzését az ellenforradalom fegyveres felszámolásának megakadályozása, a népi demokratikus államrend megdöntése céljából”⁴⁵ és ezenkívül Maléter „...terhelt, mint hivatásos honvédezredes 1956. október 25. és 28. között a Honvédelmi Miniszter utasításával szembeszegülve, a parancsnoksága alá tartozó katonai egységével együtt átállt az ellenforradalom oldalára”.⁴⁶

„1956. november 2-án titkos adatokat közölt Cowley angol katonai attaséval, és engedélyezte részére katonai fegyverek és harckocsik tanulmányozását.”⁴⁷

A két irat tartalmában a legnagyobb eltérés a vád tanúinak a névsorában található.

Az ügyészség egyetértett a BM javaslatával, hogy Kovács Istvánt, Szűcs Miklóst, Tóth Lajost, Janza Károlyt, Uszta Gyulát, Virág Jánost, Várad Gyulát, Mecseri Jánost, Marián Istvánt, Molnár Józsefet tanúként idézzék meg, de elutasította dr. Turcsányi Egon, Galajda Béla, Solymosi János, Dilinkó Gábor, Kecskés Ferenc, Berki Mária, Tajti Béla, Udvardi Pál, Mátravölgyi József, Lénárt János, Fidler Károly, Trepper Iván kihallgatását. Viszont a vád további tanújaként Szanati Józsefet, Koltai Vilmost, Egervári Lászlót, Tari János, Hazai Jenőt, Józsa Lajost és Horváth Mihályt nevezte meg.⁴⁸

A legfőbb ügyész, dr. Szénási Géza a vádirat befejező részében „gyorsított eljárást” indítványozott, és tekintettel arra, hogy az ügyben katonai és polgári terheltek közösen szerepelnek, kérte az illetékes bírósági tanács kijelölését.⁴⁹

A Legfelsőbb Bíróság elnökének, Domokos Józsefnek nem jelentett különösebb gondot az „illetékes bírósági tanács” kijelölése, hiszen a forradalom utáni megtorlás időszakában, az ezzel kapcsolatos munkálatokat is a Belügyminisztérium és annak vezetője, Biszku Béla „vállalta” magára. Biszku beosztottai – Ferencsik József rendőrnagyvezető ezredes és Szalma József rendőr alezredes, osztályvezető – javaslatát jóváhagyta és nemcsak a bírósági tanács vezetőjét, az ülnököket, a tanácsjegyző személyét, hanem azt is eldöntötte, hogy az ügyészség részéről a vádat ki képviselje. Átirataik tartalmazták a bírósági eljárás lefolytatásának végső határidejét és még arra is volt energiájuk, hogy – valószínűleg a lehallgatás lehetősége miatt – a tárgyalás helyszínét is meghatározzák.

Ennek megfelelően a Nagy Imre és társai ellen indított bűnügyet Domokos József a Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsához utalta és a tárgyalás lefolytatásával tanácsvezető elnökként dr. Radó Zoltánt bízta meg, továbbá ülnökének kijelölte Biró Mihályt, Fehér Kálmánt, Lakatos Péternét és Sulyán Györgyöt. A tárgyalásra tanácsjegyzőként Lengyel Zoltánt rendelte ki.⁵⁰

A február elejére tervezett tárgyalást megelőzően, 1958. január 28-án adtak Maléter Pálnak ismét lehetőséget arra, hogy jogi képviselőt, ügyvédet „választhasson”. Ő és most már a per harmadrendű vádlottja, Gimes Miklós is dr. Révai Tibort kérte fel a védelem ellátására. A jegyzőkönyvekből kiderül: a tárgyalás „zártkörűségét” akarták biztosítani az illetékes belügyi és ügyészi szervek azzal is, hogy korlátozták a résztvevők számát, azaz a „tíz vádlottas” ügyben csak Nagy Imre és Jánosi Ferenc mellé rendeltek ki külön védőt, míg a többiek védelmét 2-2 fős csoportokban, részben meghatalmazás, részben kirendelés alapján négyen látták el. A védők felkészülésére is csak a minimális időt biztosították.

Ellenben felgyorsult a vádlottak előkészítése a tárgyalásra. Maléter Pált és a többieket a tárgyalás előtt a sötét, poloskától hemzsegő, levegőtlen zárkákból felvitték az úgynevezett „írószobákba”, ahol már jobb körülmények között voltak. Ezekben

a szobákban a prics helyett vassodronyos ágy, kis asztalka és hokedli volt. A rácsos ablakokon keresztül besütött a nap. A vádlottakat arra bíztatták, úgy üljenek az ablak előtt, hogy visszanyerjenek valamicskét eredeti színükből, így a tárgyaláson jobban nézzenek ki.⁵¹

A legkülönbözőbb ürüggyekkel megtartott újabb kihallgatásokon megcsillantották a reményt, hogyha a tárgyaláson bizonyos játékszabályokat elfogadnak és betartanak, életben is maradhatnak. Elmondták, hogy nem ildomos például a mentőtanúk beidézéséhez ragaszkodni, hiszen a tárgyalás zártkörű. Meghatározták már az eljárás lefolytatásának pontos idejét, ezért nem tesz jót magának az, aki további kérdésekkel, hozzászólásaival és főleg bizonyítás-kiegészítési javaslataival próbálja felborítani az előre meghatározott menetrendet. Több vizsgálótiszt még azt is sejtetni engedte, hogy a közelben lehallgató-készülékek segítségével kísérik majd figyelemmel a tárgyalás menetét, a vádlottak magatartását magas beosztású személyek, akiknek beleszólásuk lesz a büntetés mértékének megállapításába. Megértették a vádlottakkal, hogy helyzetüket főleg az ronthatja, ha a legfelsőbb politikai vezetés tagjait, elsősorban Kádár Jánost és Münnich Ferencet egy-egy kérdéssel kapcsolatban nevükön említik, azok felelősségét hangsúlyozzák.⁵²

Dr. Radó Zoltán elnökletével a kijelölt Népbírószági Tanács is megkezdte a tárgyalás előkészítésével kapcsolatos konkrét tennivalókat. Tanulmányozták a Vádíratot és a vizsgálati szervek részéről rendelkezésükre bocsátott, a vádpontok igazolása érdekében csoportosított vizsgálati anyagot.

Elkészítették a tárgyalás levezetésének tervét, pontosították a vádlottak kihallgatásának a rendjét, megfogalmazták a kihallgatás kérdéseit, és döntöttek abban is, hogy a tanúk közül kiket és milyen sorrendben idéznek be. Precízen megfogalmazták, hogy a bizonyítás érdekében milyen kérdéseket tesznek fel nekik, és az esetleges zavarok megelőzése végett ismertetésre – a felolvasáshoz – előkészítették a tanúk vádpontokat erősítő vállomásainak jegyzőkönyveit.

Elosztották a tárgyalással járó feladatokat. A felkészülés és a tárgyalás megkönynyítése érdekében megállapodtak abban is, hogy a Népbírószági Tanács tagjai közül ki melyik vádlott ügyét tanulmányozza alaposabban, és a tárgyalás alatt kinek a figyelmére koncentrál. Maléter Pál magatartását a per során Sulyán György népbíró volt hivatva figyelni.

Végrehajtották a tárgyalás előkészítésének technikai munkálatait is. Lezárták a tárgyalóteremhez vezető lépcsőházat és folyosókat. Lehallgató és hangrögzítő eszközöket telepítettek a helyszínre. A per megörökítése érdekében a tárgyalóterembe filmes forgatócsoport települt.

A per

AZ ELSŐ KÍSÉRLET

1958. február 5-én, a tárgyalás első napján egy kis ajtón keresztül átvezették a vádlottakat az épülettömb Gyorskocsi utca felőli részében lévő zárkákból a Fő utca felé nyíló épületrész első emeletére, a tárgyalóterembe, ahol dr. Radó Zoltán a Legfelsőbb Bíróság Népbíróági Tanácsának elnöke a tárgyalást megnyitotta. Megállapította, hogy mindazok, akiknek a jelenléte a törvény szerint kötelező, megjelentek, és a terhelteket előállították.

Ismertette a tanács azon végzését, amely – a tárgyalás egész tartalmára, az ítélet-hirdetést is beleértve – a nyilvánosságot kizárja, majd figyelmeztette a jelenlévőket a titoktartás kötelezettségére, és felolvasta a Király Béla ügyének elkülönítésével kapcsolatos döntésről szóló határozatot.

Bejelentette, hogy a Népbíróági Tanács az 1957. évi 34. számú törvényerejű rendelet értelmében mind a polgári, mind a katonai büntetőbíráskodás hatálya alá tartozó vádlottak ügyének elbírálására jogosult. Közölte továbbá, hogy a tárgyalás első napjára tanúkat nem idézett meg, és megjelenésükről a tárgyalás menetében később fog gondoskodni.

Dr. Radó felhívta a vádlottak figyelmét arra, hogy őket a büntető perrendtartás értelmében egyenként hallgatja ki, és így csak az utánuk behívottak kihallgatásán lehetnek jelen. A tárgyalóteremben egyidőben bentlévő vádlottak a kihallgatások után kérdéseket intézhetnek egymáshoz, a vádlottársak, később a tanúk vallomásával kapcsolatban észrevételt tehetnek. A bizonyítási eljárás során ismertetésre kerülő okiratok tartalmával kapcsolatos megjegyzéseknek is helyük van.

Engedélyezte a bíróság, hogy a vádlottak a részükre biztosított füzetekbe feljegyzéseket készítsenek.¹ Ezek után ismertették a vádiratnak a terheltekre vonatkozó részét. Miután erre sor került, a vádlottakat kivezették. Nagy Imrével megkezdődött az egyenkénti kihallgatás.

Nagy Imre, dr. Donáth Ferenc, Gimes Miklós és Tildy Zoltán után a tárgyalás második napján került sor Maléter Pál kihallgatására.

Dr. Radó Zoltán azon kérdésére, hogy megértette-e a Legfőbb Ügyész által emelt vádat és elismeri-e a bűnösségét, Maléter Pál elmondta: a vádat megértette, de

a bűnösségét nem ismeri el. A tanács elnökének további kérdéseire válaszolva Maléter részletesen kifejtette, mit és hogyan cselekedett a forradalom első napjaiban.² Amikor az események felsorolásában a tűzszünet kihirdetéséhez ért, Maléter és dr. Radó Zoltán között az alábbi párbeszéd zajlott le:

Maléter: „Kiszálltam a kocsiból, szóval először kiültem a kocsi tetejére, nem tudtam, hogy fognak-e löni, vagy nem. Ahogy kiültem a kocsi tetejére, a házakból, meg az utca közből jöttek civilek a kocsához. Én a kocsin állva...”

Tanácselnök: (Közbeszól) „Igen, egy pillanat kérem, szóval hogy adta ki? Kiadta Ön a parancsot az egységének, hogy a tüzelést szüntessék be?”

Maléter: „Az egységem nem tüzelt, mert nem volt semmiféle fegyvere, csak én tüzeltem a harckocsiból.”

Tanácselnök: „Hát, azért mondom. A saját elmondása alapján azt mondja, egy vagy nem tudom hány kocsija volt, kettő, három vagy mennyivel volt már ott kint. Szóval a parancsnok Ön volt. Adott-e olyan parancsot az egységének, hogy a tüzet szüntessék be?”

Maléter: „Igen, adtam.”

Tanácselnök: „Adott, igen. A másik kérdésem az, hogy adott-e olyan parancsot, hogy a Kiliánban lévő népköztársaság címeres zászlón vágják ki a népköztársasági címet? Október 25-én.”

Maléter: „Arra adtam parancsot, hogy a címereket vágják...”

Tanácselnök: (Közbeszól) „Hogy jött Ön ahhoz, hogy ilyen parancsot adjon? Kitől kapott erre utasítást, hogy ilyen parancsot adjon?”

Maléter: „A honvédelmi miniszertől.”

Tanácselnök: „Igen. Meg tudná Ön nevezni, lekontrollálta azt, hogy hát ez a parancs honnan, kitől érkezett? Mert azt mondja, hogy a Hollmann főhadnagy egy papírt és cédulát adott Önnek be.”

Maléter: „Igen.”

Tanácselnök: „Betelefonált Ön a Honvédelmi Minisztériumba?”

Maléter: „Ahogy bementem a laktanyába.”³...

Tanácselnök: „Ez egy fontos parancs, nem kell Önnek magyarázni. A vezérkari főnöktől kap egy parancsot, olyant, amilyent kapott. Erre valaki bead Önnek egy kis cédulát, erre Ön intézkedik. Hát gondolom Önnek, hát egy katonának nem kell magyarázni, hogy ezt lekontrollálja. Megtörtént ez a kontroll?”

Maléter: „Igen, megtörtént.”

Tanácselnök: „Kivel beszélt?”

Maléter: „A vezérkar főügyeletével beszéltem. Egy alezredessel.”

Tanácselnök: „Kivel?”

Maléter: „Már sokat gondolkoztam a nevén, de nem tudom, hogy ki volt.”

Tanácselnök: „Igen.”

Maléter: „Alezredes volt.”

Tanácselnök: „Szóval nem tudja a nevét. Na most már kérem, igaz-e az, hogy Ön ezeket az intézkedéseket megtette ott, az utcai felfegyverzett tömeg Önt nagy óvációban részesítette, sőt Önt a vállukra emelték? Igen?”

Maléter: „Igen.”

Tanácselnök: „Ezt minek tudja be? Ennek a két intézkedésnek, hogy tűzszüneti parancsot adott, hogy kivágatta a zászlóból a népköztársasági címet, vagy mi okozta azt, hogy Önt, még aki néhány perce lövette a felkelőket, hát ezt követően vállukra emelték és stb.”

Maléter: „Igen. A kocsin állva kihirdettem: a honvédelmi miniszter tűzszünetet rendelt el és amnesztiát annak, aki a következő nap délig leteszi a fegyvert.”

Tanácselnök: „Igen.”

Maléter: „Erre a tömeg elkezdett kiabálni: éljen, éljen, mienk a néphadsereg. Felhívtam a figyelmüket arra, hogy nem arról van szó, hogy övék a néphadsereg, tűzszünet van, a fegyverüket le kell, hogy tegyék.”⁴

Maléter átállása bejelentésének idejével és jogosságával összefüggésben a kihallgatás végén az alábbiak hangzottak el:

Tanácselnök: „Nagy Imrének aznap elhangzott ezzel kapcsolatosan egy kormánynyilatkozata. Azt hallotta a rádióban?”

Maléter: „Én rádiót nem hallottam.”

Tanácselnök: „Hát szóval én úgy veszem ki, hogy Ön azt mondja, hogy 13.¹⁵ Ezt pontosan tudja, hogy ekkor történt?”

Maléter: „Az órám on ennyi volt.”

Tanácselnök: „Igen, és hogy egyik beosztottja, aki jelentette Önnek a rádióhírt.”

Maléter: „Igen.”

Tanácselnök: „Nem kellett volna először talán – volt Önnek egy parancsa. A katona a parancsot addig teljesíti, ameddig, hát, azt végre nem hajtja, vagy más parancsot nem kap. (Elhadarja.) Parancs végrehajtását abbahagyta.”

Maléter: „Elnök Úr! Kérem én abból indultam ki: a néphadsereg szabályzata szerint a parancs végrehajtása során, ha valami akadály merült fel, a parancskiadónak ezt jelenteni kell. A parancs végrehajtása során akadály merült fel, az, hogy a kormány bejelentette és nyilvánította, hogy a felkelők nemzeti hősök.”

Tanácselnök: „No de hát ezt Ön nem is hallotta, csak egyik beosztottja mondotta. Biztos volt abban, hogy így van?”

Maléter: „Trepper ezredes nem cáfolta ezt meg.”

Tanácselnök: „Hát nem a Trepper ezredesnek, hanem már előzőleg bejelentette, hanem másnap jelentette. Azt mondja, hogy nem tudja, hogy kinek. (Zörgés.) Volt egy parancsom, nem csinálom tovább.”⁵

Később, Maléter honvédelmi miniszterhelyettesi és honvédelmi miniszteri kinevezése időpontjának pontosítását követően, az október 29-éről 30-ára virradó éjszakan, a Corvin közben, Váradi Gyula vezérőrnagy vezetésével folytatott tárgyalás került terítékre. Dr. Radó érdeklődésének középpontjában az állt, hogy Maléter

ezredes milyen szerepet játszott abban, hogy a felkelők fegyvereinek átadása megghi-
úsult. Kérdéseire válaszolva Maléter Pál elmondta: amikor 29-én a Parlamentből
visszaérkezett, jelentették neki, hogy Váradi Gyula a Corvin közben van és kéri,
hogy menjen át. Megérkezésekor éppen arról vitatkoztak, hogy mi legyen a felkelők
további sorsa. Váradi azt az álláspontot képviselte, hogy az utcán nem maradhatnak,
fegyverrel az utcán nem lehetnek. A felkelők kijelentették, hogy nincs joga senkinek
követelni a fegyverek leadását, mert őket hivatalosan nemzeti hősöknek nyilvánították.⁶

„Meddő vita volt – folytatta Maléter Pál vallomását. – Váradi igen erélyesen lé-
pett fel Pongrátzcal szemben, az ott lévő Virág Váradi álláspontját képviselte, mely
szerint a felkelőknek az utcáról el kell tűnni, és a fegyvereket át kell hogy adják. Te-
hát a vita semmi konkrét eredményre nem vezetett. Ekkor mondtam én a Váradi-
nak, hogy én megpróbállok kidolgozni egy tervezetet, amely végeredményben a fel-
kelőket az utcáról eltünteti... Visszamentem a Kilián laktanyába és kidolgoztam egy
6 pontból álló tervezetet... A 6 pont szerint a felkelők egy része belép a honvédség
kötelékébe, a másik része belép a rendőrség kötelékébe, akinek ez nem felel meg,
átadják a fegyverüket és visszamennek a munkahelyükre...

Igen, ez volt az én tervezetem, amit ott Váradi helyeselt, és ahogy később érte-
sültem, a corvinisták Kiliánnál lévő részlege is elfogadott. Fellépett ellene Pongrátz
és az ott lévő orvos...”⁷

A tárgyalás következő részében, a Köztársaság téri pártház megtámadásával
kapcsolatos kérdésre Maléter Pál elmondta, hogy csak november 2-án este – amikor
Kovács vezérőrnagy és Szűcs Miklós ezredes a Kilián laktanyában tartózkodtak –
értesült arról, hogy mi is történt ott. Hogy Tóth Lajos ezredes a helyszínen súlyosan
megsebesült és kórházba szállították. Maléter határozottan állította, hogy 30-án és azt
követően nem fordult elő olyan eset, amikor egy felkelő jelentette volna neki, hogy
„megtámadtuk a pártházat, elfoglaltuk, egy csomó védőt megsemmisítettünk”.⁸

Arra a kérdésre, hogy volt-e tudomása arról: „a Kilián laktanyában kommunis-
tákat és a népi demokráciához hű személyeket, tiszteket... politikai okokból letar-
tóztattak”, Maléter elmondta, hogy valóban vittek be a laktanyába foglyokat, akik-
nek az volt a kérésük: hadd maradhassanak, mert úgy érzik, a Kiliánban
biztonságban vannak.

Ezek után – a Virág Jánossal való megismerkedésének körülményein túl – a bíró
arról kérdezte Malétert: miért értesítette őt cédulán a szovjet gyalogság közeledésé-
ről és a laktanya eltorlaszolásáról.

Maléter kifejtette, ezzel akarta megakadályozni, hogy a felkelőket meglepetés-
szerű támadás érje. A laktanyát azért torlaszolta el, mert nem akarta, hogy oda bárki
behatoljon.

További kérdésekre válaszolva Maléter közölte, hogy a corvinista felkelők nem
kértek tőle katonai segítséget, és nem is állt volna módjában az oktatással, a techni-
kai eszközök javításával kapcsolatos igényeket kielégíteni. Tagadta, hogy ezekben a
napokban a felkelők közül bárkit is tiszti rendfokozatba léptetett volna elő.

Mecséri János ezredesnek a Kiliánban tett látogatása körülményeiről, kapcsolatról a kihallgatás során Maléter Pál többek között az alábbiakat vallotta:

„Mecséri megkérdezte, hogy mi az álláspontom a történt eseményekkel kapcsolatban. Kifejtettem, hogy teljes egészében támogatom a kormányt, ... hogy a magyar szocialista demokrácia mellett állok, egy lépést sem vagyok hajlandó jobbra menni, és aki a szocializmushoz nyúl, arra tüzet nyitok. Mecséri ezt meghallgatta, azt mondta, egyetért velem és azonosul az álláspontommal, csatlakozik... Azt a látogatást akartam kelteni..., hogy Budapesten a rend helyreállt, és a katonai őrség már ott áll az utakon. Ez volt az egyik cél. A másik meg az volt, hogy a Budapestről kimenni... és a Budapestre bejönni szándékozó fegyveresek járását megakadályozzam... valamint az is célom volt, hogy a szovjet és magyar kormány utasításait nem ismerő, elszakadt alegységeket Budapestről eltereljem, hogy így a vérengzés fellángolását megakadályozzam.”⁹

Az OLLEP felhívását bemutató küldöttség október 30-i látogatásával kapcsolatban a tanácselnök elsősorban az iránt érdeklődött, hogy adott-e Maléter olyan katonai vonatkozású utasítást, „hogya másnap reggel Budapest területén szovjet katonákat találnak, azt [azokat] ellenségnek kell tekinteni és tüzelni kell rájuk”.¹⁰ Maléter határozottan tagadta, hogy nekik vagy másnak ilyen utasítást adott.

Dr. Radó részletesebben kihallgatta Maléter Pált Cowleyval történt találkozásukról, és megkérdezte, hogy a vádlott közölt-e adatokat a magyar és szovjet csapatok fegyveres erejéről, adott-e neki engedélyt arra, hogy a Kilián körül található szovjet katonai fegyvereket, harckocsikat tanulmányozza.

Maléter elmondta, hogy adatokat nem közölt, ilyen információkkal nem is rendelkezett, és Cowley tőle nem is kért engedélyt a fenti technikai eszközök szemrevételezésére.¹¹

A nyugati újságírókkal való találkozásait firtató kérdésekre Maléter elmondta: úgy számolt be nekik a történetekről, ahogy történt, és nem úgy, ahogy az később írásaikban szerepelt.

Arra a kérdésre, hogy a szovjet csapatok magyarországi elhelyezkedését tartalmazó térképet meg akarta-e mutatni nyugati újságíróknak, Maléter határozott „nemmel” válaszolt.¹²

A tárgyalás további részében a bíróság elnöke a november 4-ére tervezett, magasabbparancsnoki értekezlet megszervezésével, az arra készített írásos anyag tartalmával foglalkozott. Maléter válaszában kifejtette, hogy az értekezlettel kapcsolatos legfontosabb döntések még november 2-án, Janza Károly altábornagy honvédelmi miniszterségének idejében történtek. Ekkor, a tervezet összeállításakor a Honvédelmi Minisztérium valamennyi feladatát végigvették.

„E között szerepelt – közölte a tárgyaláson Maléter –, a semlegesség bejelentése következtében szükségessé váló hadművelési terveknek az átdolgozása. A hadművelési tervek átdolgozásáról én említettem meg, hogy két részre kell bontani... Az egyik részt [részben] egy nyugati intervenció elleni támadás, illetve védelem tervét kell ki-

dolgozni, és ki kell dolgozni... védelmi tervet arra az esetre, ha a szovjet csapatok a magyar és szovjet kormány közös akarata ellenére sem mennének ki az országból.”¹³

Ezt megelőzően Maléter szolt arról is, hogy a magasabbparancsnoki értekezlet anyagának a tartalmáért vállalja a teljes felelősséget, és ha Janza nem, akkor ő adott volna utasítást annak összehívására.

Ezzel a témával dr. Radó Zoltán befejezte Maléter Pál kihallgatását, és további kérdések feltételére adott lehetőséget a „népbíróknak”, az ügyészeknek, a védelemnek és a teremben tartózkodó vádlottaknak.

Elsőként Sulyán György népbíró kért szót. Kérdései segítségével azt próbálta bizonyítani, hogy Maléter Pál október 25-én 14 óra után, a Kilián laktanya előtt, és 28-án délután 13 óra 15 perckor a kiadott parancs megsértésével rendelte el a tűzszünetet.

Erről a kérdésről kettőjük között az alábbi párbeszéd zajlott le:

Sulyán: „Amikor ez a tűzszünet elrendelése történt, akkor ez el volt döntve a tűzszünet elrendelésének a terve?”

Maléter: „Ellenőriztem, amennyiben 25-én ellenőriztem annyiban, hogy visszahívtam a honvéd vezérkar főügyeletesét, aki a honvédelmi miniszter állandó helyettese volt, és az illető megerősítette azt, hogy a miniszter parancsa a tűzszünet, amnesztia 14 óráig – a következő nap –, de aztán meg lett hosszabbítva 22 óráig, valamint a laktanyák fellobogózása is.”

Sulyán: „Igen. Én most azt kérdeztem Öntől, hogy részletezze ezt a kérdést. Tudniillik azt kérdezem, hogy a parancsnok, aki a harcokban van, hogy a Honvédelmi Minisztériumból az eredetét a parancsnak leellenőrizte-e? Nem azt, hogy valaki felveszi a kagylót, hanem, hogy a honvédelmi minisztertől eredt-e az a parancs? Ezt kérdezem.”

Maléter: „A vezérkar főügyelete állt. A körzet parancsnokának a parancsa a miniszter parancsának számított.”

Sulyán: „Na most van egy másik kérdésem. Az önálló parancsnok, akit a honvédelmi vezérkari főnök rendel el és rendel ki, az a miniszterelnöknek tartozik felelősséggel vagy a honvédelmi vezérkar főnökének?”

Maléter: „Végső fokozaton az Elnöki Tanács Elnökének.”

Sulyán: „Nem végső fokozaton kérem. Akkor úgy kérdezem Öntől, hogy a parancsnok katonai téren a parancsnokot kirendeli valahová, melyik parancsnoknak tartozik felelősséggel?”

Maléter: „A honvédelmi...”

Sulyán: „Ki rendeli föl?”

Maléter: „A honvédelmi miniszter.”

Sulyán: „Tudniillik az előadásában, a vallomásában azt mondta, hogy a miniszterelnöknek elhangzott egy szövege a rádióban, és állítólag azt valaki hallgatta és jelentette Önnek, hogy a felkelők hősök stb., stb.”

Maléter: „Igen.”

Sulyán: „És Ön ezért hagyta abba itten akkor a hadműveletet?”

Maléter: „Én a honvédelmi miniszternek jelentettem a gátló körülményeket, ahogy ezt a szolgálati szabályzat előírja. A honvédelmi minisztertől ezen bejelentés után semminemű parancsot nem kaptam.”

Sulyán: „Na most, akkor Ön a Honvédelmi Minisztériumból jelentve kivel beszélt?”

Maléter: „Emlékezetem szerint Trepper ezredessel.”

Sulyán: „Tehát nem ellenőrizte le az eredetet? Azt sem, hogy kivel beszélt? Nem ellenőrizte?”

Maléter: „Én akkor tudtam, most nem tudom, hogy kivel beszéltem. Amíg Trepper jegyzőkönyvét nem láttam – ahol ő tagadja, hogy ott lett volna – addig, hát most is meg mernék rá esküdni, de...”¹⁴

Sulyán György után a legfőbb ügyész képviselője intézett kérdéseket a vádlotthoz. A tűzértisztú iskolások 25-i, másodszori kiküldésével kapcsolatban Maléter Pál elmondta, hogy érkezésükről nem tudott, és állította, hogy a laktanyából a Tüzoltó utcába lőni nem lehet.

A Corvin közben tartott tárgyalásokkal összefüggő ügyészi kérdések és Maléter válaszai így hangzottak:

Ügyész: „Kérem az október 29-i tárgyalások a fegyverletétellel kapcsolatban, az a 6 pont, amelyiket Ön összeállított, azok között szerepelt-e a szovjet csapatok december 15-ig történő kivonása?”

Maléter: „Engedje meg, hogy elmondjam a hat pontot.”

Ügyész: „Igen.”

Maléter: „1. pont: Az elesettek nemzeti hősök.

2. pont: Az elesettek gyermekei és feleségei állami támogatásban részesülnek.

3. pont: A fegyveres felkelésben résztvevőket megilleti a partizánok joga.

4. pont: A felkelők közül azok, akik a honvédségbe, szóval a felkelők egy része a honvédségbe, egy része a rendőrségre, a fiatalokúak tiszti iskolára kerülnek.

5. pont: A felkelők parancsnokai tiszti rendfokozattal átvételre kerülnek.

6. pont: Akinek ez nem felel meg, fegyverét átadva visszatér a munkahelyére.”

Ügyész: „Egyéb követelés?”

Maléter: „Nem volt.”

Ügyész: „Kérem Önnek személyes tapasztalata volt a tekintetben is, hogy egyesek magukat felkelőknek tekintő személyek vagyon elleni bűncselekményeket követtek el. Ezeket Ön felkelőknek tekintette, olyanoknak, akiknek a honvédségben és a rendőrségben van a helyük?”

Maléter: „A felkelőket káderezni módunk nem volt. Tudtam azt, hogyha a szervezett fegyveres erőkhöz kerülnek be, ott az ilyen elemek lelepleződnek, de viszont szervezett egységben vannak, zárt helyen, tehát sokkal jobban tudom őket ellenőrizni és kézben tartani, mint hogyha szerteszét csellengenek a városban.”¹⁵

Amikor később az ügyész „ellenforradalmároknak és banditáknak” nevezte a harcok civil résztvevőit, Maléter megjegyezte, hogy „...a fegyveres felkelőket nem ellenforradalmároknak és banditáknak, hanem a kormány értékelése alapján szabadságharcosoknak”¹⁶ tartotta.

Megerősítette azt is, hogy testi épségére egy corvinistákból álló csoport vigyázott.

Az ügyész további kérdéseire válaszolva Maléter elmondta, hogy a Magyar Honvéd című újságot, továbbá a „Forradalmi Erők és a Néphadsereg Forradalmi Tanácsának” felhívásait nem olvasta és nem írta alá, a Forradalmi Bizottságoknak, tanácsoknak vagy hasonlóknak az ülésein – kivéve az október 31-i Kilián-beli értekezletet – nem vett részt. Kifejtette, hogy a 31-i értekezleten jelenlétében szovjetellenes kijelentés nem hangzott el, és a laktanyából nem nyitottak a szovjet csapatokra tüzet. Végezetül megismételte, hogy Cowley a látogatása során nem adott részére tanácsot, és ha adott volna, azt visszautasította volna.¹⁷

Az ügyész után a tanácselnök dr. Révai Tibornak, Maléter Pál védőjének adott lehetőséget további kérdések feltételére.

A tárgyalásról készített jegyzőkönyvből kiderül, dr. Révai úgy csoportosította a kérdéseit, hogy Maléter Pál az azokra adott válaszain keresztül egyfelől cáfolhassa a vádirat hamis megállapításait, másfelől bizonyos előzmények, történések kiemelésével elérje, hogy védence tevékenységének és magatartásának a megítélése más értelmet, megvilágítást nyerjen. A vádpontok megalapozottságának, az azokban felsorolt cselekmények megtörténtének a megkérdőjelezésével végső célja az volt, hogy segítse a valósághoz közelebb álló kép kialakítását, amellyel a vádirat alapján várható legsúlyosabbnál kedvezőbb, enyhébb ítélet kiszabását érheti el.

Többek között ezért beszéltette Maléter Pált származásáról, fogságba esésének, partizán parancsnokként való bevetésének körülményeiről. Szó esett az október 22-én és 23-án az alárendelt alakulatoknak kiadott intézkedéseiről, melyekben fegyverviselési tilalmat rendelt el és személyesen tette felelőssé a parancsnokokat, hogy a fegyvereket biztosan megőrizték.¹⁸

Dr. Révai érthető okoknál fogva nagy jelentőséget tulajdonított a szovjet alakulatokkal kialakított kapcsolat és együttműködés hangsúlyozásának.

Védő: „Október 25-e és 28-a között juttatott-e Ön, juttatott-e Ön el szovjet egységekhez valaminő rajzot a saját elhelyezésükről?”

Maléter: „A szovjet és magyar egységekkel, amelyek a Czuczor utca sarkán álltak, összeköttetésben voltam az első naptól kezdve, mert a Corvin közti felkelőknek a megsemmisítése közösen történt volna. Tehát – ahogy előbb jelentettem a Tisztelt Népbíróságnak – a fehér lepedőket is azért akasztottuk ki, mert ez volt a megbeszéltek jel, hogy mi hol tartózkodunk. Ezen tárgyalások során kifogásoltam több ízben, hogy az arra járó szovjet harckocsik a Kilián laktanyát is lövik, ellőtték az épülettömbnek a közepét, és ezért nehezzé vált az épülettől távortartani a felkelőket, mert a saját életünk is veszélyeztetve volt a tüzéségi becsapódások miatt. Így állapotunk meg velük abban, hogy én a... (köhögés) kiküldök egy vázlatot, amelyben pontosan rögzítve

van, hogy tulajdonképpen mi is a Kilián laktanya. Ezt a vázlatot egy egészségügyi járőr vitte ki, a hordágyon fekvő bepólyált személynek a zsebében volt a vázlat, amit a Czuczor utca sarkán egy honvéd őrnagynak és egy szovjet ezredesnek adtak át.”¹⁹

Később Maléter órájának pontossága és a Kilián laktanya parancsnoka személyének a tisztázása után, dr. Révai a Forradalmi Karhatalmi Bizottság október 31-i ülésén a védencét ért támadásról kérdezett. Maléter a következő választ adta:

„Engem az értekezletről lehívtak telefonhoz. Ahogy mentem visszafelé, ugyanaz a személy, aki figyelmeztetett arra, hogy egy anarchista csoport ki akar nyírni, ugyanaz a személy állt a lépcsőnek az aljában és figyelmeztetett arra, hogy a Pongrátz támadást intézett ellenem az értekezleten, vigyázzak!

Felmentem az értekezletre és ott felhívták Pongrázt, hogy ismétlje meg a velem szemben támasztott észrevételeit. Pongrátz megismételte. Kifejtette, hogy nincs jogom a felkelők nevében beszélni, nem bíznak bennem, mert kommunista vagyok, elengedtem az általuk letartóztatott foglyot és megpofoztam a felkelőt. Erre az ő állítására adtam meg a választ.”²⁰

A felkelőkből alakítandó karhatalmi egységekről, valamint a munkástanácsokkal a munka felvételéről folyó megbeszélésekről és az erről – november 1-jén – kiadott rádió-közleményről, továbbá a Maléter nevében megjelent újságcikkekről szóló kérdések és az arra adott válaszok után a szovjet delegációval lezajlott tárgyalások témája került az alábbi formában terítékre.

Védő: „A szovjet delegációval folytatott tárgyalások során szó volt a szovjet hősi emlékművek helyreállításáról?”

Maléter: „Igen, szó volt. Kifejtettem, hogy a szovjet hősi emlékművek közül azok, melyeket a magyar nép helyre akar állítani, helyreállításra kerülnek maradéktalanul.”

Védő: „Mi volt az Ön álláspontja, és hogyan adott ennek kifejezést a szovjet csapatok kivonása tekintetében ezeknek a tárgyalásoknak a során?”

Maléter: „Teljes egészében a kormány álláspontját képviseltem, mely szerint különbséget tettünk a varsói egyezmény alapján itt tartózkodó szovjet csapatok és a külön áthelyezett szovjet csapatokkal kapcsolatban. A varsói egyezmény alapján itt állomásozó szovjet csapatokkal mindjárt a beszédem kezdetén kihangsúlyoztam – ahogy ez a Parlamentből beszerezni kért anyagban, anyagból is valószínűleg kiviláglik –, külön tárgyalás tárgyát képezte volna, amely tárgyalásra ki is lett jelölve a honvédség részéről Márton ezredes. A szovjet küldöttséggel folyó tárgyalásunk csak az újonnan bejött csapatok kérdését tárgyalta.”

Védő: „És milyen határidőről volt szó ezeknek a kivonása tekintetében?”

Maléter: „A szovjet küldöttség kijelentette, hogy a... szovjet kormány álláspontja szerint a csapatokat december 12-én kezdik kivonni és befejezik január 31-én. Az én észrevételem az volt, hogy kérjük a csapatok kivonását mielőbb megkezdeni, hogy december 31-ig befejezzék. Azért jelöltünk meg ilyen hosszú határidőt, hogy addig módunk legyen a rendet saját erővel helyreállítani.”²¹

Dr. Révainak a rend helyreállítását célzó kérdéseire válaszolva Maléter elmondta: egyik feltételének tartotta, hogy a felkelők, a fegyveresek a honvédség és a rendőrség zárt egységeibe kerüljenek be, ezzel 24 óra alatt megszűnt volna a fegyveresek járkálása a városban. A városparancsnoknak, Király Bélának utasítást adott az anarchista csoportok felszámolására, és tőle már 3-án értesült arról, hogy nyolc csoportot őrizetbe vettek. Mivel Király Béla „Dudás letartóztatására kiadott parancsomat nem hajtotta végre – folytatta Maléter –, ezért az Elnöki, a Minisztertanács Elnökének az engedélyével utasítást adtam Kopácsi ezredesnek, majd amikor általa sem került végrehajtásra, Márton ezredesnek a Dudás azonnali letartóztatására. ... Az csak terv volt, hogy az értekezleten [november 4-én] megbeszéltem a magasabbparancsnokokkal, hogy a ceglédi tüzér hadosztályt és a kecskeméti gépesített hadosztályt felrendeljük Budapestre a kormány támogatására karhatalmi szolgálatra, addig, ameddig a rendőrség feláll.”²²

„Kifejezte-e politikai irányvonalát ezekben a napokban?” – hangzott a védő következő kérdése.

„Igen, kifejtettem – mondta Maléter. Először amit konkrétan bizonyítani tudok. 30-án délután az „Overt” (sic!) küldöttség előtt kijelentettem, hogy aki a szocializmushoz hű marad, idejön. Ugyanezt ismételttem meg a Mecséri ezredes előtt is, kifejtve, hogy nem vagyok hajlandó egy lépést sem jobbra tenni. 31-én az értekezleten... a Pongrátz-féle úgynevezett vádakra válaszolva kijelentettem, hogy igenis kommunista vagyok, nem vagyok hajlandó egy lépést sem jobbra tenni, és garantálom, hogy Magyarországon nem lesz restauráció, kapitalista restauráció. Az újságírók előtt ugyancsak kijelentettem, hogy kommunista vagyok és partizán voltam, és nem vagyok hajlandó egyetlen lépést sem jobbra tenni. Ez után kijelentették, illetve mondták az újságírók, hogy Nyugaton már hosszabb idő óta érdeklődéssel kísérik figyelemmel Jugoszlávia magatartását. Ez benn is van abban az újságban, csak az én kijelentésem hiányzik.”²³

A régi tiszték rehabilitálásáról szót ejtve Maléter kijelentette, hogy november 2-án, amikor ez a kérdés felmerült még nem tartotta időszerűnek a megoldását, ezért kérte meg Janza Károly altábornagyot arra, hogy november 3-án reggel 8 órától csak azokat a személyeket engedjék be a minisztérium épületébe, akik október 23-a előtt is ott teljesítettek szolgálatot. Kijelentette, hogy két hétnél hamarabb semminemű rehabilitációs kérdéssel foglalkozni nem lehet, két hét után is csak az írásban beadott kérvényeket tűzheti napirendre egy bizottság.²⁴

„Milyen volt Önnek a viszonya Király Bélához?” – kérdezte a védő.

„Király Bélát én először a Kilián laktanyában az értekezleten láttam meg – felelte a vádlott. – Én úgy tudtam, hogy az értekezlet az én [karhatalommal kapcsolatos] tervemet fogja megbeszélni, illetve végrehajtását készíti elő. Ott lépett fel Király azzal, hogy felsőbb helyen jóváhagyták azt a tervet [nemzetőrség megszervezése], amit ő mond.

Király magatartásában, illetve becsületes magatartásában először november 2-án délután kezdtem el kételkedni, akkor, amikor nem úgy hajtotta végre a Külügyminiszte-

rium felszabadítását Dudáséktól,²⁵ ahogy én azt elrendeltem, mert nem fegyveres erővel ment oda ki, a külügyet támadó Dudás ellen nem csapatot, hanem egy tisztet küldött.

Ugyancsak 2-án jutott tudomásomra,²⁶ hogy Király utasítást adott Kovács vezérőrnagy kivégzésére, és utasítást adott arra, hogy a Hadműveleti Csoportfőnökség főjegyzőjét [bélyegzőjét] vigyék el. Én ekkor tudtam meg, hogy Király Béla beköltözött a Honvédelmi Minisztériumba.

Sajnos 3-a nem volt alkalmas arra – a két tárgyalás miatt –, hogy én Királyt őrizetbe vegyem. Először nekem meg kellett volna győződnöm, hogy azok az állítások igazak-e, mert személyi ellentét is forgott fenn,²⁷ tehát lehet, hogy nem voltak igazak...

A Minisztertanács Elnökének jelentettem, hogy Király magatartásával nem vagyok megelégedve, s engedélyt kértem arra, hogy november 4-én részletes jelentést tegyek ezzel kapcsolatban. November 4-én volt tervezve Királynak az őrizetbe vétele.²⁸

Ezek után három kérdésre válaszolva Maléter kifejtette, hogy a Mindszenty beszédről Erdei Ferencnek azt mondta: ha vissza akarják szerezni a papi birtokokat, akkor ők ezt – ha kell – fegyverrel is meg fogják akadályozni. Szólt arról is, hogy november 2-án, amikor a hadseregben működő forradalmi bizottságok – Forradalmi Katona Tanácsok – szervei határozmányának tervezetében olvasta, hogy ezeknek a szerveknek jogukban van a parancsnokokat leváltani, odavágta a papírokat az asztalhoz és kijelentette, hogy nem ért ezzel egyet.²⁹

A hadsereg kötelékében működő pártbizottságok megszüntetéséről így vélekedett: „’45-től szolgáltam a hadseregben. Tapasztaltam határvasz koromban, hogy a hadseregben a koalíciós kormány esetén, ha megengedik minden pártnak a működését, az a hadsereg dezorganizálódásához vezet. Az egyik szakaszparancsnok kigazda, a másik szociáldemokrata, harmadik kommunista. Parancsnok legyen az, aki össze tudja fogni [őket]. Kialakult az az álláspontom, hogy egyetlen egy pártszervezet sem működjön a hadseregben, hanem mindenki a kerületben vegyen részt. Az aztán a miniszter dolga lett volna, hogy milyen irányítást ad.”³⁰

„Az volt az álláspontom – kezdte Maléter Pál a miniszteri kinevezése körülményeiről szóló válaszát – ..., hogy mivel Janza altábornagynak sok régi munkatársa van a Honvédelmi Minisztériumban, valamint azért, mert nem tartom helyesnek, hogy tárgyalás előtt abban a szituációban kormányváltások legyenek, kértem, hogy Janza altábornagy maradjon a ..., illetve az volt a véleményem, hogy helyeslem, ha Janza altábornagy marad a honvédelmi miniszter. Ugyanezt kifejtettem 2-án este is, amikor ugyancsak a Parlamentben jó kívánságot fejezett ki valaki a miniszterre történt megválasztásomhoz. Közöltem, hogy nem vállalom.”³¹

Dr. Révai utolsó előtti kérdése az volt: mikor közzétették, hogy kinevezik honvédelmi miniszternek, kért-e bizonyos biztosítékokat. Maléter a következőket mondta.

„Biztosítékot nem kértem, de bizonyítékot vártam arra, hogy Magyarország azon az úton halad, amelyet én helyesnek tartottam, a magyar szocialista demokrácia útján. Délelőtt átadta nekem a Minisztertanács Elnöke az osztrák határzárról szóló nyilatkozatot. A nyilatkozat, ... két gépelt papír, amelyen az volt, hogy az osztrák

kormány bemutatta a külügyi képviselőknek az osztrák határon létesített határzárt. Ezt biztosítéknak tartottam mindennemű nyugati intervencióval, beszivárgással szemben. Az első helyen kellett volna említenem, mert elsőnek számított nálam a Magyar Szocialista Munkáspártnak a megalakulása, ami belső biztosíték volt arra, hogy Magyarországon a rend hamar helyre fog állni.³² A harmadik biztosíték volt pedig a szovjet kormány küldöttségének a kijelentése, amely úgy hangzott, hogy már nem arról tárgyalnak ők, hogy kivonják-e a csapatokat vagy sem, mert azt a szovjet kormány kijelentette, hogy kivonják, hanem csak a módozatról tárgyalnak.³³

Dr. Révai Tibor ekkor megkönnyebbült. Amire az eléje tárt vizsgálati anyagok és a vádirat alapján gondolni sem mert, az teljesült. Úgy érezte, hogy Maléter Pál tökéletes együttműködése következtében határozott lépéseket tettek a vádpontok megcáfolása irányában, és sikerült a bíróság egyes tagjainak védencével szembeni ellenszenvét enyhíteni. Hálás volt ezért dr. Radó Zoltánnak, a Népbírószági Tanács elnökének, aki szinte szabad folyást engedett kérdéseinek. Még egy kis, nemes család, egy blöff, egy jól megfogalmazott kérdés és egy határozott válasz – gondolta – és talán megnyertük az életben maradásért folyó küzdelmet.

„Még egy kérdésem van” – szólalt meg. „A nyomozati anyagban szerepelt egy parancs, a szovjet csapatok elleni, 4-e hajnala után... a szovjet csapatok elleni ellenállás tilalmával az Ön aláírásával.”

„Meg kell mondanom ...” – kezdte a választ Maléter Pál, de a tanácselnök közbeszólt.

„Mi a kérdés kérem, ez csak egy állítás?”

„Igen. Láta ezt a parancsot!” – tette nyomatékosá kérdését dr. Révai.

„Ilyen parancsot nem láttam és nem adtam ki” – préselte ki magából Maléter Pál a feleletet. Dr. Révai nem hitt a fülének.

„Ez a válasza?” – kérdezte reménytelenül.³⁴

Miután dr. Révai befejezte, és a többi védő sem kívánt Maléter Pálhoz kérdést intézni, a tanács elnöke a vádlottaknak adott lehetőséget a kérdésésre.

Csak Nagy Imre kért szót.

Maléter Pál arra a kérdésre, tud-e arról, hogy Nagy Imre Dudás letartóztatására közvetlenül adott parancsot, igennel válaszolt.³⁵

Ismételten a legfőbb ügyész helyettese kért szót.

„Kérem, mivel magyarázza Ön azt – intézte kérdését Maléterhez –, hogy a védelem kérdésére adott válaszából – az ellenforradalmi forradalmi bizottsággal kapcsolatban – [az derül ki], hogy éppen ez a forradalmi bizottság ajánlotta Önt miniszternek és ez akart Önnel együtt dolgozni?”³⁶

A vádlott elmondta, hogy tudomása szerint a Magyar Szocialista Munkáspárt részéről jelölték miniszternek, viszont a Forradalmi Bizottság nem őt javasolta.³⁷

Maléter Pál kihallgatásának végén a tanácselnök a következőket mondta:

„Ön a tények nagy számára adott is itten vallomást. Kívánja-e még kiegészíteni ténybelileg, összefüggően, tehát kérdések nélkül, a vád keretén belül a vallomását,

vagy pedig úgy érzi, hogy elmondott mindent, ami a vád keretén belül hát az Ön személyét illeti? Ha kíván, akkor mondja el kérem, ha még volna valami kiegészítő tényállás.”³⁸

Maléter kérte, hogy a hozzáfűzni valókat ne most, hanem az utolsó szó jogán mondhasssa el.

Dr. Radó helyére küldte Maléter Pált. Tíz perc szünet után folytatta a vádlottak – Kopácsai Sándor, Jánosi Ferenc, dr. Szilágyi József és Vásárhelyi Miklós – kihallgatását.

A TÁRGYALÁS FELFÜGGESZTÉSE

A kihallgatások befejezése után az eredeti forgatókönyvtől eltérően, a legfőbb ügyész képviselője kért szót. Előrebocsajtva, hogy „a bűnügy vizsgálata során a törvényesség előírt követelményei megtartottak, az ügyészi felügyelet érvényesült, s a vizsgálati anyag széles körben bizonyítani alkalmas a megvádolt személyek bűnösségét”,³⁹ az alábbi indoklással kérte a tárgyalás folytatásának a felfüggesztését és az ügy pótnyomozásra történő visszaadását:

„A tárgyaláson a vádlottak kihallgatása során és más bűnügyek folyamatban lévő vizsgálata kapcsán felmerültek még tisztázandó kérdések, melyek súllyal bírnak a vádlottak személyes felelőssége és így a kiszabandó büntetés mérvének a szempontjából.”⁴⁰

Az ügyészség képviselője a pótnyomozás során többek között javasolta megvizsgálni „...a Corvin közti ellenforradalmi banditák felszámolására vonatkozó október 26-i és október 28-i terv kialakulásának körülményeit, a Katonai Tanács határozatait és utasításait, az azok meghíusulásával kapcsolatos felelősség körét.”⁴¹

A védők és a vádlottak közül az ügyész javaslatára egyedül Szilágyi Józsefnek volt elutasító észrevétele.

Szilágyi sejtette, hogy a pótnyomozás elrendelése körül valami nincs rendben. Érezte, hogy ez a váratlan fordulat összefügghet annak a levélnek a tartalmával, amelyet Legfelsőbb Bíróság Elnökének 1958. február 4-én küldött el.

Ebben a levélben Szilágyi József a forradalom eseményeinek és a november 4-e után bekövetkezett változásoknak elemzése során többek között kifejezésre juttatta, hogy a Nagy Imre és társai per vádiratának az októberi eseményekről nyújtott összképe elfogadhatatlan, mivel nem szól a forradalom kitörésének legfőbb okáról, arról, „hogy a rákosizmus, a sztálinizmus magyar változata csődbe juttatta a szocializmus építését hazánkban”.⁴² Szilágyi leírta azt is, hogy „a Nagy Imre-csoport” tagjai... a nemzetközi méretekben folyó antisztálinista harc magyar frontszakaszának a katonái”, hogy október 23-tól kezdődően „a harcot elsősorban a munkásosztály, a budapesti proletáriátus vívta, előbb inkább a fiatalja, november 4-e után pedig zöme, a derékhada”.⁴³

„Teljességgel figyelmen kívül hagyja a vádirat – olvasható levelének 5. oldalán – azt a rendkívül fontos tényt is, hogy az események politikai síkon, politikai eszközökkel való megoldásának fő vonalát a magyar felső pártvezetés a szovjetekkel együtt, azzal egyetértésben alakította ki (természetesen közben állandóan harcolva a rákosista klikk ellen). »Mindenki« egyetértően hallgat arról a nagyon fontos tényről, hogy Mikojan 28-án történt elutazásáig a legaktívabban részt vett az események irányításában, hogy a 28-i kormánynyilatkozat minden lényeges intézkedéséhez hozzájárulását, beleegyezését adta. Sőt beleegyezését adta az egypártrendszer megszüntetéséhez is...”⁴⁴

Szilágyi József a személyes felelősségről szólva, az ügy megítélése szempontjából nagyon fontos kérdéseket is felvetett:

„Mit tett például a belügyminiszter Münnich Ferenc, akinek elsősorban lett volna a kötelessége, hogy éjt nappallá téve dolgozzék a rend helyreállításán? ... Münnich ezen a téren nem, egyszerűen semmit nem csinált... Rendcsinálás helyett Münnich egészen mással foglalkozott: ideológiailag meggyőzte Kádárt és végül rávette a szökésre... Kellett az ellenforradalom, hogy ürügyet adjon a beavatkozásra! Tudták a rákosisták, hogy miért Münnichre kell bízni a Belügyminisztérium vezetését!”

„Egyszerűen arról van szó – szögezte le Szilágyi –, hogy olyan súlyos csődtömeget hagytak ránk »Sztálin elvtárs legjobb magyar tanítványa« és társai, hogy annak felszámolása súlyos politikai áldozatok nélkül nem megy. Annyira kompromittálták a szocializmus ügyét, hogy nekünk időlegesen – és nem is valami rövid időre, nem egy-két évre – vissza kell vonulnunk, és újra ki kell harcolnunk a széles néptömegek bizalmát és támogatását, hogy előremehessünk. Hruscsov, Kádár és társai hiába akarják a tömegek rokonszenvét és szeretetét tankkal és szuronnal helyettesíteni, ebből fiaskónál több nem jön ki. A mi kísérletünkből még lett volna szocializmus, persze idővel és kemény munka árán, nem »hipp-hopp, terülj asztalkám« módjára, – ebből viszont sohasem lesz egyéb, csak még nagyobb baj!...

A vádirat által az októberi eseményekről, azok előzményeiről, s bennük a mi szerepünkről adott összkép oly torz, hogy én kénytelen vagyok a vádiratot a rossz emléké koncepciók perек vádiratai korszerű változatának tekinteni...

Tíz hónapja próbálok felemelni a szavam ez ellen az eljárás ellen. Sajnos, szinte eredménytelenül. A »jegyzőkönyvek« a »vallomások« egy szót sem adnak vissza ebből az ádáz tusából. Ez »nem tartozik a tárgyhoz« ... Mikor... ez év január 3-án és 4-én a feltett politikai természetű kérdésekkel kapcsolatban, egy részét a fentieknek kifejtetem, a fogalmazványt durván meghamisították. Így valósítja meg a gyakorlatban a nyomozó hatóság a Bp. [Büntető perrendtartás] azon előírását, hogy a terhelt mellett szóló bizonyítékokat is figyelembe kell venni.”⁴⁵

A fentiekén túl a levél befejező részében megfogalmazott alábbi gondolatok és főleg szándékok voltak azok, amelyek valóban hozzájárultak a tárgyalás felfüggesztéséhez és később Szilágyi József „ügyének” elkülönítéséhez, az egyszemélyes per megrendezéséhez, végső soron előrehozott kivégzéséhez.

„Bár tudom, hogy a jelenlegi hatalmi helyzet meg fogja hiúsítani, mégis javaslatot teszek Kádár János és Münnich Ferenc tanúkenti kihallgatására. Noha én egyszerűen jogi abszurdumnak tartom, hogy ugyanazon cselekményeket közösen elkövető személyek közül egyeseket megbüntetnek, másokat pedig nem – ha már így alakult a helyzet, jelenjenek meg nevezettek a bíróság előtt tanúként és próbáljanak felelni kérdéseinkre, melyeket az eseményekben játszott szerepükre vonatkozólag nekik felteszünk. Meg kell mondanom, hogy az egész tárgyalás e nélkül a szememben sokat veszít komolyságából.”⁴⁶

A Nagy Imre és társai per tárgyalása felfüggesztésének másik indítéka a bírósági tanács elnöke, dr. Radó Zoltán tevékenységével kapcsolatos, a BRFK Politikai Nyomozó Osztály munkatársai által megfogalmazott és a legfelsőbb politikai vezetés részére eljuttatott kritikai észrevételek voltak.

A per első napjáról készített jelentésben a tárgyalás menetének részletes leírása, a vádlottak magatartásának, a vádpontokkal kapcsolatos véleményének a bemutatása után az utolsó bekezdésben az alábbiak olvashatóak:

„A mai napon az első három vádlott bírósági kihallgatása befejeződött. A tárgyalásvezetés gyors és viszonylag határozott módon folyik. Hiányosság, hogy különösen az I. r. vádlottat egyes részkérdésekről túl részletesen engedték nyilatkozni. Így mód nyílt arra, hogy Nagy Imre minden egyes alkalommal hivatkozott a felső vezetőkre. A népbírák és az ügyész, valamint a védők több kiegészítő kérdést tettek fel.”⁴⁷

A tárgyalásokról készült, a fentiekhez hasonló jelentéseket a vizsgálati osztály vezetője készítette és a belügyminiszternek felterjesztette.

A belügyi szervek, Biszku Béla belügyminiszter vezetésével, meghatározó szerepet játszottak a megtorlás előkészítésének és végrehajtásának szinte minden fázisában. Tevékenységük eredményeként a büntetőeljárás egyes szakaszai összemosódtak. A már ismertett, általuk elkészített teljes vádirattal korlátozták a normális viszonyok között törvényességi felügyeletet is ellátó ügyészi szervezet munkáját, az ítélkező bíróságok összetételére tett – a gyakorlatban maradéktalanul megvalósuló – „javaslataikkal” akadályozták a bíróságok függetlenségének érvényesülését.

Valójában a büntető eljárás bármelyik szakaszába beavatkozhattak a legkülönbözőbb indokokkal – például „új nyomozati adatok, tények napvilágra kerülése, új összefüggések feltárása, a bizonyítást és közvetve a büntetés mértékét befolyásoló vizsgálatok, nyomozás szükségessége” stb. – és ezáltal az ügyet visszavehették. De visszakerült az ügy akkor is – mint azt a Nagy Imre és társai per is bizonyítja –, ha a bíró nem „a szájuk íze” szerint vezette a tárgyalást, ha a betervezett ítélet kiszabása veszélyben forgott, ha a vádlottak nem az elvártaknak és a felkészítésnek megfelelően viselkedtek, ha a válogatott tanúk egyike-másika az ügy szempontjából kedvezőtlen vallomást tett, és nem utolsósorban, ha a belső és a nemzetközi körülmények a megtorlás menetrendjének bizonyos módosítását tették szükségessé.

A nemzetközi feltételrendszerben bekövetkezett változások kezdetét Bulganyin szovjet miniszterelnök Eisenhower amerikai elnökhöz intézett – az Izvesztyija 1957.

december 12-i számában közzétett – üzenete és a NATO-tagállamokhoz is eljuttatott, hasonló tartalmú levél jelentette, melyben a szovjet vezetés többek között a nukleáris kísérleti robbantások felfüggesztésére, Közép-Európában atomfegyvermentes övezetek létrehozására, a két katonai tömb, a NATO és a Varsói Szerződés között megneemtámadási szerződés kidolgozására, az ellenséges propaganda beszüntetésére, a gazdasági és kulturális kapcsolatok fejlesztésére, s mindezek érdekében a nagyhatalmak vezetői részére csúcstalálkozó összehívására tett javaslatot.⁴⁸

1958 elején a diplomáciai offenzíva tovább folytatódott. A szovjet vezetés január elején több egyoldalú, bizalomerősítő intézkedés – például a szovjet hadsereg létszámának 300 ezer fővel való csökkentése – bejelentésével egy időben, javaslatot tett a NATO, a Varsói Szerződés és más országok kormányfőinek találkozására is, és február elején nyilvánosságra hozta Bulgaryin miniszterelnök Eisenhowerhez intézett újabb üzenetét. Mindezek a körülmények a magyar politikai vezetést a Nagy Imre-perrel kapcsolatos álláspontjának újragondolására kényszerítették.⁴⁹

A Politikai Bizottság a tárgyalás első napján, 1958. február 5-én zárt ülést tartott, melyen a testület „...figyelembe véve a nemzetközi helyzetben az utóbbi hónapokban bekövetkezett változásokat, valamint a Szovjetunió Kommunista Pártja Elnöksége elvtársi véleményét”, úgy látta, „hogy a magyarországi ellenforradalom fő bűnöseinek elítélését alá kell rendelni az egész emberiség, benne a magyar nép létkérdésének, a béke kérdésének. A fő kérdés napjainkban a hidegháború frontjának áttörése, a legfelsőbb szintű tárgyalások megtartása, a béke biztosítása”.⁵⁰

„A Politikai Bizottságnak az a véleménye – olvasható a jegyzőkönyvben –, hogy a per mostani lefolytatása ürügyül szolgálhatna a tárgyalások elől kibúvót kereső imperialista vezető körök számára. Ezért a Politikai Bizottság célszerűnek látja a pert – bizonyos kiegészítés indoklással – felfüggeszteni, illetve néhány hónapra elhalasztani.” A testület egyben megbízta Kádár Jánost, Münnich Ferencet és Biszku Bélát azzal, hogy a per felfüggesztése, illetve elhalasztása érdekében állami vonalon a szükséges intézkedéseket tegyék meg.⁵¹

Így nem történhetett más, mint az, hogy a Népbírósi Tanács elfogadta a legfőbb ügyész indítványát, elrendelte a nyomozás kiegészítését és az ügy iratait a Legfőbb Ügyészségnek visszaadta.

A Központi Vezetőséget a zárt ülésen hozott döntésről – a Politikai Bizottság határozata alapján – 1958. február 14-én Kádár János tájékoztatta. Szóbeli kiegészítésében többek között az alábbi kérdéseket vetette fel:

„Mit tudunk most csinálni: 1. Elhalasztjuk. 2. Befejezzük, de befolyásoljuk a peres eljárást, hogy olyan ítéletet hozzanak, ami nem élezné a nemzetközi helyzetet. Ez a variáció azonban nagyon rossz lenne. ... ha makacsul végigvinnénk eredeti elgondolásunkat sokat ártanánk...”⁵²

A vitában részt vevők többsége egyetértett a per elhalasztásával. Hozzászólásukban többen egyértelműen leszögezték, hogy az „ítélet elvi kérdés”, azt nem rendelhetik alá taktikai megfontolásoknak (Benke Valéria); az „ítéletről nem lehet vitatkozni, csak az

időpontról lehet szó, ... a nemzetközi munkásmozgalomnak is érdeke, hogy a bűnösöket szigorúan felelősségre vonjuk” (Kiss Dezső); „Várjuk ki a szükséges időt és akkor inkább kemény, s ne enyhe ítéletet hozunk...” (Klujber László); „Alkalmas időben súlyos ítéletet kell hozni, esetleg kegyelemmel enyhíteni a halálos ítéleteket” (Valkó Márton).

Kádár János a vita végén adott válaszában többek között leszögezte, hogy „...inkább az elnapolás mellett vagyunk, minthogy enyhe ítéletet hozunk most...” Valkó Márton és Benke Valéria álláspontjára reagálva a következőket jegyezte meg: „Valkó elvtárs felvetette, hogy hozunk halálos ítéleteket, majd utána adjunk kegyelmet. Ez nem járható út, odavetnénk az Elnöki Tanácsot a közvéleménynek. Benke elvtársnő felvetette, hogy az ítéletet elvi alapon, tehát úgy, hogy szigorú legyen. Az ítéletben érvényesül mindig a politika is.”⁵³

Kádár János kijelentette: arra, hogy a Nagy Imre csoportból külön ítéljenek el egyes személyeket, nem is gondoltak. Befejezésül a következőket mondta:

„A párton belül szögezzük le, hogy ez a kérdés alá van rendelve az osztályharc nemzetközi érdekeinek. Legyenek bizalommal, ne mondjunk konkrét jóslásokat. A mi elvi álláspontunk ebben a kérdésben világos.”⁵⁴

Hogy Kádár János szava és a Központi Vezetőség határozata mit ér, azt jól mutatja, hogy nem egészen egy hónappal később – 1958. március 6-án – Biszku Béla jóváhagyásával a BM II/8. osztálya „javasolta” a Szilágyi József ügyet – egyénileg – március 31-ig a bíróságnak átadni.

Dr. Radó Zoltán helyett – aki ekkor már szívtrombózissal és szívizom elhalással a Honvéd Kórházban feküdt, s aki a belügyi szervek jelentése szerint „belátható időn belül bírói működését nem folytathatja” – az elkülönített Szilágyi József, valamint Nagy Imre és társai ügyében tanácsvezető elnöknek a sokszorosán kipróbált dr. Vida Ferencet „javasolta” Ferencsik József rendőrnagyvezető ezredes.

A fenti „Javaslatot” március 27-én megismételték, de abban már „megjelölték” Szilágyi József ügye lezárásának és tárgyalásának pontos idejét és helyét is: 1958. április 15., a Katonai Bíróság Fő utcai épületének kis tanácsterme.⁵⁵

A Legfelsőbb Bíróság elnöke a „javaslatokkal” most is maradéktalanul egyetértett, és dr. Vida Ferenc részére a tanácsvezetői elnöki megbízást kiadta. A Népbíró-sági Tanács tagjai az eredetileg kijelölt személyek maradtak.⁵⁶

AZ ELJÁRÁS FOLYTATÓDIK

1958. június 9-én az új tanácsvezető elnök, dr. Vida Ferenc vezetésével folytatódott az 1958. február 6-án „pótnyomozás lefolytatása érdekében” felfüggesztett tárgyalás.

A vizsgálati szervek május végén láttak munkához. Márton András, Szűcs Miklós, Zólogy László, Kovács István és Maléter Pál kihallgatása után 1958. június 3-án

– azzal az indoklással, hogy a „pótnyomozás érdemleges adatokat nem állapított meg” –, határozatot hoztak a nyomozás befejezéséről.⁵⁷

A tárgyalás megnyitása után a terheltek személyi adatainak egyeztetésekor Maléter Pál, hivatkozva november 2-i előléptetésére, a tanácsvezető bíró által felolvasott ezredesi rendfokozatot vezérőrnagyra javíttatta ki.

Ezt követően dr. Vida egyenként szólította a vádlottakat, és elrendelte, hogy a vádirat rendelkező részét és a februári tárgyalás jegyzőkönyvét ismertessék előttük.

Nagy Imre a jegyzőkönyvet kiegészítve, Maléter Pállal kapcsolatban elmondta, hogy a kabinetnek nem volt a tagja, „mert a koalíciós alapon való megoszlás előírja az arányszámokat, oda tehát a kommunista párt negyediket [Nagy Imre, Losonczy Géza, Kádár János, majd távozása után Szántó Zoltán] nem küldhetett. Abban, hogy Malétert megválasztották honvédelmi miniszterré, hogy kinevezték, Tildynek az volt a szerepe, hogy nagyon helyeselte és ajánlotta Malétert. Egyébként az ajánlást nem Tildy tette, hanem a Honvédelmi Minisztériumnak a Forradalmi Bizottsága...⁵⁸

Én honvédelmi miniszternek Janzát neveztem ki, mint közismert, 28-án. Én Janzát ismertem... Ez ellen felléptek, mivel Janza gazdasági ember. Akkor került oda Maléter helyettesnek. Az, hogy aztán miniszternek nevezték ki őt, az már az ot-tani forradalmi bizottság Janza elleni harcának volt az eredménye.”⁵⁹

Másnap – június 10-én – Gimes Miklós után Maléter Pál kihallgatása következett.

„Bűnösnek érzi magát?” – kérdezte dr. Vida.

„Nem érzem magam bűnösnek” – válaszolta Maléter.

Ezt követően az elnök a jegyzővel felolvastatta a február 6-i jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatására vonatkozó részét. Az elnök kérdésére a vádlott apróbb helyreigazításokat kért, majd folytatódott a kihallgatás.

A tanácselnök – Maléter honvédelmi miniszterré történt kinevezésének körülményeivel kapcsolatos – kérdéseire válaszolva a vádlott megismételte, hogy 2-án, amikor barátian közölték vele, hogy miniszter lett, kifejtette: nem vállalja ezt a tisztséget. Ennek ellenére másnap, november 3-án a szovjet–magyar tárgyalások első fordulóját követően a Parlamentben a Minisztertanács Elnöke közölte vele, hogy az MSZMP részéről kapott javaslat alapján megválasztották miniszternek, és a kabinetnek is tagja lett.

Dr. Vida további kérdéseket tett fel a kormány összetételére vonatkozóan, Maléter a következőket válaszolta:

„Két tárgyalás és két nemzetközi tárgyalás között voltunk, és a hangulat olyan volt, hogy akkor pillanatnyilag engem jobban érdekelt a szovjet tárgyalásnak az eredménye, mintsem, hogy tudjam azt, hogy rajtam kívül, mit tudom én kik a miniszterek vagy ki a közoktatásügyi miniszter, vagy ki is volt... A súlykérdés részemre akkor a szovjet tárgyalás volt.”⁶⁰

„Az újságokban úgy jelent meg, hogy a felkelők részéről volt Ön a kabinet tagja” – jelentette ki dr. Vida.

„A felkelők részéről kicsit nehéz lett volna – folytatta vallomását Maléter –, ugyanis előző nap hoztak egy olyan határozatot, illetve adott egy olyan utasítást ki Király, aki őket közvetlenül irányította, hogy semminemű parancsomat sem lehet elfogadni. Ezt a parancsot közvetlen a Marián Istvánnak adta. Nehéz elképzelni, hogy a felkelők nekem adjanak, nekem szavazzanak meg miniszteri bizalmat és ugyanakkor megtiltsák, hogy a parancsaimat valaki végrehajtsa. Ez egy abszurdum.”⁶¹

Miután dr. Vidának nem volt több kérdése, Sulyán György népbíró kért szót, és hosszasan arról faggatódzott, hogy Maléter Pál október 28-a után miért maradt a Kilián laktanyában, és miért nem vonult be a Honvédelmi Minisztériumba.

Maléter válaszában kifejtette, hogy szolgálati helye nem a HM-ben, hanem a Várban volt, hogy az alárendeltségébe tartozó csapatok – 10 ezer ember a szénbányászat és 5 ezer ember az építőipar területén – nem a honvédség kötelékébe tartoztak, hanem haderőn kívüliek voltak.

„Laktanyám nekem Budapesten egy volt csak, a Kilián laktanya. Ezt érte közvetlenül támadás, és a... támadás teljes likvidálásáról nem lehet beszélni, hiszen a Pongrátz-féle csoport továbbra is ott volt a Corvin közben, és konkrét tudomásom volt arról, hogy a Kilián parancsnokával szemben konkrét észrevételeik vannak. Napközben a laktanyát 30-a után már el mertem hagyni, mert annyira már konszolidálódtak a viszonyok, hogy az őrségem fegverrel tudta tartani a rendet, de éjjelre nem akartam őket ott [magukra] hagyni.”⁶²

Sulyán Györgynek arra a kérdésére: ki adott neki engedélyt arra, hogy elkészítse a saját tervét, hogy egyezséget kössön „huligán elemekkel”, Maléter az alábbiakat válaszolta:

„Váradi vezérőrnagy engem azért hívott át a Corvin közbe, hogy segítséget nyújtsak neki. A segítségnyújtásnak azt a módját választottam, amikor láttam, hogy nem tudnak megegyezni, hogy leírtam egy 6 pontos tervet, amit odaadtam Váradinak, rábízva, hogy ő a felkelőkkel tárgyalva elfogadja-e, vagy sem. Én ott Váradit segítettem...”⁶³

Miután Sulyán György még mindig nem értette, hogy Maléter később, a miniszterhelyettesi kinevezést követően is miért maradt a laktanyában, a vádlott a következőket mondta:

„Miért mentem volna el? Nekem semmi közöm a Honvédelmi Minisztériumhoz nem volt, mert a Honvédelmi Minisztériummal semmi kapcsolatban nem voltam. Én a Szénbányászati Minisztériummal voltam kapcsolatban... Az időmnek a zömét a Parlamentben töltöttem. A Kiliánba aludni mentem. Azért oda mentem aludni, mert a küldöttségek zöme ott keresett engem napközben és ezekről nekem a laktanya parancsnoka, Csiba százados este a Kiliánban tett jelentést...”

A honvédelmi minisztert akkor még nem váltotta le senki, Janza altábornagy volt a honvédelmi miniszter, és irányította a Honvédelmi Minisztériumnak a dolgát. A Vezérkarnak a dolgát a vezérkar főnöke irányította, miniszterhelyettesi funkció a Honvédelmi Minisztériumban rajtam kívül, előttem nem volt. A Szervi Határoz-

mányban az én beosztásomra külön ténykedések rögzítve nincsenek, ezzel szemben akkor, amikor miniszterhelyettesnek lettem kinevezve, megkaptam a feladatot arra, hogy segítsek a szovjet tárgyalásokkal kapcsolatban kialakítani a véleményt, és segítsék a munkástanácsok rábeszélésében a munka felvételére...

A honvédelmi miniszter engem jelölt a bizottságba Kovács vezérőrnaggyal és Szűcs ezredessel együtt, és nem én mentem be a Honvédelmi Minisztériumba, hanem a honvédelmi miniszter jött a Parlamentbe megtárgyalni ezeket a kérdéseket, ahol ott volt a kormánynak az elnöke és a többi miniszter.”⁶⁴

Lakatos Péterné népbíró kért szót, a tárgyalás további részében közte és Maléter között az alábbi párbeszéd alakult ki:

Lakatosné: „Tudott arról, hogy miféle emberekből tevődtek össze a Corvin köziek?”

Maléter: „A Corvin köziek közül többel beszéltem. Voltak közülük a csepeli szabadkikötőből, a csepeli gyárból, angyalföldiek, főiskolás tán egy-kettő.”

Lakatosné: „Arról tudott-e, hogy a Corvin köziek között számosan vannak hulián, büntetett előéletű, bűnöző elemek?”

Maléter: „Nem tudtam róla.”

Lakatosné: „Nem tudott róla. Tudott-e arról, hogy a Corvin köziek különböző terrorcselekményeket hajtottak végre?”

Maléter: „Nem tudtam róla. Annyiról tudtam csak, hogy – ahogy a jegyzőkönyvben rögzítve van –, november 1-je körül, azt hiszem november 1-jén négy személyt hoztak be letartóztatva a laktanyába. Erről tudtam.”

Lakatosné: „Igen, de arról tudott, hogy a Corvin köziek különböző helyeken harcoltak, így például az Ön egysége ellen is akkor, amikor Ön ... próbálta elfoglalni, illetve elfoglalta ... [a laktanyát.] Amikor kidolgozta ezt a 6 pontot, akkor miért nem szabott olyan feltételeket a 6 pont között, hogy azokat az embereket, akik a különböző fegyveres csoportokba tartoznak és olyan elemek, hogy harcoltak egyrészt Önök ellen, másrészt a rádió védői és különböző fontos objektumok ellen, hogy ezeket nem veszik fel a különböző fegyveres szervezetekbe, a honvédség és a rendőrség kötelékébe?”

Maléter: „Ezeket minősítette a párt és a kormány szabadságharcosoknak.”

Lakatosné: „És Ön azt, hogy valaki melyik fronton esett el, az ellenforradalmárok oldalán vagy a rádió védelmében, Ön ezeket egyformán nemzeti hősöknek tekintette?”

Maléter: „Én a kormány és a pártnak az álláspontját képviseltem. Nemcsak a rádiónál estek el emberek, a laktanyában meghalt 2 tiszt és 28 katonám súlyosan megsebesült a felkelőkkel való harcban. Ennek ellenére, amikor a párt és a kormány értékelését meghallottam, igaz, hogy földhöz vágtam a puskát, de bejelentettem, hogy többet nem tüzelek. Katona vagyok és parancsot hajtottam végre.”⁶⁵

A Nagy Imre részére készített, a szovjet csapatok helyzetét rögzítő térképpel kapcsolatos népbírói kérdést követően, az ügyész kapott engedélyt további – még

mindig a miniszterhelyettesi státussal foglalkozó – kérdések feltételére. Ezek után a bíróság egyik tagja az iránt tudakozódott, hogy Maléter Pálnak hány embere volt, amikor a legényszállást és a civil lakrészt „megtisztította” a laktanya körül és meg tudná-e nevezni a vele együttműködő katonákat.

Maléter elmondta, hogy a laktanya 900 katonájából 12-vel hajtották végre a feladatot, ugyanis összesen ennyi fegyverük volt. Ennek a 12 főnek meg tudná mondani a nevét, ha betekinthezne az anyagába, mert egy sárga borítékban megtalálható az egész névsor.⁶⁶

Később – újabb népbírói kérdésre – kifejtette, hogy emlékezete szerint azért mentek Tildy Zoltánnal Mindszentyhez, hogy rávegyék arra „ne közvetlenül, hanem magnetofonra beszéljen és beszédében ne legyen semmi olyan, ami a kormány ellen szólna, hanem csak olyasmi, ami a kormányt támogatja”. Azt is elmondta, már nem emlékszik arra, hogy Tildy felszólítására vagy önként ajánlkozva mentek együtt fel a várba, ahol végül is ő nem jutott be Mindszentyhez.⁶⁷

Később Nagy Imre védője a magyar kormányküldöttség letartóztatásával kapcsolatban tett fel kérdéseket. Idézet a per hangszalagról gépelt jegyzőkönyvből:

Harmadik hang: „November 4-én, 1956-ban tartóztatták le?”

Maléter: „Engem november 3-án este 11 óra körül fogtak le.”

Harmadik hang: „Mit mondtak akkor, miért tartóztatták le?”

Maléter: „Hátra csavarták a kezemet, oldalamhoz szorították a pisztolyt és kész. Nem indokoltak semmit.”⁶⁸

Ezt követően Nagy Imre védője azt kérte Malétertől, fejtse ki, hogy „megítélése szerint mi volt a hadsereg összeomlásának az oka”. Miután a kérdező – Nagy Imre védelme érdekében – az elnök ellenvetése ellenére is ragaszkodott a válaszhoz, Maléter a következőket mondta:

„A Magyar Néphadsereg 1956 júniusától semminemű politikai irányítást nem kapott, pedig ezt 1945-től megszoktuk. Tehát júliustól semminemű politikai irányítást nem kaptunk. A budapesti vezetők egy része a tisztiházban tartott... Petőfi-köri előadásokra eljárt, azokat hallgatta. Sokan vették figyelembe a Szabad Nép cikkeit, és amikor tájékoztatást kértek a főelőjáróktól, tájékoztatást nem kaptak. Én saját magam is fordultam a közvetlen előljáróhoz, Janza altábornagyhoz, mert hozzá tartoztam, mint a bányász csapatok parancsnoka, és felhívtam a figyelmét, hogyha így fog menni tovább az uszítás Magyarországon, mint ahogy eddig megy, rövid időn belül robbani fog.

Én jártam a bányákban, jártam az építőiparban, tudtam azt, hogy mi a bányászoknak a véleménye, tudtam azt, hogy mi az építőipari munkásoknak a véleménye, akik 2.70-et keresnek egy órára.

Erre Janza altábornagy azt mondta, hogy rosszul látom a helyzetet, de ezt nemcsak nekem mondta, ezt mondták azoknak a tiszteteknek is, akik ilyen kérdésekkel fordultak hozzájuk.

A kormány tudott arról, már október előtt, hogy milyen elégedetlenség van. Bata István tudta azt, hogy Szegeden volt tüntetés, hogy Pécsen volt tüntetés, mert saját magam jelentettem neki, és igen gorombán utasított helyre. A Honvédelmi Minisztérium el is készítette a karhatalmi tervet a Vezérkar által, csak nem hagyta jóvá, nem hagyta jóvá senki. A Honvédelmi Minisztériumnak megvolt a módja arra, hogy a legtávolabb lévő csapatokat 6 óra alatt riadóztassa, minden technikai eszköz erre rendelkezésre állt, rádió, külön telefon. Ennek ellenére akkor, amikor Budapesten már tudva volt az, hogy az első tüntetés meg fog történni, akkor – ez 23-án délben volt –, akkor nem arra utasították a magasabb parancsnokokat, hogy a csapataikat őrizzék és a csapataikat helyezték készenlétbe, hanem utasítást adtak arra, hogy 24-én a csapataikat otthagya jöjjenek fel Budapestre.

Ez volt 23-án déli 13 h.-kor a Hazai vezérőrnagy, akkori Politikai Csoportfőnöknek az eligazításán. Én akkor felszóltam és megmondtam, hogy helytelenek tartom, egy tüntetés előtt állunk, Szegeden és Pécsen már tüntetés volt, Pécsen a Szabadságharcos Szövetség és a rendőrség fegyvereit akarták a tüntetők elvenni, nem tartom helyesnek, hogy a parancsnokokat elvigyék a csapatoktól. Ezt tudják többen bizonyítani. Azt mondták akkor is, még 23-án délben, hogy rosszul látom a helyzetet.

23-án este egy telefonba került volna, hogy a budapesti rend helyreállítására előre kiszemelt 7. gépesített hadosztályt felrendeljük Budapestre, és itt meggátoljon mindennemű fegyveres atrocitást. De nem ez történt. A 7. gépesített hadosztály parancsnoka beült egy gépkocsiba, leutazott Piliscsabára és felhívta a piliscsabai ezrednek a parancsnokát arra, hogy jöjjön fel Budapestre, de csak halkán, hogy ne hallják meg. 16 harckocsival nehéz úgy járni, hogy ne lehessen meghallani...⁶⁹

Lehet, hogy más csapat kapott karhatalmi riadótervet vagy karhatalmi riadó intézkedést. Az én csapataim haderőn kívüli egységek voltak, fegyverük nem volt. Én a saját szakállamra adtam nekik utasítást, hogy a széntermelésnél továbbra is fokozzák a munkát és dolgozzanak.”⁷⁰

Befejezésül a védő ügy értelmezte és foglalta össze Maléter válaszában a lényegét, hogy „az uszításal szemben, ami ekkor folyt, határozott, gerinces ellenállást a honvédség vezetői nem tanúsítottak”.

Maléter kiegészítésként megjegyezte: „Lehet, hogy voltak olyan honvéd egységek, amelyek felé más volt a honvéd vezetésnek az álláspontja.”⁷¹

Miután már másnak nem volt kérdése, Nagy Imre kapott lehetőséget arra, hogy vádlottársához szóljon. Ekkor érdekes párbeszéd hangzott el kettőjük, illetve dr. Vida Ferenc között.

Nagy Imre: „A következő. A vádirat szerint Maléter elvtárs velem politikai szövetségre lépett.”

Elnök: „Kérem, kérem, maradjunk azért a fogalmazásnál, annál, hogy Maléter Pál és nem elvtárs.”

Nagy Imre: „Kérem, tudomásul vettem. Maléter Pál vádlott vallomásában erről a kérdésről nem beszél, viszont a vádiratban ez lerögzítést nyert. A kérdésem az:

mikor, milyen feltételek mellett, milyen célból, milyen politikai feladattal léptünk mi, Ön velem vagy én Önnel politikai szövetségre?”

Maléter: „Én tudtam azt, hogy Nagy Imre a magyar kommunistáknak egyik vezető személyisége, én is kommunista vagyok. Ezenkívül semmi más szövetség közöttünk nem volt.”⁷²

Nagy Imre ezt követően tett – Maléter Pál miniszteri kinevezésével kapcsolatos – észrevétele két szempontból fontos. Egyfelől bizonyítja azt, hogy Kádár Jánosnak, a későbbi halálos ítélet megrendelőjének „ötlete” volt Maléter Pál kinevezése, másfelől megerősíti azt, hogy a hangszalag alapján készült jegyzőkönyveket is kozmetikázták, mivel a Kádár Jánossal kapcsolatban elmondottak már a következő módon kerültek írásban rögzítésre: „emlékezetem szerint Kádárral beszéltem...”

Később Maléter védőjének arra a kérdésére, hogy a kinevezést megelőzően „meghallgatta-e a honvédelmi miniszternek és a Honvéd Katonai Tanácsnak a véleményét”, Nagy Imre megismételte: „a küldöttséget hallgatta meg, és a párt részéről tárgyalták meg a kérdést, és Tildyvel beszélt Maléter kinevezéséről.”⁷³

Maléter Pál kihallgatásának a végén még Donáth Ferenc kívánt észrevételt tenni. Nagy Imre állítását cáfolva elmondta „...semmilyen kinevezés ez elé a bizottság [MSzMP Intéző Bizottság] elé nem került, Maléter Pál kinevezésének a kérdéséről sem”.⁷⁴

Az elnök figyelmeztette Malétert arra, hogy vádlottársaihoz, a tanúkhöz kérdéseket intézhet, valamint az ismertetett okiratokhoz is megjegyzést fűzhet. De miután Maléter nem élt ezzel, az elnök folytatta a tárgyalást Kopácsi Sándor, Jánosi Ferenc és Vásárhelyi Miklós vádlottak kihallgatásával.

A TANÚK KIHALLGATÁSA

A Nagy Imre és társai per nyolc vádlottja kihallgatásának a befejezése után a bíróság a bizonyítási eljárás keretében elrendelte a vád tanúinak a kihallgatását.

A tárgyalás harmadik napján – június 11-én – Márkus István tanú a kihallgatása során azt állította, hogy október 30-án Maléterrel, mint felkelő vezetővel tárgyalások folytak. Márkus emlékezete szerint Vas Zoltán volt az, aki Maléterrel tárgyalt.

Maléter védője ezzel kapcsolatban kérdéseket tett fel Márkusnak, aki többek között a következőket válaszolta:

„Maléterről abban az időben nagyon sokféle esett szó, és őt egy ideig, hát szinte legendakör övezte, és utána is Maléter tevékenységéről sokféle értesülés volt... Losonczyval való beszélgetés alkalmával ez az egy konkrétum merült fel, hogy Maléterrel tárgyalások folynak. Hogy Malétert Losonczy komoly embernek tartja, és hogy Maléterrel sikerült megegyezni, amiből én arra következtettem, minthogy tud-

tam, hogy Maléter az MDP tagja volt és a hadsereg aktív tisztje, hogy ő valamilyen elképzeléssel, esetleg ilyen, olyan részletekkel, de Nagy Imre platformján álló politikát akar majd folytatni.”⁷⁵

Maléter később Pártay Tivadarral szállt vitába, mivel a tanú azt állította, hogy Tildy Zoltán – Maléter jelenlétében – a diktatúra bevezetésének szükségességéről nyilatkozott. Tildy ezt határozottan cáfolta, és Maléter is kifejtette, hogy a jelenlétében sem a tanú által megjelölt időpontban, sem később Tildy a diktatúra kérdéséről nem beszélt.

Maléter kijelentette, hogy ez már csak azért sem lehet igaz, mert Pártayt a tárgyalásig soha nem látta, nem ismerte.⁷⁶

A következő napon, június 12-én került sor a vád – Maléter Pál tevékenységére vonatkozó – tanúinak a kihallgatására.

Elsőként Váradi Gyulát hívták be, aki az elnök kérdéseire válaszolva többek között elmondta, hogy október 29-éről 30-ára virradó éjjel Maléter, a Kilián parancsnoka ment át 22 órakor a Corvin közbe. Közölte vele, hogy 28-án beszüntette a harcot, mert meggyőződött arról, hogy becsületes emberekkel áll szemben. A fegyverek átadását szorgalmazta. Egy kétpontos javaslatot terjesztett elő, mely szerint a fegyveresek elismerik Nagy Imre kormányát és az arra alkalmasakat átveszik a honvédségbe vagy a rendőrségbe. A fegyveresek ezzel a javaslattal egyetértettek. Maléter két óra múlva eltávozott.

Később azonban visszajött és csodálkozott, hogy a felkelők álláspontja megváltozott. Ekkor újra készített egy kb. 6 pontból álló tervezetet, ezt aláírta, majd felolvasta.⁷⁷

Váradi Gyula az ügyész kérdésére a következőket mondta: „Maléterrel mint felkelő parancsnokkal tárgyaltam, magatartását azonban pozitívnak értékelem.”⁷⁸ Később népbírói kérdésre ismételten megerősítette „Maléter mint felkelő tárgyalt velem.”⁷⁹

Dr. Révai és Maléter kérdéseire válaszolva a tanú elmondta, hogy a Kilián laktanya visszafoglalását Maléter megoldotta és 28-a után szüntette be a harcot a felkelők ellen.

„A Corvin közben Maléter a fegyver letétele mellett és a kormány elismerése mellett volt. Ellenfélnek nem tekintettem őt, felkelő vezetőnek tartottam... A Katonai Tanáccsal szemben elutasító álláspontot tanúsított. Október 31-én nem tett szovjetellenes kijelentéseket, a szovjet csapatok kivonása mellett foglalt állást. Pongrátz támadta Malétert az értekezleten, mert a Corvin köziek ellen harcolt és csak később állt át, mégis ő a nemzeti hős. Az újságok őt dicsérik, a Corvin közt pedig agyonhallgatják.”⁸⁰

Az október 25-i tűzszünet elrendelésével kapcsolatban a bíróság elnöke Nagy Imre és Kádár János⁸¹ ezen a napon elmondott nyilatkozatait idézte. Kérdésére Maléter elmondta, hogy az október 25-i tűzszünetre vonatkozóan vallomását fenntartja. A honvéd vezérkar főügyelete igazolta, hogy tűzszünet van.⁸²

Váradi Maléter állítását igazolta. Azt vallotta, hogy „Tóth Lajosnak volt olyan parancsa, hogy az épületeket fel kell lobogózní”.⁸³

Másodikként Tóth Lajos tanút szólították a terembe, aki október 29-ig a Magyar Néphadsereg vezérkari főnöke volt. Ebből a beosztásából a Forradalmi Bizottság javaslatára távolították el. Tóth elmondta, személyesen adott utasítást Maléternek arra, hogy „menjen a Kiliánba, foglalja el és akadályozza meg az ott lévő fegyveresek tevékenységét”.⁸⁴ Az egykori vezérkari főnök kijelentette: eltávolítása után egy nappal, október 30-án hallotta, hogy Maléter átállt a felkelők oldalára. Utólag szerzett tudomást arról, hogy Maléter tisztogató műveleteket folytatott az épületen belül, de ezen „műveletek” lefolyását és eredményét nem ismerte.

Szólt arról is, hogy Maléter nem jelentette neki, hogy a segítségére kijelölt támogatást nem kapta meg, de utólag megtudta: a tüzértiszti iskola alegysége még gépkocsin tartózkodott, amikor géppuskatűzet kapott a Kilián környékén.⁸⁵

Maléter Tóth Lajos vallomásaához a következő észrevételt fűzte:

„A tüzéroszázad ott volt, de a parancsot nem hajtotta végre. Az odakúszó tisztnek mondtam, hogy segítséget kérek. A második parancsra küldtek oda újból erősítést a Tűzoltó utcán keresztül, viszont ezekre a felkelők tüzet nyitottak... A napi összesítő jelentésben feltétlenül benne kellett, hogy legyen, hogy körül vagyok zárva a laktanyában.”⁸⁶

Maléter kérdésére Tóth Lajos még elmondta: nem kapott jelentést arról, hogy Maléter a kormány értékelése alapján nem hajlandó tüzelni a felkelőkre. 25-én ő még arra adott parancsot, hogy Maléter „tűzzel fogja le a Corvin köz Üllői úti szakaszát”.⁸⁷

Ugyanakkor a tanú tagadta, hogy október 25-én tűzszüneti parancsot adott volna ki,⁸⁸ és állította: „Maléternek kötelessége lett volna visszakérdezni a parancsot”.⁸⁹

Ezt követően Józsa Lajos tanút, a tüzértiszti iskola hivatásos tisztjét, a 25-én kiküldött csoport egyik parancsnokát szólították kihallgatásra.

Az elnök kérdésére Józsa elmondta, hogy október 25-én, a Maléter ezredes segítségére kirendelt 100 fős csoport a Tűzoltó utca és a Páva utca kereszteződésénél „tűz rajtaütést” kapott. „A tüzet a Tűzoltó utcából előlről, a Kiliánból, a Liliom utcai részből, [a] gyermekkórház felől kaptuk” – állította a tanú, majd így folytatta:

„Azt, hogy honnan kaptuk a tüzet egy padlásról tapasztaltam. Közben megérkeztek a harckocsik. A veszélyes épületekre a harckocsik tüzet nyitottak... jelentették, hogy a Liliom utca felől parlamenterek jönnek. A tiszt fehér zászlóval, katonák kíséretében érkezett és jelentette, hogy Maléter ezredestől jön, az a parancsa, hogy szüntessük be a harcot és vonuljunk be az iskolára... Október 25-én tapasztaltuk azt a tüzértiszti iskolában, hogy a Kiliánt telefonon a felkelők keresik.”⁹⁰

Dr. Révai kérdésére Józsa elismerte: a laktanya épülettömbjét nem ismeri. Megerősítette, hogy a Kilián laktanyát a felkelők október 25-én hívták először.

Józsa kihallgatása alatt Maléter többször megismételte, hogy a középső lakrészből – ami tulajdonképpen a Kilián laktanya –, nem lehet a Tűzoltó utcába lőni. Népbírói kérdésre elmondta, hogy az egyik harckocsiját felgyújtották, és ha harckocsijával a kapuból elment volna, a felkelők akadály nélkül bejutottak volna a laktanyába. Ezt akarta pusztá jelenlétével megakadályozni. Az elnök kérdésére azt is ki-

fejtette, hogy csak páncélosokkal, élő erő – gyalogos támogatás – nélkül a harc nem lehet sikeres. Maléter kérdésre Józsa határozottan állította, hogy a Liliom utcai részből – [tehát nem a laktanyából] – tüzeltek rájuk.⁹¹

Mielőtt rátérnénk Uszta Gyula tanú kihallgatásának ismertetésére, feltétlenül szólni kell Maléter Pál tárgyalás alatti viselkedéséről, magatartásáról.

A vádiratból kiderül, hogy Maléterrel szemben három nagyon súlyos, a törvények szerint külön-külön is halálbüntetéssel szankcionálandó cselekmény miatt emeltek vádat.

Maléter felfogta és felmérte e vádak súlyosságát, helyzetének nehéz voltát. Ezt a kihallgatások során vele szemben alkalmazott bánásmódból is érezkelnie kellett. Azonban Maléter és vádlottársainak többsége között egy óriási különbség volt. Utóbbiak mindannyian politikusok voltak, akik egész életüket a politikában töltötték, tehát sokkal jobban fel tudták mérni a per politikai jelentőségét, céljait és az ebből származó következményeket.

Maléter elsősorban katonaeMBER volt, kevésbé járatos a politikában, nem ismer-te például a Szovjetunióban megrendezett kiratakpererek és általában a koncepció-s pererek mechanizmusát.

Ennek tulajdonítható, hogy amíg Nagy Imre a tárgyalást csak arra használta fel, hogy mindent elmondjon az utókor számára, amit neki el kell mondania, és nagyon jól tudta, mi lesz a per végkifejlete, addig Maléter szinte gyermeki naivitással igyekezett a konkrét vádpontokat cáfolni, harcba szállni velük, leleplezni azokat, akik nem mondanak igazat. Nála ez elvi kérdés volt, és nem tartotta magát semmilyen előre sugallt játékszabály betartásához.

A vád tanúinak – akik közül sokan a tárgyalás idején letartóztatásban voltak – hamis állításait több esetben megcáfolta. Kérdéseivel sikerült zavarba hozni, összekeverni őket, és ezzel a bíróság előtt nyilvánvalóvá tenni, hogy amit mondanak, nem igaz. Ilyenkor szemmel láthatóan elégedett volt magával, és visszatérve helyére, a második sorba, vádlottársai tekintetét kereste és várta a további biztatást.

Maléter Pál nem sejtette, hogy minden „csatát” megnyerhet, minden hamis tanúról bebizonyíthatja, hogy hazudik, és nem igaz az, amit állít, hogy egyértelműen rágalmazzák, gyalázzák, a „háborút” elveszti, és ennek csak egy lehet a vége, az ő halálos ítélete.⁹²

A tárgyalás egyik mélypontja volt Uszta Gyula kihallgatása, mely az alábbi módon zajlott le:

Elnöki kérdésre Uszta:

„1956. október 29-én éjjel érkeztem meg Budapestre, Moszkvából. 30-án találkoztam Maléter Pállal a Kilián laktanyában, ahova Janza beleegyezésével mentem el. Szándékom az volt, hogy felderítést végzek, hogy tulajdonképpen mi van ott. A Honvédelmi Minisztérium nehéz helyzetben volt, Váradi eredménytelenül volt kint. Úgy hallottam, hogy az ottani fegyveresek vezetője Maléter. Horváth vezérőrnagy-

gyal mentem a Budapesti Főkapitányságra, majd onnan a Kilián laktanyába. Egy kis helyiségben, az Üllői útra bemenve találkoztam Maléterrel.

Amikor kérdeztem tőle, hogy mi van, azt mondja, »láthatod, ennek a csoportnak vagyok a parancsnoka. Láttam, hogy a nép harcol, felkértek, hogy legyek a parancsnokuk és én elvállaltam. A gyilkosságok nem rajtam múlnak, a rádióba be kellett volna mondani a követeléseket.«

Amikor beszélgettünk három fegyveres jött be és jelentették, hogy a pártházban tartózkodókat felszámolták. Erre Maléter azt felelte, hogy »jól van fiúk«.

Ezután azt javasolta, hogy tekintsem meg, hogy mi van a Corvin közben. Elmondta, hogy aki lop, azt hogy vonják felelősségre.

Maléter kíséretében mentem át. A Corvin közben mondta, hogy ezek együttműködnek vele és hallgatnak rá.

Többek közt mondta azt is, hogy »neked Gyulám itt volna a helyed a néppel, maradj itt velünk«. A fegyveresek megpróbálták ott tartani. Maléter valóban segítségünkre volt abban, hogy nem tudtak bennünket ott tartani...»⁹³

Maléter védőjének kérdésére Uszta megismételte, hogy „...Maléterrel való beszélgetésem során többen jöttek jelentést tenni Maléternek. Még aznap Janzának elmondtam, hogy mit tapasztaltam. A Corvinból együtt jöttünk vissza.»⁹⁴

Az első ellentmondásba Uszta akkor keveredett önmagával, amikor Maléter kérdésére már azt vallotta, hogy „A Corvin közbe való menetel az én kezdeményezésem volt.”

Ekkor az elnök, hogy mentse a helyzetet, ismertette Uszta Gyula nyomozati vallomását.⁹⁵

Maléter a vallomás teljes szövegének felolvasása után felhívta a bíróság figyelmét arra, hogy a tanú a második jegyzőkönyvben még azt vallotta: azért ment hozzá a Kilián laktanyába, hogy felszólítsa a honvédelmi miniszter parancsának a teljesítésére.⁹⁶

Kérdésekre válaszolva Uszta Gyula még többször megismételte a „pártház felszámolásáról” szóló állítását, Maléter azonban kijelentette, hogy a tanú által elmondottakat tagadja, neki ilyen jelentést senki nem tett.⁹⁷

Ezek után az elnök megállapította, hogy a szembesítés eredménytelen, és a tanút elbocsátotta.

A tárgyalás Szanati József kihallgatásával folytatódott. A tanú meghallgatásával kívánták tisztázni Maléter Pál „átállásának” idejét és körülményeit.

Már az első kérdésre adott válasza egyértelművé tette, hogy az időpontok pontos meghatározásában bizonytalan, hiszen Szanati már a szolgálatba lépésének idejére sem emlékszik.

Az elnök kérdésére a következőket mondta:

„A HM főügyeleti szolgálatba lettem beosztva október 27-én vagy 28-án. Maléter ezen idő alatt többször felhívott telefonon, hogy a szovjetek állandóan lövik. Vagy tízszer megismételte ezt a közlését kemény hangon: »menj és jelentsd, hogy a Kiliánt meg akarom tisztítani. A szovjet csapatokhoz vázlatot küldök ki, hogy me-

lyik részt ne lőjék«. Ez a közlés délelőtt történt. Délután jött válasz a tervre és az engedélyezést akartam közölni. 5 óra tájban újból keresett és jelentette, hogy a Kilián laktanyát elfoglalta. Egy halottat és egy sebesültet jelentett.

Jelentette továbbá azt is, hogy idáig egymás ellen harcoltunk, de most már egymás mellett harcolunk.

Tudom, hogy ez a közlés a tűzszünet előtt volt, de ebben nem vagyok biztos.”⁹⁸

Pár perccel később elszállt a tanú bizonytalansága, amikor az elnök kérdésére már határozottan állította: bizonyos, hogy az események átértékelése előtt jelentette neki Maléter, hogy nem lő többet a felkelőkre.

Ezzel szemben Maléter Pál azt az észrevételt tette, hogy a Kilián laktanya polgári részlegének felszabadításáról másnap tett jelentést, a vázlatot a szovjet parancsnokságra október 27-én küldte ki, 28-án reggel törték át a polgári lakrészt, és, hogy nem lő többé a felkelőkre, ezt 29-én jelentette.⁹⁹

Az elnök ismertette Szanati Józseffel 1956. május 15-én felvett vallomását, mely csak tovább bonyolította a helyzetet, mivel e szerint már 25-én szolgálatba lépett, a vázlat kiküldésére körülbelül 28-án, dél felé került sor, és délután, kb. 3 óra tájban kapott engedélyt a laktanyával szomszédos épületrészek elfoglalására.¹⁰⁰

Szanati a vizsgálat során még az alábbiakat állította: „Még ugyanezen a napon – [tehát kb. 28-án] – délután 6 h. felé Maléter ismét felhívott telefonon és közölte velem, hogy tervét végrehajtotta, és a laktanya mindkét szárnyát elfoglalta. Kérdésemre közölte, hogy egy tiszt meghalt, egy pedig megsebesült az akció folyamán.

Ezután Maléter az alábbiakat mondta nekem: »Közöld a miniszterrel, hogy eddig egymás ellen voltunk, mostantól kezdve pedig egymás mellett vagyunk a forradalmárokkal.« Kérdésemre, hogy ez hogy lehet, közölte, hogy ő átjár a Corvinba, onnan pedig átjárnak hozzá a laktanyába.”¹⁰¹

Maléter a jegyzőkönyv idézett részéhez csatlakozva elmondta, hogy ez így nem történhetett, mivel Hollmann Gábor főhadnagy október 28-án halt meg.

Később – kihallgatása végén – Szanati határozottan állította: Maléter akkor mondta neki, hogy egymás mellett állnak a felkelőkkel, amikor a Kilián jobb és bal oldalát felszabadította, és ezután jelentette azt is, hogy meghalt egy fő.

Szanati József után Egervári Lászlót hívták tanúkihallgatásra a terembe.

Egervári az elnök és dr. Révai védő kérdésére többek között elmondta, hogy október 30-án találkozott Maléter Pállal, amikor az OLLEP felhívását vitték hozzá a Kilián laktanyába. Ez a felhívás a tanú állítása szerint arról szólt, hogy megszegték a szovjetek az egyezményt, és ha nem teljesítik a feltételeket, fegyveres harcra kerül sor. Maléter Galgóczival beszélt telefonon és „kijelentette, hogy most már az OLLEP is a forradalom oldalán áll...”, és ha „...a szovjet csapatok nem hagyják el határidőre az ország területét, ellenségeink, és meg kell semmisíteni őket.” „Telefonon beszélt arról is Maléter, hogy az OLLEP állományát ki kell képezni a gyűjtő palackok használatára.”¹⁰²

A tanú azt is állította, jelen voltak, amikor Maléternek jelentették, hogy a lakatnyában felsorakozott 500 emberből csak 5 hajlandó fegyvert fogni a szovjetek ellen.

Ugyanakkor Egervári kitért arra is, hogy „Maléter az elvtárs megszólítást használta. Kijelentette, hogy a szocializmus mellett kiáll... Búcsúzáskor mondta, hogyha nem hagyják el a szovjet csapatok határidőre Budapestet, akkor ellenségeink.”¹⁰³

Maléter a tanú állításaihoz hozzáfűzte, hogy a 600 katonát azért sorakoztatta fel, mert az élelmiszerhiány miatt szabadságolta őket, és Galgóczinak azért tett szemrehányást, mert nem küldött segítséget helikopteren. Abszurdumnak tartotta, hogy a repülőöket gyűjtőpalackok használatára kell oktatni.¹⁰⁴

Janza Károly kihallgatása következett.

A tanú az elnök kérdésére elmondta, hogy Malétert ügyeletes tisztként küldték ki a Kilián-beli felkelők felszámolására. Hallomásból tudták, hogy átállt a felkelők oldalára. Később Bata azt mondta neki, hogy Maléter tiltakozott nála a hír valótlanága miatt.

„Maléter nem jelentett nekem olyat – folytatta Janza Károly vallomását –, hogy átállt a felkelők oldalára. Az ő első helyettesi kinevezése tudtom nélkül történt. Malétert több alkalommal hívtam be a HM-be, de ő nem jött. 31-én, egy csütörtöki napon délután bejött, ekkor találkoztam vele először. Jelentette, hogy ő kommunista, partizán volt és megrágalmazták, hogy átállt a felkelők oldalára. A célja az, hogy a fiatalokat visszavezesse a békés munkába.

Utasítást adtam neki, hogy költözzön be a HM épületébe. Ő kijelölt magának egy szobát és otthagya a segéd tisztjét. Ezután közösen elmentünk a Parlamentbe... Precízen Maléter státusza nem volt tisztázva.”¹⁰⁵

Dr. Révai kérdésére Janza elmondta, annak hazautazását követően többször találkozott Uszta Gyulával, de nem emlékszik arra, hogy jelentette volna neki, hogy tárgyalt Maléterrel. Szólt arról is, hogy jelentést nem, de jelzést kapott a tűzértiszt iskolá parancsnokától, Koltai ezredestől, hogy Maléter viselkedése gyanús.

Ugyanezt később – Maléter kérdésére – megismételte, és kiegészítette azzal, hogy Maléter jól tudja: Trepper Iván ezredes ott tartózkodott a titkárságon. Kifejtette azt is, hogy Maléter javaslatot tett egy rehabilitációs bizottság létrehozására és egyetértett a „régí tagok beözönlésének a nem tűrésével”.¹⁰⁶

Maléter megjegyezte: miniszterhelyettesként azt a feladatot kapta, hogy segítsen a kormánynak a munka beindításában, és készítse elő a szovjet tárgyalásokat. Elmondta: arról nem tehet, hogy más épületből az ő nevében beszéltek telefonon.¹⁰⁷

Janza Károly tanúvallomásában arról is említést tett, hogy a HM körüli, egész napos harcok miatt nem tartotta valószínűnek, hogy 25-én tűzszünetet rendeltek el. Beszámolt arról, hogy november 2-án Révész Géza kereste fel – és Maléter jelenlétében – elmondta neki, hogy a Tervhivatalból el akarják távolítani „Erre Maléter beszélt a Tervhivatal Elnökével és közölte vele, hogy nem ért egyet Révész eltávolításával.”¹⁰⁸

Nagy Imre az elnök kérdésére megismételte, hogy Maléter Pál miniszterhelyettesi tisztségére az előterjesztést a pártban ő tette, és Janza Károly honvédelmi minisztert nem kérdezte meg. Kijelentette, hogy a kivonulásról tárgyaló bizottságba ők

jelölték Malétert.¹⁰⁹ Janza Károly után Tari Jánost szólították, aki kirendelésükről és a Kilián laktanyáig megtett útjukról – vallomása végén – a következőket mondta:

„A Kilián laktanyát elérve nem tudtunk bemenni, mert a bejárat szűk volt. 12 óra felé parancsot kaptam, hogy a tüzet szüntessem be és tűzzem ki a zászlót. Ekkor Maléter a harckocsiban tartózkodott. A parancsot akkor adta, amikor a telefonról jött vissza. Az ellenforradalmárok előzölöttek az épületet.”¹¹⁰

Az elnök kérdésére szólt arról is, hogy „egy röpcédulán, mely követeléseket tartalmazott, látta Maléter nevét”.¹¹¹

Maléter védőjének kérdésére Tari elmondta, hogy tüzeltek a harckocsijukra, amikor egy tiszt kúszott hozzájuk és átadott egy cédulát Maléternek. Tari később hallott arról is, hogy a fegyvereseket a kiszorították laktanyából, de ő – aki a vallomása szerint is 25-től 28-ig a pincében tartózkodott – úgy tudta, hogy Maléter és katonái a „munkásszállót nem tisztították meg”.¹¹²

Amikor Tari János a Maléter által aláírt röpcédulákról szólt, két népbíró között – a jegyzetfüzetek segítségével – az alábbi üzenetváltásra került sor:

„Tudod, hogy milyen léghőrt teremtettek ezek a röpcsik?” – írta az egyik.

„Igen! – válaszolta a másik. – Éppen ezért a legszilárdabban csatlakozom az ügyész javaslataihoz – ha azok a legszigorúbb büntetés kiszabását kérik. Ha pedig nem ezt teszi akkor én a maximális büntetés kiszabását kérem a főbűnösökre.”¹¹³

Kovács István kihallgatásával folytatódott a tárgyalás. Az elnök kérdésére a tanú egyebek mellett azt vallotta, hogy az október 28-i kormánynyilatkozat előtt Hazai közölte vele: Maléter telefonált neki, hogy nem hajlandó a felkelők ellen harcolni.

Beszámolt arról is, hogy október 30-án, déltájban felhívta Malétert és közölte vele, hogy a fővárosban három helyen szovjet csapatok tartózkodnak. S ha ezek időre nem mennek ki, megtámadják őket. Később, november 2-án, Maléter javaslatot tett neki arra vonatkozóan, hogy kik vegyenek részt a szovjet csapatok kivonásával kapcsolatos tárgyaláson.

Majd így folytatta vallomását:

„November 2-án este [Maléter] elmesélte, hogy hogyan állt át a felkelőkhöz. Azt mondta róluk, hogy igaz, tisztességes, becsületes emberek. Elmondta azt is, hogy ő kommunista, az is marad, de a szovjet csapatok menjenek ki az országból. November 3-án vegyes bizottsági ülés volt. Maléter azzal a követeléssel állt elő, hogy mivel 7 nap alatt jöttek be a szovjet csapatok, 7 nap alatt menjenek is ki... A 7 napos kivonulás[i] terv követelésétől Maléter estére már elállt.”¹¹⁴

Maléter Pál és védőjének kérdéseire válaszolva Kovács István elmondta, hogy Maléter már miniszter volt, amikor kétszer is elrendelte, hogy a minisztériumba illetéktelenül nem lehet belépni. A tanú tudott arról, hogy a Kiliánban falattöréssel elfoglaltak egy épületrészt a felkelőktől, de nem volt tudomása arról, hogy erre október 28-án került volna sor. Kijelentette, hogy nem Maléter parancsára készítették a tájékoztató térképet a szovjet csapatok helyzetéről, és 28-a előtt több ízben kapott jelentést arról, hogy Maléter kérte, ne lőjék őt a szovjet csapatok.¹¹⁵

Kovács szolt arról is, hogy megmondta Maléternek: nem ért egyet miniszterhelyettesi kinevezésével, és álláspontja akkor megegyezett Maléter véleményével.

Maléter hangsúlyozta, hogy Kovács István őt „vörös posztónak” tartotta a szovjet csapatok szemében. A szovjetek kivonásával kapcsolatban elmondta, hogy annak végső határidejét december 31-ére kérte, mivel – véleménye szerint – a sérült technika visszaadását és a búcsúztatást sem tudták volna rövidebb határidő alatt megoldani. Megismételte, hogy az emlékművek helyreállításával kapcsolatban az volt a véleménye: csak azokat állítják helyre, amelyeket a magyar nép helyre akar állítani.¹¹⁶

Dr. Révai kérdésére Kovács István és később Kopácsi Sándor is megerősítette, hogy Dudás letartóztatására Nagy Imre nevében Maléter adott parancsot.¹¹⁷

A vád következő tanújaként Szűcs Miklós lépett a terembe.

Szűcs Miklós az elnök kérdéseire adott feleleteiben – Maléter Pál kirendeléséről és a Kilián laktanyában végzett tevékenységéről szólva – kitért arra: emlékezete szerint amikor Maléter a Kilián laktanyába bement, jelentette, hogy a katonai alakulatok nem álltak át, hanem az épület egyik szárnyát birtokukba vették az „ellenforradalmárok”. Maléter jelentette azt is, hogy a laktanyában tartózkodó bányász alakulatnak nincs fegyvere, továbbá, hogy a kapott parancsot végrehajtja. A tanú elmondta, hogy október 26-án telefonon kereste Malétert. A politikai helyettese jelentkezett és közölte, hogy Maléter harcba keveredett és „tisztítja a laktanyát”.

„Másnap közölte velem Kovács vezérőrnagy – folytatta vallomását Szűcs Miklós –, hogy Maléter nem hajlandó a kapott parancsot végrehajtani. Ettől kezdve Malétert úgy kezelték, mint aki átállt az ellenforradalom oldalára és áruló.”¹¹⁸

Később a tanú a következőket vallotta:

„Váradi közölte, hogy Janzát leváltják, és helyette Király Béla lesz a honvédelmi miniszter. Én ezt elleneztem. Azt mondtam, ha Király Béla lesz a honvédelmi miniszter, bajok lesznek, mert volt horthysta tiszteket fogad. Dudás és Király Béla között volt kapcsolat. Ez abból is kitűnt, hogy amikor Dudás megtámadta a Külügyminisztériumot, Király Zólmány ezredet küldte oda, de csak egyedül.

Maléter közölte ezt Nagy Imrével és javasolta..., rendelje el másnap Király Béla kihallgatását.

Maléter másnap parancsot adott Király Bélának, hogy tartóztassa le Dudást. Én ebben nem bíztam és mondtam, hogy mást küldjenek ki Dudás letartóztatására. Tudomásom szerint nem hajtották végre ezt a parancsot.

Mielőtt a Parlamentből eltávoztunk volna, a segédtiszt közölte Maléterrel, hogy a corvinosok merényletet készülnék elkövetni ellene. Ezért más úton mentünk a Kilián laktanyába.

Egy megbeszélés alkalmával felmerült az a probléma, hogy mi lesz akkor, ha a szovjet csapatok nem vonulnak ki. Ekkor Maléter azt mondta, hogy ellenáll, van 30 napra elegendő fegyvere és lőszere.

Október 31-én vagy november 1-jén Kovács vezérőrnagy adott egy utasítást, hogy készítsünk egy térképet a szovjet csapatok jelenlegi állomáshelyéről és mozgá-

sáról. Ezt a térképet a honvédelmi miniszter számára készítettük ... Ezt bevitték a Minisztertanácsba, ahol a szovjet csapatok kivonásáról tárgyaltak. Maléter azt mondta, ha a tárgyalások nem vezetnek eredményre, a térképet megmutatja a külföldi újságíróknak.

November 3-án délben tárgyalt Maléter angol vagy amerikai újságírókkal. A térképek nálam voltak, azokat kérte tőlem Maléter, de nem adtam azokat oda. Ezután folytatta tovább a beszélgetést.”¹¹⁹

Dr. Révai kérdésére Szűcs Miklós megerősítette Kovács és ő is úgy kezelték Malétert, mint egy árulót, aki „nyilván a kormány nyilatkozata előtt állt át a felkelők oldalára”. Kiegészítette ezt azzal, hogy „október 26-án tudomásunkra jutott téves telefonkapcsolások révén, hogy a Corvin köziek a Kilián laktanyától kérnek lőszert. Maléter többször kijelentette, hogy kommunista és a szocializmus talaján áll. Élesen ellenezte a szovjet technikának a visszaadását mindaddig, amíg a szovjet csapatok itt tartózkodnak.”¹²⁰

Maléter kérdésére a tanú elismerte ugyan, hogy „a térkép rosszul tartalmazta a szovjet csapatok állását”, de hangsúlyozta, hogy a „térképen lévő jeleket civil személy is megérthette”. Elmondta, hogy Szanaitól határozott jelentést nem kapott. Egy beszélgetés alkalmával viszont olyan kijelentést tett, hogy Maléter átállt, amit a honvédelmi miniszternek – Hazai jelenlétében – jelentettek.

Ismételten megerősítette: „Határozottan emlékszem, hogy Maléter tett olyan kijelentést, hogy amennyiben a szovjet csapatok nem mennek ki, 30 napra való élelem és lőszere van, harcolni fog ellenük.”¹²¹

Maléter Pál ezt a kijelentést a tárgyaláson úgy módosította, „hogy amennyiben a szovjet és a magyar kormány határozata ellenére nem mennek ki a csapatok, harcolni fogok ellenük”.¹²² A vádlott továbbá azt az észrevételt tette, hogy november 3-án jelentett Király Bélával kapcsolatos értesüléseiről, a hadművelési térképet Nagy Imre előszobájában kapták meg, a folyosón nem volt szó a térképről.

Végezetül Maléter így reagált Szűcs Miklós vallomására:

„Kovács István a tárgyalás végén egyenesen a protokollszobába ment. Az angol és az amerikai újságírók kérdezték tőlem, hogy »Siker?« Én erre azt feleltem, hogy igen. Azt abszurdumnak tartom, hogy az újságírók előtt megmutattam a hadművelési térképet.”¹²³

„A hadművelési térképet Maléter nyilvánosságra akarta hozni”¹²⁴ – állította még egyszer Szűcs Miklós.

Az elnök megállapította, hogy a szembesítés eredménytelen maradt, a tanú kihallgatását befejezettnek nyilvánította.

Virág János vallomásának Maléter Pálra vonatkozó részében elmondta, hogy október 29-én délben találkozott először vele, amikor Maléter kijelentette a corvinosoknak: „Én mint páncélos parancsnok látom, hogy jól működtek.”¹²⁵ Virág állította, hogy Maléter a felkelőknek nem tudott fegyvert adni.

Dr. Vida Ferenc ekkor felolvastatta Maléter Pál Virág Jánosnak írt üzenetét.

„Virág bajtárs!
Embereid jelentik, hogy a Haller tér felől szovjet gyalogság jön.
A laktanyát eltorlaszolom!
Jó szerencsét.
56. 10. 29. 19.45 Maléter ezredes.”¹²⁶

A kihallgatás későbbi részében Virág tagadta, hogy Maléterért kísérőt küldött a Kilián laktanyába. A tanú szólt arról is, hogy fogoly volt a Kilián laktanyában, de őt Maléter október 30-án szabadon engedte.

Maléter Pál az utóbbi állítást kiegészítette azzal, hogy Virágot a corvinosok azért kísérték át hozzá, mert szerintük honvédségi spicli, aki fontos adatok birtokában van, amelynek a közlését meg kell akadályozni.¹²⁷

Ezen a napon, utoljára, Mecséri János tanúkihallgatására került sor, aki az elnök kérdésére elmondta: amikor felkereste a honvédelmi minisztert, Janza azt mondta neki, hogy cselekedjen belátása szerint, ezért a Kilián laktanyában akart tájékozódni Maléter szándéka felől.

„Ő [Maléter] kijelentette – mondta Mecséri János –, hogy független szocialista Magyarországot akar, földet, gyárat vissza nem adunk. A semlegességet szocialista alapon képzelte el. Kijelentette, hogy a Nagy Imre-kormányt elismeri és támogatja.”¹²⁸

Mecséri szólt arról is, hogy Maléter az összeköttetés megteremtése érdekében egy rádiót kért tőle. Megemlítette, hogy azt a feladatot kapta: tájékozódjon afelől, a szovjet csapatok elhagyják-e 31-én reggel 9 óráig Budapestet, mert ha nem, ellenséges cselekményt követnek el.

A tanú kijelentette, hogy Maléter a jelenlétében arra kérte az újságírókat: a munka felvétele mellett foglaljanak állást.

Mecséri ezek után a következőket mondta:

„November 1-jén [Maléter] utasítást adott, hogy le kell zárni Budapest külső kerületeit. Harckocsikkal és lövegekkel meg kell akadályozni, hogy a csapatok ki- és bemenjenek, meg kell akadályozni a szovjet csapatok visszajövetelét. [Később] értesítést kaptam tőle, hogy a Parlament őrzését vegyem át. November 3-án délelőtt utasított, hogy azonnal menjek Tökölre és kísérjem be a szovjet kormányküldöttséget. Az ÁVH-sokat kereső főhadnagyot a Parlamentben letartóztatta.”¹²⁹

Kihallgatása végén Mecséri János – Maléter kérdésére – elmondta, hogy a külső kerületekben az aknásítást [a harckocsi aknák telepítését] nem végezte el, és torlaszokat sem emelt, majd kijelentette, hogy ő a nemzeti demokratikus forradalomhoz csatlakozott.

Másnap – 1958. június 13-án – a tárgyalás megnyitása után tanúkihallgatásra szólították Cowley tolmácsát, Molnár Józsefet, aki az elnök kérdéseire válaszolva a következőket vallotta:

„1956. október 28-án, szerdai vagy csütörtöki napon [a Kilián laktanyában] egy segédtsízt vitt fel bennünket Maléterhez. Hárman voltunk. Cowley gratulált Maléter-

nek a sikeres harchoz. Maléter egy benzines palackot mutatott és mondta, hogy ez volt a fő fegyvere a civeleknek. Kijelentette, hogy minden erejükkel támogatják a kormányt... Cowley javasolt egy katonai diktatúrát, erre Maléter nem nyilatkozott... Cowley engedélyt kért a kilőtt szovjet tankok megtekintésére. Erre Malétertől megkapta az engedélyt... A beszélgetésen szó volt a szovjet csapatok ellen folyó harcról. Cowley felhívta a figyelmet, hogy tudni kell azt, hogy milyen csapatmozdultok vannak a dunaföldvári hídon keresztül.”¹³⁰

Dr. Révai kérdésére Molnár elismerte, hogy a kilőtt szovjet tankokat Cowleynak módjában állt máshol is megnézni.

Maléter és Molnár között vita alakult ki a látogatás időpontjáról. Molnár péntek esti időpontja Nagy Imre szerint sem felelt meg a valóságnak, hiszen ekkor Maléter nála volt a Parlamentben. Miután Molnár elbizonytalanodott, Maléter határozottan állította, hogy Cowleyék csütörtökön délben voltak nála.¹³¹

Ezen a tárgyalási napon Molnár József után tanúként szólították még Végh Tiivadart és Balogh Józsefnét, majd a legfőbb ügyész helyettese kért szót.

Bejelentette, hogy a Legfőbb Ügyészség beszerezte az „1956 október-novemberi magyarországi ellenforradalom idején a nyugati sajtótudósítók és filmriporterek által készített filmfelvételeket, és az ellenforradalom alatt és után a nyugati sajtóban – Life – megjelent, a terrorcselekményekről készült felvételeket”.¹³²

Indítványára a bíróság elrendelte a film levetítését. A felvételek nagyobb része a Köztársaság téri támadás és az azt követő lincselés megrázó, sokkoló hatású képsorait rögzítette.

A jól időzített vetítés után az elnök lehetőséget adott a vádlottaknak arra, hogy észrevételt tegyenek a látottakkal kapcsolatban.

Elsőként Maléter Pál kért szót és megrendült hangon a következőket mondta:

„November 3-án éjjel fogtak el, hogy azután mi történt, arról nem tudok. Október 23-ától november 3-ig három gyilkosságról hallottam. Ekkor minden esetben parancsot adtam az elkövetők felszámolására [elfogására]. A hozzám jövő küldöttségek – a ceglédieket kivéve – mind munkások voltak. Az eddigi dokumentumok anyagáról az volt a véleményem, azok hamisítványok. A most levetített filmre csak a bolond mondhatja azt, hogy hamisítvány. A népi demokratikus államrend megdöntésével én nem értettem egyet.”¹³³

A film megtette a hatását. A vádlottak kimondva és kimondatlanul keresték a felelősségüket a filmen látottak bekövetkezéséért. A Népbírósi Tanács azon tagjait, akik a bizonyítási eljárás, a tanúk sokszor zavaros, a tényeknek, egymásnak és még a vádiratnak is ellentmondó vallomásai miatt esetleg kételkedni kezdtek a vádlottak bűnösségében, érzelmileg felkészítette a súlyos ítéletek meghozatalára...

A „színjáték” háttérben meghúzódó rendezői ennek ellenére sem voltak elégedettek a hatással. A tárgyalást megszakítva, a színpalak mögött döntöttek arról, hogy a kitűzött cél érdekében szükség van még az utolsó „nagy adu”, Szántó Zoltán kijátszására, tanúkénti kihallgatására.

Szántó Zoltán a forradalom kitörésekor az MDP Központi Vezetőségének, majd később a feloszlott párt helyett megalakult MSZMP Intéző Bizottságának volt a tagja. Kádár János távozása után bekapcsolódott a koalíciós alapon szerveződő kabinet munkájában. Még Romániában elhatárolódott Nagy Imrének és társainak politikai céljaitól.

Szántó Zoltán vallomása Maléter Pált két szempontból érintette. Az igazmondásra való figyelmeztetés után, a bíróság elnökének Tildy Zoltánnal kapcsolatos kérdésére válaszolva a következőket mondta:

„...a semlegesség deklarálása és a Varsói Szerződés egyoldalú felbontása után én mindenáron akartam Nagy Imrével beszélni, és ez napokon keresztül nem sikerült. Végre elhatároztam, hogy egyszerűen benyitok hozzá, akár ülés van, akár nem. S egy délután be is nyitottam, s ott egy kerek asztal, az ő asztala körül ültek többen.

Ott volt Nagy Imre, ott volt Tildy Zoltán és Apró Antal és ott volt egy katonatiszt, akit én nem ismertem... Nagy Imre bemutatta a katonatisztet. Maléter Pál volt, akkor láttam először és talán azokban a napokban utoljára. És felszólították Malétert, hogy folytassa a mondókáját. Kiderült, hogy egy jelentést tett Nagy Imrének és Tildy Zoltánnak a katonai helyzetről, a Magyarországon tartózkodó szovjet csapatok hadmozdulatairól. És meg kell hogy mondjam, hogy ezt a jelentését Maléter Pál, hát igen durva, éles, igen szovjetellenes kitételekkel fűszerezte és jellemezte.

Elmondotta, hogy megkérdezték a szovjet parancsokságot, hogy milyen célból tartózkodnak [Magyarországon] ezek a csapatok; ilyen választ kaptak, olyan választ; ezeket a nyilatkozatokat Maléter Pál a saját élcélődő, durva hangnemében kommentálta.

Ezután aztán Tildy Zoltán vette át a szót, és azt javasolta Nagy Imrének, hogy hívja magához Andropov akkori szovjet nagykövetet, és követeljen felvilágosítást a szovjet csapatok magyarországi hadmozdulatairól, és erélyesen tiltakozzék, és ezt a tiltakozást szóbeli jegyzék formájában adja is át Andropovnak.”¹³⁴

Szántó Zoltán vallomásának további részében Tildy Zoltánt azzal vádolta, hogy ő Nagy Imrének – a diplomáciai szabályok durva megsértésével – azt a tanácsot adta, hogy még mielőtt a fenti jegyzéket átadnák Andropov nagykövetnek, annak másolatát Nagy Imre személyesen nyújtsa át a Budapesten akkreditált többi követnek.

Szántó Zoltán valóban részt vett egy tárgyaláson, ahol egy katonatiszt, mégpedig Kovács István vezérőrnagy, a Magyar Néphadsereg vezérkari főnöke adott tájékoztatást a szovjet csapatok beözönléséről. De a közel kétméteres Maléter Pált, aki ekkor még ezredesi rendfokozatot viselt, lehetetlen összekeverni az átlagos magasságú Kovács István vezérőrnaggyal.

Szántó Zoltán a vádlottak szinte mindegyikére valamilyen kérdésben terhelő tanúvallomást tett, és hogy ebből Maléter Pál se maradhasson ki, végrehajtotta ezt a személycserét.

Mivel Révai doktornak a fentiekről nem volt tudomása, és Maléter Pállal ebben a kérdésben nem konzultált, azzal próbálta Szántó állításainak az élet tompítani, hogy kérdésén keresztül kifejezésre jutatta: ha ez a szovjetellenes hangvétel a jelenlévőket és főleg Szántó Zoltánt sértette, miért nem utasították rendre Malétert.

A tanú kihallgatásának végén Tildy Zoltán visszautasította és rágalomnak minősítette Szántó Zoltán vele kapcsolatos állításait. Maléter Pál látva, hogy Szántó a vádlotttársaival folytatott vitában, több esetben ellenmond önmagának is, az alábbi rövid megjegyzést tette:

„Én a tanút bár láttam, de a Parlamentben vele nem találkoztam, Apró Antalt személyesen nem ismerem, ennek következtében kizárt dolog az, hogy én az ő jelenlétében akár hallott, akár egyéni véleményen alapuló szovjetellenes vagy más kijelentéseket tehettem volna.”¹³⁵

Miután Szántó Zoltán fenntartotta a Maléterrel kapcsolatban mondottakat, és Maléter sem másította meg a vallomását, a bíróság elnöke a szembesítést eredménytelennek nyilvánította.

Maléter Pál saját magára vonatkozóan egyértelműen megkérdőjelezte Szántó Zoltán szavahihetőségét. Hitelt adott viszont elsősorban a Nagy Imrével, Jánosi Fe-

rencsel és Fazekas Györggyel kapcsolatos állításainak, melyek egyértelmű cáfolatára – az elnök, dr. Vida tárgyalásvezetési technikája következtében – teljes bizonyossággal nem volt lehetőség.

Szántó Zoltán azt vallotta, hogy amikor november 4-e után a jugoszláv követségben egy beszélgetés alkalmával kifejezte az ország sorsa iránti aggodalmát, akkor „...Nagy Imre egyik legközelebbi embere, a veje, Jánosi Ferenc azt mondta, hogy azokat a nagyszabású tömegmozgalmakat, amelyek az utóbbi hetekben Magyarországon lejátszódtak, azokat mi szerveztük és mi vezettük”.¹³⁶

Szántó szavai szerint Nagy Imre ezt akkor nem cáfolta meg, sőt utána Fazekas György kijelentette, „...hogymeg nem szabad tekintettel lennünk az ingadozókra, mert az elmúlt hetek eseményei meggyőztek bennünket arról, hogy nem szabad ingadozni, hanem cselekedni kell ingadozás nélkül.

Emlékszik rá Nagy elvtárs – fordult Szántó szerint Fazekas György Nagy Imréhez –, hogy amikor a jugoszláv elvtársakkal közöltük, hogy a felkelésre vesszük az irányt, akkor ők egy ideig ingadoztak. Nagy Imre ezt nem cáfolta meg – folytatta a történetet Szántó Zoltán –, hanem az ebédre való hivatkozással a megbeszélést felfüggesztette..., de a folytatására nem került sor.”¹³⁷

A tárgyalási jegyzőkönyvből vett alábbi idézet is bizonyítja, hogy Vida Ferenc tárgyalásvezetési technikájával miképp tudta megakadályozni a Szántó Zoltán által elmondottak megcáfolását.

Nagy Imre: „Milyen lehetőségem van, elnök úr, ennek a kérdésnek a tisztázására? Tudniillik én szeretném a tényeket megállapítani, tényeket, mert én tagadom, hogy ilyesmi elhangzott.”

Elnök: „Hát tagadja? A tanú állítja.”

Nagy Imre: „Így van. És kérem a bíróságot, hogy vizsgálat vagy nyomozás, vagy nem tudom én milyen módszerek állnak rendelkezésre, lehetőségek, hogy jogilag és gyakorlatilag ezt a kérdést tegyék vizsgálat tárgyává, annyira komoly kérdés.”

Elnök: „Szóval azt megállapíthatom, úgy látom, Ön nem emlékszik. Vagy tagadja, hogy ilyen elhangzott az Ön jelenlétében? Mert az előbb azt mondta, nem emlékszik.”

Nagy Imre: „Hát én nem tudom, hogy a kettő között milyen különbségek vannak. Nem emlékszem rá, tagadnom kell, hogy ilyesmi történt.”

Elnök: „Nem. Kérem szépen, a tagadás azt jelenti, hogy én határozottan állítom, hogy én előttem ilyen nem történt. Nem emlékszem, az azt jelenti: lehet, hogy történt, lehet, hogy nem történt, de én nem emlékszem rá.”

Nagy Imre: „De én ezt nem mondom. Mert ilyesmi nem történhetett, mert azért hát, nem akarok a magam kommunista mivoltával vagy meggyőződésével vagy valamivel kapcsolatban itt semmiféle kijelentést tenni. Hát különösen nem, amikor ilyen ügyben bíróság előtt állok. Ellenben ilyen kijelentést előttem tenni, anélkül, hogy erre én ne reagálnék, hogy ezt én egyszerűen elhallgattam volna, lehetetlen. Ezért mondom azt, hogy az én jelenlétemben nem történhetett meg.”

Elnök: „Értettem. A tanú azt állítja ezek után határozottan?”

Szántó Zoltán: „A leghatározottabban. És engem is kérem az döbbsentett meg, hogy ott ül Nagy Imre, ezt hallgatja és nem utasítja vissza, nem tagadja ott, és nem tiltakozik ellene, vagyis hallgatólagosan jóváhagyta.”¹³⁸

Szántó Zoltán kihallgatásának végén Jánosi Ferenc is igyekezett cáfolni a tanú fenti állítását, de azt Szántó vallomásában ismételtén megerősítette.

A Fazekas Györgyre való hivatkozással előadottak valótlanságának a bizonyítására – a fenti körülmények között és miatt – nem kerülhetett sor, ezért amit Szántó Zoltán – a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló, a jugoszláv vezetés tudtával kirobantott, Nagy Imre és követői által előkészített fegyveres felkelésről – elmondott, Maléter Pál elhitte.

A tárgyaláson levetített film és Szántó Zoltán nem kevésbé manipulatív vallomása, valamint Nagy Imre erőltet érvelése volt az, ami után Maléter úgy érezte, hogy becsapták, és akaratlanul általa nem ismert erők játékszerévé vált.

Maléter Pálnak, a forradalom védelmében közel két éven keresztül folytatott harca mintha értelmét veszítette volna, és az igaz ügy szolgálatának hitéből fakadó erő, magabiztosság hirtelen elszállt. Ami letartóztatása óta a magánzárkában sem fordult vele elő, az most bekövetkezett: hirtelen nagyon magányosnak érezte magát.

A „BIZONYÍTÁSI KIEGÉSZÍTÉS” ELMARAD

Szántó Zoltán kihallgatása után¹³⁹ az iratismertetésre került sor, melynek során Maléter védője kérte, hogy olvassák fel Maléter Pál október közepén kiadott parancsait. Az elnök a kérésnek megfelelően idézte a nyomozati iratokban elhelyezett parancsokat.

Dr. Révai a „bizonyítás kiegészítés” keretében kérte Hollmann Gábor főhadnagy klinikai felvételi lapjának és halotti anyakönyvi kivonatának a beszerzését a 2-es számú gyermekklinikáról és a rádió által közvetített szövegek – felkelőkhöz szóló felhívás, a tüzszünet kihirdetésének időpontjára vonatkozó közlés stb. – másolatát, melyekkel egyértelműen bizonyítani lehetett volna, hogy Maléter telefonbejelentésére október 28-án, tehát az események ártértékelése után került sor.

A védő kérte azt is, hogy kutassák fel a Honvédelmi Minisztérium főügyeletes tisztjének és a Kilián laktanyának a távmondati füzetét, továbbá az 1956. november 3-i szovjet–magyar tárgyalás jegyzőkönyvét és az osztrák kormánynak a nyugati határzárra vonatkozó nyilatkozatát. Kérte Bata István tanúkenti kihallgatását arra vonatkozóan, hogy Maléter mikor – október 27-én, vagy 28-án – fordult hozzá: intézkedjen, mert őt a rádió igazságtalanul ellenforradalmárnak nevezte.

Kérte Kalocsai József, Németh József, Halápi Jenő tanúkenti kihallgatását annak igazolására, hogy Maléter Pál a bejelentéséig – október 28-áig vagy 29-éig – a szárnyépületekben harcolt a felkelők ellen.

Kérte annak a tartalékos tisztnek a tanúkihallgatását, aki az Úri utca 64–66. szám alatt dolgozott, és bizonyítani tudja, hogy Maléter október 28-án katonáival ellenőrzése alá vonta a Ferenc körút felé eső épületrészt, valamint Sólyom Károlyt és feleségét, továbbá Tóth István századost, akik tanúsíthatják, hogy nevezettek a laktanyában védelmet kaptak.

Végezetül Maléter védője kérte szakértő kirendelését annak megállapítására, hogy a Kilián laktanyából lehet-e géppuskával a Tűzoltó utcába lőni.

Befejezésül dr. Révai javasolta, hogy Maléter Pált a bíróság hallgassa meg arra vonatkozóan, hogy milyen kitüntetésekot kapott.¹⁴⁰

Az elnök kérdésére Maléter elmondta, hogy megkapta a Magyar Szabadság Érdemrend ezüst fokozatát, a Kiváló Munkáért kitüntetés arany fokozatát, a Magyar Népköztársasági Érdemérem arany és ezüst fokozatát, a Petőfi Díszérmét, kapott szovjet kormánykitüntetést, a Fegyverrel a hazáért minisztertanácsi kitüntetést, továbbá birtokosa a Szénbányászat Kiváló Dolgozója kitüntetésnek is.

Kapott több dicséretet a vezérkari főnöktől, a Központi Vezetőség a '47-es választások alkalmából végzett munkájáért Oklevélben (Okiratban) részesítette.¹⁴¹

A vádlottak és védők bizonyítás kiegészítési kérelmeinek beterjesztése után, a legfőbb ügyész helyettese kért szót. Kijelentette, hogy az „indítványok legnagyobb része irreleváns tényekre vonatkozik, olyanokra, amelyek nincsenek a vád tárgyává téve”, és „a lefolytatott bizonyítási eljárás alapján a tényállás kellően tisztázható...” ezért „az előterjesztett bizonyítási kérelmek elutasítását indítványozza”.¹⁴²

A Népbírószági Tanács rövid tanácskozás után, elfogadta az ügyész érvelését, és a bizonyítaskiegészítési indítványokat elutasította. Az erről szóló végzés indoklásában olvasható, hogy az indítványok „olyan tényekre vonatkoznak, amelyek a tárgyalás során már sokoldalúan megvilágítást nyertek”.¹⁴³

Ezek után a Tanács elnöke a bizonyítási eljárást befejezettnek nyilvánította és felkérte a legfőbb ügyész képviselőjét, hogy perbeszédét tartsa meg.

A PER- ÉS VÉDŐBESZÉDEK

A perbeszéd bevezetőjében az ügyész foglalkozott a Nagy Imre körüli csoportosulás kialakulásával és a csoport tevékenységével, azzal, hogy ennek a csoportosulásnak az ideológiai alapját Nagy Imre művei képezték, ezek ideológiai tengelye a hatalmi tömbön kívül álló szuverén, semleges Magyarország volt. Szólt arról is, hogy Nagy Imre milyen úton lett a Minisztertanács elnöke, „...hogyan akadályozta

meg az ellenforradalom felszámolását” azzal, hogy feloldotta a kijárási tilalmat és nem engedte a statárium végrehajtását. Az ügyész véleménye szerint ennek volt a következménye, hogy „...október 28-án kihirdették a népi demokratikus forradalmat”.

A vádirat fő megállapításait megtartva, értékelte Nagy Imre kormányzása alatt kifejtett tevékenységét, elemezte védekezésének módszerét, a november 4-i rádiónyilatkozat jelentőségét és Nagy Imrének a jugoszláv követségen kifejtett állítólagos ténykedését.

A vádlottak tevékenységének egyenkénti „értékelését” követően úgy nyilatkozott, hogy „valamennyi vádlottal szemben fenntartja – a vádiratban foglalt minősítéseknek megfelelően – a vádat.

Perbeszéde végén Nagy Imrére, Gimes Miklósrá, Maléter Pálra a „legsúlyosabb”, Kopácsi Sándorra „a legsúlyosabbnál valamivel enyhébb”, Donáth Ferencre „hosszabb tartalmú szabadságvesztés”, Jánosi Ferencre „középmértékű”, Tildy Zoltánra és Vásárhelyi Miklósrá „középmértéken aluli” büntetés kiszabását kérte.¹⁴⁴

Elmúlt éjfél, amikor a Tanács elnöke a tárgyalást félbeszakította.

Június 14-én délelőtt fél tízkor dr. Vida Ferenc megnyitotta a tárgyalást. A nap első részében a védőbeszéd megváltására került sor.

Dr. Révai Tibor – Maléter Pál védelmében – az alábbiakat mondta el:

„Októberben a rádió egymás után tett közzé újabb és újabb közléseket a felkelők fegyverletételének határidejére vonatkozóan. A kérdéses cédulát eljuttatták a vádlotthoz a páncélosba. Ő a parancsot telefonon leellenőrizte.

Katonai vonalon parancs volt a fellobogózásra. A vádlottnak október 25-éről való állítását alátámasztják Szűcs Miklós és Váradi tanúk vallomásai. Október 30-án nem volt szüksége helikopteres lőszerszállítmányra. A vádlott körül kialakult felkelői glóriához a téves telefonkapcsolás járult hozzá. Ő eközben tisztogató műveleteket hajtott végre a Kilián laktanyában. Október 28-án vagy 29-én bejelentette, hogy nem tüzel tovább a felkelőkre, de a bejelentés időpontja vitás. A vádlott előadása szerint 13 óra 25 perckor történt a tűzszünetre vonatkozó közlés. A kormánynyilatkozat – nem vitásan – több órával előzte meg a tűzszünetet. Szanati tanú tud arról, hogy Maléter a terv végrehajtása után jelentette be, hogy nem harcol tovább. Uszta Gyula tanúvallomását nem lehet alapul venni, mert ellentmondásos. Baloghné vallomása is aggályossá teszi Uszta vallomását. Maléter a corvinisták tevékenységét nem irányította. Virág az utcán várta őt, amikor átment hozzájuk. Váradi tanú szerint Maléter a kormány oldalán álló felkelőparancsnok volt.

Az október 31-i Kilián-beli értekezleten a felkelők támadták Malétert, mert nekik a harcok során veszteségeket okozott. A körülötte kialakult legenda ugródeszka volt a ellenforradalmárok számára. Szántó Zoltán szerint cinikusan szovjetellenes volt. Kovács vallomása szerint a vádlott nem képviselte az azonnali kivonulás követelését. Kinevezését vele Nagy Imre nyilván [csak] közölte.

A kinevezése a párttal egyetértésben történt. Jellemző az akkori helyzetre, hogy a honvédelmi miniszter a tűzszünetről a rádióból értesült. A hűtlenséggel kapcsola-

tos tényállás bizonyítást nem nyert, Molnár és Szűcs vallomása nem alapozza meg az idevonatkozókat. A hűtlenség és a zendülés a vádlott terhére nem állapítható meg.

Nincs szükség velem szemben a legsúlyosabb büntetés kiszabására, hogy bebizonyíthassa a továbbiak során a néphez való hűségét.”¹⁴⁵

AZ UTOLSÓ SZÓ JOGÁN

A védőbeszéd után a vádlottak szólhattak az utolsó szó jogán. Maléter Pál a tárgyaláson levetített film és Szántó Zoltán vallomásának hatása alatt gyötrődve ke-reste felelősségét a számára – az előző napig – teljesen ismeretlen események bekövetkezéséért. Úgy érezte, hogy ismét cserben hagyták, félrevezették, becsapták. A kétségek között csapongó gondolatait így foglalta mondatokba:

„Engem november 3-án fogtak el, és én attól kezdve egészen a tárgyalásom megkezdéséig és a tanúvallomások megkezdéséig abban a hiszemben voltam, hogy az amit én tettem, helyes volt. Nem hittem a dokumentációs anyagoknak, mert azt hittem, hogy az csalás. Mindenféle teóriákat állítottam össze saját részemre, politikai elképzeléseket, tanúkat szedtem elő emlékezetemből az én igazságomnak az igazolására. Tegnap azonban itt volt egy elvtárs, Szántó Zoltán, s az ő vallomásából meg-láttam, hogy azoknak van igazuk, akik másfél éven keresztül azt mondták nekem, hogy Magyarországon igenis ellenforradalom volt.

Aztán ismertette lett egy anyag, amely arra világít rá, hogy voltak személyek, akik már október előtt idegen követséggel tartottak fenn kapcsolatot, először mint magánszemélyek, majd mint miniszter. Ha én ezekről tudok, akkor a tűzszüneti pa-rancs után nem lépek be a Parlamentbe. Vagy védem a laktanyát tovább a felkelők-ke szemben, vagy felmegyek a parancsnokságra, de a Parlamentbe a lábamat be nem teszem.

Persze a Népbíróság nem azt vizsgálja, hogy kik mit tettek volna, hanem azt, hogy ki mit tett.

A kémkedés és zendülés büntetését továbbra sem ismerem el. Nem követtem el, de a népi demokrácia megdöntésére irányuló szervezkedés támogatását azt elkövettem, ha akaratlanul is. Szocialista bíróság előtt állok, szigorú ítéletüket kérem.”¹⁴⁶

Ebben a pillanatban cinkosan néztek össze a megtorlás gépezetének a tárgyaló-teremben és a lehallgató készülékek mellett ülő tagjai. Sikertől, végre sikerült ma-nipulálniuk, megtörniük azt az embert, aki minden információtól elzárva, a magánzár-ka majd kétéves szorító bilincse ellenére, az életöszönét is visszafojtva az utolsó pillanatig ellenállt, naponta vívta harcát fogvatartóival és sokszor önmagával, a meg-élt és zárkója mélyén számtalanszor újraálmodott forradalom védelmében.

AZ ÍTÉLET

Másnap, június 15-én 17 órára vezették fel a vádlottakat a tárgyalóterembe. Dr. Vida Ferenc előbb ellenőrizte, hogy mindenki, akinek a jelenlétét a törvény előírja, megjelent-e, aztán kihirdette a Népbírószági Tanács alábbi ítéletét:

A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának Népbírószági Tanácsa az 1958. június hó 15. napján kelt és nyomban jogerőre emelkedett TB. IVb. 003/1958-18. számú ítéletével Nagy Imrét, dr. Donáth Ferencet, Gimes Miklóst, Kopácsi Sándort és dr. Szilágyi Józsefet a BHÖ 1. pont (1) bekezdése szerinti, a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésével elkövetett bűntettben, Tildy Zoltánt a BHÖ 1. pont (2) bekezdése szerinti, a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalom előmozdításával elkövetett bűntettben, Maléter Pált a BHÖ 1. pont (1) bekezdése szerinti, a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló cselekménnyel elkövetett bűntettben, dr. Jánosi Ferencet és Vásárhelyi Miklóst a BHÖ 1. pont (2) bekezdése szerinti, a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben tevékeny részvétellel elkövetett bűntettben, ezenkívül Nagy Imrét a BHÖ 35. pont (1) bekezdése szerinti hazaárulás bűntettében, Maléter Pált és Kopácsi Sándort a KTBTK. 29. §-ába ütköző és a 30. § (2) bekezdése szerint minősülő vezetőként elkövetett zendülés bűntettében bűnösnek mondta ki és ezért:

Nagy Imrét, Gimes Miklóst, Maléter Pált és dr. Szilágyi Józsefet főbüntetésként halálra, mellékbüntetésként teljes vagyonekbobzásra, Maléter Pált ezenkívül további mellékbüntetésként rend- és díszjelek elvesztésére;

dr. Donáth Ferencet főbüntetésként 12 évi börtönre, mellékbüntetésként a büntető törvényben felsorolt egyes jogok gyakorlásától 10 évi eltiltásra és teljes vagyonekbobzásra;

Tildy Zoltánt főbüntetésként 6 évi börtönre, mellékbüntetésként a büntető törvényben felsorolt egyes jogok gyakorlásától 6 évi eltiltásra és teljes vagyonekbobzásra;

Kopácsi Sándort főbüntetésként életfogytiglani börtönbüntetésre, mellékbüntetésként állásvesztésre, továbbá a büntető törvényben felsorolt egyes jogok gyakorlásától 10 évi eltiltásra, valamint a rend- és díszjelek elvesztésére és teljes vagyonekbobzásra;

dr. Jánosi Ferencet főbüntetésként 8 évi börtönre, mellékbüntetésként a büntető törvényben felsorolt egyes jogok gyakorlásától 10 évi eltiltásra és teljes vagyonekbobzásra;

Vásárhelyi Miklóst főbüntetésként 5 évi börtönre, mellékbüntetésként a büntető törvényben felsorolt egyes jogok gyakorlásától 5 évi eltiltásra és 1000 Ft részleges vagyonekbobzásra ítélte.¹⁴⁷

Dr. Vida Ferenc az ítélet szóbeli indoklásában kifejtette, hogy a Népbírószági Tanács a tárgyalás során felvett bizonyítékok mérlegelése alapján Maléter Pállal kapcsolatban az alábbi tényállást állapította meg:

„Maléter Pál V. rendű vádlottra sem merült fel adat, hogy a Nagy Imre által vezetett szervezkedésnek tagja, résztvevője lett volna. Október 25-én, amikor a Kilián laktanya megtisztítására kapott parancsot, megingott. Arról értesült ugyanis, hogy fel kell lobogózni kivágott címerű zászlóval a kaszárnyát. Ezt a felkelőkkel való érintkezésre, közeledésre alapnak találta, de még ekkor nem vált a zendülők vezérévé.

Tényként kell viszont megállapítani, hogy jóval a tűzszünet bejelentése előtt állt a felkelők oldalára és ezentúl a felkelők oldalán harcolt. Nagy Imre ezért a felkelői érdeméért nevezte ki honvédelmi miniszterhelyettesnek, majd honvédelmi miniszterré. Bár többen figyelmeztették, hogy a Szovjetunió kormánya provokációnak tekintheti Maléter kinevezését, ismerve szovjetellenes beállítottságát. Tényként megállapítja a Népbírószági Tanács Maléter és a Corvin köziek szovjet haderő elleni fegyverbarátságát. Ez az izzó szovjetellenessége abban a kijelentésében jut kifejezésre, hogy a Kilián laktanyát mindenféleképpen tartani fogja, valamint a Budapestre vezető utak eltorlaszolására adott és részben végrehajtott parancsa.(sic!)

Olyan tény, amelyből a Köztársaság téri támadásban való szerepére pontos tényállást lehetne megállapítani, nem merült fel, de tényként leszögezi a Népbírószági Tanács, hogy október 30-án, amikor a Corvin közti felkelők a Köztársaság teret ostromolták, az ő fogdájában őrizték a corvinközieknek azt a foglyát, akivel szemben az a gyanú merült fel, hogy a HM beépített embere, és azért attól kellett tartaniok, hogy elárulja őket. Aznap este viszont már Maléter elengedte.

Tényként kellett megállapítani azt is, hogy jelenkezett nála három személy, hogy a parancsot végrehajtották, a pártházban az ellenállást felszámolták. (Ezt támasztja alá Uszta Gyula vallomása.)

Végül a Népbírószági Tanács tényként állapítja meg azt is, hogy a Kilián laktanyában V. rendű vádlottat meglátogatta Cowley, az angol követség katonai attaséja, akitől Maléter a szövetséges szovjet hadsereggel kapcsolatban katonai tanácsot fogadott el és engedélyezte a kilótt szovjet harckocsik tanulmányozását...

Maléter Pál V. rendű vádlott azzal a tényével (sic!), hogy bejelentette, hogy nem hajlandó a továbbiakban a honvédelmi miniszter parancsát végrehajtani, a Ktbt. 29. §-a szerint zendülés büntettét, parancsnoki vezetői minőségben, tehát 30. § (2) bekezdés szerint követte el.

A vádlott ezzel a bejelentésével a felkelők oldalára állt át, ezzel a proletárdiktatúra törvényeink szerinti szövetsége, államrendünk oltalmazóját támadja hátba. (sic!) Ebben az irányban konkrét katonai műveletekre adott is parancsot, amit végre is hajtottak. (a fővárosba vezető utak eltorlaszolása) Cselekménye tehát egyben a BHÖ 1 (1) szerint: népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló cselekményekkel elkövetett büntettet is megvalósítja.

Nem állapította meg a Népbírószági Tanács e vádlott bűnösségét a vád szerinti kémkedés büntettében, mert bár – mint a tényállás tartalmazza – lényegében a cselekményre vonatkozó gyanú beigazolódott, de a Népbírószági Tanács úgy látta, hogy ezen magatartása, mely bűncselekményt valósít meg, az államrend megdöntésére

irányuló cselekményeinek szerves része és nem az állam külső biztonsága ellen irányult. Minthogy maga a beigazolt bűncselekményt képez, csak a minősítés kérdésében foglalt el a Népbírósi Tanács a vádtól eltérő álláspontot, felmentő rendelkezésnek nem volt helye...

Maléter Pál V. rendű vádlottba a proletáriátus állama bizalmát helyezte, magas katonai beosztásában ezzel a bizalommal visszaélt és esküjét megszegve szembefordult a proletárdiktatúrával.

Népi demokráciánk védelme a legsúlyosabb büntetés kiszabását követelte meg.²¹⁴⁸

Az elnök a szóbeli indoklást követően jelezte, hogy az indoklást a bíróság a törvényes határidőn belül írásba fogja foglalni. Közölte azt is, hogy az ítélet jogerős, fellebbezésnek helye nincsen.

Dr. Vida Ferenc ezek után felhívta a halálra ítéltet, hogy nyilatkozzanak, kérik-e kegyelmet.

Nagy Imre az elnök kérdésére a következőket válaszolta:

„A halálos ítéletet a magam részéről igazságtalannak tartom, elfogadni nem tudom. Egyetlen vigaszom az, hogy a magyar nép és a nemzetközi munkásosztály felment a súlyos vádak alól. Úgy érzem, eljön majd az az idő, amikor igazságot lehet szolgáltatni az én ügyemben. Kegyelmet nem kérek.”²¹⁴⁹

Gimes Miklós kegyelmet kért.

Maléter Pál az elnök hozzáintézett kérdésére az alábbiakat válaszolta:

„Tegnap a Népbírósi Tanács szigorú ítéletét kértem, most mégis kérek kegyelmet.”²¹⁵⁰

A halálraítéltek nyilatkozatai után a tanács elnöke felszólította a vádlottak védőit, hogy nyújtsák be kegyelmi kérvényeiket.

Nagy Imre, Gimes Miklós és Maléter Pál védői kegyelmet kértek védenecik számára és engedélyt arra, hogy kegyelmi kérelmüket írásban nyújthassák be.

Dr. Vida Ferenc az engedélyt megadta, egyben figyelmeztette a védőket, hogy a kérvényeket fél órán belül nyújthatják be a tanács jegyzőjének. Bejelentette, hogy az írásban beadható kegyelmi kérelmek beérkezése után, de legkésőbb fél óra elteltével, a Legfelsőbb Bíróság Népbírósi Tanácsa zárt ülést tart, a kegyelem kérdésében való döntés céljából, amelyre nyilatkozattétel végett a legfőbb ügyészt meghívta.

Közölte továbbá, hogy a kegyelem tárgyában való döntést nem a Legfelsőbb Bíróság Népbírósi Tanácsa, hanem a Budapesti Fővárosi Bíróság fogja kihirdetni az érdekeltek előtt.

Ezek után dr. Vida Ferenc a tárgyalást berekesztette és engedélyt adott a vádlottak elvezetésére.

19 óra volt.

Alighogy a zárkájukba visszaértek, sorakoztatták a halálra ítéltet és megerősített őrséggel, rabomobillal az Országos Börtön területén lévő Kisfogház siralomházába kísérték őket, ahol külön-külön zárkában várták a kegyelmi tanács döntésének kihirdetését.

NINCS KEGYELEM!

Fél órával a tárgyalás befejezése után dr. Vida Ferenc megnyitotta a kegyelmi tanácskozást, amelyen rajta kívül megjelentek Bíró Mihály, Fehér Kálmán, Lakatos Péterné, Sulyán György népbírák és a legfőbb ügyész képviselőjében dr. Szalay József.

Rausch László ismertette, hogy a kegyelmi kérvények beérkeztek, majd az elnök utasítására sorban felolvasta azokat.

Maléter Pál védője, dr. Révai Tibor utoljára ismertetett kegyelmi kérvényében az alábbiakat írta:

„Mélyen tisztelt Elnöki Tanács!

Maléter Pál védelmében a halálbüntetés enyhítése érdekében előterjesztett kegyelmi kérelem i n d o k a i t a következőkben terjesztem elő:

A Legfelsőbb Bíróság Népbírószági Tanácsának ítélete szerint Maléter Pál a zendülést mint vezető azáltal követte el, hogy jóval az 1956. október 28-i tűzszünet előtt telefonon bejelentette az akkori honvédelmi miniszternek: a felkelők átértékelése folytán többé a felkelőkre tüzelni nem fog.

Az ítélet is feltételezi, hogy ezt megelőzően harcolt a felkelők ellen.

A bejelentés időpontjárólmondotta Kovács István tanú: a kormánynyilatkozat előtt egy órával vagy félnappal, pontosan nem emlékszik.

Távol áll tőlem az a szándék, hogy ítéleti megállapításokat mérlegeljek itt, de a kegyelmi kérelemben azt a kézenfekvő momentumot kívánom kihangsúlyozni, hogy Maléter Pál ezen, zendülést jelentő s annak minősített telefonbejelentése olyan időpontban történt, amikor már a levegőben volt, tudott volt a Nagy Imre által megtestesített kormány további, döntő jelentőségű engedménye a felkelők számára.

A tűzszünet bejelentése a rádióban a vonatkozó nap 13 óra 20 perckor történt. Maléter Pál kezdettől fogva állította, hogy az említett bejelentést a Honvédelmi Minisztériumnak 13 óra 15 perckor tette meg, akkor, amikor egyik tisztje a fegyveres felkelés átértékeléséről adott jelentést. Az ügy egyik vádlottja (Jánossy) [sic!] vallotta, hogy már 1956. október 27-én számos személlyel közölte a fegyveres felkelés értékelésében beállt változást. A Szabad Nép akkori, október 28-i száma vezércikkében a felkelés új fajtájú méltatását tartalmazza.

Maléter Pál bejelentése előtt harcolt a felkelők ellen. Az ismeretes október 31-i gyűlésen a felkelők vezére szemére veti a felkelőknek okozott nagy veszteséget.

S miközben Maléter Pál nehéz körülmények között folytatja harcát a felkelőkkel és hiába kért segítséget az akkori Honvédelmi Minisztériumtól, megszületik a Kilián laktanya »hős védőjének« legendája, azáltal, hogy a IX. kerületi Kiegészítő Parancsnokság telefonját [telefonján], amelynek száma azelőtt a Kilián laktanya száma volt, Maléter, illetve segédtisztje nevében telefonkapcsolat keletkezik a IX. kerületi Kiegészítő Parancsnokság és a felkelők között. Amikor a rádió a Kilián-belieket 28-a

előtt ellenforradalmároknak nevezte, Maléter Pál a miniszter beavatkozását kéri tiltakozás céljából. (Janza vallomása a tárgyaláson.)

Maléter Pál bejelentését nyíltan tette meg, nem alattomosan. Telefonon közli, hogy nem tüzel tovább a felkelőkre, mintegy várva, hogy mit szólnak ehhez. De senki nem válaszol, senki sem figyelmezteti, sem Janza akkori honvédelmi miniszter, sem a vezérkar főnök[e], sem Kovács István, sem Szűcs ezredes. Nem is vizsgálják ki, mi történt Maléterrel. Nyilván nincs is erre már idő, hiszen ez a bejelentés talán csak egy órával előzte meg a kormánynak azt a nyilatkozatát, amely a fegyveres felkelés átminősítését jelentette.

Sőt, mindazok a katonai vezetők, akik hivatva lettek volna Malétert megfelelően figyelmeztetni, később minden zokszó nélkül együttműködnek vele, akkor, amikor Maléter már vezető pozícióba kerül.

Arra kérem tehát az Elnöki Tanácsot, szíveskedjék e kérelem elbírálásakor figyelembe venni, hogy ez a bejelentés mindenképpen olyan időpontban történt, amikor a Nagy Imre-kormány állásfoglalása már nem volt és nem is lehetett titok, és hogy az ügy anyaga Maléter Pál részéről felkelői tevékenységet nem derített fel. A zendüléssel kapcsolatos tevékenysége tehát tulajdonképpen kisebb súlyú és jelentőségű, mint a VI. rendű vádlott ilyenek minősített tevékenysége, aki fővárosunk rendőrkapitánya volt.

A BHÖ 1. pont (1) bekezdés szerint minősített magatartása keretében a szovjetellenesség forrása elvitathatatlanul a Nagy Imre-kormány, helyesebben Nagy Imre állásfoglalásaira, határozataira, bejelentéseire vezethető vissza. Maléter Pál, mint oly sokan mások, Nagy Imrében a tapasztalt, párthű kommunista vezetőt látta, s abban a meggyőződésben volt, hogy Nagy Imre a párt irányítása mellett, a pártvezetőséggel egyetértésben teszi meg nyilatkozatát. Jellemző Maléter Pál magatartására Kovács István vallomása, aki ebben a vonatkozásban vallotta: Maléter Pál a szovjet küldöttséggel való tárgyalásai során engedett minden merevségéből, amikor Kovács István ennek helytelenségét megemlítette. A Kovács Istvánnal való beszélgetés után Maléter Pál e kérdésben olyan álláspontot foglalt el, mint a delegáció valamennyi többi tagja. (Kovács István, Szűcs Miklós stb.)

Miniszterhelyettesi és miniszteri tevékenysége lényegileg a munka megkezdése érdekében folytatott megbeszélésekben, felhívások szövegezésében és a szovjet delegációval folytatott tárgyalásokban merül ki, amely tárgyalások során végeredményben a bizottsági tagtársaival egyöntetű álláspontot foglalt el. A kormányban kifejtett tevékenysége tehát szinte kisebb, mint a IV. rendű vádlott tevékenysége.

Maléter Pál ismételen hangoztatta kommunista voltát, a szocializmushoz való hűségét, a felkelő vezérek október 31-i gyülekezetében is Dudást nyilvánosan megbélyegezte. Fellépett Király Bélával szemben, akinek letartóztatását szervezte. November 2-án védelmébe vette Révész altábornagy elvtársat (Janza vallomása.) Végig hordta mellén a Szénbányászat Kiváló Dolgozója vörös csillag formájú kitüntetését. Ez a kitüntetés a letétjében lévő legutóbbi egyenruháján nyilván fellelhető.

Maléter Pál a régi értelmiség néphez hű tagja, aki önként jelentkezett partizánnak, s mint ejtőernyős áldozatos harcokban küzdött a szovjet hadsereg oldalán, majd a felszabadulás után képességei teljes kifejtésével vette ki részét a szocializmus építésében. Nem kétséges, hogy Nagy Imre által való befolyásoltság, a féktelen ellenforradalmi uszítás sodorta őt abba a cselekvésébe, amelyet az ítélet a legsúlyosabb büntetéssel sújtott.

Az utolsó szó jogán tett nyilatkozatában Maléter Pál megtörtén, megrázó szavakkal ismerte be bűnösségét a tárgyalás anyaga alapján, Szántó Zoltán tanú vallomása alapján, akinek a szavaiból megtudta, hogy Nagy Imre már 1956. október 23-a előtt idegen állam követségével tárgyalt, s november 4-e után idegen állam követségén tevékenykedett. Utolsó szavaiból is félreérthetetlenül tárult elő, milyen hatást fejtett ki rá Nagy Imre személye.

Felkelői legenda született Maléter Pál körül (Koltai vallomása) azok részéről, akik az ő személyét az ellenforradalom akkori fejlődési szakaszában ugródesztkának vélték felhasználni. Maléter Pálnak a tárgyaláson hangoztatott kommunista volta, az ennek hangsúlyozását tartalmazó kijelentései 1956. október végén és november elején ezt a »felkelői legendát« semmivé teszik.

Ezért kérem a Tisztelt Elnöki Tanácsot, adjon Maléter Pálnak kegyelmi elhatározással lehetőséget, hogy magatartásával, élő szavával, majdani munkájával még jobban cáfolja meg nyilvánosan ezt a legendát.

Úgy érzem, hogy a legsúlyosabb büntetés végrehajtására Maléter Pállal szemben közel 20 havi vizsgálati fogság után ma, Népköztársaságunk megszilárdulásának időszakában nincsen szükség, és Maléter Pál a kegyelemre a múltbeli munkájához hasonló áldozatkész magatartásával érdemességét be is fogja tudni bizonyítani.”¹⁵¹

A kérvények ismertetése után az elnök – a kegyelmi tanácskozás forgatókönyve szerint – felkérte a legfőbb ügyész képviselőjét, hogy a halálraítélt Nagy Imre, Gimes Miklós és Maléter Pál vádlottak kegyelemre ajánlása tárgyában tegye meg nyilatkozatát.

Dr. Szalay József a vádlottakat kegyelemre nem ajánlotta és nyilatkozata megtétele után elhagyta a termet.

Ezek után az elnök dr. Vida Ferenc felkérte a tanács népbíró tagjait, hogy a kegyelemre ajánlás tárgyában tegyék meg nyilatkozataikat.

A népbírák és dr. Vida Ferenc a vádlottakat kegyelemre egyhangúlag nem tartották méltónak.¹⁵²

A népbírák a kegyelmi kérvények elutasításának rövid szóbeli indoklásakor Maléter Pállal kapcsolatban az alábbiakat mondták el:

Lakatos Péterné népbíró:

„V. rendű Maléter Pál vádlottat figyelemmel arra, hogy tevékenységével nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a szovjetellenes hangulat az országban fokozódott, képviselte az ellenforradalmi nacionalista követeléseket, és katonai esküjét megszegve átállt a fegyveres ellenforradalmárok oldalára, kegyelemre méltónak nem tartom.”

Fehér Kálmán népbíró:

„V. rendű Maléter Pál vádlott, a Néphadsereg áruló tisztje esküjét megszegve átállt a fegyveres ellenforradalmi felkelés oldalára, szószólójává vált az ellenforradalmi követeléseknek, tekintélyes része volt a nagyarányú vér- és anyagi áldozatokban, ezért kegyelemre nem ajánlom.”

Bíró Mihály népbíró:

„V. rendű Maléter Pál vádlott a Kilián laktanyában folytatott tevékenységével, a felkelőkhöz való átállásával, a proletárdiktatúra államának megvédésére tett esküjének megszegésével olyan súlyos bűncselekményeket követett el, hogy kegyelemre nem méltó.”

Sulyán György népbíró:

„V. rendű Maléter Pál vádlott nem hajtotta végre a részére kiadott katonai parancsot. Az ellenforradalmárok oldalára történt átállásával hazaárulást követett el. Esküjét súlyosan megszegő katonatisztet kegyelemre nem tartom méltónak.”¹⁵³

A vég és ami utána következett

AZ ÍTÉLETET VÉGREHAJTJÁK

A kegyelmi tanács fenti határozatának az ismertetésére még ezen a napon, június 15-én 23 órakor sor került a Budapesti Országos Börtönben. Az ítélet rendelkező részének, valamint a Népbírószági Tanács kegyelmi tanácskozása döntésének ismertetésén megjelentek: dr. Bimbó István a tanács elnöke, Kovács Ernő és Horváth István népbírák, dr. Balogh János fogalmazó, dr. Doktor János ügyész, dr. Bárd Imre és dr. Révai Tibor meghatalmazott védők.

A tanács elnöke az ítéletki hirdetést megnyitotta, megállapította, hogy a megjelenésre kötelezettek jelen vannak, majd utasítására elővezették Nagy Imre, Gimes Miklós és Maléter Pál elítélteket.

A személyazonosságuk ellenőrzése után felolvasták a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága Népbírószági Tanácsának TB. Nb. 003/1958/-18. számú ítéletének rendelkező részét, valamint a Népbírószági Tanács kegyelmi tanácskozásának döntését.

Ezek után dr. Bimbó István, a tanács elnöke közölte az elítéltekkel, hogy az ítéletet 1958. június 16-án reggel 5 órakor hajtják végre.

Miután Nagy Imre, Gimes Miklós és Maléter Pál a kihirdetést tudomásul vette, elvezették őket.¹

Öt óra múlva az elítélteket kivezették a Kisfogház végén lévő kivégzőhelyre, ahol már állt a három akasztófa.

Dr. Bimbó István kiküldött bíróként a személyazonosság ismételt ellenőrzése, az ítélet rendelkező részének és a kegyelmi tanácskozás eredményének újbóli felolvasása után az ítélet végrehajtása céljából átadta az elítélteket az ítéletvégrehajtónak, azzal, hogy teljesítse kötelességét.

Az ítéletvégrehajtó és segédei az ítéletet Nagy Imrén 5 óra 9 perckor, Maléter Pál elítélten 5 óra 12 perckor és Gimes Miklóson 5 óra 14 perckor végrehajtották.

Az orvosok a bíró utasítására megállapították, hogy Maléter Pál szíve 5 óra 24 perckor megszűnt dobogni.²

*

Az ítélet végrehajtásával, Nagy Imre, Gimes Miklós és Maléter Pál elpusztításával, testük jeltelen sírba való temetésével a megtorlás végrehajtóinak tevékenysége még nem szűnt meg, hiszen most már fő feladatuknak az emberekben, a magyar nép emlékezetében élő róluk alkotott kép szétzúzását, megsemmisítését tekintették.

E cél elérését kívánták megalapozni az ítélet írásba foglalt indoklásával és az Igazságügyi Minisztérium e perről kiadott közleményével, az ezekre is épülő propagandahadjárat megindításával.

Az Igazságügyi Minisztériumnak a Magyar Távirati Iroda részére előkészített közleménye a Nagy Imre csoport általános céljairól és Maléter Pál tevékenységéről többek között az alábbiakat rögzítette:

„Nagy Imre és legközvetlenebb bűntársai Losonczy Géza, Donáth Ferenc, Gimes Miklós, Szilágyi József 1955 végén államellenes szervezkedést hoztak létre abból a célból, hogy erőszakos úton megragadják a hatalmat és megdöntsék a Magyar Népköztársaságot. A bűnügy tárgyalása során megállapítást nyert, hogy Nagy Imre és bűntársai közvetlenül felelősek az 1956 októberi ellenforradalom előkészítéséért és kiobbantásáért.

Az októberi ellenforradalmi támadás első napjaiban Tildy Zoltán és Maléter Pál, miután megismerték Nagy Imre és társai ellenséges célkitűzéseit, és azt alkalmasnak találták saját burzsoá nacionalista restaurációs terveik megvalósítására, bekapcsolódtak a szervezkedésbe. Egymással szövetségre lépve a belső és külső kapitalista erők támogatásával államcsíny kísérletet hajtottak végre...”³

„Nagy Imre Maléter Pált, aki 1956. október 25-én esküjét megszegve átállt az ellenforradalom oldalára, mint a fegyveres felkelők parancsnokát vonta be a kabinetbe. Ezzel is kifejezésre juttatva, hogy teljesen azonos az álláspontja a Népköztársaságra fegyveresen támadó ellenforradalmárokkal. Maléter személye megfelelő biztosíték volt arra, hogy a honvédségen belül megakadályozza a szocializmushoz hű erők összefogását.”⁴

„Napirenden volt a lincselés és embervadászat, ugyanakkor Nagy Imre a terrorkülönítmények vezetőit a Parlamentben fogadta »megbeszélésen«. Bűntársa Maléter Pál október 30-án az alája tartozó Corvin közti ellenforradalmárok jelentését a Köztársaság téri pártház elleni terrortámadás végrehajtásáról helyeslőleg tudomásul vette és megdicsérte őket. Többeket – köztük többszörösen büntetett bűnözőket – magas katonai rendfokozatba »léptetett elő«...”⁵

„Nagy Imre és bűntársai világosan látták, hogy áruló terveik végrehajtásában csak belső erőkre nem támaszkodhatnak. Ezért az imperialistákhoz fordultak, azok aktív támogatásának megnyeréséért... Maléter Pál az angol követség Cowley nevű katonai attaséjával épített ki kapcsolatot, aki Malétert a Kilián laktanyában berendezett főhadiszállásán több alkalommal meglátogatta. Látogatásai során Maléter Cowley számára titkos katonai adatokat közölt. Cowley ugyanakkor Maléternek tanácsokat adott az utcai harcok folytatására...”⁶

Budapesti Fővárosi Bíróság Népbírósági Tanácsa.

TB.Nb.003.../1958/19-II. /Legfelsőbb Bir.szám./

J e g y z ő k ö n y v.

Készült a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetése büntette miatt N a g y I m r e és társai ellen indított bűnügyben a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága Népbírósági Tanácsa TB.Nb.003/1958-18.számú, 1958. évi június hó. 15. napján kelt ítélettel..... megállapított halálbüntetés végrehajtásáról, 1958. június hó 16. napján reggel 5. órakor.

J e l e n v o l t a k :

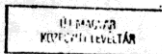
dr. Bimbó István kiküldött bíró. Nagy Imre.....	
 Maléter Pál....	
dr. Balogh János fogalmazó. Gimes Miklós.. elitéltek.	
dr. Doktor János ügyész.	 Bogár János.... Itéletvégrehajtó.
dr. Kelemen Endre.... bírószáki orvos.	 Csicsvári Mihály....
dr. Szabó Erőss István.... börtön orvos.	 Fulöp István.... Itéletvégrehajtó segédei.
Tiborvi Miklós. 1957. Orsz. Bört. pk. részéről.		

A kiküldött bíró megállapítja, hogy a megjelenésre kötelezettek valamennyien megjelentek.

Kiküldött bíró az elitélteket elővezetteti.

Kiküldött bíró megállapítja N a g y I m r e, M a l é t e r P á l, G i m e s M i k l ó s....., személyazonosságát, majd felolvassa a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága Népbírósági Tanácsa TB.Nb.003/1958-18.sz. ítélet rendelkező részét, valamint a Népbírósági Tanács kegyelmi tanácskozásának eredményét....., mely szerint a halálos ítélet vádlottakon végrehajtható.

Kiküldött bíró az elitélteket az ítélet végrehajtása céljából átadja az itéletvégrehajtónak azzal, hogy teljesítse kötelességét.

563

Az ítéletvégrehajtó és segédei Nagy Imre elítélt kivégzését

...5...óra...9. perokor,

Maléter Pál elítélt kivégzését

...5...óra...12 perokor.

...Gimes Miklós elítélt kivégzését

...5...óra...14. perokor - megkezdték és annak befejezését a kiküldött bírónak jelentették.

Kiküldött bíró felhívja az orvosokat, hogy a halál beálltáról győződjenek meg.

Az orvosok jelentik, hogy

Nagy Imre elítélt szive5...óra...16. perokor,

Maléter Pál elítélt szive.....5...óra...24 perokor,

...Gimes Miklós elítélt szive5...óra...28. perokor - megszünt dobogni.

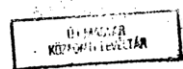
Az ítéletvégrehajtásánál jelenlévők fél órára visszavonulnak.

Fél óra múlva a kiküldött bíró utasítására az orvosok az elítélteket újra megvizsgálták és jelentik, hogy a halál beállt - Nagy Imre.....óra.....perokor, Maléter Pál.....óra.....perokor, Gimes Miklós.....óra.....perokor meghalt.

Kiküldött bíró az ítéletvégrehajtási eljárást befejezettnak nyilvánítja azzal, hogy az ítéletvégrehajtás során felmerültFt.....fill. orvosi költség,Ft.....fill. utiköltség a /pót/költségjegyzéktétela alatt nyertek feljegyzést.

A. Biró Kmt. kiküldött bíró. Fogalmazó. ügyész.

Stancsik bírósági orvos. Szavornyi börtén orvos. Orsz. Bört. Pk. részéről.

Részlet a kivégzési jegyzőkönyvből

„Nagy Imre és Maléter Pál a tárgyalás során igyekeztek tagadni a terhükre rótt bűncselekményüket, azonban a lefolytatott eljárás során eléjük tárt nagyszámú bizonyíték, vádlott társaik és tanúk vallomása nyomán lelepleződtek és kénytelenek voltak bűncselekményeik tényeire vonatkozóan részleges beismerő vallomást tenni...”⁷⁷

A fenti idézetek által bizonyítottan hamis, a valóságtól, de még a tárgyalástól is tartalmilag független közlemény már az ítélet meghozatala előtt elkészült. Mutatja ezt a kézirat befejezése is, ahol a perbe fogottak nevei mellett üresen hagyták az ítélet helyét.

A közlemény végén az alábbi két mondat áll:

„Az ítélet jogerős. A halálos ítéletet végrehajtották.”⁸

A „DARÁZSFÉSZEK-DOSSZIÉ” TITKA

Nagy Imre, Gimes Miklós és Maléter Pál elhantolásának helyét és körülményeit hosszú ideig homály fedte. Több mint 30 évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy választ kapjunk az áldozatok eltemetésével kapcsolatos kérdésekre.

A hozzátartozók, és a Történelmi Igazságtételi Bizottság nyomásának engedve a Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1988. november 29-én döntést hozott „a Nagy Imre és társai perben, valamint az 1956-os ellenforradalmi események miatt halálra ítétekkel kapcsolatos kegyeleti kérdések rendezéséről”. Az 1988 májusa előtt érkezett, kiadásra irányuló kérelmeket rendre, indoklás nélkül elutasították.

A Politikai Bizottság döntése értelmében valamennyi kivégzett, az ország bármely temetőjében eltemetett személy hozzátartozóinak lehetővé kellett tenni, hogy fejfát állíthasson⁹ vagy exhumálást kérjen. Ekkor még a politikai- és jogi rehabilitációról nem esett szó. A kegyeleti intézkedés célja az volt, hogy a társadalmi megbékélést elősegítse, kifejezze az emberiségi szempontok érvényre juttatásának szándékát.

Dr. Pajcsics József¹⁰ 1988 júniusában a belügyminiszter állambiztonsági helyettesétől utasítást kapott Nagy Imréék eltemetési helyének felderítésére. Az ő kutatásai és az 1989-ben végrehajtott exhumálás egyértelműen bizonyítják, hogy Nagy Imréeket a kivégzést követően a „megszokott gyakorlattól” eltérően nem a Rákoskeresztúri temető erre a célra kijelölt parcellájában – ez a 301-es – temették el. Ma már ismert, az eljárási rendnek a „Nagy Imre és társai”-ügyben nem ez volt az egyetlen és főleg nem ez volt a legdurvább megsértése. Példa erre, hogy a gyanúsítottakat az ítélet végrehajtásáig az Országos Rendőr Főkapitányság Vizsgálati Osztályának az őrizetében tartották, a tárgyaláson is a Vizsgálati Osztály őrségi alegysége látta el a vádlottak őrzését, és a kivégzettek eltemetését is az őrségi alosztály emberei hajtották végre. Ezeket a feladatokat általában a büntetés-végrehajtási szervezet állománya látja el.

Nagy Imrét, Gimes Miklóst és Maléter Pált azzal az indokkal, hogy a köztemetőben sírjuk nemzeti emlékhellyé válhat, 1958. június 16-án a Kozma utcai börtönben, az ún. „Kisfogház” udvarán temették el. A frissen ásott sírok fölé –, hogy azok ne tűnjenek fel senkinek, – irodabútorokat raktak.

1961 februárjában született meg a döntés, hogy a börtön udvarán elhantoltak maradványait a temetőbe kell átvinni.

Az újratemetéssel kapcsolatos iratok a „Darázs-fészkek-dossierében” nyertek elhelyezést. Ezen dokumentumok szerint 1961. február 24-én, 16 óra 45 perckor kezdte meg egy tíz fős – belügyi tisztekből és tiszthelyettesekből álló – brigád a kihantolást a Kozma utcai börtön területén. A koporsókat 19 óra 15 perckor szállították át a rabtemetőbe, a 301-es parcella 23. sor 8–9. sírhelyébe.

A 8-as sírhelybe Naszladi Péter (Arad, 1901. április 12., Móricz Zsuzsanna) fedőnéven temették el Maléter Pált és Gimes Miklóst. Maléter Pál holtteste került alura.

A 9-es sírhelybe Borbíró Piroska (Párkányánás, 1908. december 25., Nagy Eszter) fedőnévvel temették el Nagy Imrét. A feladat végrehajtását 20 óra 35 perckor fejezték be.

Az exhumálás során megállapították: kegyeletsértő volt, ahogy a kivégzetteket elhantolták. Testüket zsákvászonba csavarva, drótkötéssel átkötve, arccal a föld felé temették el. Az Orvosszakértői Intézetben megtörtént az azonosítás. Maléter Pál azonosítását a rendkívüli testmagasságán kívül az egyik lapockáján található háborús sérülés is elősegítette.

Az újra temetés helyének és időpontjának megbeszélése érdekében a családtagokat egyenként bekérték az Igazságügyi Minisztériumba.

Judith négy lehetőség közül választhatott. Az első, hogy Maléter Pál földi maradványait az édesapja, Maléter István mellé, a Kassán lévő családi sírboltban helyezik el. Mivel Judith volt férjét nem akarta külföldre vinni, ezért ezt a lehetőséget elvetette. Második lehetőségként felmerült, hogy Maléter Pált, a Pécsen lévő Maléter-kriptába viszik, ahol Maléter Rudolf és dr. Gyenes Józsefné, született Maléter Eszter volt elhelyezve.

A harmadik lehetőség az volt, hogy Maléter Pál Budapesten, a Farkasréti temetőben unokatestvére, dr. Gyenes István mellé kerül.

Judith végül is úgy döntött, hogy férje a sorstársai között, a 301-es parcellában maradjon.

Nagy Imre, Gimes Miklós, Maléter Pál, Szilágyi József Losonczy Géza földi maradványai és a forradalom fiatal mártírjainak jelképes koporsója 1989. június 16-án kerültek végső nyughelyükre.

*

Nagy Imre, Maléter Pál, Gimes Miklós és Szilágyi József földi maradványainak exhumálásával és az ünnepélyes temetés előkészítésével párhuzamosan az igazságügyi szervek megindították a rehabilitációval kapcsolatos eljárást.

A legfőbb ügyész – Dr. Szíjártó Károly – 1989. június 9-én a Legfelsőbb Bíróság Elnökségi Tanácsához törvényességi óvást nyújtott be, melynek keretében részletes jogi és eljárásjogi elemzéssel mutatta ki a nyomozó és ügyészi szervek, valamint az ügyben eljáró népbírói tanács eljárási szabálysértéseit és bizonyította az ítélet egyes ténymegállapításainak megalapozatlan, téves voltát.¹¹

A törvényességi óváskor megtámadott ítéletek hatályon kívül helyezését a legfőbb ügyész többek között azzal is indokolta, hogy az eljárásjogi szabályok alapvető rendelkezéseit a nyomozás során és később az eljárás bírósági szakában sem tartották be. Ezek a szabálytalanságok meghatározták a büntetőeljárás egész menetét, és részben előidézői voltak az „anyagi jogi” törvénysértéseknek is.

Ezen eljárási szabálytalanságok közül kiemelném, hogy a letartóztatottak az eljárás alapját képező tények ismeretében hiányában nem tudtak védekezni. A terhelteket az eljárás korai szakaszában megfosztották a védőválasztás jogától.

A lefolytatott bizonyítás egyoldalú volt, csak a terhelő körülményekre koncentrált, ennek következtében az ítélet egyes ténymegállapításai is megalapozatlanok és tévesek lettek.

A vádlottak védekezését a tárgyalások során a népbírói tanács is korlátozta. A tárgyalás vezetése arra irányult, hogy a bizonyítás csupán az eljárás tárgyát képező – a vádlottakat terhelő – tényekre korlátozódjon. A vádlottaknak a tulajdonképpeni védekezés előadására nem volt módjuk, a népbírói tanács ennek lehetőségét a tárgyalásoknak a „tények tisztázása utáni” idejére odázta el, ami azonban később is elmaradt. Az, hogy a vádlottak védekezésüket összefüggően előadhassák, nem történt meg.

A népbírói tanács tényként állapította meg, hogy Maléter Pál előzetesen tudott a Pártház ostromáról és annak sikerét előmozdította.

Ez a későbbiek során sem bizonyított állítás, azonban egyértelműen kizárta, hogy Lakatos Péterné – akinek férje a Köztársaság téri események egyik áldozata volt – az ügyben eljáró népbírói tanács tagja legyen.

Eljárási szabálysértést követtek el azzal is, hogy 1958. június 9-én a tárgyalást annak ellenére, hogy a népbírói tanács összetételében változás állt be, és az előző tárgyalás óta – 1958. február 5–6. – több mint két hónap telt el, nem kezdték előlőről. Az, hogy ekkor a tárgyalást az első tárgyaláson felvett jegyzőkönyv felolvasásával folytatták – a korabeli ítélkezési gyakorlat szerint is –, olyan eljárási szabálysértés, amely önmagában is az ítélet hatályon kívül helyezését teszi szükségessé.

A legfőbb ügyész szabálysértésként értékelte azt is, hogy a nyilvánosságot – az előfeltételek megléte nélkül – az egész tárgyalás időszaka kizárták.

A törvényességi óvás szerint megalapozatlanok voltak az ítéletek, mivel azokat a népbírói tanács nem csak a tárgyaláson megvizsgált bizonyítékokra alapozta.

Maléter Pál és Kopácsi Sándor bűnösségét a Népbírói Tanács a vezetőként elkövetett zendülés büntetőjogi megállapításában is megállapította. Az óvás szerint Maléter Pál azon kijelentése, hogy nem hajlandó a távolabbiakban a honvédelmi miniszter parancsát végrehajtani – minden körülményt mérlegelve – nem alkalmas a terhére felrótt bűncselekmény megvalósítására.

A bíróság az eljárási szabálysértéseken túl az „anyagi büntetőjogi szabályokat” is törvénytől alkalmazta. Ennek egyik okaként szerepel, hogy a népbíróság nem vizsgálta, hogy a vádlottak cselekményeinek mi a célja, azok a törvényi tényállásban meghatározott eredmény – a népi demokratikus államrend megdöntése – elérését célozták-e. A népbíróság számtalan körülmény figyelmen kívül hagyásával, illetve helytelen ténykövetkeztetések révén tett megállapításokkal jutott el a bűncselekmény elkövetésének törvénytől megállapításához.

A népbírósági tanács ítélete bűnösnek mondta ki Maléter Pált, mint vezetőt a zendülés büntetvényében is. Az akkor hatályos büntetőtörvény szerint: „zendülést követnek el a katonák, ha csoportosan a katonai szolgálati renddel nyíltan szembe helyezkednek”. Az ítélet nem állapította meg, hogy ilyen, a katonai szolgálati renddel nyíltan szembe helyezkedő csoport Maléter Pál vezetésével létrejött volna.

A legfőbb ügyész ezzel kapcsolatban hangot adott azon véleményének is, mely szerint Maléter Pál cselekménye – az átállás – azért sem minősíthető a törvényes hatalom elleni zendülésnek, mert „...Maléter Pál mindvégig a kormány által képviselt politika szellemében cselekedett. Miniszterhelyettesként, majd miniszterként is a kormány megbízásából, annak politikáját képviselve teljesítette feladatait...”¹²

A törvényességi óvásban leírt indokok alapján a Legfelsőbb Bíróság Elnökségi Tanácsa a „Nagy Imre és társai”-ügyben hozott ítéleteket hatályon kívül helyezte, és „mivel a vád tárgyává tett cselekményük nem bűncselekmény”, az ítéleteket felmentette.

Mint az a fentiekből is látható, a törvényességi óvás a vádpontok és az ítélet alapvető hazugságait nem leplezte le. Egyet kell értenem Litván György azon megállapításával, hogy a „Nagy Imre és társai”-ügyben a forradalmat követően kétirányú torzítás történt.

„Míg 1958. engedelmes jogászai sötét ellenforradalmároknak minősítették Nagy Imrét és »bűntársait«, addig 1989-es utódaik példás, rendszerhű kommunistákat igyekeztek belőlük faragni.

Egyik beállítás sem felel meg a valóságnak.

Ezek az emberek [Tildy Zoltán kivételével] olyan egykori kommunisták voltak, akik a sztálinizmus lepleződő bűneinek hatására kiábrándultak a kommunizusból..., a forradalom hatására pedig azonosultak a magyar nép demokratikus és nemzeti szabadságtörekvéseivel ...”¹³

*

A rehabilitációs eljárás befolyezéseként, az 1956. évi forradalomról és szabadságharcról szóló törvény szellemével összhangban a Magyar Köztársaság ideiglenes elnöke Maléter Pál vezérőrnagyot, volt honvédelmi minisztert példás helytállása, fájdalmas, méltósággal viselt mártíromsága elismeréseként, kiemelkedő történelmi szerepe megfelelő megörökítéseként a Magyar Honvédség hősi halottjává nyilvánította és posztumusz kinevezte vezérezredessé.¹⁴

Jegyzetek

BEVEZETÉS

- ¹ *Az igazság a Nagy Imre ügyben.* A Századvég Kiadó és a Nyilvánosság Klub közös kiadása, Budapest, 1989. (A továbbiakban: *Az igazság a Nagy Imre ügyben.*)
- ² *Az 1956-os magyar forradalom.* Történelmi olvasókönyv középiskolásoknak. Tankönyvkiadó, Budapest, 1991. 190–191. o.
- ³ *Az igazság a Nagy Imre ügyben.* 36. o.
- ⁴ Uo. 98. o.
- ⁵ Uo. 100. o.
- ⁶ GOSZTONYI Péter: *A budapesti Kilián laktanya az 1956-os forradalomban.* Wehrwissenschaftliche Rundschau, 1965. 7. sz. 401–419. o.
- ⁷ KIRÁLY Béla: *Homvédségből néphadsereg.* CO-NEXUS Print-ter Kft., 1989. 259. o.
- ⁸ GOSZTONYI P.: i. m. 30–31. o.
- ⁹ CSIBA Lajos: *Napló – az 1956-os eseményekről a Kilián laktanyában.* (A Továbbiakban: *Napló.*) Szivárvány (Chicago), 9. évf. 1988. 67. o.
- ¹⁰ Csiba Lajos levelének másolata a szerző tulajdonában.
- ¹¹ PONGRÁTZ Gergely: *Corvin köze 1956.* A szerző kiadásában, 1989.
- ¹² A levél másolata a szerző tulajdonában.
- ¹³ Pongrátz G.: i. m. 73. o.
- ¹⁴ HORVÁTH Miklós: *Maléter kontra Pongrátz, Pongrátz kontra valóság.* Új Magyarország, III. évf. 59., 60., 72. szám, 1993. március 11., 12., 27.
- ¹⁵ A levél másolata a szerző tulajdonában.
- ¹⁶ BILL, LOMAX *Magyarország 1956.* (Fordította és kiegészítette KRASSÓ György.) Aura Kiadó, Budapest, 1989. 135. o. (Eredeti kiadás: *Hungary 1956.* London, Allison & Busby, 1976.)
- ¹⁷ Uo.
- ¹⁸ B. BAIN, Leslie: *The Reluctant Satellites.* The Macmillan Company, 1960. 113. o.
- ¹⁹ Uo. 159. o.
- ²⁰ MOLNÁR János: *Ellenforradalom Magyarországon 1956-ban.* Akadémia Kiadó, Budapest, 1967. 56. o.
- ²¹ Uo. 187. o.
- ²² BERCZ János: *Ellenforradalom tollal és fegyverrel 1956.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1969.
- ²³ BERCZ J.: i. m. 101. o.
- ²⁴ Uo. 88. o.
- ²⁵ Uo. 124. o.
- ²⁶ HOLLÓS Ervin: *Kik voltak, mit akartak?* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1967.

²⁷ Uo. 48. o.

²⁸ Uo. 95. o.

MENEKÜLTEK LESZÁRMAZOTTAI

¹ Gyenes Judith személyes közlése.

² Huszadik Század, 1910. 235–240. o.

³ Uo.

⁴ Gyenes Judith tulajdonában.

⁵ Uo.

⁶ Uo.

⁷ Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: MOL) Nagy Imre és társai per (a továbbiakban: N. I. tsi.) XX-5-h., Vizsgálati íratok (a továbbiakban: V.), 19. doboz (a továbbiakban: d.), 25. kötet (a továbbiakban: k.), 44. o.

⁸ HL Ludovika Akadémia, R/256-a – 266. c. 212. ó. e.

⁹ HL Ludovika Akadémia, R/256-a – 266. c. 91. ó. e.

¹⁰ Uo.

¹¹ Uo.

AZ ESKÜHÖZ HÍVEN

¹² Hadosztály hírszerző, kiértékelő osztály.

¹³ HL 13. sz. veszteségi lajstrom, 398. sz.

¹⁴ Szotyori László és Gyenes Judith személyes közlése.

¹⁵ Kiss András hadtörténész személyes közlése.

¹⁶ MOL N. I. és tsai. XX-5-h. V. 17. d. 22. k. 37. o.

¹⁷ Uo.

SZABAD ELHATÁROZÁSBÓL

¹ Maléter Pál és „partizánosztaga” bevetésének története Alekszandr Sztjepanovics Jefimov őrmester jelentése az Ukrán Front Törzsének alárendeltségében lévő Partizánmozgalmi Parancsnokság részére 1944. november 27-én, Csóke János visszaemlékezése, valamint a Maléter-hagyatékban található iratok alapján rekonstruálható.

² HL Partizángyűjtemény, 4/37.

³ Csóke János személyes közlése.

⁴ TÓTFALVI Zoltán: *Az émbábjárvai per*. In: BALASKÓ Vilmos (szerk.): *Élet a föld alatt*. Nagyvárad, 2001. Sass Kálmánt 1958. december 2-án kivégezték.

⁵ HL Partizángyűjtemény, M.-189. sz.

KATONAI KARRIER KITÉRŐKKEL

- ¹ Országgyűlési Könyvtár, Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Naplója. 1944. december 21.
- ² Nyolc gyalogos hadosztály felállításának kötelezettsége és vállalása – ami kb. 140 000 fős hadsereget jelentett volna – mint az a gyakorlatban kiderült, irreális törekvés volt.
- ³ 1945. január 5-én 3662 fővel megalakult az 1. magyar vasútépítő ezred (később hadosztály), február 19-én az 1. honvéd Rózsa Sándor műszaki és távbeszélő építő zászlóalj, majd február 25-én 3775 fővel a 3. vasútépítő dandár.
- ⁴ HL 20.173. sz. /Eln. I. 1945. számú parancs.
- ⁵ HL Partizángyűjtemény, Szü. /90./ Guba László feljegyzései.
- ⁶ HL HM 22.491./Eln. 1945. sz.
- ⁷ HL HM 22.466./Eln. 1945. sz.
- ⁸ HL HM 25.225. sz./Eln. I. 1945. sz.
- ⁹ Maléterné Pausz Mária feljegyzései. Másolat Gyenes Judit tulajdonában.
- ¹⁰ Révész Géza (Sátoraljaújhely, 1902. aug. 31. – 1977. jan. 22.) eredeti foglalkozása mérnök. A KIMSZ-ben végzett tevékenységéért 1922-ben letartóztatták, és 1923-ban 10 évi fogházra ítélték. 1924-ben fogolycserével került a Szovjetunióba, ahol elvégezte a műszaki egyetemet. I. osztályú mérnöktisztként a Vörös Hadseregben teljesített szolgálatot. 1944-ben a kijevi partizániskola parancsnoka. (Ezen az iskolán vett részt kiképzésen Maléter Pál is.) 1945-ben az MKP KV káderosztály vezetőjének katonai kérdésekkel foglalkozó helyettese. 1948-ban altábornagyként főcsoportfőnöki beosztást kap a Honvédelmi Minisztériumban, majd a Néphadsereg főfelügyelője. 1955–57-ben az Országos Tervhivatal katonai elnökhelyettese. 1957–1960: vezérezered, honvédelmi miniszter.
- ¹¹ Maléterné Pausz Mária feljegyzései. Másolat Gyenes Judit tulajdonában.
- ¹² Pálffy György (Temesvár, 1909. szept. 16. – 1949. szept. 24.) 1939-ben németellenessége miatt kivált a hadseregből és az Egyesült Izzóban tisztviselő lett. 1942-ben belépett a KMP-be, 1944 őszétől a párt Katonai Bizottságának vezetője. Részt vett a budapesti ellenállási mozgalom szervezésében és irányításában. 1945-ben a Honvédelmi Minisztérium Katonapolitikai Osztályának vezetője, majd a Határőrség parancsnoka. 1948 tavaszán a honvédség felügyelője, a két munkáspárt egyesülése után az MDP KV tagja. 1949 májusában koholt vádak alapján Rajk Lászlóval együtt letartóztatták, halálra ítélték és kivégezték.
- ¹³ 30/1946. sz. Honvédségi Közlöny, 16/270/Eln. Szü.–1946. sz.
- ¹⁴ Maléterné Pausz Mária feljegyzései. Másolat Gyenes Judit tulajdonában.
- ¹⁵ Uo.
- ¹⁶ Csornoky Viktor (Budapest, 1919. jún. 10. – 1948. dec. 7.) ügyvéd, diplomata, kairói magyar követ. 1948-ban letartóztatták és koholt vádak alapján halálra ítélték, kivégezték.
- ¹⁷ Belügyminisztérium (a továbbiakban: BM) Történeti Irattár (a továbbiakban: TI) V. 150393/3. Maléter Pál önvallomása.
- ¹⁸ Maléterné Pausz Mária feljegyzései. Másolat Gyenes Judit tulajdonában.
- ¹⁹ Uo.
- ²⁰ Uo.
- ²¹ MOL N. I. és tsai. (XX-5-h.) Operatív Iratok (a továbbiakban: Op.) 2. d. 6. k. 81. o.
- ²² HL HM 01972- Szü. Fcsfség. VK Szü. O.–1952.
- ²³ 504/8/1953. MT sz határozat.
- ²⁴ 0540802/1/1954. MT sz. rendelet.

ÉRZELMI VÁLSÁGBAN

¹ A levél Gyenes Judith tulajdonában.

² Uo.

³ Uo.

⁴ A napló Gyenes Judith tulajdonában.

⁵ Gyenes Judith személyes közlése.

⁶ A Katonai Műszaki Kisegítő Alakulatok létrehozása a MNK MT 3350/V. 21/ sz. rendeletben.

A FORRADALOM NAPJAI

¹ HL 1956-os iratok, 8. ő. e. 21. o.

² MOL N. I. és tsai. XX-5-h. V. 19. d. 25. k. 254. o.

³ Gyenes Judith személyes közlése.

⁴ Uo.

⁵ HL 1956-os iratok, 8. ő. e. 84. o.

⁶ MOL N. I. és tsai. XX-5-h. V. 17. d. 22. k. 150. o.

⁷ Gyenes Judith személyes közlése.

⁸ Nagy László személyes közlése.

⁹ MOL N. I. és tsai. XX-5-h. V. 18. d. 23. k. 308. o. Részlet Berki Mária vallomásából.

¹⁰ BM TI Kiss László és tsai. V. 146/308.

¹¹ MOL N. I. és tsai. XX-5-h. V. 19. d. 25. k. 48-49. o.

¹² Az MDP Központi Vezetősége által a fegyveres harc koordinálására létrehozott bizottság. Tagjai voltak: Apró Antal, Czinege Lajos, Fehér Lajos, Földes László, Kovács István, Mező Imre, Piros László belügy- és Bata István honvédelmi miniszter. A Katonai Bizottság a Honvédelmi Minisztérium épületében kezdte meg működését.

¹³ MOL N. I. és tsai. V. 17. d. 23. k. 59. o.

¹⁴ CSIBA L.: *Napló*. 67. o.

¹⁵ Tari János személyes közlése.

¹⁶ Uo.

¹⁷ HL 1956-os gyűjtemény. 8. ő. e. 154. o.

¹⁸ CSIBA L.: *Napló*. 67. o. A felkelőkkel felvett vallomásokban nem találtunk adatokat a leíratakról.

¹⁹ BM TI Kiss László és tsai. V. 146/308.

²⁰ 1953. június 17-én, 18-án Kelet-Berlinben és az NDK több városában munkásfelkelés tört ki a június 9-én meghírdetett „új szakasz” egyes intézkedéseinek (például: a normarendezés) bevezetésének megakadályozása érdekében. A megmozdulásoknak a szovjet páncélosalakulatok demonstrációja vetett véget.

²¹ Bangó Pál személyes közlése.

²² MOL N. I. és tsai. XX-5-h. V. 18. d. 24. k. 92. o. Szanati József vallomása.

²³ Uo. V. 17. d. 22. k. 204. o. Berki Mária vallomása.

- ²⁴ *1956 sajtója. Október 23 – november 4.* Válogatás. Magyar Krónika sorozat. Kolonel Lap- és Könyvkiadó Kft. (A továbbiakban: *1956 sajtója.*) 53. o.
- ²⁵ Uo. 63. o.
- ²⁶ HL 56-os gyűjtemény. 1. ő. e. 438. o. Tüzértszti Iskola jelentése.
- ²⁷ BM TI Kiss László és tsai. V. 146/308.
- ²⁸ HL 1956-os gyűjtemény. 1. ő. e. 222. o. Tóth Lajos vezérőrnagy jelentése.
- ²⁹ Uo. 223. o. Tóth Lajos vezérőrnagy jelentése.
- ³⁰ *1956 sajtója.* 71. o.
- ³¹ HL 1956-os gyűjtemény. 1. ő. e. 5-26. o. Hadműveleti Csoportfőnökség jelentése.
- ³² Uo. 18. o. Hadműveleti Csoportfőnökség jelentése.
- ³³ Uo.
- ³⁴ CSIBA L.: *Napló.* 68–69. o.
- ³⁵ BM TI V.150005/3. 135. o. Solymosi János vallomása.
- ³⁶ *1956 sajtója.* 69–70. o.
- ³⁷ BM TI V. 150005/3 Kovács István jegyzetfüzete.
- ³⁸ A Malinyin, Szergej Nyikolajevics tábornok vezetésével tárgyalásokat folytató szovjet bizottság tagjai voltak még: Styepcsenko altábornagy, a politikai főcsoportfőnök helyettese, Scselbanyin vezérőrnagy, az egyik hadtest törzsfőnöke.
- ³⁹ A Politikai Főcsoportfőnökség alárendeltjei propaganda gépkocsival közelítette meg a felkelők állásait. A hangszórókon keresztül beolvasott, a fegyverletételre felszólító ultimátumra érkezett válasz lényegét foglalta össze Malinyin altábornagy.
- ⁴⁰ BM TI V. 150005/3. Kovács István jegyzetfüzete.
- ⁴¹ Uo. Kovács István vallomása.
- ⁴² Uo. 326. o. Tóth Zoltán vallomása.
- ⁴³ A rádióban október 25-én 8 óra 56 perckor olvasták be Bata István vezérezredes, honvédelmi miniszter jelentkezésre felszólító felhívását. A más helyőrségekben szolgálatot teljesítő, de Budapesten, a pesti oldalon tartózkodó „honvédségi személyek” gyülekezési helyéül a Zrínyi Miklós Katonai Akadémiát jelölte meg. *1956 sajtója.* 40. o.
- ⁴⁴ BM TI V. 150005/3. 104. o. Szűcs Miklós vallomása.
- ⁴⁵ Uo. 326. o. Tóth Zoltán vallomása.
- ⁴⁶ Uo. 331. o. Tóth Zoltán vallomása.
- ⁴⁷ Uo. 104. o. Szűcs Miklós vallomása.
- ⁴⁸ Uo.
- ⁴⁹ Uo.
- ⁵⁰ Tóth Zoltán személyes közlése.
- ⁵¹ BM TI V. 150005/3. 3o9. o. Janza Károly vallomása.
- ⁵² MOL N. I. és tsai. XX-5-h. V. 13. d. 7.k. 74-89. o.
- ⁵³ Utalás a szovjet és magyar csapatoknak a Corvin közben és környékén lévő csoportok felszámolása érdekében indított támadására.
- ⁵⁴ *1956 sajtója.* 80. o.
- ⁵⁵ Uo. 80–81 o.
- ⁵⁶ MOL N. I. és tsai. XX-5-h. V. 18. d. 23. k. 347-348. o.
- ⁵⁷ Uo. Hollmann Gábor főhadnagy október 23-án este a Rádió épületénél, a tüntetők között tartózkodott, amikor a védők könnyfakasztó gránátokat dobáltak rájuk, majd vaktölténnyel, később géppuskával tüzet nyitottak a Himnuszot éneklő tömegre. Társaival ő értesítette erről a

Petőfi Kör ülésének résztvevőit. (*A Petőfi Kör vitái hiteles jegyzőkönyvek alapján. VII. Iparművész – Orvosnóta. Az 1956-os Intézet és a Századvég Kiadó gondozásában. 159. o.*)

Hollmann Gábor kérte a Petőfi Kör ott lévő vezetését, hogy álljanak a tömeg élére, vagy teremtsenek rendet, mert – mint mondta – ott „...a mi ügyünkről van szó...” (Uo. 160. o.)

⁵⁸ CSIBA L.: *Napló*. 70. o.

⁵⁹ *1956 sajtója*. 81. o.

⁶⁰ PONGRÁTZ G.: *i. m.* 81. o.

⁶¹ Fedor József személyes közlése.

⁶² BM TI V. 150005/7. 351. o. Bonyhádi Jenő vallomása.

⁶³ Uo. 349–351. o. Bonyhádi Jenő vallomása.

⁶⁴ Uo. 308. o. Benyák György vallomása.

⁶⁵ Uo. 309. o. Benyák György vallomása.

⁶⁶ Uo.

⁶⁷ Uo. 351. o. Bonyhádi Jenő vallomása.

⁶⁸ PONGRÁTZ G.: *i. m.* 99–100. o.

⁶⁹ BM TI V. 150005/7. 352. o. Bonyhádi Jenő vallomása.

⁷⁰ Uo.

⁷¹ CSIBA L.: *Napló*. 69. o.

⁷² BM TI V. 150005/7. 35. és 52. o. Solymosi János vallomása.

⁷³ *1956 sajtója*. 82. o.

⁷⁴ Uo. 83. o.

⁷⁵ CSIBA L.: *Napló*. 70. o.

⁷⁶ *1956 sajtója*. 84–85. o.

⁷⁷ BM TI Kiss László és tsai. V. 146/308.

⁷⁸ CSIBA L.: *Napló*. 70. o.

⁷⁹ Uo.

⁸⁰ HL 56-os gyűjtemény 1. ó. e. 18. o. Hadművelési Csoportfőnökség jelentése.

⁸¹ Gyenes Judith személyes közlése.

⁸² Csiba Lajos: *Napló* 71. o.

⁸³ Uo.

⁸⁴ MOL N. I. és tsai. XX-5-h. V. 2. d. 6. k. 65. o. Gécz József vallomása.

⁸⁵ Csiba Lajos: *Napló* 72–73. o.

⁸⁶ MOL N. I. és tsai. XX-5-h. V. 19. d. 25. k. 92. o. Maléter Pál levele Virág Jánoshoz.

⁸⁷ CSIBA L.: *Napló*. 73. o.

⁸⁸ Uo.

⁸⁹ MOL N. I. és tsai. XX-5-h. V. 17. d. 22. k. 90. o. Maléter Pál vallomása.

⁹⁰ Uo. V. 18. d. 24. k. 233. o. Váradi Gyula vallomása.

⁹¹ Fővárosi Bíróság. Nagy József és tsai. 8016/58. 128. o. Bárány János vallomása.

⁹² MOL N. I. és tsai. XX-5-h. V. 18. d. 24. k. 86. o. Iván Kovács László vallomása.

⁹³ Uo. 237. o. Váradi Gyula vallomása.

⁹⁴ Uo.

⁹⁵ CSIBA L.: *Napló*. 72. o.

⁹⁶ MOL N. I. és tsai. XX-5-h. V. 18. d. 24. k. 87. o. Iván Kovács László vallomása.

⁹⁷ Uo.

⁹⁸ Uo. 229–241. o. Váradi Gyula vallomása.

- ⁹⁹ BM TI V. 150388. Iván Kovács László vallomása.
- ¹⁰⁰ MOL N. I. és tsai. XX-5-h. V. 17. d. 22. k. 174. o. Maléter Pál vallomása.
- ¹⁰¹ Fővárosi Bíróság. Nagy József és tsai. 8016/58. 128. o.
- ¹⁰² MOL N. I. és tsai. XX-5-h. V. 18. d. 24. k. 241. o. Váradi Gyula vallomása.
- ¹⁰³ Fővárosi Bíróság. Nagy József és tsai. 8016/58. 129. o. Bárány János vallomása.
- ¹⁰⁴ *1956 sajtója*. 160. o.
- ¹⁰⁵ MOL N. I. és tsai. XX-5-h. V. 17. d. 22. k. 93. o. Maléter Pál vallomása.
- ¹⁰⁶ Uo. 93–94. o. Maléter Pál vallomása.
- ¹⁰⁷ CSIBA L.: *Napló*. 73. o. Egyes források szerint a Tűzoltó utcai csoporttól katonatisztekot küldtek a Kilián laktanyába Maléter Pálhoz, hogy tárgyaljanak az Üllői út, Nagyváradi tér, Hámán Kató út, Mester utca, Ferenc körút által határolt terület közös védelméről. Az ezen a megbeszélésen született terv megvalósítására nem került sor. November 4-én, a szovjet csapatok váratlan támadása a terv végrehajtását nem tette lehetővé. (Csongovai Per Olaf „...azt ajánlottam Kádárnak, a párt lépjen be a forradalomba.” Interjú. Készítette EÖRSI László. Megjelent: *Pesti utca 1956*. Századvég Kiadó–1956-os Intézet. Budapest, 1994. 194. o. és T. T. személyes közlése.)
- ¹⁰⁸ *1956 sajtója*. 203–204. o.
- ¹⁰⁹ Magyar Honvéd, 1956. október 30-i száma.
- ¹¹⁰ MOL N. I. és tsai. XX-5-h. V. 17. d. 22. k. 91. o. Maléter Pál vallomása.
- ¹¹¹ Uo. 92–93. o. Maléter Pál vallomása.
- ¹¹² Uo. 18. d. 24. k. 203. o. Rákos Imre vallomása.
- ¹¹³ Uo. 203–204. o. Rákos Imre vallomása.
- ¹¹⁴ Uo. 120–121. o. Schmidt László vallomása.
- ¹¹⁵ MOL N. I. és tsai. XX-5-h. V. 18. d. 23. k. 231. o. Bozsó Imre vallomása.
- ¹¹⁶ Uo. V. 18. d. 24. k. 204. o. Rákos Imre vallomása.
- ¹¹⁷ Uo. 221. o. Schmidt László vallomása.
- ¹¹⁸ Uo. V. 17. d. 22. k. 214. o.
- ¹¹⁹ Uo.
- ¹²⁰ CSIBA L.: *Napló*. 73. o.
- ¹²¹ MOL N. I. és tsai. XX-5-h. V. 17. d. 22. k. 16–17. o. és a 105. o. Maléter Pál vallomása.
- ¹²² Uo. 108. o. Maléter Pál vallomása.
- ¹²³ Uo. 177–178. o. Mecséri János vallomása.
- ¹²⁴ CSIBA L.: *Napló*. 74. o.
- ¹²⁵ MOL N. I. és tsai. XX-5-h. Op. 2. d. 6. k. 30–38. o.
- ¹²⁶ Uo.
- ¹²⁷ MOL N. I. és tsai. XX-5-h. V. 18. d. 24. k. 89. o. Iván Kovács László vallomása.
- ¹²⁸ PONGRÁTZ G.: *i. m.* 156. o.
- ¹²⁹ CSIBA L.: *Napló*. 75. o.
- ¹³⁰ Uo. 76. o.
- ¹³¹ MOL N. I. és tsai. XX-5-h. V. 18. d. 24. k. 89. o. Iván Kovács László vallomása.
- ¹³² Uo.
- ¹³³ MOL N. I. és tsai. XX-5-h. Op. 2. d. 6. k. 36. o.
- ¹³⁴ Uo. V. 18. d. 23. k. 246. o. Kovács István vallomása.
- ¹³⁵ Uo. V. 17. d., 22. k. 77–78. o. Maléter Pál vallomása.
- ¹³⁶ Uo. 27–28. o. Maléter Pál vallomása.

- ¹³⁷ CSIBA L.: *Napló*. 76. o.
- ¹³⁸ Uo. 77. o.
- ¹³⁹ MOL N. I. és tsai. XX-5-h. V. 17. d. 22. k. 27-28. o. Maléter Pál vallomása.
- ¹⁴⁰ Uo. 43. o. Maléter Pál vallomása.
- ¹⁴¹ Uo. 27-28. o. Maléter Pál vallomása.
- ¹⁴² CSIBA L.: *Napló*. 77–78. o.
- ¹⁴³ Gyenes Judith személyes közlése.
- ¹⁴⁴ Uo.
- ¹⁴⁵ MOL N. I. és tsai. XX-5-h. V. 17 d. 22. k. 170. o. Maléter Pál vallomása.
- ¹⁴⁶ Uo. 109. o. Maléter Pál vallomása.
- ¹⁴⁷ Uo. V. 19. d. 25. k. 361–362. o. Maléter Pál és Mecseri János szembesítése.
- ¹⁴⁸ Uo. V. 17. d. 22. k. 134. o. Maléter Pál vallomása.
- ¹⁴⁹ *1956 sajtója*. 270–271. o.
- ¹⁵⁰ Uo.
- ¹⁵¹ CSIBA L.: *Napló*. 72. o.
- ¹⁵² MOL N. I. és tsai. XX-5-h. V. 18. d. 23. k. 338. o. Udvardi Pál vallomása.
- ¹⁵³ Uo. V. 17. d. 22. k. 170. o. Maléter Pál vallomása.
- ¹⁵⁴ CSIBA L.: *Napló*. 79. o.
- ¹⁵⁵ Noel Cowley.
- ¹⁵⁶ MOL N. I. és tsai. XX-5-h. V. 18. d. 23. k. 110. o. Molnár József kihallgatása és V. 17. d. 22. k. 168–169. o. Maléter Pál kihallgatása.
- ¹⁵⁷ CSIBA L.: *Napló*. 80. o.
- ¹⁵⁸ Uo. 81. o.
- ¹⁵⁹ Magyar Ifjúság, 1956. november 2-i száma.
- ¹⁶⁰ Uo.
- ¹⁶¹ Magyar Honvéd, 1956. november 2. 1. o.
- ¹⁶² Uo. 3. o.
- ¹⁶³ Uo.
- ¹⁶⁴ Maléterné Pausz Mária feljegyzései. Másolat Gyenes Judith tulajdonában.
- ¹⁶⁵ MOL N. I. és tsai. XX-5-h. V. 17. d. 22. k. 14. o. Maléter Pál vallomása.
- ¹⁶⁶ Uo. 65. o. Maléter Pál vallomása.
- ¹⁶⁷ Uo. V. 18. d. 23. k. 129. o. Szűcs Miklós vallomása.
- ¹⁶⁸ Uo. 130. o. Szűcs Miklós vallomása.
- ¹⁶⁹ Uo.
- ¹⁷⁰ Uo. V. 17. d. 22. k. 124. o. Maléter Pál vallomása.
- ¹⁷¹ Uo. V. 18. d. 23. k. 130. o. Szűcs Miklós vallomása.
- ¹⁷² Uo. 246. o. Kovács István vallomása.
- ¹⁷³ Uo. V. 17. d. 22. k. 144. o. Maléter Pál vallomása.
- ¹⁷⁴ Uo. 145. o. Maléter Pál vallomása.
- ¹⁷⁵ Uo. 24–25. o. Maléter Pál vallomása.
- ¹⁷⁶ SZÜCS Miklós: *Ezredes voltam 1956-ban a vezérkarnál*. Szabad Tér Kiadó, Budapest, 1989. 123. o.
- ¹⁷⁷ MOL N. I. és tsai. XX-5-h. V. 18. d. 23. k. 246. o. Kovács István vallomása.
- ¹⁷⁸ Gyenes Judith személyes közlése.
- ¹⁷⁹ CSIBA L.: *Napló*. 83. o.

¹⁸⁰ Uo. 84. o.

¹⁸¹ Uo.

¹⁸² Uo.

¹⁸³ HL 56-os gyűjtemény. 8. ő. e. 368–369. o.

¹⁸⁴ Gyenes Judit személyes közlése.

¹⁸⁵ Kovács István személyes közlése.

¹⁸⁶ Szerov, Ivan F. a KGB elnöke, hadseregtábornok, Magyarországon irányító szerepet játszott a forradalom leverésének az előkészítésében, valamint a megtorlás végrehajtásában.

¹⁸⁷ Kovács István személyes közlése.

¹⁸⁸ SZÚCS M.: *i. m.* 125. o.

¹⁸⁹ Uo.

A KGB FOGSÁGÁBAN

¹ Kovács István személyes közlése.

² SZÚCS M.: *i. m.* 125–126. o.

³ Kovács István személyes közlése.

⁴ BM TI Kovács István és tsai. V.150005/1., 178. o. Kovács István vallomása.

⁵ Uo.

⁶ SZÚCS M.: *i. m.* 127. o.

⁷ MOL N. I. és tsai. XX-5-h. V. 17. d. 22. k. 178. o. Maléter Pál vallomása.

⁸ SZÚCS M.: *i. m.* 127–128. o.

⁹ Az 51. légvédelmi tüzérsztyály alegységei nyitottak tüzet a szovjet csapatokra.

¹⁰ SZÚCS M.: *i. m.* 127–128. o.

¹¹ Kovács István személyes közlése.

¹² Kopácsi Sándor személyes közlése.

¹³ Uo.

¹⁴ BM TI V. 150393/3. Maléter Pál vallomása.

¹⁵ Uo.

¹⁶ BM TI V. Maléter Pál vallomása. (orosz nyelven: V. 150005. 41. o.)

¹⁷ BM TI V. 150393/3. Maléter Pál vallomása.

¹⁸ Uo.

¹⁹ Uo.

²⁰ Uo.

²¹ Uo.

²² Uo.

²³ Uo.

²⁴ Uo.

²⁵ Uo.

²⁶ Uo.

²⁷ Uo.

²⁸ Viszonylag kulturáltabb, világosabb cellák, melyekben íróasztalok is voltak. A rabok ezekben a helyiségekben írták „önvallomásaikat”.

- ²⁹ BM TI V. 150393/3. Maléter Pál vallomása. *Évkönyv – 1993*. (1956-os Intézet, 245-261. o.)
- ³⁰ BM TI V. 150393/3. Maléter Pál vallomása.
- ³¹ 1956. október 6-án Rajk László, Pálffy György, Szőnyi Tibor, Szalai András, október 13-án a kivégzett tábornokok: Sólyom László, Illy Gusztáv, Belezny István, Révay Kálmán, Pórfy György és Korondy Béla, Horváth Hönigsberg Ottó rendőrtisztek újratemetése.
- ³² BM TI V. 150393/3. Maléter Pál vallomása.
- ³³ A szerző helyesen: Marx.
- ³⁴ Maléter Pál írása elkészítésekor nem ismerte, nem is ismerhette a Kádár-kormány programját.
- ³⁵ BM TI V. 150393/3. Maléter Pál vallomása.
- ³⁶ Uo.
- ³⁷ A „karhatalom” kifejezésen nem a kádári megtorlásban résztvevő honvédségi erőket kell érteni.
- ³⁸ BM TI V. 150393/3. Maléter Pál vallomása.
- ³⁹ Uo.
- ⁴⁰ Uo.
- ⁴¹ Uo.
- ⁴² Maléterné Pausz Mária feljegyzései. Másolat Gyenes Judith tulajdonában.
- ⁴³ Uo.
- ⁴⁴ Uo.

A BÜNTETLENSÉG ÍGÉRETE ÉS A MEGTORLÁS

- ¹ Politikatörténeti Intézet Levéltára (a továbbiakban: PIL), 288. fond (a továbbiakban: f.). 4/1 ő. e. Az MSZMP ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei I. k. 25. o.
- ² PIL 288. f. 5/2 ő. e. *i. m.* 63–64. o.
- ³ Uo. 4/3 ő. e. *i. m.* 140. o.
- ⁴ Uo. 4/3 ő. e. *i. m.* 221–226. o. *i. m.* 239. o.
- ⁵ Uo. 4/3 ő. e. *i. m.* 221–226. o. *i. m.* 244. o.
- ⁶ *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez*. I. rész. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1992. 621–624. o.
- ⁷ Uo. 653–654. o.
- ⁸ MOL N. I. és tsai. XX-5-h. V. 2. d. 6. k. 71–80. o.
- ⁹ Uo. 71. o.
- ¹⁰ Király Béla nem lett a Vezérkar főnöke.
- ¹¹ MOL N. I. és tsai. XX-5-h. V. 2. d. 6. k. 71–72. o.
- ¹² Uo. 71. o.
- ¹³ Uo. 73. o.
- ¹⁴ Uo.
- ¹⁵ Uo. 73–74. o.
- ¹⁶ Uo. 79–80. o.
- ¹⁷ Uo.

¹⁸ Uo. V. 17. d. 22. k. 5. o.

¹⁹ Uo.

²⁰ Uo. 30–31. o.

²¹ Uo.

KIHALLGATÁSOK

¹ Uo. 208. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1957. július 29.)

² Uo. 129. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról.

³ Uo. 130. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról.

⁴ Uo.

⁵ Uo.

⁶ Uo.

⁷ Uo. 130–131. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról.

⁸ Uo. 158. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1957. április 20.)

⁹ Uo.

¹⁰ Uo. 158–159. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról.

¹¹ Uo. 160. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról.

¹² Uo. 161. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról.

¹³ Uo.

¹⁴ Uo. 162. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról.

¹⁵ Uo. 159. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról.

¹⁶ Uo. 166. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról.

¹⁷ Uo. 191. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról.

¹⁸ Uo. Op. 4. d. 17. k. 166. o.

¹⁹ Uo. V. 17. d. 22. k. 81. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról.

²⁰ Uo. 106. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról.

²¹ Uo. 201–202. o. Szeszenka Károly vallomása. (1957. július 16.)

²² Uo. 202. o. Popovics Ernő vallomása. (1957. június 18.)

²³ Uo. 202–203. o. Sonn László vallomása. (1957. április 20.)

²⁴ Uo. 203. o. Lipcsei József vallomása. (1957. április 26.)

²⁵ Uo. Solymosi János vallomása. (1957. március 1.)

²⁶ Uo. 203–204. o. Csehi Tibor vallomása. (1957. május 22.)

²⁷ Uo. 204. o. Berki Mária vallomása. (1957. március 14.)

²⁸ Uo. László Béla György vallomása. (1957. március 1.)

²⁹ Uo. 193. o. Lukács József vallomása. (1957. április 27.)

³⁰ Uo. 195. o. Lénárt János vallomása. (1957. március 11.)

³¹ Uo. 199. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1957. július 23.)

³² Uo. 199–200. o. Jegyzőkönyv Szűcs Miklós kihallgatásáról. (1957. február 28.)

³³ Uo. 200. o. Jegyzőkönyv Kovács István kihallgatásáról. (1957. március 2.)

³⁴ Uo. V. 18. d. 23. k. 347–348. o. Jegyzőkönyv Németh József kihallgatásáról. (1957. március 26.)

³⁵ Uo. V. 18. d. 24. k. 223. o. Jegyzőkönyv Pardi Imre kihallgatásáról. (1957. július)

- ³⁶ HL Kb. 1958. 031. 11–51. 099/58. sz. vizsgálati dosszié, Mecseri János és tsai. 2. k. 153. o. Jegyzőkönyv Solymosi János kihallgatásáról. (1957. június 19.)
- ³⁷ HL 1956-os gyűjtemény, 8. ő. e. 381. o.
- ³⁸ Uo. 87. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1957. február 13.)
- ³⁹ Uo. 79. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1957. február 5.)
- ⁴⁰ Uo. 80. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1957. február 5.)
- ⁴¹ Uo. 87. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1957. február 13.)
- ⁴² Uo. 88. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1957. február 13.)
- ⁴³ Uo.
- ⁴⁴ Uo. 89. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1957. február 13.)
- ⁴⁵ Uo. 103. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1957. február 18.)
- ⁴⁶ Uo. 89. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1957. február 13.)
- ⁴⁷ Uo. 90. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1957. február 13.)
- ⁴⁸ Uo. 93. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1957. február 13.)
- ⁴⁹ Uo.
- ⁵⁰ Uo. 91. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1957. február 13.)
- ⁵¹ Uo. 125. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1957. március 13.)
- ⁵² Uo. 91. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1957. február 13.)
- ⁵³ Uo. 92. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1957. február 13.)
- ⁵⁴ Uo. 13–14. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1956. november 30.)
- ⁵⁵ Uo. 92. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1957. február 13.)
- ⁵⁶ Uo. 196. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1957. július 23.)
- ⁵⁷ Uo. 197. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1957. július 23.)
- ⁵⁸ Uo. 172. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1957. február 5.)⁷
- ⁵⁹ Uo.
- ⁶⁰ Uo.
- ⁶¹ Uo. 73. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1957. február 5.)
- ⁶² Uo. 197. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1957. július 23.)
- ⁶³ Uo. 198. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1957. július 23.)
- ⁶⁴ Uo.
- ⁶⁵ Uo. 205. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1957. július 23.)
- ⁶⁶ Uo. 206. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1957. július 23.)
- ⁶⁷ Uo. 127–128. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1957. március 13.)
- ⁶⁸ Uo. 45. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1957. február 28.)
- ⁶⁹ Uo.
- ⁷⁰ Uo. 46. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1957. február 28.)
- ⁷¹ Uo. 47–48. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1957. február 28.)
- ⁷² Uo. 48. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1957. február 28.)
- ⁷³ Uo. 12. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1956. november 30.)
- ⁷⁴ Uo. 48. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1957. február 28.)
- ⁷⁵ Uo. 50. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1957. február 28.)
- ⁷⁶ Uo. 51. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1957. február 28.)
- ⁷⁷ Uo. 116. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1957. március 13.)
- ⁷⁸ Uo. 117. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1957. március 13.)
- ⁷⁹ Uo. V. 18. d. 23. k. 225. o. Jegyzőkönyv Uszta Gyula kihallgatásáról. (1957. március 1.)

- ⁸⁰ Uo. 262. o. Jegyzőkönyv Horváth Mihály kihallgatásáról. (1957. március 1.)
- ⁸¹ Uo. 231. o. Jegyzőkönyv Bozsó Imre kihallgatásáról. (1957. május 13.)
- ⁸² Uo. V. 18. d. 24. k. 203–205. o. Jegyzőkönyv Rákos Imre kihallgatásáról. (1957. július 16.)
- ⁸³ Uo. 220–221. o. Jegyzőkönyv Schmidt László kihallgatásáról. (1957. július.)
- ⁸⁴ Uo. V. 18. d. 23. k. 131. o. Jegyzőkönyv Szűcs Miklós kihallgatásáról. (1957. február 28.)
- ⁸⁵ Uo. V. 17. d. 22. k. 144–145. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1957. április 20.)
- ⁸⁶ Uo. V. 18. d. 24. k. 251. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1957. augusztus 1.)
- ⁸⁷ BM TI TI. V. 150005. 200. o. Jegyzőkönyv Kovács István kihallgatásáról. (1957. május 8.)
- ⁸⁸ MOL N. I. és tsai. XX-5-h. V. 18. d. 24. k. 246–247. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál és Kovács István szembesítéséről. (1957. május 8.)
- ⁸⁹ Uo. V. 19. d. 25. k. 361. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál és Mecseri János szembesítéséről (1957. május 8.)
- ⁹⁰ Uo. 362. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál és Mecseri János szembesítéséről (1957. május 8.)
- ⁹¹ Uo. Op. 2. d. 6. k. 93–94. o.
- ⁹² Uo. V. 19. d. 25. k. 342. o.
- ⁹³ Uo. 343. o.
- ⁹⁴ Uo.

NINCS SEGÍTSÉG

- ¹ Gyenes Judith személyes közlése.
- ² A levél Gyenes Judith tulajdonában.
- ³ Uo.
- ⁴ Gyenes Judith személyes közlése.
- ⁵ A levél Gyenes Judith tulajdonában.
- ⁶ Uo.
- ⁷ Uo.
- ⁸ Gyenes Judith személyes közlése.

A „MALÉTER PÁL VEZÉRŐRNAGY ÉS TÁRSA”-PER ELŐKÉSZÍTÉSE

- ¹ BM TI V. 150393/3.
- ² Uo.
- ³ Uo.
- ⁴ Uo.
- ⁵ Uo.
- ⁶ HL „Maléter Pál vezérőrnagy és társa”-per. Kat. F. 0055/1957. A vádirat száma: B. 02/57. sz. L.Ú.
- ⁷ Uo.

ÚJRA NAGY IMRE MELLETT

- ¹ LITVÁN György: *A Nagy Imre-per politikai háttere*. Világosság, 1992. 10. sz., 749-750. o.
- ² Népszabadság, 1957. január 31.
- ³ Népszabadság, 1957. február 5. 3. o.
- ⁴ LITVÁN Gy.: *i. m.* 750. o.
- ⁵ *Hiányzó lapok 1956. történetéből*. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1993 257. o.
- ⁶ KÁDÁR János – *Végakarát*. Hírlapkiadó Vállalat – Magyarország-könyvek. 190–191. o.
- ⁷ Népszabadság, II. évf. 109. szám, 1957. május 10. 1. o.
- ⁸ Uo. 2. o.
- ⁹ Uo. 3. o.
- ¹⁰ Uo. 4. o. Ismereteim szerint a Kádár János által felsorolt személyek a forradalom eseményeibe semmilyen formában nem kapcsolódtak be.
- ¹¹ Uo. 5. o.
- ¹² Uo. 6. o.
- ¹³ MOL XIX-A-2-g-g-4. d. 1314–1318. o.
- ¹⁴ Uo.
- ¹⁵ Uo.
- ¹⁶ Uo.
- ¹⁷ Uo.
- ¹⁸ Politikatörténeti Intézet Levéltára (a továbbiakban: PIL), 288. f. 4/10. ő. e.
- ¹⁹ MOL N. I. és tsai. XX-5-h. Op. 11. d. 35. k. 3–8. o.
- ²⁰ Uo. V. 19. d. 25. k. 344–345. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1957. augusztus 10.)
- ²¹ Uo. 346. o.
- ²² Uo. Op. 4. d. 17. k. 210. o.
- ²³ Uo. 224. o.
- ²⁴ Uo. 52–62. o.
- ²⁵ Uo. Op. 2. d. 6. k. 81–94. o.
- ²⁶ Uo. Op. 4. d. 17. k. 235. o.
- ²⁷ Uo. 237. o.
- ²⁸ Uo. Op. 11. d. 35. k. 70–74. o.
- ²⁹ PIL 288. f. 4/47. ő. e.
- ³⁰ Uo.
- ³¹ Uo.
- ³² Uo.
- ³³ Uo.
- ³⁴ Uo.
- ³⁵ Uo.
- ³⁶ MOL N. I. és tsai. XX-5-h. V. 28. d. 17. k. 121–124. o.
- ³⁷ Uo. V. 19. d. 25. k. 374–375. o. Jegyzőkönyv Maléter Pál kihallgatásáról. (1958. január 20.)
- ³⁸ MOL N. I. és tsai. XX-5-h. bírósági iratok (a továbbiakban: b. i.) 24. d. 1. k. 313–314. o.
- ³⁹ Uo. b. i. 26. d. 12. k. 1–65. o.
- ⁴⁰ Uo. b. i. 26. d. 13. k. 1–32. o.

- ⁴¹ Uo. 1. o.
⁴² Uo. b. i. 26. d. 12. k. 19–21. o.
⁴³ Uo. 40–44. o.
⁴⁴ Uo. 62. o.
⁴⁵ Uo.
⁴⁶ Uo. 63. o.
⁴⁷ Uo. b. i. 26. d. 13. k. 31. o.
⁴⁸ Uo. b. i. 26. d. 12. k. 64–65. o.
⁴⁹ Uo. b. i. 26. d. 13. k. 31. o.
⁵⁰ Uo. b. i. 24 d. 1. k. 40. o.
⁵¹ Vásárhelyi Miklós személyes közlése.
⁵² Kopácsi Sándor személyes közlése.

A PER

- ¹ MOL N. I. és tsai. XX-5-h. b. i. 26. d. 8. k. 44–47. o.
² Uo. b. i. 6. d. 20. k. 44. o.
³ Uo. 44–45. o.
⁴ Uo. 46–47. o.
⁵ Uo. 50–51. o.
⁶ Uo. 52. o.
⁷ Uo. 52–54. o.
⁸ Uo. 54–55. o.
⁹ Uo. 59–60. o.
¹⁰ Uo. 61. o.
¹¹ Uo. 64. o.
¹² Uo. 66. o.
¹³ Uo. 68. o.
¹⁴ Uo. 68–70. o.
¹⁵ Uo. 70–71. o.
¹⁶ Uo. 72. o.
¹⁷ Uo. 73. o.
¹⁸ Uo. 74–75. o.
¹⁹ Uo. 76. o.
²⁰ Uo. 77. o.
²¹ Uo. 78–79. o.
²² Uo. 79. o.
²³ Uo. 80. o.
²⁴ Uo. 81. o.
²⁵ Uo.
²⁶ Uo. 82. o.
²⁷ Uo.
²⁸ Uo.

- ²⁹ Uo. 83. o.
³⁰ Uo.
³¹ Uo. 84. o.
³² Uo.
³³ Uo.
³⁴ Uo. 85. o.
³⁵ Uo.
³⁶ Uo. 86. o.
³⁷ Uo.
³⁸ Uo. 87. o.
³⁹ Uo. b. i. 24. d. 1. k. 186. o.
⁴⁰ Uo.
⁴¹ Uo.
⁴² Uo. 212. o.
⁴³ Uo.
⁴⁴ Uo. 214. o.
⁴⁵ Uo. 214–216. o.
⁴⁶ Uo. 217. o.
⁴⁷ Uo. Op. 5. d. 18. k. 138. o.
⁴⁸ KISS József–RIPP Zoltán: *Dokumentumok a Nagy Imre-per 1958. februári elbalszításáról*. Társadalmi Szemle, 1993. 4. sz. 82–93. o.
⁴⁹ Uo.
⁵⁰ PIL 288. f. 65. ő. e. 1–2. o.
⁵¹ Uo.
⁵² PIL. 288. f. 4/15/1. ő. e. 1–14. o.
⁵³ Uo.
⁵⁴ Uo.
⁵⁵ MOL N. I. és tsai. XX-5-h. Op. 4. d. 17. k. 227. o.
⁵⁶ Uo.
⁵⁷ Uo. V. 23. d. 38. k. 143. o.
⁵⁸ Uo. b. i. 27. d. 1. dossz. 23–24. o.
⁵⁹ Uo. 24. o.
⁶⁰ Uo.
⁶¹ Uo. b. i. 27. d. 4. dossz. 30. o.
⁶² Uo. 31. o.
⁶³ Uo.
⁶⁴ Uo. 31–32. o.
⁶⁵ Uo. 33. o.
⁶⁶ Uo. 34. o.
⁶⁷ Uo.
⁶⁸ Uo.
⁶⁹ Uo. 35–36. o.
⁷⁰ Uo. 36. o.
⁷¹ Uo.
⁷² Uo. 36–37. o.

- ⁷³ Uo. 38. o.
⁷⁴ Uo. 40. o.
⁷⁵ Uo. b. i. 27. d. 6. dossz. 60. o.
⁷⁶ Uo. 82. o.
⁷⁷ Uo. b. i. 24. d. 1. k. 391–392. o.
⁷⁸ Uo. 392. o.
⁷⁹ Uo. 393. o.
⁸⁰ Uo. 392–393. o.
⁸¹ Uo. 392. o.
⁸² Uo. 393. o.
⁸³ Uo.
⁸⁴ Uo. 394. o.
⁸⁵ Uo.
⁸⁶ Uo. 395. o.
⁸⁷ Uo.
⁸⁸ Uo. 394. o.
⁸⁹ Uo. 395. o.
⁹⁰ Uo. 395–396. o.
⁹¹ Uo. 396. o.
⁹² Vásárhelyi Miklós személyes közlése.
⁹³ MOL N. I. és tsai. XX-5-h. b-i. 24. d. 1. k. 396–397. o.
⁹⁴ Uo. 397. o.
⁹⁵ Uo.
⁹⁶ Uo.
⁹⁷ Uo.
⁹⁸ Uo. 398. o.
⁹⁹ Uo.
¹⁰⁰ Uo.
¹⁰¹ Uo.
¹⁰² Uo. 398–399. o.
¹⁰³ Uo. 399. o.
¹⁰⁴ Uo.
¹⁰⁵ Uo. 399–400. o.
¹⁰⁶ Uo. 401. o.
¹⁰⁷ Uo.
¹⁰⁸ Uo.
¹⁰⁹ Uo.
¹¹⁰ Uo.
¹¹¹ Uo.
¹¹² Uo. 402. o.
¹¹³ Uo. b. i. 28. d. 17. k. 634. o.
¹¹⁴ Uo. b. i. 24. d. 1. k. 402. o.
¹¹⁵ Uo. 403. o.
¹¹⁶ Uo.
¹¹⁷ Uo.

- ¹¹⁸ Uo. 404. o.
¹¹⁹ Uo. 404–405. o.
¹²⁰ Uo. 405. o.
¹²¹ Uo.
¹²² Uo.
¹²³ Uo.
¹²⁴ Uo.
¹²⁵ Uo. 406. o.
¹²⁶ Uo.
¹²⁷ Uo.
¹²⁸ Uo. 407. o.
¹²⁹ Uo.
¹³⁰ Uo. 409. o.
¹³¹ Uo.
¹³² Uo. 412. o.
¹³³ Uo.
¹³⁴ Uo. b. i. 27. d. 7. dossz. 103. o.
¹³⁵ Uo. 123. o.
¹³⁶ Uo. 105. o.
¹³⁷ Uo.
¹³⁸ Uo. 116. o.
¹³⁹
¹⁴⁰ Uo. b. i. 24. d. 1. k. 426. o.
¹⁴¹ Uo.
¹⁴² Uo. 427. o.
¹⁴³ Uo.
¹⁴⁴ Uo. 428. o.
¹⁴⁵ Uo. 430–431. o.
¹⁴⁶ Uo. 433–434. o.
¹⁴⁷ Uo. 426. o.
¹⁴⁸ Uo. b. i. 28. d. 15. k. 120–121., 124., 127. o.
¹⁴⁹ Uo. b. i. 24. d. 1. k. 437. o.
¹⁵⁰ Uo.
¹⁵¹ Uo. 517–519. o.
¹⁵² Uo. 435–538. o.
¹⁵³ Uo. 536–537. o.

A VÉG ÉS AMI UTÁNA KÖVETKEZETT

- ¹ Uo. 541. o.
² Uo. 543–544. o.
³ Uo. b. i. 28. d. 15. k. 290. o.

⁴ Uo. 296. o.

⁵ Uo. 297. o.

⁶ Uo. 297–298. o.

⁷ Uo. 300. o.

⁸ Uo. 301. o.

⁹ 1979-ig a halálra ítélt és kivégzett elítélteket jeltelen sírokba helyezték.

¹⁰ PAJCSICS József: *Nagy Imre és mártártársai sírhelyeinek felkutatása (1988-1989)*. Rendészeti Szemle, 1993. 10. sz. 89–106. o.

¹¹ A Legfőbb ügyész törvényességi óvása. Bfl. 21206/1989. sz. 1–69. o., másolat a szerző tulajdonában.

¹² Uo. 66. o.

¹³ LITVÁN Gy.: *i. m.* 755–757. o.

¹⁴ A Köztársaság Elnökének 139/1990 (VII. 10.) KE határozata. Magyar Közlöny, 65. sz.1375. o. – 1990.

Névmutató

Acsádi Gyula 81
Aczél György 231
Afomin 27
Anda alezredes 126
Andropov, Jurij 149, 274
Antalóczi Sándor 112
Apró Antal 86, 92 218, 274, 275, 300

Babják főhadnagy 81
Bain Leslie 12, 297
Balázs Zsigmond 27
Balog János 24, 25
Balogh János 289
Balogh Józsefné 273
Bangó Pál 73, 81, 301
Bánkuti dr. 74
Bárány János 7, 105, 108, 303
Bárd Imre 289
Bartal Károly 27
Bata István 54, 60, 82, 98, 228, 260, 277, 300, 301
Belső Tibor 130, 131
Bencze József 112
Benke Valéria 254, 255
Benyák György 96, 302
Berecz János 13, 298
Béres Andor 175, 215
Berkí Mária 59, 183, 236, 300, 301, 308
Berkovics Pál 59, 99, 103
Bimbó István 289
Bíró Mihály 285, 288
Biszku Béla 181, 226, 231, 236, 253–255
Bogár György 27
Bognár János 228
Bognár József 115, 116
Bonyhádi Jenő 96, 98, 302
Borka Attila 231
Bornemissza Tibor 117
Bozsó Imre 113, 198, 303, 309
Bulganyin Nyikolaj 222, 253, 254

Chapman 127
Cowley, James N. 126–128, 132, 173, 180, 234, 236, 246, 272, 273, 282, 290, 304

Csehi Tibor 183, 308

Csehovszkij 27, 28
Cservenka Ferencné 231
Csiba Lajos 10, 11, 53–55, 57, 59, 62, 63, 66, 67, 69, 79, 83, 98–1003, 106, 109, 115, 116, 126, 128, 130,
144, 146, 150, 184, 257
Csornoky Viktor 40, 300
Csóti Tamás 111
Csóke János 27, 28, 299
Czinege Lajos 219, 300

Dabronaki Gyula 231
Danca Sándor 27
Decsi János 174
Demeter Béla 63, 66, 67, 74
Deszpot László 216, 217
Dezsi Endre (András) 27
Dien Ferenc 57
Dilinkó Gábor 219, 234, 236
Dobi István 223, 224
Doktor János 289
Domokos József 236
Donáth Ferenc 223, 228, 231, 238, 261, 279, 281, 290
Druca Sándor 27
Dudás József 115, 116, 120, 134–136, 138, 143, 152, 159, 171, 174, 191, 193, 217, 222, 224, 225, 248–
250, 270, 286

Egervári László 236, 266, 267
Eisenhower, Dwight David 253, 254
Endreffy Lóránt 133
Erdei Ferenc 134, 138, 148, 150, 151, 169, 177, 205, 206, 249
Erdős Imre 106
Erdős Péter 231
Ernőházi Miklós 24

Fazekas György 173, 174, 217 223, 231, 276
Fedor József 96, 302
Fehér Kálmán 236, 285, 288
Fehér Klára 96
Fehér Lajos 300
Ferencsik József 236, 255
Ficzko Győző 127, 128
Fidler Károly 236
Firon András 131, 132
Fischer József 27, 28, 32
Fomin, Vitalij Ivánovics 96–98, 146
Foltyn József 219
Földes László 85, 300
Friss István 231

Galajda Béla 236
Galgóczi Károly 114, 177, 228, 235, 266, 267
Galkó István 69, 70

Gáspár Sándor 231
 Géczy József 102, 302
 Gerő Ernő 53, 54, 92, 93, 153, 158, 159, 169
 Ghillányi Lakner Margit 15, 232
 Gimes Miklós 5, 215, 228, 231, 236, 238, 256, 279, 281, 283, 287, 289, 290, 293, 294
 Gluhovszkij, Vaclav Marjonics 27–30
 Gosztonyi Péter 10–12, 127, 132, 297

Gyenes Antal 226
 Gyenes Judit 47, 48, 54, 100, 122, 146, 298–300, 302, 304–306, 309
 Gyulai Mihály 152
 Gyurkó Lajos 216, 219

Halápi Jenő 79, 228, 278
 Halustyik Mihály 232
 Haraszi Sándor 223, 231
 Hauer József 27
 Hauzinger József 130
 Hazai Jenő 53, 202, 236, 260, 268, 271
 Hegedűs András 86, 90
 Herpai Sándor 111, 112, 215, 216
 Hitler, Adolf 23, 26
 Hollmann Gábor 65–69, 83, 94, 100, 130, 131, 185, 189, 239, 266, 277, 301, 302
 Hollós Ervin 13, 297
 Horthy Miklós 28, 32, 224, 225
 Horváth György 54, 55, 57, 59, 98
 Horváth István 289
 Horváth Mihály 111, 117, 177, 198, 199, 236, 239
 Hruscsov, Ny. Sz. 252
 Hurrai Rudolf 116

Illés Ferenc 94, 100, 130
 Iván Kovács László 13, 96, 104–106, 108, 117, 126, 184, 193, 194, 233, 302, 303
 Iványi Lajos 127

Jancsik főhadnagy 98
 Jánosi Ferenc 145, 221, 223, 228, 231, 236, 251, 261, 276, 277, 279, 281
 Janza Károly 82, 84, 90, 98, 99, 103–107, 124, 133, 134, 152, 182, 217, 236, 243, 244, 248, 249, 256, 257, 259,
 264, 267, 268, 272, 286, 301
 Jászi Oszkár 16, 17
 Jefimov, Alekszandr Sztjepanovics 27–30, 33, 298
 Józsa Lajos 67, 68, 74, 236, 263, 264

Kádár János 90–92, 169, 170, 173, 174, 221–226, 230, 231, 237, 252–256, 261, 262, 274, 303, 310
 Kalacsenko 27
 Kállai Gyula 221, 222
 Kállay Miklós 23
 Kalocsai József 58, 83, 126, 185, 278
 Kána Lőrinc 152
 Kapros Béla 182
 Kecskés Ferenc 236

Kerekes Béla 40, 133
Kéthly Anna 7, 179
Kindlovics Pál 66, 105
Király Béla 10, 13, 41, 111, 116, 118–120, 123, 133–136, 152, 154, 155, 173, 174, 179, 187, 190, 216,
219, 224, 225, 228, 229, 231, 238, 248, 249, 257, 270, 271, 286, 297, 306
Kiss András 298
Kiss Dezső 255
Kiss István 111, 216, 217
Kiss József 312
Kiss László 77, 78, 300–302
Kiss Sándor 116, 117, 216
Klenács 27
Klujber László 255
Koltai Vilmos 56, 64, 66, 67, 68, 74–76, 80, 81, 105, 183, 236, 267, 287
Komoly Péter 110
Kopácsi Sándor 11, 117, 126, 136, 138, 150–152, 171, 173, 215–219, 222, 228, 231, 235, 248, 251, 261,
270, 279, 281, 295, 305, 311
Kovács Béla 217
Kovács Ernő 289
Kovács Erzsébet 228
Kovács István 300
Kovács István hadnagy 56
Kovács István vezérőrnagy 56, 62, 74, 85, 90, 111, 116, 117, 133, 135–137, 148–152, 171, 173, 184,
195, 196, 202, 208, 216, 217, 219, 234, 236, 255, 268, 270, 271, 274, 285, 286, 301, 304, 305, 308,
309
Kovács József 88
Kovács Pál 87
Köböl József 226
Kővágó József 174
Kővágó Sándor 215
Kuti Dezső 49

Lakatos Péterné 236, 258, 285, 287, 295
Lantos József 174
Lassan György 106
László alezredes 202
László Béla György 106, 183, 307
Ledényi Ferenc 219
Lehoczky Attila 95–98
Lénárt János 56, 68, 80, 184, 236, 307
Lengyel Zoltán 236
Lipcsei József 74, 75, 183, 307
Lítván György 296, 310, 315
Ljubicsenko 27
Lomax, Bill 12, 297
Losonczy Géza 169, 215, 217, 222–224, 228, 256, 261, 290
Lőrincz Béla 27
Lukács József 64, 184, 307

Magos Gábor 112, 199
Majorov 151–155

Malasenko, Jevgenyij Ivanovics 104
 Malenkov, Georgij Makszimilianovics 222
 Maléter Eszter (Gyenes Józsefné) 294
 Maléter István 15–17, 294
 Maléter László 15
 Maléter Rudolf 15, 294
 Maléter Vilmos 15
 Malinyin, Szergej Nyikolajevics 85, 138, 146, 148, 150, 301
 Marián István 121, 152, 174, 187, 216, 217, 236, 257
 Márkus István 261
 Márton András 86, 88, 90, 105, 117, 133, 143, 174, 216, 255
 Máthé 105
 Mátravölgyi József 236
 Mecséri János 6, 63, 64, 116, 117, 124, 126, 128, 137, 171, 173, 195, 203, 216, 236, 243, 248, 272, 303,
 304, 308, 309
 Mesz János 105
 Miháli Lajos 81
 Mikoján, Anasztaz Ivanovics 91, 92, 131, 252
 Mindszenty József 123, 124, 128, 146, 153, 173-175, 179, 180, 217, 224, 225, 235, 249, 259
 Molnár János 12, 13
 Molnár József 27, 127, 229, 236, 272, 273, 280, 297, 304
 Müller Tamás 59, 144
 Münnich Ferenc 99, 168, 173, 225, 237, 252-254
 Nádasí alezredes 135
 Nádasí Ferenc 58, 59
 Nádor Ferenc 152
 Nagy Bálint 27
 Nagy Ferenc 216
 Nagy Imre 6, 7, 9, 12, 82, 85, 91–93, 97, 99, 102, 104, 106–108, 112–116, 118, 120, 121, 123, 124, 128,
 131, 133, 135, 137, 138, 153–157, 169–171, 174, 175, 177, 179, 180, 182, 195, 201, 205, 215–218,
 221–224, 226, 228–236, 238, 250, 251, 253–262, 264, 267, 270–279, 282, 283, 285–290, 293, 294,
 296–298, 310, 312
 Nagy Lajos 104, 105, 224
 Nagy László 58, 81, 300
 Németh József 68, 185, 186, 278, 307
 Nezvál Ferenc 231
 Nickelsburg László 13
 Nógrádi Sándor 206, 209

 Nyers Rezső 231

 Oláh Vilmos 111, 112
 Oszkó Gyula 217

 Pajcsics József 293, 315
 Pálffy György 299, 306
 Pallós Ferenc 63, 116
 Pardi Imre 186, 307
 Pártay Tivadar 262
 Pausz Mária 36, 37, 48, 51, 132, 166–168, 299, 304, 306
 Penczi József 152

Piros László 149, 150, 300
Piszker Tibor 135
Pongrátz Gergely 7, 11, 12, 78, 95, 97, 99, 100, 102, 105, 106, 108, 109, 111, 113, 117, 119, 120, 126,
128, 129, 144, 171, 193, 194, 199, 218, 233, 242, 247, 248, 262, 297, 302, 303
Pongrátz Ernő 112
Pongrátz Ödön 95, 105, 111, 113, 114, 177, 199
Popovics Ernő 96, 97, 183, 307
Pócze Tibor 217

Rácz Gyula 51, 206, 209
Radó Zoltán 237, 239, 241, 243, 244, 250, 251, 253, 255
Raffai Rezső 54
Rajnai Sándor 229
Rákosi Mátyás 153, 158, 169, 221, 222
Rákos Imre 112, 198, 303, 309
Rausch László 285
Révai József 26
Révai Tibor 214, 219, 236, 246–250, 262, 263, 266, 267, 270, 271, 273, 275, 277–279, 285, 289
Révész Géza 37, 228, 231, 267
Rónai Sándor 92, 223
Rugonyi György 24

Ságvári István 27
Sándor József 77
Sass Kálmán 32, 33, 298
Schmidt László 113, 199, 303, 309
Schultz Antal 58, 59, 77, 78
Semjén György 219
Solymosi János 77, 79, 83, 96–98, 105, 117, 171, 173, 182, 183, 199, 216, 236, 301
Sólyom Károly 229, 278
Somogyi Imre 35
Somogyi Miklós 134
Sonn László 74, 75, 183, 307
Sulyán György 236, 237, 244, 245, 257, 285, 288

B. Szabó István 179, 217
Szabó László 106, 117, 130, 182
Zs. Szabó László 117
Szabó százados 59
Szalay József 285, 287
Szalma József 208, 226, 229, 236
Szalva János 152
Szánati József 67, 73, 77, 82, 83, 100, 185, 236, 265, 266, 271, 275, 300
Szántó Zoltán 92, 255, 273–275
Székely Béla 133, 216, 217, 276, 277, 279, 280, 287
Székely János 217
Szénási Géza 218, 236
Szentgyörgyi László 44
Szeszenka Károly 182, 307
Szíjártó József 27
Szíjártó Károly 295

Szilágyi József 9, 217, 223, 228, 229, 231, 251, 252, 255, 281
 Szotyori László 21, 23, 24, 25, 298
 Szerov, Ivan Alekszandrovics 148, 305
 Szuszlov, Mihail Andrejevics 91
 Szűcs Ferenc 216
 Szűcs Miklós 74, 76, 86, 88, 133, 135, 136, 143, 148, 150–152, 171, 173, 184, 196, 200, 201, 216, 219,
 236, 244, 255, 270, 271, 279, 286, 301, 304, 307, 309

Tajti Béla 182, 236
 Takács Ferenc 120
 Takács László 86, 87
 Tamás György 177, 180, 181, 184, 185, 187, 191, 204, 212, 229
 Tanczos Gábor 223, 231
 Tapolcsányi 113, 198
 Tardos Tibor 215
 Tari János 63, 67, 236, 268, 300
 Telegdi László 21, 22
 Trepper Iván 86, 99, 146, 182, 236, 241, 245, 267
 Thold István 24
 Tildy Zoltán 40, 112, 115, 123, 124, 131, 135, 137, 138, 159, 173–175, 177, 179, 180, 195, 200, 201, 216–218,
 228, 229, 231, 235, 238, 256, 259, 261, 262, 274, 275, 279, 281, 290, 296
 Tokalyi Ferenc 199
 Tóth István 278
 Tóth Lajos ezredes 242
 Tóth Lajos vezérőrnagy 62, 82, 116, 186, 218, 236, 262, 263, 301
 Tóth Zoltán 86, 87, 301
 Török István 59
 Turcsányi Albert 174, 235
 Turcsányi Egon 217, 236

Udvardi Pál 236, 304
 Uszta Gyula 111–114, 149, 177, 197, 198–200, 236, 264, 265, 267, 279, 282, 308

Valkó Márton 255
 Váradi Gyula 103–108, 111, 117, 145, 149, 150, 152, 188, 190, 216, 217, 233, 236, 241, 242, 257, 262,
 264, 270, 279, 302, 303
 B. Varga Sándor 79
 Vári József 217
 Vas Zoltán 26, 139, 143, 146, 228, 261
 Vásárhelyi Miklós 223, 228, 231, 251, 261, 279, 281, 311, 313
 Végh Tivadar 75, 273
 Veres Péter 97, 98
 Vértes László 133
 Vida Ferenc 255, 256, 260, 271, 276, 279, 281, 283, 287
 Virág János 100, 103, 105, 111, 186, 189, 191, 234, 236, 242, 271, 272, 279, 302
 Vörös főhadnagy 54

Zólogy László 77, 135, 171, 173, 216, 255, 270

Zsilinszky Sándor 133

Tartalom

ELŐLJÁRÓ SOROK MALÉTER PÁL ÉLETTÖRTÉNETÉHEZ (<i>Mécs Imre</i>)	5
BEVEZETÉS	9
MENEKÜLTEK LESZÁRMAZOTTAI	
A gyökerek	15
A tanulóévek	19
AZ ESKÜHÖZ HÍVEN	
Az első tiszti beosztás	21
A fronton	23
Az eltűntek listáján	25
SZABAD ELHATÁROZÁSBÓL	
Partizánként bevetésen	27
Magyar tiszt orosz kíséreléssel	28
Akcióban	30
Amire vállalkoztak	32
KATONAI KARRIER, KITÉRŐKKEL	
Az őralakulatok élén	34
Pausz Mária	36
Amit a párt ígért	37
A határőrségnél	38
A testőrparancsnok	40
Az átszervezések kora	41
A próba	44

ÉRZELMI VÁLSÁGBAN

Gyenes Judith	47
A válás	48
Házasság Gyenes Judittal	48
Leszerelés? Pályamódosítás?	51
A katonai műszaki kisegítő alakulatok élen	52

A FORRADALOM NAPJAI: OKTÓBER 23.

„Hallgassátok Gerő elvtársat!”	53
Ez már nem békés tüntetés!	54
Segítséget a Kiliánba!	55

A FORRADALOM NAPJAI: OKTÓBER 24.

Az első szovjet harckocsik	58
Szolgálatban	60

A FORRADALOM NAPJAI: OKTÓBER 25.

Parancs a Kilián felmentésére	62
„Tüzérek utánam!”	64
Tűzszünet	66
Maléter gyanús!	68

A FORRADALOM NAPJAI: OKTÓBER 26.

Megfélemlítés, kipróbált módszerekkel	71
A laktanya védelmében	73
A „hazaí” munkába kezd	74
A legenda kezdete	75
Kétségek között	76

A FORRADALOM NAPJAI: OKTÓBER 27.

Akción a Kilián ellen	80
A parancs nem változott	81
Az utolsó próbálkozás	84

A FORRADALOM NAPJAI: OKTÓBER 28.

Támadás hajnalban	87
-------------------	----

Ellenforradalom? Nemzeti demokratikus forradalom?	90
A parlamenterek üzenete	93
Ultimátum a felkelőknek	95
A FORRADALOM NAPJAI: OKTÓBER 29.	
Váratlan látogatók	102
Fegyverletétel vagy lefegyverzés?	104
A fegyverek maradjanak!	107
A FORRADALOM NAPJAI: OKTÓBER 30.	
Tábornokok a Kiliánban	110
Rádióüzenet Maléternek	114
Az első megbízatás	115
A FORRADALOM NAPJAI: OKTÓBER 31.	
A Nemzetőrség megalakulása	117
A vád és amire van magyarázat	119
Újságírók a Kiliánban	121
Újra otthon	122
A FORRADALOM NAPJAI: NOVEMBER 1.	
„A békés építés korszakának kell elkezdenie”	124
Cowley ezredes	127
A FORRADALOM NAPJAI: NOVEMBER 2.	
„Független, semleges Magyarországot!”	130
A második megbízatás	133
„Király Béla körül valami nincs rendben”	134
A FORRADALOM NAPJAI: NOVEMBER 3.	
A forradalom honvédelmi minisztere	137
A tárgyalások megkezdődnek	138
Búcsúzás	143
„Egy ország várja a segítséget!”	145
A KGB FOGSÁGÁBAN	
A fegyverbarátok	149

Vizsgálat kezdődik	151
„Önvallomás”	156
A katona kormányprogram-tervezete	160
Menekülés	166

A BÜNTETLENSÉG ÍGÉRETE ÉS A MEGTORLÁS

Jaj a legyőzötteknek!	169
Koncepció készül	171
A gépezet beindul	174

KIHALLGATÁSOK

Maléter és a forradalom	176
Az átállás időpontja	182
Maléter és a fegyveres csoportok	187
Maléter és a szovjet csapatok	194
Maléter és a kommunista párt	197
Árulás?	200
Szembesítések	202

NINCS SEGÍTSÉG

Nehéz idők	205
Beszélőn	208
Az utolsó levél és amelyekre már nem érkezett válasz	209

A „MALÉTER PÁL VEZÉRŐRNAGY ÉS TÁRSA”-PER ELŐKÉSZÍTÉSE

A szigorúan titkos jelentés	215
A büntetőeljárás megkezdődik	218

ÚJRA NAGY IMRE MELLETT

Változik a koncepció	221
Kerüljenek bíróság elé!	226
Döntés a „Nagy Imre-ügyben”	230
A „Nagy Imre és társai”-per előkészítése	232

A PER

Az első kísérlet	238
A tárgyalás felfüggesztése	251
Az eljárás folytatódik	255
A tanúk kihallgatása	261
A „bizonyítási kiegészítés” elmarad	277
A per- és védőbeszéd	278
Az utolsó szó jogán	280
Az ítélet	281
Nincs kegyelem!	285
A VÉG ÉS AMI UTÁNA KÖVETKEZETT	
Az ítéletet végrehajtják	289
A „darázs-fészek-dosszié” titka	293
JEGYZETEK	297
NÉVMUTATÓ	317
TARTALOM	324

Kiadja:

© Horváth és Társa Kulturális Szolgáltató Bt., 2002
(2045 Törökbálint, Rác köz 1.)
Felelős kiadó: dr. Horváth Miklós

Szerkesztette: Hausner Gábor

A borítót tervezte: Molnár Icsu István

Képszerkesztő: dr. Domokos György

A szedés és a tördelés a Hadtörténelmi Közlemények Szerkesztőségében készült.

Nyomta az Argumentum Kiadó nyomdaüzeme

Felelős vezető: Roznai Zoltán

ISBN 963 00 9102 X